

OBSAH

BELEŠ A. Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.....	3
BRTKO, R. Manželská úcta a manželské povedomie podľa klasických a justiniánskych právníkov	21
GREGOR, M. Tzv. „formálna a materiálna teória“ kontradiktórnosti v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva a jej dosah na prax vnútroštátnych súdov	30
HORVAT, M. Zákaz činnosti v právnej úprave správneho trestania právnických osôb.....	46
IVANČO, M. – NEVICKÁ, D. Vyšetrovací princíp v individuálnych pracovnoprávných sporoch – ľubovôľa alebo nevyhnutnosť?	60
LYSINA, P. Diplomatická ochrana a konzulárna ochrana v práve Európskej únie.....	72
NEMEC, M. Historickoprávne vymedzenie pojmu cirkevný úrad v kánonickom práve	84
PATAKYOVÁ, M. Ochrana komunikácie medzi právnikom a jeho klientom a vyšetrovacie právomoci Európskej komisie v oblasti súťažného práva.....	95
PORUBAN, A. Ručenie v pracovnom práve.....	105
SLEZÁKOVÁ, A. Zopár poznámok k funkcii odborného garanta v organizačnej štruktúre samostatného finančného agenta.....	117

ŠTEVČEK, M. Trest a trestanie v Platónovej štátovede. Analýza krátkej pasáže dialógu Protagoras	128
TREĽOVÁ, S. Legislatívna úprava nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania	135
TURČAN, M. Vplyv judeo-kresťanskej tradície na štát a právo z pohľadu dneška (habilitačná prednáška)	147
VRŠANSKÝ, P. Medzinárodné súdne konania vo vzťahu k Ukrajine.....	159

RECENZIE

BAVLŠÍKOVÁ, K. GÁBRIŠ, T. – JÁGER, R.: <i>Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému</i> . Bratislava : WoltersKluwer, 2016. 312 s.	169
--	-----

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

ČERŇANOVÁ, L. Správa z habilitačnej prednášky a obhajoby habilitačnej práce JUDr. Radomíra Jakaba, PhD.	171
DŽAČKOVÁ, M. Správa z habilitačnej prednášky a obhajoby habilitačnej práce Mgr. Jána Škrobáka, PhD.	174

NIEKTORÉ ASPEKTY ÚČASTI NA SAMOVRAŽDE A KOMPARÁCIA PRÁVNÝCH ÚPRAV VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH

JUDr. Andrej Beleš

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
andrej.beles@flaw.uniba.sk

Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách

Autor rozoberá v predkladanom článku pojmy účasť na samovražde a lekárske asistovaná samovražda. Rozoberá slovenskú právnu úpravu tohto fenoménu a zamýšľa sa nad aspektmi súvisiacimi s tzv. turistikou za smrťou do Nemecka a Švajčiarska. Článok ďalej obsahuje rozbor právnej úpravy účasti na samovražde v Nemecku, Rakúsku, Holandsku a Švajčiarsku. Autor podáva rozbor aj vybraných rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva a nakoniec predkladá zamyslenia nad reguláciou tohto javu de lege ferenda.

Ausgewählte Aspekte der Assistenz beim Selbstmord und die Komparation von rechtlichen Regulationen in ausgewählten Ländern

Der Autor analysiert im presentierten Artikel die Begriffe Teilnahme am Selbstmord, ärztlich assistierter Suizid. Dieser Analyse unterliegen die rechtlichen Aspekte dieses Phänomens und auch Aspekte, die mit der sogenannten Todturistik nach Deutschland und in die Schweiz zusammenhängen. Des Weiteren enthält der Artikel auch die Analyse der rechtlichen Regulation der Teilnahme am Selbstmord in Deutschland, Österreich, den Niederlanden und der Schweiz. Der Autor vergisst auch nicht die Zusammenhänge mit der Judikatur des Europäischen Gerichts für Menschenrechte und schließlich bietet die Überlegungen über die Regulation de lege ferenda.

Some aspects of involvement in suicide and comparison of legislation in selected countries

The author analyses the terms participation in suicide, medical assisted suicide in the presented paper. The subject of this analysis are the legal aspects of this phenomenon and also to aspects related to the so-called "death-tourism"

to Germany and to Switzerland. Furthermore, the article also contains the analysis of the legal regulation of participation in suicide in Germany, Austria, the Netherlands and Switzerland. The author also does not forget the connections with the case law of the European Court of Human Rights and, finally, the considerations on the regulation *de lege ferenda*.

Kľúčové slová: samovražda, účasť na samovražde, lekársky asistovaná samovražda, komparácia

Schlüsselbegriffe: Selbstmord, Sterbehilfe, ärztlich assistierter Suizid, Komparation

Keywords: suicide, euthanasia, medical assisted suicide, comparison

Úvod

Samovražda je jedným z negatívnych spoločenských javov, ktoré sú trestným právom nepostihované a nepostihnuteľné, pri ktorých však trestno-právne relevantné sú činnosti „naokolo“, teda s nimi súvisiace. K takým negatívnym spoločenským javom možno zaradiť konanie ženy, ktorá sama umelo preruší svoje tehotenstvo v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom, príp. prostitúciu. Diskusia o samovražde a účasti inej osoby na nej sa živo rozvíja priamo úmerne s tým, ako sa najmä vďaka biotechnologickému a farmakologickému pokroku stále úspešnejšie darí oddaľovať koniec vitálnych funkcií v ľudskom organizme. V tejto súvislosti sú stále naliehavejšie otázky, kedy prestáva byť udržiavanie ľudského jedinca pri živote v jeho vlastnom záujme a v súlade s jeho vôľou a predstavami o dôstojnom a kvalitnom živote. Účasť na samovražde v zmysle terminológie barda svetovej kriminológie R. Garoffala¹ medzi *delicta mala per se*, ktoré sú trestnoprávne postihované len v niektorých spoločnostiach, resp. štátoch. Preto sa v našom príspevku zmariame aj na krátku komparáciu právnych úprav vybraných štátov, z ktorých vyvodíme zamyslenia *de lege ferenda*.

Pojmy účasť na samovražde, asistencia pri samovražde, eutanázia

Ako sme v úvode naznačili, trestný čin účasti na samovražde budeme vnímať najmä v súvislosti so sférou medicíny a pojmom eutanázia. Základný rozlišovací znak medzi pojmami asistencia pri samovražde a eutanázia spočíva v konaní a jeho následku a príčinnom vzťahu medzi nimi. Kým pri eutanázii je kauzálny vzťah medzi konaním osoby (lekára) a skrátením živo-

¹ GAROFALO, R.: *Criminologia: Studio sul Delitto, Sulle sue Cause e sui Mezzi di Repressione*. Torino : Fratelli Bocca, 1885.

ta pacienta, pri lekársky asistovanej samovražde jestvuje len kauzálny vzťah medzi konaním lekára a vytvorenou možnosťou pacienta spôsobiť sám sebe smrť, pričom samotné konanie lekára sa priamo ani nepriamo neprejaví skrátením života pacienta.

Pojem účasť na samovražde je významovo širší ako pojem lekársky asistovaná samovražda, čo sa prejavuje v nasledujúcich smeroch². Z názvu lekársky asistovanej samovraždy sa črtá špeciálny subjekt – zdravotnícky pracovník (lekár), zatiaľ čo pri účasti na samovražde môže okrem lekára konať aj ktokoľvek iný (rodinný príslušník, známy). Lekárska asistencia pri samovražde predstavuje pomoc spočívajúcu v zaobstaraní, prichystaní, prípravení či podaní prostriedkov alebo sprostredkovaní látky alebo zariadenia, či vytvorenia prostredia na pacientovo sebausmrtenie, príp. v poučení o užití prostriedkov alebo látok; účasť na samovražde môže okrem pomoci spočívať aj v pohnutí k takému konaniu, príp. vo vykonaní úkonu, ktorého charakter sa odlišuje od úkonu zdravotnej starostlivosti (napr. zaobstaranie zbrane). Ďalší podstatný rozdiel tkvie v osobe, ktorá pácha samovraždu: pri účasti na samovražde je ňou ktokoľvek, pri lekársky asistovanej samovražde je tou osobou, rovnako ako pri eutanázii, pacient – spravidla v terminálnom štádiu ochorenia, príp. aspoň s nevyliciteľnou chorobou alebo chorobou vyvolaným neznesiteľným utrpením. V týchto bodoch, ktorými sa lekársky asistovaná samovražda líši od účasti na *samovražde*, je však totožná s pojmom eutanázie, samozrejme okrem prvého bodu – odlišnosti v konaní a následku. Ako sme uviedli, je možné, že prípady lekársky asistovanej samovraždy zahŕňajú aj ďalší stupeň aktivity lekára – poučenie a poradenstvo o užití. Hraničnými situáciami, keď sa asistencia pri samovražde môže stať aktívnou eutanáziou, sú prípady súčinnosti pri aplikácii látky (priloženie pohára s látkou k ústam). Konanie teda môže naplniť skutkovú podstatu účasti na samovražde, ale aj (úkladnej) vraždy.

Komparácia právnych úprav účasti na samovražde vo vybraných krajinách Európy

A/ Komparácia slovenskej, českej, nemeckej a rakúskej právnej úpravy asistencie pri samovražde

Slovenskú právnu úpravu predstavuje § 154 TZ³, postihujúci tak fyzickú (odstraňovanie prekážok a zaobstarávanie prostriedkov) ako aj psychickú asistenciu (prehováranie, utvrdzovanie v rozhodnutí a pod.). Psychickej asistencii zodpovedá pohnutie ako vytvorenie rozhodnutia spáchať samo-

² KEREČMAN, P.: *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava : Eurounion 1999, s. 18-19.

³ Ust. § 154 TZ: „Kto iného k samovražde pohne, alebo inému k samovražde pomáha, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“

vraždu, príp. presvedčenia o správnosti takeého činu, teda prehováranie, utvrdzovanie v presvedčení, ale aj týranie, príp. iné zlé zaobchádzanie⁴, ktoré je kauzálne pre vznik rozhodnutia spáchať samovraždu a je pokryté páchatelovým úmyslom primäť inú osobu k samovražde. Fyzickú asistenciu predstavuje pomoc pri zadovážení prostriedku, vytvorení prostredia a pod.

Do sféry skutkovej podstaty plne spadajú aj vyrobenie a sprostredkovanie samovražedného zariadenia (známy prípad v USA Kevorkian⁵), ktoré pacient nie je schopný skonštruovať, ale vie ho jednoducho uviesť do chodu. Účasť osoby na samovražde iného však na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti vždy musí byť kauzálna. Kauzálny nexus bude významne oslabený, teda v rovine trestného práva nedostatočný napr. v prípadoch, keď osoba prepraví alebo sprevádza napr. do Švajčiarska človeka, ktorý chce využiť služby občianskych združení poskytujúcich pomoc pri samovražde v rámci legálnych možností (Dignitas, Exit), príp. tieto služby sprostredkuje. Aj keď by bez konania „sprevádzajúcej“ osoby, príp. sprostredkujúcej osoby k následku nebolo došlo, konanie tejto osoby nie je ani zďaleka rovnako dôležitou príčinou (gradácia príčin) ako už napr. podanie smrtiacej tabletky priamo v príslušnom zariadení. Konanie sprevádzajúcej osoby (príp. vodiča, ktorý suicidenta odviezie do zahraničia), príp. sprostredkujúcej osoby nie je dostatočne dôležitou príčinou na spôsobenie následku⁶.

⁴ BURDA, E.: § 154. In BURDA, E. –ČENTÉŠ, J. –KOLESÁR, J. –ZÁHORA, J.: Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – II. diel. Praha : C. H. Beck 2011, s. 116.

⁵ Notoricky známy prípad patológa Dr. Kevorkiana z Michiganu v USA, ktorý vykonával asistenciu pri samovraždách nevyliciteľne chorých pomocou svojpomocne vyrobeného prístroja Mercitron, ktorý mal pacient sám uviesť do chodu stlačením tlačidla, pričom sa injekčnou striekačkou (vopred vpichnutou Kevorkianom) dostal do žily pacienta rýchlo účinkujúci barbiturát (napr. prípad Janet Adkinsovej). Michiganské právo vtedy asistenciu pri samovražde nesankcionovalo. Po súdnom zákaze Mercitronu použitý u pacientky dýchaciu masku spojenú s nádobou s oxidom uhoľnatým. Pacientka sama otvorila ventil na nádobe. Kevorkian asistoval pri samovraždách najmenej 130-tich ľudí. Bol aj aktivistom za rozvinutie diskusie o asistovaných samovraždách a eutanázii. V roku 1999 vykonal u pacienta aktívnu eutanáziu tým, že na jeho žiadosť vpichol injekciu pacientovi sám. Následne bol odsúdený za vraždu na 10 až 25 rokov, v roku 2007 pre zlý zdravotný stav prepustený. Zomrel v roku 2011.

⁶ Pozri k tomu uznesenie Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 8 Tdo 1064/2015 zo 14. októbra 2015: „*Jednání pachatele má povahu příčiny i tehdy, když kromě něj k následku vedlo jednání další osoby, poněvadž příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a následkem se nepřerušuje, jestliže k jednání pachatele přistoupí další skutečnost, jež spolupůsobí při vzniku následku, avšak jednání pachatele zůstává takovou skutečností, bez níž by k následku nebylo došlo. Příčinná souvislost je totiž dána i tehdy, když vedle příčiny, která bezprostředně způsobila následek ..., působila i další příčina. Jednání pachatele, i když je jen jedním článkem řetězu příčin, které způsobily následek, je příčinou následku i tehdy, pokud by následek nenastal bez dalšího jednání třetí osoby (srov. rozhodnutí pod č. 72/1971 a 37/1975 Sb. rozh. tr.). Každé jednání, bez kterého by následek nebyl nastal, není však stejně důležitou příčinou následku (zásada gradace příčinné souvislosti). Důležité také je, aby jednání pachatele bylo z hlediska způsobení následku příčinou dostatečně významnou. Jestliže při vzniku následků ... spolupůsobilo více příčin (jednání více pachatelů či jednání pachatele a poškozeného), je třeba hodnotit každou příčinu co do jejího významu pro vznik následku zvlášť a určit její důležitost pro následek, který z jednání obviněného nastal.“ Text uznesenia vychádza zo staršieho rozhodnutia, sp. zn. 3 TZ 317/2001.*

Subjekt trestného činu je všeobecný, spáchať ho môže ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba, napr. aj lekár. Informovanie pacienta zo strany lekára o zdravotnom stave (napr. nevyliciteľnej chorobe), aj keby sa pacient rozhodol na základe podanej informácie spáchať samovraždu, nikdy nie je prípustné považovať za pohnutie k samovražde. Ak by lekár v rámci plnenia informačnej povinnosti z vlastnej iniciatívy spomenul organizované vykonávanie asistencie pri samovražde vo Švajčiarsku, konal by v rozpore s etickým kódexom, postulujúcim neprípustnosť asistovaného suicídia⁷, bez trestnoprávnych konzekvencií. Ak by však lekár označil využitie asistencie za možné riešenie pacientovej situácie, išlo by o pohnutie v zmysle skutkovej podstaty trestného činu v tom prípade, ak by došlo aspoň k pokusu – pacient by skutočne šiel do Švajčiarska a využil by služby menovaných občianskych združení, ktoré poskytujú asistenciu smrteľne chorým ľuďom pri samovraždách. Podmienka, aby prišlo aspoň k pokusu o samovraždu, znamená, že suicident vykonal všetky úkony a nie je potrebné vykonanie ďalšieho úkonu na spôsobenie smrti sebe samému.

Nesmieme opomenúť otázku trestnosti nezabránenia vykonaniu samovraždy iného a neposkytnutia pomoci inému po samovražde. Trestnosť oboch prípadov je možné odvodiť zo skutkovej podstaty trestného činu neposkytnutia pomoci podľa § 177 ods. 1 TZ⁸. Základná skutková podstata v druhom odseku by postihovala také konanie (nekonanie) zo strany lekára. Zdravotný stav samovraha môže po pokuse o samovraždu napĺňať znaky nebezpečenstva smrti a príznakov ťažkej ujmy na zdraví. Trestnosť neprekazenia samovraždy je založená na subsumpcii stavu, ktorý bezprostredne predchádza samovražde, pod znak skutkovej podstaty „nebezpečenstvo smrti“. Predpokladom na uvedenú kvalifikáciu je nadradenie záujmu na ochrane života a zdravia človeka nad jeho sebaurčovací právom, teda neexistencia práva na samovraždu.

Samotné samovražedné konanie – čin osoby konajúcej proti vlastnému životu nie je trestnoprávne relevantné. V rámci garancií osobnej slobody a autonómie človeka v rozhodovaní o sebe samom právny poriadok len zriedka zasahuje tak proti konaniu proti vlastnému životu, ako aj proti vlastnému zdraviu. Na koncepcii o nezasahovaní do rozhodnutí o vlastnom tele je konštruovaná napr. beztrestnosť ženy, ktorá či už sama ukončí alebo nechá ukončiť svoje tehotenstvo, a to aj v rozpore s podmienkami zákona

⁷ Bod (5) v časti Zdravotnícky pracovník a výkon jeho povolania Etického kódexu zdravotníckeho pracovníka – príloha č. 4 zákona č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov.

⁸ § 177 TZ: „(1) Kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci tak môže urobiť bez nebezpečenstva pre seba alebo iného, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.
(2) Kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

o interupciách⁹, bez ohľadu na ochranu nenarodeného ľudského jedinca. Ako znaky ojedinelých zásahov do autonómie v rozhodovaní o vlastnom živote a zdraví je možné uviesť napr. povinnosť použiť počas jazdy vo vozidle bezpečnostné pásy (primárnou funkciou je *neohroziť vlastný život a zdravie*, avšak sekundárnou funkciou je neohroziť život a zdravie osôb sediacich na sedadlách vpredu); ďalším prípadom je možnosť vykonať úkony ambulantnej alebo ústavnej zdravotnej starostlivosti voči osobe, „...ktorá v dôsledku duševnej choroby alebo s príznakmi duševnej poruchy ohrozuje seba alebo svoje okolie, alebo ak hrozí vážne zhoršenie jej zdravotného stavu...“, a to bez jej informovaného súhlasu¹⁰. Konanie proti vlastnému zdraviu (úmyselné spôsobenie si ujmy na zdraví) je trestnoprávne relevantné napr. aj v skutkovej podstate trestného činu vyhýbania sa výkonu civilnej služby¹¹, objektom ochrany je však záujem na riadnom plnení alternatívnej služby.

Základná skutková podstata účasti na samovražde v **Českej republike** (§ 144 trestného zákonníka) je doslovným prekladom slovenskej úpravy. Problematika aplikácie tejto českej právnej úpravy sa tak zhoduje s problematikou na Slovensku.

Nemecký trestný zákonník StGB neobsahuje skutkovú podstatu sankcionujúcu účasť, resp. asistenciu pri samovražde. Beztrestnosť účasti na samovražde v Nemecku vyplýva z dôsledne uplatňovaného princípu akcesority, podľa ktorého účasť (pomoc) nemôže zakladať trestnú zodpovednosť, ak je samotný čin beztrestný (§ 26 návod ako aj § 27 pomoc predpokladajú pre trestnosť spáchanie trestného činu uvedeného v osobitnej časti). Za určitých okolností však osoba asistujúca pri samovražde bude potrestaná pre neposkytnutie potrebnej pomoci, príp. omisívne úmyselné usmrtenie, čo vyplýva z tzv. povinnosti garanta, teda povinnosti poskytnúť pomoc, zdravotnú starostlivosť zo strany zdravotníckeho pracovníka¹². Osoba, ktorá má akúkoľvek účasť na samovražde iného, je povinná suidentovi v bezvedomí poskytnúť potrebnú pomoc. Ak je k dispozícii suidentov jednoznačný prejav vôle spáchať samovraždu, povinnosť garanta zaniká.

⁹ Na rozdiel napr. od rakúskeho StGB, ktorý v § 96 ods. 3 zakladá trestnosť ženy konajúcej v rozpore so zákonnými podmienkami: Žena, ktorá sama vykoná prerušenie svojho tehotenstva alebo inému takéto konanie dovoľí, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

¹⁰ Ust. § 6 ods. 9 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov. Zaujímavé je, že v prípade osoby netrpiacej duševnou chorobou alebo nejaviacej známky duševnej poruchy zákon mlčí a zásah bez informovaného súhlasu nepripúšťa (napr. januárové kúpanie sa v Dunaji), hoci následok konania (porucha zdravia a sekundárne náklady na zdravotnú starostlivosť) je v oboch prípadoch totožný.

¹¹ Ust. § 384 ods. 1 TZ: „Kto v úmysle vyhnúť sa výkonu civilnej služby alebo plneniu povinností z nej vyplývajúcich poškodí sa na zdraví, predstiera chorobu, falšuje listinu, zneužije návykovú látku alebo použije iný úskok, alebo kto odopiera konať civilnú službu, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

¹² Informácie Nemeckej nadácie pre ochranu pacientov; <https://www.stiftung-patientenschutz.de/themen/assistierter-suizid> [25. 2. 2017]

Stavovské predpisy lekárov (Spolkovej lekárskej komory) zakazujú lekárovi asistovať pri samovražde, čo však v Nemecku nemusí platiť pre všetky spolkové krajiny. Podľa správneho súdu v Berlíne¹³ uplatňovanie zásad ako svedomité vykonávanie lekárskeho povolania alebo dodržiavanie lekárskej etiky nesmie pri zohľadnení ústavou chránenej slobody výkonu povolania viesť ku všeobecnému zákazu asistencie pri samovražde bez výnimky. Súd poukazuje na individuálne prípady splnenia pacientovho želania v rámci dlhodobého vzťahu medzi pacientom a lekárom. V blízkej budúcnosti sa očakáva otvorenie diskusie o zákaze organizovaných komerčne orientovaných asistencií pri samovraždách.

V Rakúsku, na rozdiel od Nemecka, sa v trestnom zákonníku StGB nachádza samostatná skutková podstata nazvaná ako spolupôsobenie na samovražde (§ 78 rakúskeho StGB). Skutková podstata ukladá za pohnutie k samovražde alebo pomoc pri nej trest odňatia slobody na 6 mesiacov až 5 rokov. Z pohľadu rakúskej teórie trestného práva zdôvodnením pre postih je právnoetický úsudok, že suicident sa nachádza v takej kritической situácii, že každá asistencia smerujúca k samovražde sa z hľadiska spoločenskej závažnosti rovná zanedbaniu poskytnutia potrebnej pomoci. Podľa rozhodnutí súdov v Rakúsku je predpokladom účasti na samovražde, že páchatel osobu pohne k tomu, aby si spôsobila smrť, alebo že uskutočnenie takeého konania akýmkoľvek spôsobom umožňuje alebo uľahčuje; a to na rozdiel od usmrtenia na požiadanie podľa § 77 StGB, pri ktorom páchatel na výslovnú a vážnu (vážnu a naliehavú) žiadosť uskutoční konanie, ktorým osobe bezprostredne privodí smrť.¹⁴

B/ Prehľad liberalizovaných právnych úprav účasti na samovražde (Holandsko, Švajčiarsko)

Holandská právna úprava postihuje podľa § 294 trestného zákonníka osobu napomáhajúcu pri samovražde pod podmienkou, že bola samovražda dokonaná. Zákon o eutanázii a asistovanej samovražde (zákon o kontrole)¹⁵ však určuje pri tejto skutkovej podstate okolnosti, ktorých splnením je protiprávnosť činu vylúčená: asistenciu vykoná lekár a splní pri tom podmienky obsiahnuté v zákone. Holandská právna úprava tak liberalizuje aktívnu priamu eutanáziu, ako aj asistenciu pri samovražde.

Základom **švajčiarskej právnej úpravy** asistencie pri samovražde je článok 115 švajčiarskeho trestného zákonníka StGB, postihujúci pohnutie k samovražde a pomoc pri nej: *Kto z dôvodov sledujúcich vlastné záujmy iného k samovražde pohne alebo mu pri nej poskytne pomoc, ak sa samovražda uskutočnila alebo aspoň pokus o ňu, potrestá sa odňatím slobody až*

¹³ Rozhodnutie VG Berlin Az. 9 K 63.09. 30. 3. 2012 Dostupné na: <http://openjur.de/u/428212.html> [17. 3. 2017]

¹⁴ OGH 04.09.1935 4 Os 418/35

¹⁵ Zákon z roku 2001 o kontrole ukončenia života na žiadosť a pomoci pri samovražde – Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding, číslo zákona 26691.

na 5 rokov alebo peňažným trestom. Inými slovami: tomu, kto inému asistuje pri samovražde – napr. vo švajčiarskej praxi poskytnutím (predpísaním) látky natrium-pentobarbital, nesledujúc pri tom vlastné záujmy, ale konajúc s altruistickou pohnútkou, nevzniká za také konanie trestnoprávna zodpovednosť. Beztrestnosť asistencie platí voči osobám, ktoré sú spôsobilé prijímať rozhodnutia o svojom živote (a jeho ukončení) – to je spravidla vylúčené u osôb neplnoletých; pri osobách trpiacich psychickým ochorením je potrebné v každom prípade skúmať spôsobilosť rozhodovať osobitne. Ak je suicident osobou nespôsobilou rozhodovať, koná v omyle, alebo je k samovražde nútený, použitie skutkovej podstaty podľa čl. 115 je vylúčené.

Znak skutkovej podstaty – sledovanie vlastných záujmov¹⁶ znamená cielenie na záujmy prospešnej asistujúcej osobe (zištné, egoistické záujmy) – cielenie na zisk, majetkový alebo iný prospech, vlastné dobro. Pravdepodobnosť posúdenia motívu páchatel'a ako orientovaného egoisticky bude tým vyššia, čím nižšie sú úžitok a uspokojenie potrieb pre suicidenta a čím vyššie sú úžitok a uspokojenie potrieb pre samotného páchatel'a. Za konanie vedené zištnou egoistickou pohnútkou nemožno označiť najmä: a) čin na základe priateľského vzťahu; b) asistenciu na základe vážnej a naliehavej žiadosti suicidenta, najmä nevyliciteľne chorého, pre samovraždu rozhodnutého človeka, pričom je prípustná aj možnosť organizovanej asistencie; c) pohnutie iného k samovražde na záchranu jeho cti alebo cti jeho rodiny; d) asistenciu v záujme suicidenta; e) konanie predstavujúce účasť na samovražde, ktoré prináša všetkým zúčastneným len priaznivé následky, príp. ktoré sa uskutočňuje z eticky odôvodnených, čestných motívov. Za egoistické pohnútky sa považujú najmä: a) úmysel získať dedičstvo; b) úmysel koristiť zo suicidentovho majetku (po samovražde); c) úmysel ušetriť na nákladoch vyživovacej povinnosti; d) uspokojenie nenávisť, resp. zbavenie sa nenávidenej osoby; e) pomsty. Ostatné dva menované motívy sledujú tzv. afektívny prospech. V každom jednotlivom prípade sa hodnotia všetky dokázateľné vedomé motívy osoby zúčastnenej na samovražde, pričom ich sociálnoetické hodnotenie ako egoistické alebo altruistické sa uskutočňuje prostredníctvom hodnotového rebríčka, ktorý je v súčasnosti v spoločnosti väčšinovo prijímaný.

Vykonávania asistencií pri samovraždách vo švajčiarskych podmienkach sa týka rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP, resp. Súd) vo veci Gross proti Švajčiarsku zo 14. mája 2013 (č. 67810/10)¹⁷. V rozsudku

¹⁶ V originálnom znení článku 115 je použité slovo *selbstsüchtig*, ktorého významy sú *sebecký, egoistický, egocentrický, sebastredný*, do úvahy prichádza aj význam *zištný*. Ide o neurčitý právny pojem, generálnu klauzulu.

¹⁷ 82-ročná žena spôsobilá rozhodovať chce už najmenej 8 rokov zomrieť, ale nenachádza sa na konci života (vo fáze zomierania) v zmysle smerníc Švajčiarskej akadémie lekárskej vied (stavovských právnych predpisov). Viacero lekárov odmietlo predpis usmrcujúceho prostriedku (natrium-pentobarbital) z obavy z konzekvencií na základe stavovského práva, nie z dôvodu výhrady vo svedomí. Správny orgán pre zdravotníctvo v kantóne Zürich, zürichský správny súd a následne aj spolkový

ESLP konštatuje, že Švajčiarsko porušilo článok 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – právo na ochranu súkromného života, ktoré v sebe zahŕňa právo na voľbu druhu a okamihu ukončenia vlastného života, tým, že neurčilo všeobecne záväzným právnym predpisom dostatočne jasné pravidlá o rozsahu práva na ukončenie života. To viedlo k pocitu strachu a neistoty u sťažovateľky. Jestvujúce smernice totiž regulujú len asistenciu pri samovražde smrteľne chorých osôb, ale neupravujú asistenciu v prípadoch ľudí, ktorí netrpia smrteľnou chorobou a nenachádzajú sa v procese zomierania, ale chcú ukončiť svoj život. Švajčiarsko porušilo Dohovor o ľudských právach a základných slobodách tým, že nevydalo dostatočne jasnú právnu reguláciu a neodstránilo absenciu podkladov pre riešenie takých prípadov a ponechalo dotknutých ľudí ako aj lekárov v neistote právneho vákuu. Súd uznal, že absencia právnej úpravy môže mať odstrašujúci efekt na lekárov, ktorí by inak boli pripravení v prípadoch, ako je ten sťažovateľkin, predpísať danú látku. Súd sa ale nevyjadruje explicitne k tomu, ako má daná právna úprava vyzerať. Súd odmietol sťažovateľkinu žiadosť o nariadenie predpisania lieku, konštatuje však porušenie článku č. 8.

Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre potvrdzuje pozitívny záväzok štátu na zabezpečenie práva na súkromie, berúc na zreteľ potrebu vyvažovania všeobecných záujmov spoločnosti a záujmov jednotlivca. Záväzok pozitívnych opatrení na umožnenie eutanázií ako konzekvencie práva na súkromie však nepotvrdil. Notoricky známym je v tejto súvislosti prípad *Pretty proti Veľkej Británii* (č. 2346/02) z 29. apríla 2002, kde sa okrem práva na súkromie sťažovateľka odvolávala na právo na život (čl. 2), zákaz mučenia a krutého a neľudského zaobchádzania (čl. 3). Súd vyriekol, že z práva na život nie je možné vyvodzovať jeho negatívnu variantu – právo na smrť a pomoc pri nej treťou osobou alebo orgánom verejnej moci ako formu práva na sebaurčenie, hoci pri iných právach garantovaných Dohovorom vyvodenie negatívnej varianty nie je vylúčené. Súd neakceptoval tvrdenie, že v prípade nevyvodenia negatívnej varianty z práva na život tie štáty, ktoré legalizovali resp. dekriminalizovali eutanáziu a asistovanú samovraždu, by porušovali ustanovenie článku 2. *„Súd priznal, že rozsah, v akom štát umožňuje, alebo sa snaží regulovať možnosť slobodného spôsobenia ublíženia jednotlivcovi jeho vlastnou rukou alebo rukou iného, môže vyvolať protikladné úvahy o osobnej slobode a všeobecnom záujme, ktoré môžu byť vyriešené iba za okolností konkrétneho prípadu. Aj za predpokladu, že by v krajine, ktorá umožňuje asistovanú samovraždu, bolo Súdom zistené, že takýto právny stav neporušuje článok 2*

súd odmietli predpis lieku. Potom sa sťažovateľka obrátila na ESLP, tvrdiac, že bolo porušené právo na voľbu druhu a okamihu ukončenia svojho života (odkazujúc na konštatovanie existencie tohto práva Súdom v prípade *Haas proti Švajčiarsku*; pozri časť 1.4 tejto práce) a žiadala predpis natrientobarbitálu.

*Dohovoru, nedávalo by to podľa Súdu za pravdu sťažovateľkinmu tvrdeniu o porušení záväzku podľa článku 2 Veľkou Britániou nepovolením asistovanej samovraždy.*¹⁸ Sťažovateľka videla porušenie článku 3 krutým a neľudským zaobchádzaním v tom, že štát si neplní svoj pozitívny záväzok tým, že neumožní spáchať sťažovateľke samovraždu (neumožní zomrieť), čím je nútená znášať útrapy spojené nevyliciteľnou neurodegeneratívnou chorobou, ktoré sa svojou intenzitou rovnajú krutému a neľudskému zaobchádzaniu. Súd sa s argumentáciou nestotožnil a stanovil, že neexistuje žiadny pozitívny záväzok štátu spočívajúci v záruke nestíhatelnosti osobe pri vykonaní asistencie pri samovražde alebo v poskytnutí možnosti akejkoľvek inej podpory ukončenia života.

V prípade Haas proti Švajčiarsku z roku 2011 (sťažnosť č. 31322/07) sa Súd opäť zaoberal obsahom práva na ochranu súkromného života podľa článku 8. Podľa rozhodnutia súdu nie je porušením tohto práva odmietnutie vykonania asistencie pri samovražde. **Porušenie práva na ochranu súkromného života nie je možné vidieť v tom, že je odmietnuté vydanie lieku so smrteľnými účinkami bez lekárskeho predpisu. Toto právo síce zahŕňa aspekt môcť rozhodovať o spôsobe a čase vlastnej smrti, požiadavka lekárskeho predpisu na získanie lieku so smrteľnými účinkami je však prípustným a nutným obmedzením, ktoré tvorí vo Švajčiarsku legitímnu ochranu pred urýchleným rozhodnutím osôb rozhodujúcich sa spáchať samovraždu.** Obmedzenie prístupu k natriu-pentobarbitalu zabezpečuje ochranu zdravia, verejnej bezpečnosti a bránenie páchaniu trestných činov. Rozsudok potvrdzuje, že nie je právny nárok na asistenciu pri samovražde, zákon poskytuje ochranu slobodnému rozhodnutiu osoby spôsobilaj rozhodovať – právo chráni osobu pred neoprávneným (protiprávnym) bránením pri realizácii rozhodnutia spáchať samovraždu.

Účasť na samovražde – de lege ferenda

Alternatívne riešenie skutkovej podstaty účasti na samovražde predložil už pred rekodifikáciou trestného zákona slovenský právnik Peter Kerecman, ktoré zostalo však iba v rovine teoretických úvah. Skutková podstata by podľa jeho návrhu mohla znieť: „(1) Kto iného pohne k samovražde, potresce sa, ak došlo aspoň k pokusu samovraždy, odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky. (2) Kto inému pri samovražde poskytol pomoc, potresce sa, ak došlo aspoň k pokusu samovraždy, odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky. ...“ V nasledujúcom paragrafe navrhuje Kerecman

¹⁸ ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry ESLP*. Dostupné na: http://www.epi.sk/387/Eutanazia-a-asistovana-samovrazda-z-pohladu-judikatury-ESLP_51159.aspx [cit. 24. 2. 2017]

vylúčenie trestnosti poskytnutia pomoci lekárom na základe žiadosti pacienta: „Čin ináč trestný podľa § ... ods. 2, nie je trestným činom, ak bol vykonaný lekárom na základe slobodnej, vážnej a bezprostredne vyjadrenej žiadosti pacienta nachádzajúceho sa v terminálnom štádiu choroby o poskytnutie pomoci pri samovražde. Nejde o prípad, ak lekár neoboznámil pacienta s jeho zdravotným stavom a ak lekár neobdržal súhlasné stanovisko iného lekára, ktorý nie je jeho bezprostredným spolupracovníkom alebo príbuzným s takýmto postupom.“¹⁹ Autor pri konštruovaní skutkovej podstaty systematicky rozčleňuje pohnutie, ako konanie závažnejšie a nepoznajúce výnimku, a pomoc, ktorej trestnosť je pri splnení podmienok uvedených v nasledujúcom paragrafe vylúčená. V skutkovej podstate týkajúcej sa pomoci sa nahrádza nedokonavý tvar „pomáha“ dokonavým „poskytne pomoc“, keďže na naplnenie znaku stačí jednorazový úkon páchatel'a (podanie zbrane, polozenie jedu na stolík a pod.). Pri formulovaní podmienok vylúčenia trestnosti pomoci vychádza Kerecman z holandských návrhov na dekriminalizáciu eutanázie a asistovanej samovraždy, z ktorých sa v roku 2001 stal zákon o kontrole, ktorý sme uviedli vyššie. Podmienkami sú: slobodné, vážne a bezprostredné vyjadrenie žiadosti, terminálne štádium choroby (achilova päta návrhu najmä pre nevyjasnenosť hraníc „terminálnosti“), špeciálny subjekt – lekár, ďalej splnenie informačnej povinnosti o zdravotnom stave (z nášho pohľadu by bolo potrebné dodať „a o alternatívnych riešeniach stavu pacienta“ s poukazom na paliatívnu starostlivosť), obdržanie súhlasu iného lekára (predpokladajme, že s daným riešením alebo so splnením všetkých ostatných podmienok), pričom tento lekár nie je s vykonávajúcim lekárom ani v pracovnom vzťahu – bezprostredný spolupracovník (ani nadriadený alebo podriadený), ani v príbuzenskom vzťahu (osoba blízka). Riešením nevyjasnenosti jednotlivých pojmov by mohla byť výlučne bohatá aplikačná prax.

Pamätajúc aj na dekriminalizáciu nezabránenia samovražde, resp. neposkytnutia pomoci po samovražde, Kerecman formuluje samostatné ustanovenie: „Kto nezabráni samovražde iného alebo neposkytne pomoc po pokuse o samovraždu, nedopustí sa trestného činu, pokiaľ samovražda bola uskutočnená po výslovnom, vážnom a slobodne vyjadrenom želaní sám sa usmrtiť, alebo existencia takéhoto želania sa podľa okolností dá predpokladať.“²⁰ Toto ustanovenie by bolo prirodzene uplatňované spolu s ustanovením o beztrestnosti pomoci pri samovražde. Alternatívou je odvodzovanie beztrestnosti nezabránenia samovražde a neposkytnutia pomoci po nej priamo z ustanovenia o beztrestnosti pomoci.

¹⁹ KERECMAN, P.: *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava : Eurounion, 1999, s. 240.

²⁰ Tamtiež, s. 241

Súhlasíme s Kerecmanovým výpočtom variant konania, ktoré súvisia so samovraždou a mali by zostať postihované trestnou sankciou. Ide o pohnutie k samovražde ako konanie protichodné so spoločensky žiaducou prevenciou suicidality, ďalej pohnutie aj pomoc, ak samovrah je nepričetný – nie je spôsobilý o sebe rozhodovať: koná bez slobodného rozhodnutia, trpí psychickou poruchou alebo chorobou, nedokáže predvídať následky svojho konania, nie je schopný ovládať konanie, koná v omyle, je prinútený násilím alebo týraním spáchať samovraždu; rovnako aj pomoc zo ziskuchtivosti, v úmysle získať majetkový prospech alebo za odmenu. Z uvedeného sa dá vyvodit' nasledujúce znenie základnej skutkovej podstaty účasti na samovražde: (1) *Kto iného pohne k samovražde, ak došlo aspoň k pokusu o samovraždu, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.* (2) *Kto a) osobe nepričetnej alebo konajúcej v omyle k samovražde poskytne pomoc, alebo b) inému k samovražde poskytne pomoc v úmysle získať majetkový prospech alebo za odmenu, ak došlo aspoň k pokusu o samovraždu, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.*

Inšpiratívnym je aj návrh Nemeckej nadácie na ochranu pacientov²¹, ktorým má byť novelizovaný nemecký trestný zákonník pridaním skutkovej podstaty postihujúcej organizovaný výkon účasti samovražde. Organizovanosť znamená nielen orientáciu na zisk, ale aj širšie: akýkoľvek vlastný záujem na danej činnosti, pričom znakmi sú opakovanosť a koordinovanosť. Postihované majú byť tak aj špecializované organizácie a osoby, ktoré si vytvorili a kontinuálne uskutočňujú určitý organizačný model. Ak sa zákaz obmedzí len na komerčné konanie (komerčnosť – *Gewerbsmäßigkeit*), odpadá tým možnosť postihu pravidelne sa opakujúcej a sériovej asistencie pri samovražde. Organizovanosť (*Geschäftsmäßigkeit*) ako širší pojem teda znamená povýšenie opakovania skutkov rovnakého druhu na predmet svojej činnosti. Postih organizovanosti však v sebe nezahŕňa asistenciu ako konanie v jednotlivom prípade, orientované altruisticky, najčastejšie na základe osobného vzťahu asistenta a suicidenta. Podľa odôvodnenia návrhu zákona zostáva právo každého na sebaurčenie nedotknuté tým, že novela nielen že nezasahuje do možnosti jednotlivca slobodne a zodpovedne rozhodovať o ukončení vlastného života, ba práve má v úmysle vytvárať ochranu pred ovplyvňovaním (tret'ou osobou) slobodnej tvorby vôle. Ďalej sa konštatuje, že nárok na pomoc pri samovražde nie je zahrnutý ani v nemeckom základnom zákone (ústave), ani v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Formulácia návrhu: § 217 Organizovaná podpora samovraždy. Ods. 1: *Kto inému úmyselne a organizovane poskytne, vytvorí alebo sprostredkuje*

²¹ Návrh zákona o trestnosti organizovanej podpory samovraždy z mája 2014. Dostupné na: https://www.stiftung-patientenschutz.de/uploads/files/pdf/PID2014/Gesetzentwurf_Strafbarkeit_Forderung_Selbsttoetung_PID_2_2014.pdf [25. 2. 2017]

príležitosť na samovraždu, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky alebo peňažným trestom. Ods. 2: Osoba nekonajúca organizovane je beztrestná, ak iným (inou osobou) podľa odseku 1 je príbuzný alebo iná blízka osoba.

Diskusia o zákonnej úprave organizovaných asistencií pri samovraždách, ktoré sú vo Švajčiarsku vykonávané občianskymi združeniami (Dignitas, Exit), podporovaná Federálnym ministerstvom pre justíciu a políciu, po sebe zanechala tak návrh absolútneho zákazu organizovaných asistencií, ako aj detailnú úpravu organizovaných asistencií so stanovením podmienok vylučujúcich protiprávnosť činu. Skutková podstata vyjadrujúca absolútny zákaz organizovaných asistencií, ktorý sa vzhľadom na nálady v spoločnosti od začiatku javil ako nepresaditeľný, by mohla mať nasledujúcu podobu²²: *Kto z dôvodov sledujúcich vlastné záujmy alebo v rámci organizácie vykonávajúcej asistenciu (pomoc) pri samovražde iného k samovražde pohne alebo mu pri nej poskytne pomoc, ak sa samovražda uskutočnila alebo aspoň pokus o ňu, potrestá sa odňatím slobody až na päť rokov alebo peňažným trestom.*

Švajčiarsky model legalizácie asistencie pri samovražde pozostáva z absencie zákazu v trestnom zákone. Zastávame názor, že v slovenskom kultúrnom a právnom prostredí by bolo nevyhnutné jasné stanovenie zákon-ných kritérií. Variant novej právnej úpravy článku 115 švajčiarskeho trestného zákonníka s presným stanovením podmienok pre výkon organizovanej asistencie ráta v prvom odseku so znením skutkovej podstaty totožným so súčasťou podobou článku 115 (*Kto z dôvodov sledujúcich vlastné záujmy iného k samovražde pohne alebo mu pri nej poskytne pomoc, ak sa samo-vražda uskutočnila alebo aspoň pokus o ňu, potrestá sa odňatím slobody až na 5 rokov alebo peňažným trestom*). Diskusia však priniesla pre budúce úvahy slovenského zákonodarcu inšpiratívne návrhy, ktoré pridávajú druhý až piaty odsek v znení²³:

(2) Kto v rámci organizácie vykonávajúcej pomoc pri samovražde inému pri samovražde pomáha, ak sa samovražda uskutočnila alebo aspoň pokus o ňu, potrestá sa odňatím slobody až na päť rokov alebo peňažným trestom, ibaže (okrem prípadu, že) sú splnené nasledujúce podmienky: 1. rozhodnutie spáchať samovraždu je suicidentom urobené a vyslovené slobodne, premyslené a trváce; 2. lekár nezávislý od organizácie vykonávajúcej pomoc pri samovražde potvrdí, že suicident je vo vzťahu k rozhodnutiu spáchať samovraždu spôsobilý rozhodovať; 3. lekár nezávislý od organi-

²² HÜRLIMANN, D.: *Kommentar zum jüngsten Suizidhilfe-Entscheid des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte*. Dostupné na: <http://www.saez.ch/docs/saez/2013/3132/de/SAEZ-01700.pdf> [25. 2. 2017]

²³ Návrh novely článku 115 švajčiarskeho trestného zákonníka, ktorý vzišiel z verejnej diskusie a pripomienkového konania, ktoré boli iniciované Federálnym ministerstvom pre justíciu a políciu: <http://www.ejpd.admin.ch/content/dam/data/gesellschaft/gesetzgebung/sterbehilfe/entw-d.pdf> [26. 2. 2017]

zácie vykonávajúcej pomoc pri samovražde, ktorý nie je totožný s lekárom podľa bodu 2, potvrdí, že suicident trpí neliečiteľným ochorením s blízkym nástupom smrti; 4. so suicidentom sa zväžia alternatívne možnosti pomoci, ktoré sa v prípade želania suicidenta sprostredkujú a poskytnú; 5. ukončenie života samovraždou sa vykoná lekársky predpísanou látkou; 6. osoba vykonávajúca pomoc pri samovražde nekoná za odplatu alebo v úmysle získať majetkový alebo iný prospech; 6. organizácia vykonávajúca pomoc pri samovražde ako aj osoba vykonávajúca pomoc pri samovražde vedú podrobnú dokumentáciu o samovražde.²⁴

(3) Osoba zodpovedná za činnosť organizácie vykonávajúcej pomoc pri samovražde sa potrestá podľa odseku 1, ak: a) osoba vykonávajúca pomoc pri samovražde vykoná pomoc pri samovražde po dohode s ňou, hoci nie je splnená čo aj jedna z podmienok podľa odseku 2, alebo b) organizácia vykonávajúca pomoc pri samovražde prijme od suicidenta alebo jemu blízkej osoby plnenie oceniteľné v peniazoch, to sa nevzťahuje na členské príspevky a plnenia, ktoré boli poskytnuté najmenej rok pred smrťou suicidenta.

(4) Osoba zodpovedná za činnosť organizácie vykonávajúcej pomoc pri samovražde sa potrestá trestom odňatia slobody až na tri roky alebo peňažným trestom, ak: a) úmyselne nekoná s potrebnou starostlivosťou pri výbere alebo kontrole osoby vykonávajúcej pomoc pri samovražde alebo pri určovaní záväzných pokynov pre túto osobu, a b) osoba vykonávajúca pomoc pri samovražde bez vedomia zodpovednej osoby vykoná pomoc pri samovražde, hoci nie je splnená čo aj jedna z podmienok podľa odseku 2.

(5) Ak koná osoba podľa odseku 4 z neobľahosti, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom.

Uvedené návrhy od Federálneho ministerstva pre justíciu a políciu pochádzajú z júna 2010. Švajčiarska Spolková rada v roku 2011 pozastavila prijímanie novely článku 115 s tým, že by zmena priniesla viacero negatív

²⁴ Kritické hlasy vyčítali v pripomienkovom konaní zneniu odseku 2 prílišnú komplexnosť, neprehľadnosť a odtrhnutosť od praxe. Namietalo sa aj, že je veľmi náročné splniť šesť navrhnutých podmienok, čo by mohlo zvýšiť počet utajených asistencií. Výčitkou bola aj skutočnosť, že sa návrhom nezabráni ani zneužitiu inštitútu, ani bujnejšiemu „turizmu za smrťou“ – príchodu cudzincov, aby im bola poskytnutá asistencia, vyskytli sa preto návrhy na doplnenie druhého odseku podmienkou: „Suicident sa zdržiava na území Švajčiarska.“ alebo „Suicident má najmenej rok trvalý pobyt vo Švajčiarsku.“ Kritickým bodom je aj subjekt – stanovenie podmienok vylučujúcich protiprávnosť by sa malo vzťahovať aj na jednotlivcov, ktorí svoje služby asistencie vykonávajú sústavne a dlhodobo. Ak by títo jednotlivci neboli nútení splniť náročné podmienky podľa odseku 2, ale vzťahovalo by sa na nich len všeobecne vylúčenie protiprávnosti podľa ods. 1 (neegoistická pohnútka), vznikol by tlak na obchádzanie odseku 2 zo strany organizácií tým, že by sa osoby konajúce v rámci nich vyhlasovali za jednotlivcov vykonávajúcich asistencie; preto by úvod odseku dva mal znieť: „Kto pravidelne alebo v rámci organizácie ...“ V diskusii zaznela aj požiadavka na zriadenie špeciálneho ombudsmana, ktorý by plnil úlohy miesta prvého kontaktu pre dotknuté osoby, príbuzných, priateľov, opatrovateľov a inštitúcie. Podrobnejšie informácie k pripomienkovému konaniu je možné nájsť v súhrnnej správe: <http://www.ejpd.admin.ch/content/dam/data/gesellschaft/gesetzgebung/sterbehilfe/ve-ber-d.pdf> [27. 2. 2017]

(zákonná legitímácia organizácií vykonávajúcich pomoc pri samovraždách, zákoná relativizácia ľudského života) a je potrebné viac podporovať prevenciu pred samovraždami a paliatívnu starostlivosť. Podľa Spolkovej rady ponúkajú v súčasnosti ustanovenia trestného práva, zákona o liečivách, zákona o omamných látkach a stavovské predpisy dostatočné inštrumentárium na ukladanie trestnoprávných, administratívnych a občianskoprávných sankcií.

Na ilustráciu, akých aspektov sa dotkla diskusia o regulácii asistencie pri samovražde, uvádzame návrh z marca 2010²⁵, postihujúci konanie predchádzajúce ešte samotnému konaniu proti životu a zdraviu: propagáciu asistencie pri samovražde:

§ 217 Propagácia (reklama) asistencie pri samovražde

(1) Kto verejne, na zhromaždení alebo rozširovaním tlačovín v úmysle získať majetkový prospech alebo hrubo neslušným (poburujúcim) spôsobom 1. vlastné alebo cudzie služby na uskutočnenie alebo podporu uskutočnenia samovraždy alebo 2. prostriedky, predmety alebo návody určené na uskutočnenie samovraždy, s poukázaním na toto určenie, ponúka, oznamuje, vychvaľuje alebo zverejňuje vyhlásenia takého obsahu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom.

(2) Ak má konanie podľa odseku 1 za následok, že osoba spácha samovraždu, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky alebo peňažným trestom.

Vykonanie samovraždy alebo asistencie pri samovražde zostáva podľa nemeckého práva beztrestné, na tom nemá predkladaný návrh v úmysle nič meniť. Podľa nemeckej ústavy (Grundgesetz) je neprijateľné konanie, ktorým sú ľudia v zúfalej životnej situácii, uvažujúci nad samovraždou, pozývaní alebo povzbudzovaní k ukončeniu vlastného života, a to propagáciou týchto služieb s komerčnými cieľmi. Prirodzené zábrany sa nemajú potláčať propagovaním zdanlivo ľahkých spôsobov ukončenia života, čím sa samovražda znižuje len na predmet pokusov o komerčný úspech a dosiahnutie zisku. Dôvodová správa ďalej vyjadruje obavy, že nie je zaručené, že suicidenti budú konať slobodne a zodpovedne a nie len na základe prechodných dojmov vyvolaných alebo podporených reklamou.

Rokovanie v rámci Spolkovej rady a jednotlivých výborov prinieslo zásadnú zmenu návrhu – postihovať by sa nemala len propagácia, ale aj samotná činnosť subjektov poskytujúcich organizovanú asistenciu pri samovražde – či už ako činnosť orientovaná na zisk alebo ako činnosť občianskeho združenia. Návrh znel²⁶:

²⁵ Návrh zákona novelizujúceho trestný zákonník StGB, predložený spolkovou krajinou Porýnie-Falcko z marca 2010. Dostupné na: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brd/2010/0149-10.pdf> [27. 2. 2017]

²⁶ Odporúčania výborov Spolkovej rady k pôvodnému návrhu skutkovej podstaty trestného činu. Dostupné na: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brd/2010/0149-1-10.pdf> [13. 3. 2017]

§ 217 Komerčná a organizovaná asistencia pri samovražde

(1) Kto vykonáva podnikateľskú (komerčnú) činnosť alebo založí združenie, ktorej alebo ktorého cieľ alebo účel sa orientuje na poskytovanie alebo zaobstaranie podmienok na uskutočnenie samovraždy, a kto činnosť takého združenia verejne propaguje, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky alebo peňažným trestom.

Reprobovaným konaním je organizovaná asistencia a jej propagácia. Individuálna asistencia sa nepostihujú. Toto znenie ako i všetky vyššie uvedené zostalo iba v rovine návrhov.

Na základe uvedeného prehľadu návrhov predkladáme krátke zhrnutie výpočtu možných modelov právnej úpravy účasti na samovražde:

1. postih asistencie aj pohnutia – súčasný právny stav v SR, ČR i Rakúsku,
2. asistencia ani pohnutie všeobecne záväzným právnym predpisom nepostihované – súčasný právny stav v Nemecku,
3. postih asistencie a pohnutia, ale len z egoistických (alternatívne: ziskuchtivých) pohnútok – súčasný právny stav vo Švajčiarsku,
4. postih pohnutia, asistencia bez postihu, alternatíva: postih asistencie len pri egoistických pohnútkach alebo len organizovanej asistencie,
5. postih pohnutia i asistencie (alternatíva: len pri egoistických pohnútkach), organizovaná asistencia bez postihu pri splnení zákonných podmienok,
6. pohnutie i asistencia bez postihu, postih len propagácie organizovanej asistencie,
7. postih organizovanej asistencie i jej propagácie, individuálne pohnutie alebo asistencia bez postihu.

Záver

Pojem účasť na samovražde je širším pojmom ako lekárske asistovaná samovražda, ktorá má úzky súvis s pojmom eutanázia. Pri účasti na samovražde, a teda aj pri lekárske asistovanej samovražde však nie je primárny kauzálny vzťah medzi konaním asistujúcej osoby a smrťou suicidenta; konanie asistenta je tak len príčinou druhého alebo tretieho rádu.

Skutočnosť, že skutková podstata účasti na samovražde v slovenských a českých podmienkach zahŕňa tak psychickú ako aj fyzickú asistenciu, možno považovať za notoriu. So vzrastajúcou tzv. turistikou za smrťou, keď odchádzajú ľudia do Švajčiarska alebo Nemecka podstúpiť asistovanú samovraždu využitím služieb špecializovaných občianskych združení, však vzniká otázka trestnej zodpovednosti osôb, ktoré pri tom spolupracujú – teda osoby, ktorá suicidentovi zabezpečí využitie týchto služieb, ďalej osoby, ktorá suicidenta do zahraničia odvezie, sprevádza a pod. Nazdávame sa, že

také konanie je pre vznik trestnoprávne relevantného následku – spáchanie samovraždy alebo aspoň pokusu príliš málo podstatné, teda die o príliš vzdialenú príčinu a kauzálny nexus je značne oslabený.

Nemecký trestný zákonník StGB skutkovú podstatu účasti na samovražde neobsahuje. Do úvahy však prichádza uplatnenie povinnosti vyplývajúcej zo skutkovej podstaty neposkytnutia pomoci, ktorú majú ešte zosťrenú osoby vykonávajúce zdravotnícke povolanie. Osobná sloboda jednotlivca je tu však prioritná. Uplatňovanie zásad ako svedomité vykonávanie lekárskeho povolania alebo dodržiavanie lekárskej etiky nesmie pri zohľadnení ústavou chránenej slobody výkonu povolania viesť ku všeobecnému zákazu asistencie pri samovražde bez výnimky. Na rozdiel od Nemecka sa v Rakúsku uplatňuje skutková podstata trestného činu účasti na samovražde podobne široko koncipovaná ako skutková podstata v slovenských a českých právnych podmienkach. Túto skutkovú podstatu paradoxne obsahujú aj tzv. liberalizované právne úpravy v Holandsku a Švajčiarsku. Holandský trestnoprávny mechanizmus sa však uplatní len vtedy, keď nie sú splnené podmienky na výkon asistovanej samovraždy stanovené v osobitnom zákone o podmienkach výkonu eutanázie a asistovaných samovražd z roku 2001. Účasť na samovražde vo Švajčiarsku je trestná, ak je splnená páchatel'ova zisťná, resp. egoistická pohnúťka. Organizovanú asistenciu pri samovražde v švajčiarskych podmienkach tak vykonávajú len občianske združenia, ktoré nie sú orientované na zisk. Snahy právne regulovať organizovanú asistenciu pri samovražde prinášajú podnetné návrhy pre zamyslenia *de lege ferenda*, ktoré prezentujeme. K tomu uvádzame sedem základných variant regulácie účasti na samovražde.

Na úrovni medzinárodnoprávných garancií ľudských práv tvorí jadro diskusie o eutanázii konflikt práva na život s právom na rešpektovanie súkromného života. Európsky súd pre ľudské práva sa týmto konfliktom ako aj existenciou samotného práva na smrť zaoberal vo svojich rozhodnutiach *Pretty proti Veľkej Británii*, *Haas proti Švajčiarsku*, ako aj *Gross proti Švajčiarsku*. Súd konštatoval neexistenciu práva na smrť, ale neskôr aj možnosť odvodiť právo rozhodnúť o čase a spôsobe smrti z práva na ochranu súkromného života, ako aj porušenie tohto práva nevytvorením dostatočných legislatívnych pravidiel pre možnosť prijať prípustnú asistenciu pri samovražde vo Švajčiarsku.

Použitá literatúra a webové zdroje

1. BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – II. diel.* 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 116.
2. ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry ESLP.* Dostupné na: <http://www.epi.sk/387/>

- Eutanazia-a -asistovana-samovrazda-z-pohladu-judikatury-ESLP_51159.aspx [cit. 24. 2. 2017]
3. GAROFALO, R.: *Criminologia: Studio sul Delitto, Sulle sue Cause e sui Mezzi di Repressione*. Torino : Fratelli Bocca, 1885.
 4. HÜRLIMANN, D.: *Kommentar zum jüngsten Suizidhilfe-Entscheid des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte*. Dostupné na: <http://www.saez.ch/docs/saez/2013/3132/de/SAEZ-01700.pdf> [25. 2. 2017]
 5. Informácie Nemeckej nadácie pre ochranu pacientov; <https://www.stiftung-patientenschutz.de/themen/assistierter-suizid> [25. 2. 2017]
 6. KERECCMAN, P.: *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava : Eurounion 1999, s. 18-19.
 7. Návrh zákona novelizujúceho trestný zákonník StGB, predložený spolkovou krajinou Porýnie-Falcko z marca 2010. Dostupné na: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brd/2010/0149-10.pdf> [27. 2. 2017]
 8. Odporúčania výborov Spolkovej rady k pôvodnému návrhu skutkovej podstaty trestného činu. Dostupné na: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brd/2010/0149-1-10.pdf> [13. 3. 2017]
 9. Súhrnná správa k pripomienkovému konaniu k návrhu skutkovej podstaty trestného činu: <http://www.ejpd.admin.ch/content/dam/data/gesellschaft/gesetzgebung/sterbehilfe/ve-ber-d.pdf> [27. 2. 2017]

MANŽELSKÁ ÚCTA A MANŽELSKÉ POVEDOMIE PODĽA KLASICKÝCH A JUSTINIÁNSKYCH PRÁVNIKOV

doc. JCDr.PaedDr. Róbert Brtko, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Manželská úcta a manželské povedomie podľa klasických a justiniánskych právnikov

Príspevok na základe kritickej analýzy vybratých právnych textov klasických rímskych právnikov obsiahnutých v justiniánskej kodifikácii má ambíciu dokázať, že rímski právnici považovali manželstvo za monogamný zväzok muža a ženy, v ktorom manžel (na rozdiel od konkubinátu) prejavoval svojej manželke manželskú úctu (*honor matrimonii*), ktorá bola vonkaším prvkom tohto vzťahu. Poklasickí a justiniánski právnici vplyvom novej spoločenej situácie za hlavný element manželstva považovali manželské povedomie (*affectio maritalis*), ktoré ako vnútorný prvok vyjadrovalo vôľu, resp. úmysel muža vziať si ženu za manželku a matku svojich detí.

Ehre in der Ehe und Ehebewusstsein nach klassischen und justinianischen Juristen

Nach der kritischen Analyse der ausgewählten Rechtstexten von den klassischen römischen Juristen, die vor allem in der justinianischen Kodifikation umfasst werden, soll dieser Beitrag beweisen, dass schon römische Juristen die Ehe für einen monogamen Band von einer Frau und einem Mann hielten, in dem der Ehemann (im Unterschied zur Konkubinät) seiner Ehefrau Achtung erwies (*honor matrimonii*), die ein äußeres Element von dieser Beziehung war. Nachklassische und justinianische Juristen unter dem Einfluss der gesellschaftlichen Situation hielten für das Hauptelement der Ehe Ehebewusstsein (*affectio maritalis*), das den Willen als ein inneres Element ausdrückte, d. h. die Absicht eines Mannes eine Frau zu heiraten, sie zu einer Ehefrau und Mutter seiner Kinder zu nehmen.

Marital honor and marital affection according to classical and Justinian's jurists

The article based on the critical analysis of the selected legal texts of classical Roman jurists contained mostly in Justinian's codification has the ambition to prove that Roman jurists consider marriage as a monogamous union of a man and a woman, in which the husband (unlike concubinage) showed his wife marital honor (*honor matrimonii*), which was the external element of this relationship. Post-classical and Justinian's jurists under the influence of the new social situation consider marital affection as the main element of the marriage (*affectio maritalis*), which as an internal element expressed the will or intention of a man to take a woman as his wife and mother of his children.

Kľúčové slová: manželstvo, konkubinát, *affectio maritalis*, *honor matrimonii*, klasické rímske právo, justiniánska kodifikácia

Schlüsselbegriffe: Ehe, Konkubinat, *affectio maritalis*, *honor matrimonii*, klassisches römisches Recht, justinianische Kodifikation

Keywords: marriage, concubinage, *affectio maritalis*, *honor matrimonii*, classical Roman law, Justinian's codification

Rimania hľadeli na manželstvo a konkubinát ako na čisto faktické vzťahy, ktoré sa zakladali na súhlasnej vôli muža a ženy žiť v trvalom, spoločnom a pohlavnom spoložití. Na rozdiel od konkubinátu sa v rímskom manželstve vyžadovalo, aby manžel prejavoval svojej manželke **manželskú úctu** (*honor matrimonii*), ktorý bola **vonkajším prvkom** manželstva. V našom príspevku sa pokúsime dokázať tézu, že v poklasickom a justiniánskom období tento vonkajší element nahradil **element vnútorný**, ktorý neskorší právnici nazvali *affectio maritalis*, (**manželské povedomie**) a ktorý vyjadroval vôľu muža vziať si ženu za manželku a mať ju ako matku legitímnych detí. Hoci rímsky právnik Modestinus definoval rímske manželstvo ako „zväzok muža a ženy a celoživotné spoločenstvo, spoločenstvo podľa božského a ľudského práva“ (D. 23, 2, 1), rímske manželstvo nebolo nerozlučiteľné v zmysle neskoršej kresťanskej náuky a mohlo zaniknúť viacerými spôsobmi.¹

V tejto súvislosti sa nám natíska otázka týkajúca sa trvácnosti manželského zväzku, ktorá, ako sa zdá, bola inak vymedzená v klasickom a inak v justiniánskom práve. V antickom Ríme bola rozvodovosť vysoká a bola vnímaná ako negatívny jav. Preto cisárske zákonodarstvo zaviedlo v tejto

¹ V klasickom období rímske manželstvo mohlo zaniknúť viacerými spôsobmi: a) smrťou jedného z manželov; b) upadnutím do otroctva jedného z manželov (*capitis deminutione maxima*); c) stratou občianstva jedného z manželov (*capitis deminutione media*); d) vyhnaním manželky (*repudium*) – išlo o jednostranný prejav vôle muža pre neveru alebo iné závažné previnenia (travičstvo, falšovanie kľúčov, podhodenie dieťaťa) alebo aj bez jej previnenia; e) rozvodom (*divortium*) – na základe dohody manželov, pôvodne to bolo len z vôle muža; f) vznikom príbuzenstva.

oblasti určité sprísnenia tým spôsobom, že vymedzilo dôvody (*iustae causae divortii*), ktoré manželskú rozluku ospravedlňovali, a za neodôvodnené rozvody a zavinené rozvody stanovilo majetkové tresty (*poenae divortii*). Cisár Augustus (27 pred n. l. – 14 n. l.) postihoval peňažným trestom tých, ktorí rozvod zapríčinili. Cisár Konštantín (306 – 337) síce nezaviedol žiadne obmedzenia pre rozvod uskutočnený obojstranným súhlasom manželov, ale jednostranný rozvod povolil len v odôvodnených prípadoch (*iustae causae*): ak manžel bol vrahom, travičom, násilníkom alebo hanobiteľom hrobu; ak žena bola travička, cudzoložnica alebo kupliarka.

Od vydania Milánskeho ediktu (313 n. l.) možno pozorovať, ako na rímsko-právnu úpravu týkajúcu sa manželstva pôsobí kresťanská doktrína. Podľa cirkevného učenia je manželstvo medzi dvoma pokrstenými povýšené na úroveň sviatosti a nerozlučiteľnosť patrí medzi podstatné vlastnosti každého platne uzavretého manželstva. Je prirodzené, že právo, ktoré kodifikoval kresťanský cisár Justinián (527 – 565), nebolo ďaleko od takéhoto stanoviska. Justiniánske právo dôsledne presadzovalo zásadu manželskej nerozlučiteľnosti počas života oboch manželov a zakazovalo rozvod na základe obojstranného súhlasu (*divortium communi consensu*). Justinián dovolil jednostranný rozvod v prípadoch, v ktorých rozvod nebol zavinený jedným z manželov: a) preukázaná impotencia v prvých troch rokoch trvania manželstva; b) zloženie sľubu čistoty; c) vojnové zajatie v dĺžke piatich rokov. V takýchto prípadoch išlo o rozvod *ex bona gratia*. Okrem toho Justinián rozšíril *iusta causae* na nasledovné prípady: a) manželka chodila do kúpeľov, divadla alebo na hostiny bez súhlasu svojho manžela; b) manžel sa pokúsil použiť manželku na prostitúciu, neprávom ju obvinil z cudzoložstva alebo si obstaral konkubínu; c) manželia sa pokúsili siahnuť si na život alebo jeden z nich sa podieľal na sprisahaní proti cisárovi.²

V nasledujúcej časti príspevku predstavíme právne texty, ktoré nám ozrejmiť skutočnosť, akým spôsobom sa na trvácnosť manželského zväzku pozerali klasickí rímski právnici na jednej strane a právnici justiniánski na strane druhej. Ako prvý uvidíme Ulpianov text pojednávajúci o darovaní medzi manželmi, ktorí dlhý čas žili oddelene.

„V prípade, že manželka a manžel žili dlhodobo oddelene, ale prejavovali si vzájomnú úctu, ktorá je vlastná manželstvu..., mám za to, že darovania nie sú platné, manželstvo akoby pretrvávalo naďalej: [v skutku, manželstvo nerobí súlož, ale] manželské povedomie (náklonnosť, vôľa)“ (Ulp. D. 24, 1, 32, 13).³ Kvôli presnosti uvidíme text fragmentu aj v latinskom jazyku. „Si mulier et maritus diu seorsum quidem habitaverint, sed honorem invicem

² Porovnaj SKŘEJPEK, M.: *Římské právo soukromné. Systém a instituce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 90.

³ Rímsky právny poriadok zakazoval darovanie medzi manželmi počas trvania manželstva. Zákaz nepatril, ak bolo darovanie vykonané pre prípad smrti (*mortis causa*).

matrimonii habebant ..., puto donationes non valere, quasi daraverint nuptiae: [non enim coitus matrimonium facit sed maritalis affectio]“.

Vidíme, že v prvej časti fragmentu je použitý výraz „honor matrimonii“ (manželská úcta) a v druhej časti (ktorá je ohraničená hranatými zátvorkami, lebo sa považuje za interpolovanú⁴) je zas použité slovné spojenie „affectio maritalis“⁵ (manželské povedomie, náklonnosť, trvalá vôľa manželov žiť ako manžel a manželka). Pre klasického rímskeho právnika Ulpiána (+222) na posúdenie skutočnosti, či manželstvo tých, ktorí žili dlhý čas oddelene ešte trvá alebo nie, je rozhodujúce, či muž a žena si naďalej „prejavovali vzájomnú úctu, ktorá je vlastná manželstvu“ (honorem invicem matrimonii habebant). Inými slovami povedané, či sa voči sebe navzájom správajú tak, ako to činia manželia. Ak takéto vystupovanie bolo **navonok známe**, tak sa rímske manželstvo považovalo za naďalej trvajúce. Teda prejavovanie manželskej úcty (honor matrimonii) bolo tým dôležitým a rozhodujúcim prvkom na posúdenie existencie rímskeho manželstva v klasickom období rímskeho práva. Je prirodzené, že tento **vonkajší element** predpokladal aj vnútorný úmysel muža a ženy byť manželom a manželkou. Ale takáto vôľa muža a ženy sa zas museli prejavovať aj navonok a to v súlade s vtedajšími spoločenskými zvyklosťami.

Druhá časť Ulpiánovho textu (ktorá je považovaná niektorými staršími právnymi romanistami za interpolovanú) obsahuje princíp, ktorý kompilátori použili aj v iných fragmentoch Justiniánskych Digest.⁶ Ide o princíp, ktorý kladie dôraz nie na vonkajší ale na **vnútorný prvok** manželského spoluzitia. Justininiánske právo pri posúdení trvácnosti manželstva v prípade, že manželia žili dlhodobo oddelene, vôbec neprihliadalo na vonkajšie a faktické správanie sa manželov (ktoré bolo klasickými právnikmi označené ako „honor matrimonii“), ale do popredia kladlo vnútorný element, t.j. „affectio maritalis“. A tak v Ulpiánovom texte, ktorý nám zachovali Justiniánske Digesta, môžeme vidieť stret dvoch princípov, ktoré sa navzájom nevyklučujú, ale prakticky jeden princíp nahradil druhý. To znamená, že manželská úcta (honor matrimonii) bola nahradená manželským povedomím (affectio maritalis).

V úvode sme konštatovali, že manželstvo a konkubinát boli faktické vzťahy zakladajúce sa na súhlasnej vôli muža a ženy žiť v trvalom, spoločnom a pohlavnom spoluzití. Teda Rimania manželstvo a konkubinát považovali za stabilné vzťahy. V nasledujúcej časti považujeme za potrebné ozrejmiť ako sa manželstvo odlišovalo od konkubinátu v klasickom a justiniánskom období.

⁴ Porovnaj BONFANTE, P.: *Corso* 1, 191 n. 1; KÜBLER, B.: *SZ* 11 (1890) 49; LEVY, E.: 1 c 11; ALBERTARIO, E.: *Rend. Lomb.* 62 (1929) 809; SOLAZZI, S.: *Bull.* 34 (1925) 309 n. 1. In LEVY, E. –RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 80.

⁵ Latinsko-slovenský slovník prekladá latinský výraz „affectio“ ako pôsobenie, vplyv, stav, nálada.

⁶ Napríklad D.35, 1, 15; D. 50, 17, 30, D. 24, 1, 66.

niánskom období. V čase rímskeho klasického práva nebolo ťažké rozlíšiť manželstvo od konkubinátu. Prejav manželskej úcty (honor matrimonii) sa vylučoval pri spolužití partnerov, ktorí nemali rovnaké spoločenské postavenie (napr. slobodný a otrokyňa⁷, senátor a prepustenka alebo žena „obscuro loco nata“),⁸ ďalej sa vylučoval pri nemorálnom spolužití (napr. muž narodený na slobode /ingenuus/ a prostitútka alebo kupliarka či herečka) a taktiež pri spolužití ingenua a početnej slobodnej rímskej občianky (honestia) pochádzajúcej z vyšších spoločenských tried.⁹ Zjednodušenie možno povedať, že mimo uvedených trvalých spolužití ostatné trvalé spolužitia muža a ženy boli považované za manželské. Preto Modestinus hovorí: „na spolužitie so slobodnou ženou sa nemá hľadieť ako na konkubinát ale ako na manželstvo, pokiaľ ona nepredala svoje vlastné telo“ (D. 23, 2, 24). Teda v období klasického práva (od konca 1. stor. pred n. l. do polovice 3. stor. n. l.) sa manželstvo od konkubinátu odlišovalo na základe takého spoločenského správania sa muža voči svojej žene, ktoré bolo navonok prejavené a ktoré právnici nazvali „honor matrimonii“ alebo „maritalis honor“¹⁰ alebo „dignitas“.¹¹ Konkubína v spoločenskom živote nemohla požívať dôstojnosť rímskej manželky.

V poklasickom a justiniánskom období právnici kládli do popredia vnútorný prvok manželského spolužitia, t.j. affectio maritalis. Pýtame sa prečo? Pravdepodobne preto, lebo v tomto neskoršom období (keď vplyvom provinčných prvkov začala nastupovať vulgarizácia rímskeho práva)¹² **zanikli mnohé manželské zákazy** a prežili len dva: správca provincie mal zakázané sa oženiť so ženou z provincie a cudzoložnica sa nemohla vydať za svojho komplicu. V tejto dobe rozkladu hospodárskeho a spoločenského zriadenia sa vytratili prvky, ktoré poukazovali na nedostatok prejavu manželskej úcty (honor matrimonii).¹³ Okrem toho ustanovenie Júliovho zákona o cudzoložstve, ktoré spolužitie ženy z vyššej spoločenskej triedy so slobodným mužom považovalo za delikt (stuprum), bolo už v poklasickom období prakticky neúčinné. Ešte na konci epochy klasického rímskeho práva Ulpián považoval „stuprum“ za trestný čin: „súhlasím s Atilicinom a mám za to, že

⁷ K tomu bližšie pozri LENHARTOVÁ, K.: Contubernium ako tolerované spolužitie v rímskom práve. In *Nová Európa – výzvy a očakávania : personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy* [elektronický zdroj]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 27-35.

⁸ Výraz „obscuro loco nata“ znamenal, že išlo o ženu, ktorej otec alebo matka vykonávali „ars ludicra“ (divadelné umenie). Takýto druh umenia bol v Ríme považovaný za potupný a herci boli postihovaní infámioi.

⁹ Uvedené spolužitie bolo verejným deliktom nazývajúcim sa „stuprum“ (zneuctenie, smilstvo) a podliehalo majetkovým trestom.

¹⁰ D. 39, 5, 31.

¹¹ D. 32, 49, 4.

¹² Porovnaj ŠURKALA, J.: Funkcia aequitas naturalis v kontexte justiniánskych Digest. In *Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum*. Praha : Leges, 2016, s. 180-183.

¹³ ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano I. Persone e famiglia*. Milano : Giuffrè editore, 1933, s. 202.

možno mať v konkubináte, a to bez obavy spáchania trestného činu, len tie ženy, s ktorými nemožno spáchať stuprum“ (D. 25, 7, 1, 1). Ale texty odrážajúce ducha novej doby, ktoré justiniánski právnici zaradili do kodifikácie, už hovoria ináč, napr: „niekto môže mať konkubínu z tej provincie, v ktorej vykonáva nejakú správu“ (Paul. D. 25, 7, 5). To znamená, že akákoľvek žena (slobodná a počestná) mohla byť konkubínou a to bez obavy, že by spáchala trestný čin nedovoleného pohlavného styku (stuprum).

Predstavíme ďalšie fragmenty, ktoré boli v neskoršom období upravené poklasickými alebo až justiniánskymi právnikmi.¹⁴ Autormi uvedených fragmentov sú neskorí klasici Modestinus a Marcianus, ktorý pôsobil v prvej polovici 3. storočia.

„Trestného činu nedovoleného pohlavného styku (stuprum) sa dopúšťa ten, kto si ponecháva [slobodnú] ženu z dôvodu obcovania a nie na manželstvo: [výnimkou je však konkubína]“ (Mod. D. 48, 5, 34).

„V konkubináte môže byť slobodná žena iného alebo tá, ktorá sa narodila slobodná (ingenua) a [obzvlášť tá,] ktorá pochádza z potupného prostredia (obscurum loco nata) alebo ktorá obchodovala so svojím telom. Naopak, ak niekto uprednostní žiť v konkubináte so ženou počestného života, ktorá sa narodila slobodná (ingenua), tomu nech sa mu to nedovolí [bez svedectva, ktoré to preukáže]. Ale bude nutné pre neho, aby si ju buď vzal za ženu alebo sa jej zriekol, aby sa s ňou nedopustil trestného činu nedovoleného pohlavného styku (stuprum)“ (Mar. D. 25, 7, 3).¹⁵

Uvedené testy rímskych právnikov boli rozšírené v provinciách, do ktorých duch zákonov cisára Augusta, ktorý favorizoval manželstvo a trestal cudzoložstvo a pohlavný styk s počestnými slobodnými ženami, neprenikol. V poklasickom období tak v západnej ako aj východnej časti Rímskej ríše bol konkubinát s počestnou a slobodnou ženou široko rozšírený a to bez obavy, že by šlo o nedovolený pohlavný styk. Z interpolácií klasických právnych textov vyplýva, že v poklasickom a justiniánskom období kritériom na odlíšenie manželstva od konkubinátu už nebol „honor matrimonii“ ale „affectio maritalis“, teda samotný úmysel (alebo vôľa) byť manželom a manželkou bez ohľadu na vonkajšie a objektívne skutočnosti manželstva, t.j. bez ohľadu na „honor matrimonii“.

Preto klasická zásada právnika Modestina („spolužitie slobodnej ženy s mužom treba chápať ako manželstvo a nie ako konkubinát, ak táto žena nie je prostitútkou“ (D. 23, 2, 24)), bola v poklasickom a justiniánskom

¹⁴ Zásahy interpolátorov do pôvodných klasických textov sú vložené v hranatých zátvorkách, tak ako to vyplýva z Interpoláčného indexu Justiniánskych Digest.

¹⁵ Interpolácie nachádzajúce sa v hranatých zátvorkách potvrdili viacerí právní romanisti, napr. Bernard KÜBLER, Guglielmo CASTELLI, Emilio ALBERTARIO a iní. Porovnaj LEVY, E. –RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*, Tomus III, Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1935, s. 533; LEVY, E. –RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*, Tomus II. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1931, s. 115-116.

období nahradená druhým interpolovaným textom, ktorý je obsiahnutý v D. 25, 7, 3. Aj to poukazuje na skutočnosť, že v tejto neskoršej dobe bol konkubinát so slobodnou a počestnou ženou značne rozšírený a pritom nemal trestnoprávne následky. Je logické, že za takejto situácie sa pozornosť právnikov pri odlišení manželstva od konkubinátu musela sústrediť na vôľu muža a ženy. To znamená, že trvalé a spoločné spolužitie medzi mužom a počestnou slobodnou ženou bolo: a) **konkubinátom** (ak muž dosvedčil, že s takouto ženou chce nažívať v konkubináte – Mar. D. 25, 7, 3); b) **manželstvom** (ak medzi mužom a ženou existovalo manželské povedomie – *affectio maritalis* – a muž ho výslovne nepoprel). V tomto zmysle sa v poklasickom a justiniánskom období manželské povedomie (náklonnosť) stalo základom manželstva a dôležitým prvkom odlišujúcim manželstvo od konkubinátu. Inými slovami povedané, v období rímskej klasiky bol konkubinát považovaný za také trvalé spolužitie muža a ženy, v ktorom absentovalo prejavenie manželskej úcty (*honor matrimonii*), v neskorších dobách bol konkubinát takým trvalým vzťahom, ktorému zas chýbalo manželské povedomie (*affectio maritalis*).

Aby justiniánski právnici rozlíšili inštitút manželstva od inštitútu konkubinátu, museli vykonať evidentné zásahy do klasických právnych textov, do ktorých neraz vkladali slovo „affectio“. V tejto súvislosti uvedieme niekoľko príkladov. Rímsky právnik Papian v 12. knihe Responsorum hovorí: „Ustáľilo sa, že darovania vykonané v prospech konkubíny sa nemôžu odvolať ani potom, keď tie isté osoby uzavreli manželstvo, čo pôvodne bolo platné podľa práva, prestalo platiť. (Vystáva otázka) či ale manželská úcta [a náklonnosť] už neexistovala predtým; odpovedám, že toto by malo byť určené posúdením charakteru osôb a životným zväzkom...“ (Pap. D. 39, 5, 31).

To, že slovné spojenie „a náklonnosť, resp. povedomie“ (et affectio) bolo do klasického právneho textu vložené neskôr, nepriamo vyplýva aj zo slovesa, ktoré nasleduje za týmto slovným spojením a ktoré nie je v pluráli, ale v singulári. Iný právny text, v ktorom je interpolácia taktiež viditeľná nám Digesta zanechali v 24 knihe:

„Vidíme medzi kým sú darovania zakázané. A bezpochyby, ak na základe našich zákonov a našich zvyklostí sa spojili do manželstva, tak darovanie platné nebude. Ak, ale vznikne manželská prekážka..., darovanie platné bude. Ak dcéra senátora sa vydala za slobodného čím porušila uznesenie senátu, alebo ak žena z určitej provincie konajúc proti cisárskym mandátom sa vydala za toho, ktorý túto provinciu spravuje alebo za toho, kto v nej vykonáva iný úrad, darovanie bude platné, pretože tieto nie sú svadbami. Ale nie je čestné, že tieto darovania sú považované za platné a tí, ktorí prestúpili zákon, majú lepšie podmienky. Akokoľvek, božský Septimus Severus nariadil opačne a to kvôli slobodnej žene senátora Pontia Pauliniho, pretože nebola držaná [s povedomím] manželky, ale skôr konkubíny“ (Ulp. D. 24, 1, 3, 1).

Ulpian, ako významný klasický právnik, nemohol v období svojho pôsobenia, slovné vyjadriť spolužitie muža a ženy tak, že „muž nedrží slobodnú ženu s manželským povedomím“ (lat. *affectione uxoris habita*). Takéto vyjadrenie bolo v tej dobe nezvyčajné (ak vôbec možné), na čo poukazujú aj názory starších právnych romanistov najmä Gerharda Beselera a Emilia Albertaria, ktoré sú uvedené v Interpoláčnom indexe.¹⁶ Avšak východní právnici na rozlíšenie dvoch stabilných vzťahov, t.j. manželstva a konkubinátu, sa nezdráhali upraviť pôvodný text do nasledovnej podoby:

- „pretože nebola držaná ako manželka, ale skôr ako konkubína“ – pravdepodobne originálny text;
- „pretože nebola držaná s povedomím manželky, ale skôr konkubíny“ – upravený text v Justinánskych Digestach.

Podobný zásah byzantských právnikov možno vidieť aj v ďalšom výňatku z Ulpianovho diela pojednávajúcom o cudzoložstve. „Ak manželka nespáchala cudzoložstvo, ale konkubína áno, na základe manželského práva nemožno žalovať tú, ktorá nie je manželkou: avšak na základe cudzieho práva mužovi nie je zakázané podať žalobu“.

„§ 4. (...) žena, s ktorou bol spáchaný incest, alebo taká žena, ktorú mal muž [s povedomím] manželky, hoci manželkou byť nemôže, je nutné povedať, že manžel ju ako takú žalovať nemôže, ale môže tak učiniť na základe práva cudzieho“ (Ulp. D. 48, 5, 13, 4).

Kodifikátori do pôvodného klasického textu vložili latinský výraz „*animus*“, ktorý sa do slovenčiny prekladá ako duch, myseľ, vedomie, pamäť atď. Preto Ulpianov text s najväčšou pravdepodobnosťou znel: „§ 4. (...) žena, s ktorou bol spáchaný incest, alebo taká žena, ktorú mal muž za manželku, hoci manželkou byť nemôže (...)“.

Na záver príspevku môžeme potvrdiť tézu, ktorú sme si stanovili na začiatku. Klasickí rímski právnici považovali manželstvo za monogamný zväzok muža a ženy, v ktorom manžel (na rozdiel od konkubinátu) prejavoval svojej manželke manželskú úctu (*honor matrimonii*), ktorá bola vonkajším prvkom tohto trvalého vzťahu. Poklasickí a justiniánski právnici vplyvom novej spoločenej situácie za hlavný element manželstva považovali manželské povedomie (*affectio maritalis*), ktoré ako vnútorný prvok manželstva vyjadrovalo vôľu, resp. úmysel muža vziať si ženu za manželku a matku svojich detí. Teda prejavovanie manželskej úcty a v neskoršom období manželské povedomie boli dôležitými prvkami, ktoré odlišovali manželstvo od iného právneho inštitútu, ktorý Rimania nazvali konkubinátom.

¹⁶ Porovnaj LEVY, E. – RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 67.

Použitá literatúra

1. ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano I. Persone e famiglia*. Milano : Giuffrè editore, 1933.
2. BONFANTE, P.: *Institute římského práva*. Brno : ČS A.S. Právník, deviate vydanie, preklad Jan Vážný (1932).
3. *CORPUS IURIS CIVILIS. DIGESTA*, Tomus I., preklad Blaho P., Vaňková J., Bratislava : Euro Kódex, 2008. [ISBN 987-80-89363-07-0]
4. *IUSTINIANI AUGUSTI DIGESTA SEU PANDECTAE. DIGESTI O PANDETTE DELL'IMPERATORE GIUSTINIANO*. Testo e traduzione a cura di SCHIPANI S. con la collaborazione Lantella L., IV. Volumi. Milano : Giuffrè Editore, 2005 – 2011. [ISBN 88-14-15610-7]
5. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*, Tomus II. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1931.
6. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1935.
7. FAYER, C.: *La famiglia romana: aspetti giuridici ed antiquari, sponsalia, matrimonio, dote*, Parte I. Roma : L'ERAA, 2005. [ISBN 88-8265-301-3]
8. LENHARTOVÁ, K.: Contubernium ako tolerované spoluzitie v rímskom práve. In *Nová Európa – výzvy a očakávanía: personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy* [elektronický zdroj]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 27-35. [ISBN 978-80-8168-562-0]
9. LONGO, G.: Affectio maritalis. In *BIDR* 46 (1939), s. 119-141.
10. PACCHIONI, G.: *Corso di diritto romano II*. Torino : Unione Tipografico, 1920. 456 s.
11. RICCOBONO, S.: Cristianesimo e diritto privato. In *Rivista di diritto civile* 3 (1911), s. 37-70.
12. SKŘEJPEK, M.: *Římské právo soukromné. Systém a instituce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. [ISBN 978-80-7380-334-6]
13. ŠURKALA, J.: *Funkcia aequitas naturalis v kontexte justiniánskych Digest*. In *Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum*. Praha : Leges, 2016, s. 179-190.

TZV. „FORMÁLNA A MATERIÁLNA TEÓRIA“ KONTRADIKTÓRNOSTI V JUDIKATÚRE EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA A JEJ DOSAH NA PRAX VNÚTROŠTÁTNYCH SÚDOV¹

Mgr. Martin Gregor

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
martin.gregor@flaw.uniba.sk

Tzv. „formálna a materiálna teória“ kontradiktórnosti v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva a jej dosah na prax vnútroštátnych súdov

Príspevok skúma alternatívy uplatňovania kontradiktórnosti ako imanentnej súčasti základného práva na spravodlivý proces na podklade judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Pokúša sa o dôkladnú analýzu formálneho a materiálneho nazerania na výkon kontradiktórnosti ako dvoch antagonistických teórií v rozmanitej praxi štrasburských orgánov ochrany práva. Vyplyvajúce konklúzie sa usiluje konfrontovať s ústavnými pomermi v Slovenskej republike, najmä prostredníctvom rozhodnutí Ústavného súdu SR.

Sogenannte „formelle und materielle Theorie“ der Kontradiktorität in der Judikatur des Europäischen Gerichts für Menschenrechte und ihre Tragweite auf Praxis der innerstaatlichen Gerichte

Der Beitrag forscht die Alternativen der Anwendung der Kontradiktorität als ein immanenter Bestandteil des Grundrechts auf einen gerechten Prozess auf der Grundlage der Judikatur des Europäischen Gerichts für Menschenrechte nach. Er bemüht sich um eine gründliche Analyse der formellen und materiellen Anschauung auf die Ausübung der Kontradiktorität als zweier antagonistischer Theorien in der vielseitigen Praxis der Straßburger Organe des Rechtsschutzes. Er bemüht sich, die resultierten Konklusionen mit Verfas-

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA (č. 1/1006/15) s názvom: *Koncept prirodzeného práva a jeho princípov vo vývoji práva, so zameraním na procesnoprávne princípy a procesnú spôsobilosť v rímskom a v kánonickom práve.*

sungszuständen in der Slowakischen Republik zu konfrontieren, hauptsächlich mittels der Entscheidungen des Verfassungsgerichtes der SR.

**The so-called "formal and material theory" of contradiction
in the case-law of the European Court of Human Rights and its
impact on the practice of national courts**

The article explores alternative ways of using the contradiction as an immanent part of the fundamental right to a fair trial on the basis of case-law of the European Court of Human Rights. It attempts to analyze thoroughly formal and material understanding of contradiction performance as two antagonistic theories in diverse practice of protection of rights in Strasbourg organs. Resulting from conclusions, it aims to confront the constitutional conditions in the Slovak Republic, especially by the decision of the Constitutional Court.

Kľúčové slová: kontradiktórnosť, právo na spravodlivý proces, právo oboznámiť sa a vyjadriť sa ku všetkým dôkazom a stanoviskám, judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Schlüsselbegriffe: Kontradiktorität, Recht auf ein faires Verfahren Judikatur des Europäischen Gerichts für Menschenrechte

Keywords: adversary proceeding, right to a fair trial, right to have knowledge of and comment on all evidence adduced or observations filed, case-law of the European Court of Human Rights

Úvod

Predložený príspevok nadväzuje na doterajší vedecký výskum, v rámci ktorého sa autor sústredil na analýzu všeobecných princípov a východísk, akými sa riadi Ústavný súd SR pri posudzovaní sťažností fyzických a právnických osôb podľa čl. 127 Ústavy SR namietajúcich porušenie práva na kontradiktórne konanie.²

V tomto článku sa pozornosť autora upriamila na niektoré špecifické rysy interpretácie práva byť oboznámený so všetkými dôkazmi a stanoviskami. S týmto oprávnením je spätý pomerne exponovaný aplikačný problém, ktorý má svoj pôvod v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), predovšetkým v jej nekonzistentnom chápaní inštitútu kontradiktórnosti.

Nejednoznačný postoj toho medzinárodného súdneho orgánu sa premieta do vnútroštátnej praxe, vytvára priestor pre dohady a špekulácie, čím narúša stav právnej istoty. V právnej vede vyvstávajú pochybnosti, čo je vlastne obsahom práva na kontradiktórne konanie. Nemožno ignorovať, že aj Ústavný súd SR opiera svoju rozhodovaciu činnosť o judikatúru ESLP

² GREGOR, M.: Kontradiktórnosť v doktríne Ústavného súdu Slovenskej republiky. In *Justičná revue*, roč. 68, 2016, č. 11, s. 1193-1202.

a prijíma ju ako svoj inšpiračný zdroj (čo je pochopiteľné najmä s prihliadnutím na znenie čl. 133 Ústavy SR).

Bázou zmieneného problému sa stáva odborná polemika o správnej interpretácii práva byť oboznámený so všetkými dôkazmi a z toho vyplývajúci rozsah povinnosti všeobecných súdov doručovať procesné vyjadrenia a stanoviská druhej strane. Nasledujúca stať sa pokúsi poukázať na rôzne prístupy k otázke, s akými druhmi podaní má byť strana v súdnom konaní oboznámená. Majú jej byť doručené len podania, ktoré môžu ovplyvniť výsledok sporu? Alebo vari všetky podania druhej procesnej strany? Je to na uvážení súdu?

Zámer tohto príspevku sa neobmedzuje na identifikáciu nejasností v judikatúre ESLP, ale pokúša sa o celistvé zhodnotenie načrtnutého problému, vrátane bilancie rôznorodých reakcií právnej vedy a jeho dopadu na vnútroštátne (zvlášť slovenské) procesné právo. Osobitne poukazuje na najnovšie tendencie, odzrkadľujúce sa v rozhodovacej činnosti ESLP a pokúša sa o vyvodenie príslušných záverov pre teóriu i prax.

1. Právo byť oboznámený so všetkými dôkazmi a varianty jeho interpretácie

„*Qui statuit aliquid parte inaudita altera, aequum licet statuerit, haud aequus fuit.*“³ Tento Senecov výrok výstižne popisuje presvedčenie štrasburského súdu pri rozhodovaní o sťažnostiach namietajúcich porušenie práva na kontradiktórne konanie. Nutnosť vypočúť aj druhú stranu v záujme spravodlivého priebehu procesu je právnou zásadou, ktorá sa vinie v jednotlivých právnych systémoch už od čias rímskeho práva.⁴ Táto paradigma je dnes pevnou súčasťou nášho právneho poriadku, avšak stále zostáva otáznou, v akom rozsahu sa má uplatňovať. Pri rôznosti spoločenských vzťahov zákon nemôže regulovať všetko a judikatúra (či už vnútroštátna alebo medzinárodná) je v tomto smere plná rozporov.

V súčasnosti sa kontradiktórnosť stáva fenoménom moderného konštitucionalizmu, ktorý nachádza svoj odraz v ústavách (čl. 48 ods. 2 Ústavy SR), medzinárodných zmluvách o ľudských právach a následne aj vo vnútroštátnych procesných kódexoch.⁵ Kontradiktórnosť „je jedným z elementov práva na spravodlivý proces“⁶ podľa čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru

³ Kto niečo rozhodol bez vypočutia druhej strany, nebol spravodlivý, aj keď rozhodol dobre. In Seneca, L. A.: *Medea. Tragédia.* (199-200). Dostupné: <http://www.thelatinlibrary.com/sen/sen.medea.shtml>

⁴ *Audiat et altera pars* – Nech sa vypočuje aj druhá strana. In REBRO, K.: *Latinské právnické výrazy a výroky.* Bratislava: Iura edition, 1995, s. 49.

⁵ Čl. 9 a § 167 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok „CSP“; ďalej § 2 ods. 11 a § 240 ods. 3 a 4 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

⁶ Mantovanelli proti Francúzsku. Sťažnosť č. 21497/93 z 18. 3. 1997, bod 33.

o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“)⁷. Odvodzuje sa interpretáciou od slovného spojenia „spravodlivé prejednanie veci,“ spoločne so zásadou rovnosti zbraní, právom osobnej prítomnosti a ďalšími atribútmi spravodlivého konania v trestných veciach.⁸

Tieto piliere spravodlivého konania sa vzájomne podmieňujú. Bez garancie rovnosti zbraní by sa kontradiktórnosť konania stala iluzórnym (nerealizovateľným) oprávnením. Zásada kontradiktórnosti vyplýva z princípu rovnosti zbraní, pričom je jej rozšírením a špecifikáciou najmä v oblasti dokazovania. Už Aristoteles tvrdil, že spravodlivosť sa dá dosiahnuť len prostredníctvom kontradiktórnej diskusie, v ktorej budú strany disponovať rovnakými zbraňami.⁹ Kontradiktórnosť ako slobodná súťaž argumentov sa však dá najlepšie uplatniť za predpokladu osobnej prítomnosti oboch sporných strán na súde. Paradoxne podľa čl. 6 ods. 1 nie je osobná prítomnosť nevyhnutná, ak strana mala možnosť účinne predložiť svoju vec súdu, pri dodržaní zásady rovnosti zbraní, napr. písomne (Larin proti Rusku).¹⁰

Účelom kontradiktórnosti je zaistenie férového súdneho konania, z ktorého sa stáva slobodná súťaž argumentov. V tomto zmysle možno kontradiktórnosť chápať ako stelesnenie troch rôznych zložiek, ktoré sa navzájom dopĺňajú a navonok tvoria kompaktný celok. Predstavuje jednak právo predkladať dôkazy súdu, resp. navrhovať ich vykonanie. Ďalej sa jedná o korešpondujúce oprávnenie byť oboznámený so všetkými dôkazmi, stanoviskami a podaniami, ktoré protistrana predložila súdu. Na uvedené nadväzuje tretia zložka v podobe práva vyjadriť sa ku všetkému, s čím bola strana oboznámená. V rámci oprávnenia navrhovať vykonanie dôkazov má súd oveľa väčší priestor pre voľné uváženie ako pri práve na oboznámenie sa a vyjadrenie sa k dôkazom.¹¹ Do akej miery musí súd rešpektovať právo účastníka na oboznámenie sa so všetkými dôkazmi bude predmetom tohto článku.

Túto otázku nemožno bagatelizovať, keďže nejde len o zákonnú úpravu. Hoci by sudca dôsledne dodržiaval zákon, stále by mohlo dôjsť k porušeniu práva na spravodlivý proces. Dôvodom je nedostatočná konformnosť zákonnej úpravy s ústavnými požiadavkami, čo bolo najzreteľnejšie v rámci bývalého Občianskeho súdneho poriadku, ktorý sudcovi ukladal doručovať len niektoré podania a vôbec nereflektoval komplexnosť problematiky.¹² Pri hľadaní optimálneho modelu uplatňovania kontradiktórnosti je totiž nevyhnutné prihliadať na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej

⁷ Dohovor, podpísaný dňa 4. novembra 1950 v Ríme, bol publikovaný pod č. 209/1992 Zb. (k jeho účinkom čl. 154c ods. 1 Ústavy SR)

⁸ SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. II. zväzok. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 182.

⁹ ARISTOTELES: *Rétorika*. Preložil Peter Kuklica. Bratislava : TATRAN, 1980, s. 197.

¹⁰ Sťažnosť č. 15034/02 z 20.5.2010, bod 35.

¹¹ ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012, s. 340.

¹² VALACHOVIČ, M.: Porušenie práva na spravodlivý súdny proces nedoručením procesných vyjadrení účastníkov konania súdom. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2013, č. 11, s. 10-16.

len ESLP) a rozhodnutia Ústavného súdu SR, ktorý sa taktiež usiluje o súlad so štrasburskou praxou.

V rámci ich rozhodovacej činnosti sa vyprofilovalo striktné formálne chápanie kontradiktórnosti, ktoré sa dostáva do rozporu s materiálnou teóriou, občas sa taktiež vyskytujúcou v ich doktríne. Rozdielne prístupy v judikatúre najvyšších súdnych inšancií neprospievajú požiadavke právnej istoty a otvárajú priestor právnej vede pre dohady a spory, hoci slovenské súdy sú často len „nasledovateľom“ judikatúry ESLP.

Právna veda tento problém reflektuje a podrobuje kritike.¹³ Sformované dva prúdy v doktríne ELP sú natoľko vyhranené, že ich nie je možné zosúladiť.¹⁴ Bolo by to možné, iba ak by ESLP prostredníctvom svojej judikatúry striktnejšie definoval podmienky, za ktorých môže byť uprednostnený materiálny prístup pred formálnym. Posledné rozhodnutia ESLP však začali jeden z týchto prístupov uprednostňovať...

2. Charakteristika formálneho prístupu ESLP

Ohnisko formálnej teórie pochádza z ušľachtilého cieľa, ktorý si ESLP vytýčil už v prípade Delcourt proti Belgicku.¹⁵ Spočíva v bezvýhradnom presadzovaní spravodlivosti, bez ohľadu na účelnosť použitého postupu. Základom uplatňovania práv podľa Dohovoru má byť dôvera účastníkov v prácu justície a spravodlivé rozhodovanie súdnictva. Nič nesmie toto úsilie narušiť a to ani v prípade kontradiktórnosti konania.

ESLP rozhodol už v prípade Nideröst-Huber proti Švajčiarsku,¹⁶ že účastník má právo byť oboznámený nielen s dôkazmi, ktoré sú potrebné na úspech v konaní, ale vôbec so všetkými predloženými vyjadreniami. Náznaky extenzívneho nazerania na túto problematiku sa objavili aj v rozsudku Krčmář a ostatní proti Českej republike,¹⁷ v ktorom ESLP konštatoval, že je legitímnym právom strán očakávať, že ich súd bude konfrontovať s dokumentmi vyžadujúcimi ich vyjadrenie. Oboznamovanie so všetkými dôkazmi musí pritom prebehnúť v primeranej forme a v primeranej dobe, teda najlepšie písomne a s dostatočným časovým odstupom. Pri predkladaní závažných dôkazov nepostačuje ich ústny prednes na pojednávaní.

V kontexte tohto prípadu šlo o listinné dôkazy, ktoré si český ústavný súd ex offio vyžiadal bez toho, aby ich predostrel sťažovateľom na vyjadre-

¹³ OLEJ, J. – KOLCUNOVÁ, M. – KOLCUN, J.: *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava : C. H. Beck, 2014, s. 22.

¹⁴ KMEC, J. a kol.: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2012, s. 747.

¹⁵ Sťažnosť č. 2689 z 17.1.1970.

¹⁶ Sťažnosť č. 18990/91 z 18. 2. 1997, bod 24, 29; Podobne kauza Lobo Machado proti Portugalsku, sťažnosť č. 15764/89 z 20.2.1996, bod 31.

¹⁷ Sťažnosť č. 35376/97 z 3.3. 2000, body 42-44.

nie, čo ESLP považoval za flagrantné porušenie kontradiktórnosti. Tieto práva sa majú aplikovať nielen na dôkaz predložený procesnou stranou, ale aj na dôkaz získaný súdom z vlastnej iniciatívy. Pri posudzovaní týchto nárokov je celkom nepodstatné, či v dôsledku neoznámenej určitého podania, môže strane vzniknúť nejaká reálna ujma.¹⁸

Ani v iných prípadoch ESLP neskúmal, či v dôsledku nedoručenia určitého vyjadrenia mohla sťažovateľovi vzniknúť ujma na procesnom úspechu.¹⁹ Vo veci Gaspari proti Slovinsku²⁰ explicitne uviedol, že súd nepovažuje za nutné zisťovať, či nedoručením určitého stanoviska bola sťažovateľovi spôsobená skutočná ujma v konaní pred súdom, keďže pre vyslovenie porušenia práv sťažovateľa nie je vznik ujmy podstatný. Porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru bolo konštatované aj kvôli nedoručeniu vyjadrenia generálneho prokurátora dotknutej strane napriek tomu, že znelo v jej prospech (Göç proti Turecku),²¹ pretože tým bolo strane odopreté zdôrazniť správnosť tohto pozitívneho stanoviska a využiť ho v ďalších konaniach, ktoré s vecou priamo nesúviseli.

Postavenie účastníka sa definitívne upevnilo v kauzách K. S. proti Fínsku a F.R. proti Švajčiarsku,²² v ktorých bolo uznané, že jedine účastník konania môže posúdiť, či a do akej miery je písomné stanovisko odporcu natoľko právne významné, že si vyžaduje jeho reakciu v podobe vyjadrenia. Pri napĺňaní tohto práva je pritom celkom irelevantné, aký môže byť skutočný účinok podania na súdne rozhodnutie. Súd nesmie dopredu prejedikovať, či ide o právne významný akt, lebo oprávnenie posudzovať dôležitosť jednotlivých podaní patrí len procesnej strane v rámci záruk kontradiktórneho konania. Predmetné stanovisko bolo potvrdené aj v rozsudku Lomaseita Oy proti Fínsku,²³ podľa ktorého len strany môžu plnohodnotne posúdiť relevanciu a vážnosť určitého dokumentu a na základe svojho vlastného uváženia sa rozhodnúť, či sa k nemu vyjadria, resp. predložia protiargumenty.

Tento úsudok prevzala judikatúra Ústavného súdu SR a vo svojej praxi ho často používala. Záver, že v podstate nezáleží na skutočnom obsahu a smerodajnosti informácie, ktorú strana predložila súdu, sám Ústavný súd nazval formálnym chápaním kontradiktórnosti ESLP (napr. nález II. ÚS 168/2012; nález II. ÚS 867/2014).

¹⁸ Milatová a ostatní proti Českej republike, sťažnosť č. 61811/00 z 21.6.2005, bod 65. Český ústavný súd porušil kontradiktórnosť neodslaním stanoviska Krajského súdu, ktorého rozsudok bol napadnutý.

¹⁹ PIROŠÍKOVÁ, M.: *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava : Euroiuris, 2008, s. 396.

²⁰ Sťažnosť č. 21055/03 z 21.7.2009, body 52-53.

²¹ Sťažnosť č. 36590/97 z 11. 07. 2002, bod 55. MOLEK, P.: *Právo na spravlivý proces*. Praha : Wolters Kluwer, 2012, s. 221.

²² K.S. proti Fínsku: sťažnosť č. 29346/95 z 31. 5. 2001, bod 23; F.R. proti Švajčiarsku: sťažnosť č. 37292/97 z 28.6. 2001, body 39, 40.

²³ Sťažnosť č. 45029/98 z 5.7.2005, body 35-37; pozri tiež SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. II. zväzok. Bratislava : Eurokódex, 2011, str. 210.

Kulminácia formálnej teórie sa však dotkla predovšetkým Slovenska v kauzách Hudáková a ostatní proti Slovenskej republike a Trančíková proti Slovenskej republike. Oba rozsudky sa týkali nesprávneho postupu súdov v opravných konaniach. Vtedajšie znenie zákona totiž neukladalo súdom povinnosť doručovať účastníkom vyjadrenia ich protistrany k odvolaniu. Súdna prax sa zhodovala na tom, že „takéto vyjadrenie by malo byť doručené odvolateľovi len vtedy, ak by mohlo mať na rozhodnutie odvolacieho súdu závažný vplyv“ (napr. uznesenia Najvyššieho súdu SR 3 Cdo 340/2012 a 3 Cdo 442/2013). Dokonca aj Ústavný súd SR viackrát rozhodol, že „súdy nie sú povinné donekonečna udržiavať stav konfrontácie medzi podaniami účastníkov a pokiaľ má odvolací súd potrebné podklady, môže pristúpiť k rozhodnutiu“ (III. ÚS 72/09; III. ÚS 144/2012). Absencia stanoviska druhého účastníka k vyjadreniu o opravnom prostriedku tak mohla byť právne irelevantná, ak súd nezaložil na tomto stanovisku svoje rozhodnutie, teda stanovisko naň nemalo zásadný vplyv (IV. ÚS 462/2010; III. ÚS 296/2011). Podobné predstavy sa však nemohli stretnúť s úspechom pred ESLP.

Z oboch citovaných káuz vyplýva, že pre zaručenie kontradiktórnosti je bezvýznamným faktorom, v ktorom stupni sa vec nachádza. Stranám nesmie byť upretá príležitosť na oboznámenie sa so všetkými dôkazmi a stanoviskami bez ohľadu na to, či ide o prvostupňové, odvolacie, alebo dovolacie konanie. Význam určitého podania nesmie slúžiť ako interpretačné vodítko pri napĺňaní komplexu kontradiktórnosti. Obsah podania nie je dôležitý, pretože strana má právo byť oboznámená s akoukoľvek procesnou aktivitou protistrany a má právo sama sa rozhodnúť, či sa k nej vyjadrí, alebo nie. Pri uskutočňovaní tohto práva je úplne nepodstatné, či v odvolacom konaní odznejú nové skutočnosti, alebo predložené podanie vychádza z už známych argumentov a opakuje ich.²⁴

Nedoručením repliky žalobcovi vzniká stav nerovnosti, ktorý dotknutú stranu stavia do podstatne nevýhodnejšej pozície v konaní pred súdom. Tým je narušená nielen kontradiktórnosť konania, ale aj koncept rovnosti zbraní (*equality of arms*) ako základná požiadavka spravodlivého procesu.

V prípade Hudáková a ostatní proti Slovenskej republike²⁵ boli porušené práva sťažovateľov, pretože im Najvyšší súd nezaslal kópiu písomného vyjadrenia protistrany k podanému dovolaniu. Predmetné vyjadrenie obsahovalo presvedčenie, že dovolanie má byť zamietnuté. Podľa ESLP bolo toto stanovisko spôsobilé ovplyvniť rozhodnutie súdu, hoci sa o ňom vo svojom rozhodnutí ani nezmienil, pretože obsahovalo pokyn, ako by mal súd rozhodnúť. Strane malo byť umožnené zoznámiť sa s týmto podaním bez ohľadu na originalitu a kvalitu argumentov v ňom prednesených.

²⁴ KMEC, J. a kol.: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2012. s. 746.

²⁵ Sťažnosť č. 23083/05 z 27.4.2010, body 28-30.

V prípade Trančíková proti Slovenskej republike²⁶ krajský súd nezaslal sťažovateľke vyjadrenie protistrany k jej odvolaniu a vec zamietol. Následne Najvyšší súd odmietol sťažovateľkino dovolanie bez preskúmania merita veci, pretože podľa jeho názoru pochybenie odvolacieho súdu nenapĺňalo podmienku prípustnosti dovolania.

ESLP explicitne odmietol argumenty, ktoré zdôrazňovali, že nedoručené vyjadrenie nebolo smerodajné pre ďalší postup v konaní kvôli absencii akýchkoľvek nových skutočností, ku ktorým by sa sťažovateľka už nebola vyjadrila v predchádzajúcom priebehu konania. Postačovalo, že predložené vyjadrenie k odvolaniu naň vecne nadväzovalo a požadovalo ho zamietnuť. Na základe toho sťažovateľka mala právo byť oboznámená s týmto stanoviskom protistrany, pričom ESLP nenašiel žiadne okolnosti, pre ktoré by sa od toho malo upustiť.

Po vynesení rozsudku v kauze Trančíková sa myšlienky ESLP veľmi skoro etablovali v slovenskom právnom prostredí. Na to poukazuje napr. nálež I. ÚS 77/2015, v ktorom Ústavný súd cituje princípy vyplývajúce z kauzy Trančíková a aplikuje ich na ďalšiu vec. Zvlášť je to zreteľné v náleze III. ÚS 650/2015, ktorým bola v prípade Trančíková povolená obnova konania pred Ústavným súdom podľa novelizovaného čl. 133 Ústavy SR napriek tomu, že príkaz na opätovné preskúmanie sa v rozsudku ESLP nenachádzal. Ide o pozitívny vývoj, keďže prax zavedenú prípadom Trančíková ESLP nemieni modifikovať, naopak nosné princípy tohto rozhodnutia potvrdil v kauze Muncaciú proti Rumunsku.²⁷

Pod citeľným tlakom štrasburských inštitúcií sa požadovaná prax prejavila aj v rámci rekodifikácie civilného procesu a to v § 374 CSP, ktorý súdom zakotvil povinnosť doručovať vyjadrenia k odvolaniu s veľavravným dodatkom v odseku 3, podľa ktorého sa ďalšie podania strán doručujú, ak je to potrebné na zachovanie práva na spravodlivý proces, rozumej na zachovanie kontradiktórnosti konania. K dovolaniu pozri novú úpravu v rámci § 436 ods. 3 CSP.

Úvahy odôvodňujúce rozhodnutie vo veci Trančíková proti Slovenskej republike majú výrazný dopad na ďalšiu judikatúru Ústavného súdu SR, čo sa naposledy prejavilo aj v relatívne významnom rozhodnutí o postupe súdu v rámci mimoriadneho dovolania (podľa OSP). V náleze III. ÚS 408/2016 z 18.októbra 2016 Ústavný súd konštatoval porušenie práva na kontradiktórne konanie tým, že Najvyšší súd rozhodujúci o mimoriadnom dovolaní nedoručil sťažovateľovi podnet žalovaného na podanie mimoriadneho dovolania, ktorý adresoval generálnemu prokurátorovi.

Najvyšší súd poukázal na to, že sa ako dovolací súd nemôže zaoberať námietkami uvedenými podnecovateľom v podnete generálnemu prokuráto-

²⁶ Sťažnosť č. 17127/12 z 13.1.2015, body 16-18, 43-45.

²⁷ Sťažnosť č. 12433/11 z 26.1.2016, body 44-46.

rovi, teda z toho dôvodu sú pre neho irelevantné. Nedoručenie podnetu odôvodnil rozhodnutiami formujúcimi materiálnu teóriu, podľa ktorej by prijatý právny postup neprípúšťal diskusiu o veci. Podstatou dovolacieho konania mali byť predsa len argumenty mimoriadneho dovolania generálneho prokurátora, ktoré sťažovateľovi bolo doručené.

Ústavný súd sa uspokojil so zistením, že podnet nebol doručený sťažovateľovi a ten sa k nemu nemohol vyjadriť ani iným spôsobom. Na základe citácie princípov obsiahnutých v prípade Trančíková, dospel k záveru o porušení práv sťažovateľa, keďže v tomto prípade nebolo dôležité, či podanie obsahovalo nové argumenty, ku ktorým sa sťažovateľ ešte nevyjadril, resp. o nich nevedel, vrátane charakteru dovolacieho konania.

3. Definičné znaky materiálnej teórie v judikatúre EŠLP

Materiálny korektív kontradiktórnosti sa vyvíjal postupne ako reakcia na bezbrehú aplikáciu striktného formalizmu. Jeho základným motívom je efektívny výkon spravodlivosti, podľa ktorého má súd pri svojej činnosti zohľadňovať kritériá účelnosti a hospodárnosti. Kritizuje formálnu teóriu ako dôvod vzniku zbytočných priesťahov v konaní a poukazuje na možnosť jej zneužitia.²⁸

Je faktom, že s formálnym poňatím sa spája riziko neustáleho a nikdy sa nekončiaceho procesu vyjadrovania. Materiálna teória však ide ešte ďalej a tento formalizmus považuje za rozporný s chápaním právneho štátu, lebo podobné striktné trvanie na formálnom dodržiavaní práva neplní žiadnu rozumnú funkciu, ba popiera zmysel tohto základného práva.²⁹

Východiskom pre realizáciu tejto teórie je konštrukcia, podľa ktorej právo na kontradiktórne konanie nie je absolútne a má hneď vo viacerých rovinách určité limity. Rozsah uplatnenia kontradiktórnosti sa môže meniť v závislosti od špecifických okolností konkrétneho prípadu.³⁰

Už v prípade Stepinska proti Francúzsku³¹ dospel EŠLP k názoru, že nedoručenie určitých písomných vyjadrení nemusí hneď evokovať porušenie práva na spravodlivý proces. Ak prijatý právny prístup neumožňuje diskusiu k meritu veci, realizácia tohto práva by aj tak nemala žiaden vplyv na výsle-

²⁸ Formálne chápanie kontradiktórnosti bolo zámenkou pre podávanie hromadných ústavných sťažností určitými právnickými osobami na Ústavný súd SR. Pri preskúmaní žiadosti exekútora o poverenie udelenia môže súd vychádzať aj z iných listín (dôkazov), ku ktorým sa musí vyjadriť aj oprávnený. Pre ústavnú konformnosť postačuje, aby túto možnosť dostal v odvolacom konaní, pri podaní odvolania (uznesenie PL.z. ÚS 1/2014).

²⁹ Analogicky v uznesení Najvyššieho súdu SR 3 Cdo 23/2011

³⁰ Napr. rozsudok Asnar proti Francúzsku, sťažnosť č. 12316/04 z 18.10.2007, bod 26; rozsudok Vokoun proti Českej republike, sťažnosť č. 20728/05 z 3.7.2008, bod 26; v slovenskej judikatúre napr. 6 Cdo 7/2013.

³¹ Sťažnosť č. 1814/02 z 15.6.2004

dok konania. Účelom Dohovoru je praktická ochrana ľudských práv, preto je zbytočné poskytovať ochranu iluzórnym oprávneniam.

Sťažovateľke nebolo umožnené oboznámiť sa a reagovať na prejav generálneho advokáta, ktorý má vo francúzskom práve špecifické postavenie, keďže vnútroštátne právo nepripúšťa odôvodniť dovolanie nesúhlasom so stanoviskom generálneho advokáta.

Podobný skutkový stav bol charakteristický aj pre prípad Sale proti Francúzsku,³² v ktorom ESLP potvrdil svoje doterajšie stanovisko. Oprávnenie účastníka spočívajúce v možnosti byť oboznámený s vyjadreniami generálneho advokáta by nemalo žiaden praktický zmysel, vzhľadom na ustanovenia kódexu o organizácii súdnictva, ktorý explicitne nepripúšťa námietky proti prejavom generálneho advokáta. Prípadné predloženie protiargumentov zo strany dotknutého účastníka by preto bolo nadbytočné.

Ďalší rozsudok, ktorý vychádza z materiálneho chápania kontradiktórnosti odznel vo veci Verdú Verdú proti Španielsku,³³ v ktorom sťažovateľ nebol oboznámený s návrhom poškodeného na pristúpenie do odvolacieho konania, ktoré proti sťažovateľovi inicioval prokurátor. Posúdenie ESLP sa opieralo o skutočnosť, že dotknutý subjekt bol riadne oboznámený s obsahom odvolania a mal príležitosť sa k nemu vyjadriť. Akt poškodeného bol jediný dokument, ktorý mu nebol poskytnutý.

Napriek tvrdeniu sťažovateľa, že v návrhu poškodeného sa uvádzali argumenty, ktoré poukazovali na jeho vinu a mohli ovplyvniť rozhodnutie súdu, čl. 6 ods.1 Dohovoru nebol porušený. ESLP nezistil žiadne okolnosti, ktoré by nasvedčovali tomu, že sa daným postupom znížili šance sťažovateľa prezentovať svoju nevinu pred odvolacím súdom a tým mohli narušiť jeho procesnú obranu. Nedoručenie tohto podania nebolo spôsobilé skomplikovať sťažovateľovu procesnú pozíciu, lebo nemalo vplyv na výsledok sporu. Okrem toho sťažovateľ nepreukázal, v čom mu malo nedoručenie návrhu poškodeného spôsobiť ujmu.

Od 1. júna 2010 nadobudol platnosť protokol č. 14 k Dohovoru, ktorým zmluvné štáty výrazne zasiahli do kontrolného mechanizmu v oblasti ľudských práv.³⁴ Nové znenie čl. 35 Dohovoru požadovalo, aby súd vyhlásil sťažnosť za neprijateľnú, ak sťažovateľ dostatočne nepreukáže, v čom mal byť znevýhodnený a v čom utrpel ujmu. Bez zreteľa na politické ciele zmluvných štátov má táto zásada taktiež základ v rímsko-právnej fráze „*de minimis non curat praetor*“.³⁵

³² Sťažnosť č. 39765/04 z 21. 3. 2006, bod 19.

³³ Sťažnosť č. 43432/02 z 15.2.2007, body 27-28.

³⁴ CHRISTOFFERSEN, J. – MADSEN, M.: *The European Court of Human Rights between Law and Politics*. Second edition. Oxford : Oxford University Press, 2013, s. 115.

³⁵ Prétor (sudca) sa nezaobrá maličkosťami (bagateľnými spormi). In REBRO, K.: *Latinské právnické výrazy a výročky*. Bratislava : Iura edition, 1995, s. 93.

Hoci nová úprava nebola striktno rešpektovaná v každom rozsudku ESLP (a teda neznamenala definitívny prienik materiálnej teórie), bola však použitá pri koncipovaní viacerých rozhodnutí, napr. v prípade Holub proti Českej republike.³⁶ Preto ide skôr o segment materiálnej teórie. V danej veci Ústavný súd ČR odmietol ústavnú sťažnosť bez toho, aby sťažovateľovi zaslal informácie o vyjadreniach ostatných účastníkov konania a taktiež o stanoviskách všeobecných súdov k tejto veci.

ESLP poukázal na to, že inkriminované stanoviská všeobecných súdov len odkazovali na argumentáciu uvedenú vo svojich skorších rozhodnutiach, ktorá bola sťažovateľovi už známa. Navyše sťažovateľ v konaní pred ESLP neuviedol žiadne nové skutočnosti, ktorými by sa hodlal ohradiť proti vyjadreniam všeobecných súdov a tak zvrátiť negatívne rozhodnutie Ústavného súdu. Na základe uvedeného, sporný postup Ústavného súdu nemohol spôsobiť podstatnú ujmu na právach sťažovateľa. Jeho sťažnosť bola neprípustná.

V slovenskej judikatúre sa materiálna teória dostala do popredia najmä vďaka prípadu Ringier Axel Springer a.s. proti Slovenskej republike.³⁷ ESLP v ňom značne korigoval podmienky aplikácie formálneho prístupu. Sice uznal, že strany musia byť oboznámené nielen s podaniami, ktoré sú nevyhnutné pre ich úspech v konaní, ale vôbec so všetkými dôkazmi a stanoviskami, pričom účinok vyjadrenia na rozhodnutie súdu nie je dôležitý, lebo len účastník sa môže rozhodnúť, či na určité podanie bude reagovať.

Hoci nebolo sporné, že Najvyšší súd neodoslal sťažovateľovi kópiu vyjadrenia protistrany k dovolaniu, ESLP mal za to, že toto podanie obsahovalo len prostý odpor proti uplatneniu dovolania a v zásade nemohlo (čo i len hypoteticky) ovplyvniť rozhodnutie súdu. Bolo zbytočné striktno trvať na rešpektovaní práv sťažovateľa, lebo ich priznanie by nemalo praktický zmysel, keďže prijatý právny prístup nebol predmetom diskusie.

Najvyšší súd totiž túto vec odmietol pre nesplnenie formálnych požiadaviek na dovolanie a meritom veci sa nezaoberal. Tým sa mal tento prípad odlišovať od posúdenia v kauze Hudáková proti Slovenskej republike, kde sa súd zaoberal vecou samou. Napriek tvrdeniam sťažovateľa, že dovolanie nebolo zamietnuté výlučne na základe formálnych nedostatkov, ale rozhodnutie mohlo byť ovplyvnené vecnými argumentmi v podaní, ESLP jednoznačne spochybnil dôležitosť neoznámeného podania pre rozhodnutie o neprípustnosti sťažnosti. Čl. 6 Dohovoru preto porušený nebol.

Podobné argumenty sa následne odrazili aj v judikatúre Ústavného súdu (napr. v náleze II. ÚS 249/2012; v uznesení II. ÚS 419/2014), ktorý uznal formálne chápanie kontradiktórnosti, no ustanovil dôležitú materiálnu výnimku, kedy nedodržanie všetkých požiadaviek kontradiktórnosti nebude

³⁶ Sťažnosť č. 24880/05 z 14.12.2010, oznámenie o neprijateľnosti sťažnosti.

³⁷ Sťažnosť č. 35090/07 z 4.10. 2011, body 85-90.

automaticky znamenať porušenie práva na spravodlivý proces, keďže „udelenie tohto práva by nemalo vplyv na výsledok konania, lebo prijatý právny prístup nebol predmetom diskusie.“ Toto slovné spojenie možno interpretovať ako okolnosť, kedy by bola ďalšia procesná obrana sťažovateľa neúčinná v dôsledku zákonom predvídaných skutočností ako napr. ak by dovolanie bolo podané oneskorene, neoprávnenou osobou³⁸ a neprichádza do úvahy iná možnosť, ako ho odmietnuť z formálnych dôvodov. Obdobne by sa mohli posudzovať aj podania, ktoré s danou vecou vôbec nesúvisia a ich cieľom je len vyvolať administratívnu zaťaženosť súdu (napr. telefónne zoznamy, predpovede počasia bez vzťahu k meritu veci).

Uvedený prístup neobstojí po vynesení citovaného rozhodnutia vo veci Trančíková proti Slovenskej republike z roku 2015, v ktorom Najvyšší súd taktiež odmietol dovolanie pre nesplnenie formálnych podmienok na jeho podanie. Odhliadnuc od slovenského právneho poriadku však medzi týmto prípadom a vecou Ringier Axel Springer existuje určitá odlišnosť, čo potvrdil aj ESĽP.³⁹ Kým pani Trančíková sa podaním dovolania usilovala o odstránenie pochybenia krajského súdu, spočívajúceho v neoznámení repliky k odvolaniu, pričom na ňu chcela reagovať relevantnými právnymi argumentmi, v prípade Ringier Axel Springer nebolo preukázané, že by poskytnutie stanoviska na vyjadrenie sťažovateľovi mohlo akokoľvek ovplyvniť rozhodnutie súdu v jeho prospech.

4. Judikatúra ESĽP v roku 2016: víťazné ťaženie formálnej teórie kontradiktórnosti?

V roku 2016 vydal štrasburský súd niekoľko rozhodnutí, ktoré obsahujú zaujímavé postrehy o charakteristike kontradiktórnosti. Tento rok nemožno definovať ako prelomový, vydané rozhodnutia skôr nadväzujú na predchádzajúcu líniu, ktorá k tomu tvorila cestu. ESĽP dal prednosť formálnej teórii.

V rámci sumarizácie týchto rozhodnutí možno dospieť k záveru, že právo vyjadriť sa ku všetkým dôkazom sa stále chápe pomerne extenzívne. Nie je podstatné, že určité skutočnosti sa mohol sťažovateľ dozvedieť aj inak, resp. určitými informáciami už pred tým disponoval, ba zaujal k nim svoj postoj. K porušeniu práva na kontradiktórne konanie dochádza už samotným nesprístupnením všetkých dôkazov účastníkovi.

Tento výsledok vyplýva napr. z najnovšieho rozhodnutia vo veci Colloreto Mannsfeld proti Českej republike,⁴⁰ v ktorom ESĽP konštatoval porušenie práva sťažovateľa spočívajúce v odňatí práva vyjadriť sa k rozhodujú-

³⁸ a ďalšie skutočnosti uvedené napr. v ustanovení 447 CSP, alebo § 382 TP.

³⁹ Trančíková proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 17127/12 z 13.1.2015, bod 44.

⁴⁰ Sťažnosti č. 15275/11 a 76058/12 z 15. 12. 2016.

cemu dôkazu vo veci. Negatívne rozhodnutia vnútroštátnych súdov boli podopreté dôkazom, ku ktorému sa sťažovateľ nemohol vyjadriť. Konkrétne šlo o náročný reštitučný spor, v ktorom nebol jasný okamih prechodu majetku na štát. České súdy rozhodli na základe rozhodnutia Ministerstva poľnohospodárstva, ktoré však nebolo známe sťažovateľovi, v dôsledku čoho sa ani nemohol vyjadriť k jeho obsahu a autenticite. Vláda sa bránila tým, že vnútroštátne súdy nevzali do úvahy samotné rozhodnutie Ministerstva, ale len také skutočnosti z neho vyplývajúce, ktoré boli známe aj sťažovateľovi a zaujal k nim svoj postoj (bod 25). ESLP posúdil podobné zahmlievanie ako kľúčové v rámci rozhodovania o porušení práva na kontradiktórne konanie.

Účastník konania má právo legitímne očakávať, že príslušný súd ich bude informovať o obdobnom dôkaze a vyžiada si ich stanovisko, keďže len strany majú možnosť posúdiť dôležitosť tohto dôkazu pre svoj úspech a potrebu reakcie (bod 29). Podobný postup je odôvodnený záujmom na zvyšovanie dôvery v prácu justície a spravodlivý súdny systém.

Táto konštrukcia nie je nová, keďže prvý krát bola použitá už v prípade Duraliyski proti Bulharsku.⁴¹ Súd je povinný umožniť, aby sa účastník mal právo vyjadriť ku všetkým dôkazom, bez ohľadu na spôsob ich získania. Nie je podstatné, či dôkaz predložila opozitná sporová strana, alebo získal súd na základe vyhládavania ex offo od štátneho orgánu, nezávislého vyšetrovacej komisie, či od iného súdu.

Ďalší posun v oblasti formálneho chápania kontradiktórnosti nastal v kauze Čičmanec proti Slovenskej republike,⁴² týkajúcej sa dodržania kontradiktórnosti v kontexte vlastného konania pred Ústavným súdom.⁴³ V tejto veci ESLP rozhodol o porušení práv sťažovateľa tým, že mu Ústavný súd SR neposkytol vyjadrenia predsedov okresného a krajského súdu k jeho sťažnosti, hoci šlo len o prípravnú fázu preskúmania prípustnosti sťažnosti (teda o fázu predchádzajúcu vydaniu uznesenia z predbežného prerokovania).

ESLP poznamenal, že Ústavný súd sa nemohol obmedziť len na formálne skúmanie prijateľnosti sťažnosti, keďže v rámci toho sa musel vyrovnávať aj s niektorými aspektmi podstaty veci. Bolo zrejmé, že vyjadrenia zo všeobecných súdov ovplyvnili uvažovanie Ústavného súdu, ktorý na ne síce výslovne nepoukázal, ale ani sa od nich nedištancoval. Fakt, že sťažovateľ sa o týchto skutočnostiach dozvedel až z uznesenia o zamietnutí sťažnosti zakladalo porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru.

Z toho vyplýva pre Ústavný súd ďalšie poučenie, že by mal modifikovať svoju prax a zasielať všetky vyjadrenia aj v prípravnej fáze konania. Keďže

⁴¹ Sťažnosť č. 45519/06 z 4. 3. 2014, viď najmä bod 32.

⁴² Sťažnosť č. 65302/11 z 28.6.2016, k princípom kontradiktórnosti body 59-60; k meritu veci body 63-64.

⁴³ Ústavný súd má povinnosť dodržiavať záruky spravodlivého procesu podľa čl. 6 Dohovoru aj v rámci konania pred sebou samým: GREGOR, M.: Uplatnenie čl. 6 Rímskeho dohovoru na konanie pred ústavnými súdmi. In *Historia et theoria iuris*, roč. 8, 2016, č.1, s. 28-38.

pri predbežnom prerokovaní návrhu sa skúma splnenie zákonných podmienok na podanie ústavnej sťažnosti a nerozhoduje sa o veci samej, ešte doneďavna by sa tu mohol uplatniť materiálny prístup (prijatý právny postup neprípúšťa diskusiu o veci).

Záver

Právne závery uvádzané v rámci formálnej a materiálnej teórie sa v mnohých bodoch popierajú a navzájom si protirečia. Aj keby sme sa pokúsili o chápanie judikatúry ESLP ako organického, do seba zapadajúceho celku, neustále sa vyskytujú nové aplikačné výzvy. V súčasnosti síce prevláda skôr formalistické nazeranie, dbajúce o striktné dodržiavanie práva na oboznámenie a vyjadrenie sa ku všetkým dôkazom, stanoviskám, resp. podaniam, no napriek tomu nemožno s istotou predpokladať, že sa v budúcnosti ESLP nevráti opäť v určitej kauze k materiálnemu posudzovaniu konečného cieľa kontradiktórneho konania. Stále nie je jasné, aké kritérium bude preferovať ESLP v konkrétnom prípade, čo rozhodne neprospeje požiadavke právnej istoty a doktríny ochrany legitímnych očakávaní. Tento stav je naďalej predmetom kritiky právnej vedy, požadujúcej zjednotenie rozdielneho výkladu zo strany ESLP.⁴⁴

ESELP sa dlhodobo bráni stanovovaniu jasných definícií (ako je to podobne v rámci uplatniteľnosti čl. 6 na občianske práva, záväzky a trestné obvinenie), no stále dbá na možnosť vyvodit' z jeho kazuistiky nosné princípy, z ktorých možno vychádzať. Preto by bolo veľmi vhodné, aby sa v budúcnosti jasne definovali podmienky, za ktorých možno uprednostniť materiálny korektív pred striktným dodržiavaním kontradiktórnosti a od nich už neupúšťať.

Celá diskusia poukazuje na rastúci význam judikatúry „Európskeho ústavného súdu“, ako sa zvykne ESELP nazývať i nato, že vzťah ESELP a Ústavného súdu SR už nie je jednoznačne rovnocenný (aj pod vplyvom zavedenia obnovy konania pred ústavným súdom).⁴⁵

Na druhej strane nemožno tento medzinárodný súdny orgán ani preceňovať, keďže on sám je zložený z ľudských bytostí, čo odôvodňuje jeho náchylnosť k určitým nepresnostiam, hoci má k dispozícii celý aparát, ktorý by sa mal usilovať o ich eliminovanie. Hovorcom tohto názoru na ESELP sa

⁴⁴ KMEC, J. a kol.: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2012. s. 746.

⁴⁵ LALÍK, T.: Závaznosť rozhodnutí ESELP a dekonštrukcia ústavného práva. In *Právnik*, roč. 2013, č. 1, s. 51-67.

stali významní predstavitelia českej právnej vedy,⁴⁶ opomínajúc v tomto smere relatívne stálu kritiku EStP zo strany Veľkej Británie.

Podobný prístup by síce veľmi pohodlne vysvetlil rozporuplnosť judikatúry tohto súdu v náhlade na uplatňovanie kontradiktórnosti, no vedecké bádanie v rámci jeho rozhodovacej činnosti bude mať zmysel minimálne dovtedy, kým mu ostane terajšia pozícia v rámci medzinárodného súdneho systému.

Použitá literatúra

1. ARISTOTELES: *Rétorika*. Preložil Peter Kuklica. Bratislava : TATRAN, 1980. 280 s.
2. ČÍČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012. 832 s.
3. GREGOR, M.: Kontradiktórnosť v doktríne Ústavného súdu Slovenskej republiky. In *Justičná revue*, roč. 68, 2016, č. 11, s. 1193-1202.
4. GREGOR, M.: Uplatnenie čl. 6 Rímskeho dohovoru na konanie pred ústavnými súdmi. In *Historia et theoria iuris*, roč. 8, 2016, č. 1, s. 28-38.
5. CHRISTOFFERSEN, J. – MADSEN, M.: *The European Court of Human Rights between Law and Politics*. Second edition. Oxford : Oxford University Press, 2013. 256 s.
6. KMEC, J. a kol.: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2012. 1687 s.
7. KOSARĚ, D.: Selecting Strasbourg Judges: A Critique. In *Selecting Europe's Judges A Critical Review of the Appointment Procedures to the European Courts*. Edited M. Bobek. Oxford : Oxford University Press, 2015, s. 120-161.
8. ĽALÍK, T.: Závaznosť rozhodnutí EStP a dekonštrukcia ústavného práva. In *Právnik*, roč. 152, 2013, č. 1, s. 51-67.
9. MOLEK, P.: *Právo na spravodlivý proces*. Praha : Wolters Kluwer, 2012. 576 s.
10. OLEJ, J. – KOLCUNOVÁ, M. – KOLCUN, J.: *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava : C. H. Beck, 2014. 232 s.
11. PIROŠÍKOVÁ, M.: *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava : Euroiuris, 2008. 571 s.
12. REBRO, K.: *Latinské právnické výrazy a výroky*. Bratislava : Iura edition, 1995.
13. SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. II. zväzok. Bratislava : Eurokódex, 2011. 624 s.
14. VALACHOVIČ, M.: Porušenie práva na spravodlivý súdny proces nedoručením procesných vyjadrení účastníkov konania súdom. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 19, 2013, č.11, s. 10-16.

⁴⁶ KOSARĚ, D.: Selecting Strasbourg Judges: A Critique. In *Selecting Europe's Judges A Critical Review of the Appointment Procedures to the European Courts*. Edited M. Bobek. Oxford : Oxford University Press, 2015, s. 120-161.

Judikatúra citovaná v texte je dostupná na internetových stránkach:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng>

<https://www.ustavnysud.sk/vyhľadavanie-rozhodnuti>

<http://www.nssr.gov.sk/rozhodnutia/>

ZÁKAZ ČINNOSTI V PRÁVNEJ ÚPRAVE SPRÁVNEHO TRESTANIA PRÁVNICKÝCH OSÔB¹

JUDr. Matej Horvat, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
matej.horvat@flaw.uniba.sk

Zákaz činnosti v právnej úprave správneho trestania právnických osôb

Príspevok je zameraný na právnu úpravu správneho trestania právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky. Venuje sa vymedzeniu pojmu správny delikt právnických osôb a vymenúva jeho odlišnosti od iných druhov správnych deliktov. Podstata článku spočíva v analýze druhého najčastejšie sa vyskytujúceho typu trestu právnických osôb – zákazu činnosti. Analyzuje preto tento trest vo vzťahu k správny deliktom právnických osôb a poukazuje najmä na jeho možnú likvidačnú povahu. Zároveň upozorňuje na nedostatky právnej úpravy *de lege lata*, ktorá spočívajú v neexistencii možnosti započítania času a upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti.

Des Tätigkeitsverbots auf die Rechtsregelung der verwaltungsrechtlichen Bestrafung juristischer Personen

Der Beitrag konzentriert sich auf die Rechtsregelung der verwaltungsrechtlichen Bestrafung juristischer Personen unter Bedingungen der Slowakischen Republik, auf die Abgrenzung des Begriffs Verwaltungsdelikt juristischer Personen sowie seine Unterscheide zu den anderen Arten von Verwaltungsdelikten. Das Wesen des Artikels besteht in der Analyse der zweithäufigsten Straftat juristischer Personen – des Tätigkeitsverbots. Deshalb wird diese Strafe in Bezug auf Verwaltungsdelikte, besonders auf ihr Liquidierungspotential analysiert. Zugleich wird auf die Mängel der Rechtsregelung *de lege lata*, die in der Nichtmöglichkeit der Zeitaufrechnung und dem Verzicht auf den Vollzug der Reststrafe des Tätigkeitsverbots bestehen, aufmerksam gemacht.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0136/15 „Právna úprava správneho trestania“ udeleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied.

A Prohibition to Undertake an Activity in the Legislation on Administrative Delicts of Legal Persons

The aim of the article is to analyse legislation on administrative delicts of legal persons. It states a definition of this type of administrative delict and distinguishes it from other types of administrative delicts. The main focus of the article is to analyse a prohibition to undertake an activity as a sanction that may be imposed to legal persons as a consequence of committing an administrative delict. Overall, this type of sanction is the second most used type of sanctions in the legislation of the Slovak Republic (after financial fine). The article suggests that this sanction may have a liquidation consequence. The article also stresses out several insufficiencies regarding the legislation *de lege lata*. The legislation does not stipulate inclusion of time into the term of prohibition of activity and it does not stipulate refraining from further execution of prohibition of activity.

Kľúčové slová: zákaz činnosti, správne delikty právnických osôb, likvidačný trest, započítanie času, upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti

Schlüsselbegriffe: Tätigkeitsverbot, Verwaltungsdelikte juristischer Personen, Liquidationsstrafe, Zeitaufrechnung, Verzicht auf Vollzug der Reststrafe des Tätigkeitsverbots

Keywords: a prohibition to undertake an activity, administrative delict of legal persons, liquidation sanction, inclusion of time into the term of prohibition of activity, refraining from further execution of prohibition of activity

Úvod

Vyvodzovanie administratívnoprávnej zodpovednosti je doménou správnych orgánov. Správne orgány vedú konania, ktorých cieľom je posúdiť, či skutok, ktorý vykazuje znaky správneho deliktu, takýmto správnym deliktom aj skutočne je a následne na to zistiť, kto správny delikt spáchal a spravodlivo ho potrestať. Na rozdiel od trestnoprávnej zodpovednosti majú správne orgány sťaženú situáciu, pretože v našich podmienkach nejestvuje žiaden ucelený právny predpis, ktorý by sa komplexne zaoberal touto problematikou. Jedinou výnimkou, a aj to neúplnou,² je zákon o priestupkoch.³

V nasledujúcich niekoľkých stranách sa však nebudem zaoberať právnou úpravou priestupkov, ku ktorej je navyše v súčasnosti dostupná pomerne bohatá odborná literatúra, ako aj súdna judikatúra, ale zameriam sa na iný typ správneho deliktu, a to správny delikt právnických osôb.

² Platí to totiž len pre všeobecnú hmotnoprávnu časť (podmienky vyvodzovania zodpovednosti) a procesnoprávnu úpravu konania o priestupkoch. Osobitná časť priestupkového práva je upravená obrovským množstvom osobitných právnych predpisov. Treba dodať, že aj všeobecná hmotnoprávna úprava a procesnoprávna úprava môže byť tiež modifikovaná pravidlami zachytenými v osobitných predpisoch.

³ Zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“).

Pri pohľade na aktuálnu právnu úpravu správnych deliktov, sú správne delikty právnických osôb zvyčajne upravené spolu so správnyimi deliktmi podnikajúcich fyzických osôb. Z daného dôvodu sa preto pre ne v časti literatúry zaužíval zjednocujúci pojem správne delikty podnikateľov. S týmto pojmom nemožno súhlasiť, pretože právnické osoby nemusia byť založené len na podnikateľské účely. To platí jednak pre obchodné spoločnosti (konkrétne pre spoločnosť s ručením obmedzeným, akciovú spoločnosť a aj jednoduchú spoločnosť na akcie) a jednak osobitne pre iné typy právnických osôb ako napríklad občianske združenia.

Z daného dôvodu je vhodnejším pojmom pojem zmiešané správne delikty, pretože zodpovednosť sa tu vyvodzuje tak voči fyzickým osobám (v tomto prípade zároveň podnikateľom), ako aj voči právnickým osobám. Na ich postihnutie sa vyžaduje, aby sa protiprávneho konania dopustili v súvislosti s predmetom svojej činnosti, prípadne v súvislosti s ním; nie je teda nevyhnutné, aby išlo o priamy výkon predmetu ich činnosti.⁴

V úvodnej časti článku sa treba zmieniť o základných znalostiach viažucich sa na tento typ správneho deliktu, konkrétne jeho definíciu, formu zodpovednosti, ktorá sa na jeho spáchanie vyžaduje a procesnoprávnu úpravu vyvedenia zodpovednosti.

V odbornej literatúre sa možno stretnúť s nasledovnou definíciou správneho deliktu právnickej osoby: ide o protiprávne konanie právnickej osoby, ktorého znaky ustanovuje zákon a za ktoré správny orgán ukladá sankciu ustanovenú administratívno-právnou normou.⁵

Zodpovednosť za tento typ správneho deliktu sa vyvodzuje na objektívnom základe, pričom liberačné dôvody právne predpisy zásadne neustanovujú. Ostatne toto pripomína aj Najvyšší súd Slovenskej republiky,⁶ podľa ktorého hoci v administratívnom práve zákonná úprava správneho trestania právnických osôb nie je ucelená a nachádza sa v mnohých právnych predpisoch, pre posúdenie ich administratívnej zodpovednosti za spáchaný správny delikt sa vo všeobecnosti neskúma zavinenie právnickej osoby, a to v žiadnej z jej možných foriem. V slovenskom právnom poriadku v oblasti administratívneho trestania sa dosiaľ dôsledne uplatňovala tzv. objektívna zodpovednosť právnických osôb, ktorá býva len zriedkavo zmiernená zákonom vymedzenými liberačnými dôvodmi.⁷

⁴ Obdobne, aj keď len vo vzťahu k správnyim deliktom fyzických osôb-podnikateľov, to vyjadruje aj S. Košičiarová (KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2015, s. 236).

⁵ CEPEK, B. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2012, s. 302.

⁶ Slovenská republika ďalej len „SR“.

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Sžf/36/2014 zo 6. októbra 2015.

Procesnoprávna stránka vyodenia zodpovednosti je zásadne v réžii Správneho poriadku⁸ s odlišnosťami týkajúcimi sa najmä určenia vecnej príslušnosti správnych orgánov, ktorá je upravená v osobitných právnych predpisoch.

V hlavnej časti tohto článku sa následne budem venovať zákazu činnosti právnickej osoby, ktorý predstavuje druhý najčastejšie sa vyskytujúci druh sankcie⁹ voči právnickej osobe v našom právnom poriadku. Konkrétne budem analyzovať možný likvidačný charakter tejto sankcie a upozorním na niektoré nedostatky spojené s touto sankciou, konkrétne s neexistenciou právnej úpravy započítania času a upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti.

Druhy sankcií ukladaných právnickým osobám

Pravidlo o prednosti osobitnej právnej úpravy správnych deliktov právnických osôb platí aj vo vzťahu k sankciám za spáchanie takéhoto deliktu. To znamená, že na rozdiel od sankcionovania fyzických osôb za priestupky, vyznačuje sa sankcionovanie právnických osôb tým, že určenie druhu sankcií, ich výmeru a hľadiská, ktoré treba dodržiavať pri ich ukladaní, sú stanovené výsostne len v osobitnej právnej úprave.

Uvedené kladie zvýšené nároky na zákonodarcu, pretože vyžaduje, aby tieto skutočnosti upravil osobitne v každom právnom predpise, ktorý upravuje možnosti vyodenia zodpovednosti voči právnickej osobe. To síce môže pôsobiť na jednej strane náročne, ale na druhej strane ide čiastočne aj o pozitívum, pretože umožňuje nastaviť tento systém tak, aby zodpovedal osobitostiam vyplývajúcim z vecnej pôsobnosti toho-ktorého právneho predpisu. Je pritom nevyhnutnosťou, že celý sankčný systém musí byť zachytený v právnej úprave. Sankcionovanie na akejkoľvek inej báze nemôže byť a ani nie je v právnom štáte akceptovateľné.

V plnej miere sa tu teda uplatňuje princíp *nullum crimen/nulla poena sine lege*, ktorý predstavuje základný hmotnoprávny princíp správneho trestania odvodený od princípu legality.¹⁰ Tento princíp vyjadruje požiadavku na jasné, presné a určité vymedzenie skutkových podstát správnych deliktov¹¹ a sankcií za ne ukladaných.

⁸ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny poriadok“).

⁹ Pojem sankcia a trest považujem v tomto článku za synonymické.

¹⁰ SREBALOVÁ, M. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 42.

¹¹ MASLEN, M. In MASLEN, M. – HRNČÁROVÁ, N. (eds.): *Trestnoprávna a administratívoprávna zodpovednosť*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2014, s. 181.

Ako k tomu potom dodáva súdna judikatúra ide o ústavný princíp hmotnoprávneho charakteru, ktorý ustanovuje, že iba zákon, teda zákonodarca, môže definovať trestné činy a tresty za ich spáchanie a ktorý zároveň vylučuje extenzívny výklad trestného zákona alebo použitie analógie v neprospech obvineného. Z tohto princípu vyplýva subjektívne právo osoby, aby mohla byť trestne postihnutá spôsobom ustanoveným zákonodarcom len za konanie, ktoré ustanoví ako trestný čin iba zákonodarca, a to len uložením trestu, ktorý takisto vymedzí zákonodarca.¹² O relevancii uvedeného aj na prípady správneho trestania svedčí názor Najvyššieho súdu SR, podľa ktorého aj v správnom trestaní je nutné rešpektovať základné princípy trestania, medzi ktoré patrí aj princíp zákonnosti (legality), ktorý je spojený s uplatnením zásady *nullum crimen sine lege* (žiadny trestný čin bez zákona), *nulla poena sine lege* (žiadny trest bez zákona), z ktorej taktiež vyplýva neprípustnosť analógie v neprospech páchatel'a. Tento princíp je zakotvený aj v čl. 49 Ústavy SR, pričom táto ústavná ochrana sa týka nielen trestného konania, ale je potrebné ju aplikovať aj v konaní o správnych deliktoch.¹³

V rámci právnej úpravy správneho trestania právnických osôb preferuje zákonodarca ako najzákladnejší druh sankcie peňažnú pokutu. Právne predpisy ďalej okrem peňažného trestu upravujú aj iné typy sankcií. Analýzou jednotlivých právnych predpisov *de lege lata* možno dôjsť k záveru, že rozoznávajú nasledovné sankcie:

- a) peňažnú pokutu,
- b) zákaz určitej činnosti,
- c) prepadnutie veci,
- d) zhabanie veci,
- e) iné sankcie.

Tento výpočet zároveň reflektuje početnosť úpravy týchto sankcií v právnych predpisoch. Ďalej sa budem venovať už len zákazu činnosti.

Všeobecne o zákaze činnosti právnickej

Ide o druhý najčastejší druh sankcie, ktorý upravujú právne predpisy.¹⁴ Rovnako ako pokuta, aj zákaz činnosti musí byť vyslovený vo výroku rozhodnutia. Na rozdiel od pokuty nemožno zákaz činnosti uložiť za ktorýkoľvek správny delikt,¹⁵ ale iba za ten, pri ktorom to umožňuje právny

¹² Napríklad uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 61/2001 z 11. júna 2001 alebo uznesenie tohto istého súdu sp. zn. III. ÚS 384/2010 z 19. októbra 2010.

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Sžf/8/2011 z 13. septembra 2011.

¹⁴ Zákaz činnosti je upravený napríklad v zákone č. 382/2004 Z. z., zákone č. 473/2005 Z. z., zákone č. 1/2014 Z. z., zákone č. 343/2015 Z. z., zákone č. 440/2015 Z. z.

¹⁵ Tu vychádzam z rešerše, podľa ktorej *de lege lata* je ku každému správne deliktu právnickej osoby priradená peňažná pokuta ako sankcia.

predpis. Zákaz činnosti možno uložiť spolu s peňažnou pokutou alebo aj ako samostatný trest. Pre úplnosť uvediem, že v prípade, ak zákon ukladá povinnosť uložiť aj pokutu aj zákaz činnosti, nejde o porušenie princípu *ne bis in idem*.¹⁶

Zákaz činnosti nikdy nemožno uložiť bez časového obmedzenia, ale vždy musí byť presne stanovená jeho doba. Doba, po ktorú sa zakazuje daná činnosť, musí mať oporu v príslušnom právnom predpise. Správny orgán sa nemôže odchýliť od medzí, ktoré sú mu zákonom určené. Osobitne nesmie zakázať výkon činnosti nad rozsah, ktorý mu umožňuje zákon. Právne predpisy určujú najčastejšie len hornú hranicu doby zákazu činnosti, pričom zákony ju ustanovujú ako jednoročnú,¹⁷ dvojročnú,¹⁸ trojročnú¹⁹ alebo najčastejšie päťročnú.²⁰ Správny orgán môže dobu zákazu činnosti určiť akýmkoľvek spôsobom,²¹ avšak ten v žiadnom prípade nesmie prekročiť maximálnu hranicu, ktorú stanovuje zákon.²² Išlo by tu o rozpor s princípom *nulla poena sine lege*.

Z terminologického hľadiska treba podotknúť, že tu ide o určenie doby a nie lehoty²³ zákazu činnosti. Z daného dôvodu sa preto toto časové obdobie ukončuje bez ohľadu na to, či jeho posledný deň je sobota alebo deň pracovného pokoja.

Podstata zákazu činnosti spočíva v tom, že na určenú dobu sa príslušnému subjektu (páchateľovi) zakazuje vykonávať danú aktivitu. Cieľom je zabrániť novej recidíve páchatel'a správneho deliktu, ktorá by súvisela s ďalším pokračovaním v zakázanej činnosti.

Treba povedať, že zákaz činnosti je mimoriadne závažným zásahom do práv páchatel'a správneho deliktu, pričom túto skutočnosť treba osobitne zdôrazniť pri právnických osobách, pretože pri nich je ich činnosť samotným zmyslom a dôvodom ich existencie. Ak by sme uvažovali o zákaze činnosti voči fyzickej osobe, tak tá má možnosť vykonávať akúkoľvek ďalšiu inú nezakázanú činnosť. Pri právnických osobách to síce platí rovnako, avšak tu treba povedať, že na mnohé činnosti potrebuje právnická osoba povolenie, alebo minimálne musí oznámiť (ohlásiť) príslušným orgánom záu-

¹⁶ Čiastočne to vyplýva napríklad z rozsudku Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Sžo/204/2010 zo 7. decembra 2010, kde uvádza, že „povinnosť uložiť kumulatívnu sankciu, t. j. pokutu a zákaz činnosti, vyplýva priamo zo zákona“. V danom prípade však súd rozhodnutie správneho orgánu napokon zrušil a vec vrátil na ďalšie konanie, avšak nie z dôvodu porušenia princípu *ne bis in idem*, ale z dôvodu nedostačitého odôvodnenia výmery sankcie ako takej.

¹⁷ Napríklad zákon č. 382/2004 Z. z.

¹⁸ Napríklad zákon č. 39/2007 Z. z.

¹⁹ Napríklad zákon č. 343/2015 Z. z.

²⁰ Napríklad zákon č. 1/2014 Z. z., zákon č. 343/2015 Z. z., zákon č. 527/2002 Z. z., zákon č. 440/2015 Z. z.

²¹ Napríklad pomocou dní, týždňov, mesiacov alebo rokov.

²² T. j. napríklad ak zákon určuje, že zákaz činnosti možno uložiť na najviac jeden rok, nemožno ho uložiť na dobu 55 týždňov.

²³ K tomu pozri bližšie SREBALOVÁ, M. – HORVAT, M. In VAČOK J. a kol. (eds.): *Všeobecné správne konanie*. Bratislava : PraF UK, 2010, s. 121-123.

jem vykonávať danú činnosť. Právnická osoba, ktorej sa zakáže vykonávať činnosť v predmete jej činnosti (podnikania), je ohrozená na vlastnej existencii a možno preto uvažovať aj o likvidačných účinkoch tohto trestu na právnickú osobu. Uvedené platí o to viac, ak je dôsledkom nevykonávania činnosti po určitú dobu povinnosť správneho orgánu odňať právnickej osobe povolenie, licenciu, či inak označené oprávnenie na vykonávanie určitej činnosti, prípadne tento následok nastáva *ex lege*.

V súčasnosti sa likvidačným účinkom práva teória a súdna judikatúra venuje skôr z pohľadu uloženia peňažnej pokuty.²⁴ Uvádza sa, že ide o sankciu, ktorá môže zapríčiniť buď koniec podnikateľskej činnosti delikventa, alebo elimináciu podnikateľskej činnosti delikventa.²⁵

Ak prepojíme myšlienky, ktoré uvádzajú, čo treba rozumieť pod likvidačnou pokutou s myšlienkami o tom, že právnická osoba zásadne vykonáva len činnosť, ktorú má vymedzenú v predmete svojej činnosti, potom je nepochybné, že zákaz činnosti môže mať povahu likvidačnej sankcie.

Z uvedených dôvodov preto treba osobitne zdôrazniť princíp proporcionality pri ukladaní trestu zákazu činnosti. Tento princíp, hoci sa primárne tiež zdôrazňuje len pri ukladaní trestu peňažnej sankcie, sa bezpodmienečne musí uplatňovať aj vo vzťahu k trestu zákazu činnosti. Povinnosť uplatniť tento princíp (nepriamo) vyplýva zo všeobecných zákonných požiadaviek kladených na rozhodovanie správneho orgánu o sankciách.²⁶

V prípade, ak sa správny orgán rozhodne využiť trest zákazu činnosti, musí zakázanú činnosť presne vymedziť vo výroku rozhodnutia. Predmetná činnosť musí byť vymedzená dostatočne špecificky, aby nebola zameniteľná s inou činnosťou. Zároveň nemôže ísť o zákaz akejkoľvek činnosti, ale len takej činnosti páchatel'a, ktorá mala priamy súvis so spáchanou protiprávnou činnosťou.

Judikatúra trestných súdov, ktorú v tomto prípade možno analogicky využiť, určuje, že pri ukladaní trestu zákazu činnosti musí ísť o súvislosť priamu, bezprostrednú. Účelom pritom je zabrániť vykonávať činnosť, ktorá vytvára podmienky pre páchanie protiprávneho činu.²⁷ Na základe uvedeného potom treba prijať za vlastnú aj myšlienku, že nemožno právnickej osobe zakázať taký druh činnosti, ktorý nie je v priamej súvislosti so spáchaným

²⁴ KISELYOVÁ, Z. In. MASLEN, M. (ed.): *Právo na spravodlivý proces a správne trestanie*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015, s. 94.

²⁵ HAMULÁKOVÁ, Z. In. KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.): *Princípy trestania a správne delikty*. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 74 a tam uvedená judikatúra.

²⁶ Najčastejšie vyjadrených tak, že správny orgán je pri ukladaní sankcie povinný prihliadnuť na závažnosť, spôsob, čas trvania a následky protiprávneho konania.

²⁷ Porovnaj prímerane R 5/1980 a R 42/1967 citované podľa ZÁHORA, J. In ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 247.

správnym deliktom, a to aj v takom prípade, ak ide o činnosť, ktorá môže byť škodlivá.²⁸

V prípade, keď sa ukladá trest zákazu viacerých činností, nie je vylúčené, aby sa vo vzťahu ku každému z nich samostatne vymedzila doba zákazu. Tieto doby sa však nespočítavajú, ale plynú každá samostatne.

Nedostatky právnej úpravy zákazu činnosti právnických osôb

Problematickými bodmi vo vzťahu k trestu zákazu činnosti *de lege lata* je predovšetkým skutočnosť, že právne predpisy vo vzťahu k tejto sankcii neupravujú

- a) započítanie času a
- b) upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti.

Ad a) Započítanie času neupravuje ani jeden z osobitných predpisov, ktorý upravuje správne trestanie právnických osôb. Podstatu započítania času tvorí to, že pokiaľ páchatel' už počas správneho konania na základe opatrenia správneho orgánu nemôže vykonávať určitú činnosť, tak už tento čas sa mu započíta do plynutia zákazu činnosti uloženého následne právoplatným rozhodnutím vo veci.

Tento právny inštitút je upravený vo vzťahu k priestupkom v § 14 ods. 2 zákona o priestupkoch. Uvádza sa k nemu, že do doby, ktorá je určená pre sankciu zákazu činnosti, sa započíta doba, po ktorú páchatel' na základe opatrenia už nesmel činnosť vykonávať (o túto dobu sa doba zákazu činnosti skráti).²⁹ Týmto opatrením sa podľa právnej teórie³⁰ má na mysli predbežné opatrenie ako inštitút zabezpečenia priebehu a účelu správneho konania podľa § 43 Správneho poriadku. Možnosť vydávania týchto opatrení vyplýva z povinného subsidiárneho použitia Správneho poriadku vo veciach správneho trestania právnických osôb.³¹

Predbežné opatrenie autoritatívnym spôsobom rieši len čiastkový problém súvisiaci so začatým správnym konaním; prostredníctvom predbežného opatrenia sa nemôže záväzne vyriešiť vec, ktorá je cieľom celého správneho konania. Z tohto dôvodu predmet správneho rozhodnutia o predbežnom opatrení nemôže byť totožný s predmetom rozhodnutia vo veci samej (inak by sa rozhodovaním správneho orgánu o predbežnom opatrení nahrádzalo rozhodovanie vo veci samej). Predbežné opatrenie nemôže svojím obsahom

²⁸ Porovnaj primerane ZÁHORA, J. In ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 239.

²⁹ SREBALOVÁ, M. In SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 72-73.

³⁰ Pozri SREBALOVÁ, M. In SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 72.

³¹ Ledaže by osobitný právny predpis výslovne vylučoval subsidiárne použitie Správneho poriadku.

prejudikovať rozhodnutie vo veci samej. Môže však obsahovo, svojimi dôsledkami, tvoriť súčasť rozhodnutia o veci samej. V takom prípade sa táto skutočnosť uvedie v odôvodnení rozhodnutia.³² Ak na vydanie predbežného opatrenia existujú objektívne odôvodnené podmienky, možno skôr hovoriť o povinnosti správneho orgánu dané opatrenie vydať. Opatrenie môže byť vydané len v rozsahu nevyhnutne potrebnom na zabezpečenie účelu správneho konania. Nemôže (...) zasahovať do práv osôb vo väčšom rozsahu, ako sú chránené práva iných osôb. Rovnako nesmie prívodiť neodstrániteľné následky vo vzťahu k majetku, či iným právam alebo právom chráneným záujmom alebo ukladať povinnosti, ktorých splnenie by znemožnilo obnovenie pôvodného stavu.³³

Vydaniu rozhodnutia o predbežnom opatrení nepredchádza dokazovanie. Stačí, ak skutočnosti, ktorých sa predbežné opatrenie týka, sú osvedčené a v takej miere, aby odôvodňovali použitie predbežného opatrenia. Výrok rozhodnutia musí byť formulovaný tak, aby predbežné opatrenie bolo vykonateľné. Predbežné opatrenie je vykonateľné dňom jeho oznámenia. Predbežné opatrenie je preskúmateľné súdmi za predpokladu, že mohlo mať za následok ujmu na subjektívnych právach účastníka konania.³⁴

Ak akceptujeme názor, podľa ktorého sa opatrením podľa § 14 ods. 2 zákona o priestupkoch má na mysli predbežné opatrenie podľa § 43 Správneho poriadku,³⁵ tak potom by ho bolo možno využiť aj na prípady správneho trestania právnických osôb.³⁶

Osobitnú situáciu v tejto súvislosti upravuje zákon o používaní elektronickej registračnej pokladnice.³⁷ Podľa § 16b ods. 7 tohto zákona, ak daňový úrad alebo colný úrad uloží pokutu na mieste rozhodnutím podľa odseku 6, uloží aj zákaz predávať tovar alebo poskytovať službu, na ktoré sa vzťahuje povinnosť používať elektronickej registračnú pokladnicu alebo virtuál-

³² KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2013, s. 203.

³³ PEKÁR, B. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 164.

³⁴ Pozri napríklad uznesenie NS SR sp. zn. 6Sžf/41/2014 z 27. mája 2015. Možno sa však stretnúť aj s názorom, že predbežné opatrenie nepodlieha súdnemu prieskumu (pozri PEKÁR, B. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 165).

³⁵ Napríklad SREBALOVÁ, M. In SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 72. Možno mať totiž čiastočne pochybnosť o možnosti vydania tohto opatrenia v akýchkoľvek situáciách vo veciach správneho trestania právnických osôb. Podmienkou vydania predbežného opatrenia totiž je, že sa ním zabezpečuje účel správneho konania; tento účel sa ním dosiahne vydaním opatrenia. Na jeho vydanie sa preto implicitne vzťahuje princíp proporcionality. Zakázať výkon činnosti v priebehu správneho konania z dôvodu jej vtedy ešte len možnej protiprávnosti, predstavuje, podľa môjho názoru, mimoriadne invazívny spôsob zásahu do práv jednotlivca. To platí o to viac, keď odvolanie voči rozhodnutiu o predbežnom opatrení nemá odkladný účinok (pozri § 43 ods. 3 Správneho poriadku). Správny orgán preto pri vydávaní predbežného opatrenia musí zväžiť aj primeranosť predbežného opatrenia vo vzťahu k predmetu celého správneho konania.

³⁶ Už len minimálne z toho dôvodu, a ako už bolo spomenuté, že správne konanie sa vo veciach správneho trestania právnických osôb vedie zásadne podľa ustanovení Správneho poriadku, ktoré priamo upravuje predbežné opatrenia.

³⁷ Zákon č. 289/2008 Z. z. o používaní elektronickej registračnej pokladnice.

nu registračnú pokladnicu na predajnom mieste, a to od okamihu odovzdania rozhodnutia osobe, s ktorou sa o zistení porušenia tohto zákona spísala zápisnica, najviac však na 72 hodín. Daňový úrad alebo colný úrad zákaz predávať tovar alebo poskytovať službu, na ktoré sa vzťahuje povinnosť používať elektronickú registračnú pokladnicu alebo virtuálnu registračnú pokladnicu na predajnom mieste, neuloží, ak by tým došlo k ohrozeniu života alebo zdravia osôb, ale predajné miesto na 72 hodín označí oznámením, v ktorom uvedie, že na tomto predajnom mieste došlo k porušeniu zákona o používaní elektronickej registračnej pokladnice. Proti rozhodnutiu možno podať odvolanie, ktoré nemá odkladný účinok. Ustanovenia prvej až tretej vety sa rovnako vzťahujú aj na uloženie pokuty a zákaz predávať tovar alebo poskytovať službu na predajnom mieste aj pri používaní virtuálnej registračnej pokladnice.

Tento zákon upravuje situáciu, kedy sa zakazuje určitá činnosť na časovo obmedzené obdobie, avšak nie predbežným opatrením, ale v dôsledku uloženia prvostupňového rozhodnutia o uložení pokuty, kedy sa zároveň ukladá aj povinnosť zákazu predávania tovaru alebo poskytovania služby (najviac však na 72 hodín), na ktoré sa vzťahuje povinnosť používať registračnú pokladnicu. Odvolanie voči tomuto rozhodnutiu je prípustné, avšak nemá odkladný účinok, t. j. ani voči uloženej pokute, ani voči zakazu činnosti. Za nevhodné možno označiť najmä to, že sa nepripúšťa odkladný účinok voči rozhodnutiu v časti o zákaze činnosti.

Zrejme obe prezentované riešenia, ktoré nachádzame v právnej úprave,³⁸ nie sú bez chyby, avšak možno konštatovať, že obe slúžia svojmu cieľu, aj keď vhodnejšia by bola pregnantnejšia právna úprava viac vyhovujúca správneho trestaniu.

Priama právna úprava započítania času v právnej úprave *de lege lata* chýba. Z hľadiska *de lege ferenda* je žiaduce, aby bolo započítanie upravené po vzore zákona o priestupkoch. Právna úprava by mohla znieť nasledovne: Do času zákazu činnosti sa započítava čas, po ktorý páchatel' správneho deliktu na základe opatrenia orgánu verejnej moci vykonaného v súvislosti s prejednávaním správneho deliktu nesmel už túto činnosť vykonávať. Zákaz činnosti sa musí vzťahovať len na takú činnosť, ktorá mala priamy súvis s protiprávnou činnosťou páchatel'a.

V prípade, ak správny orgán na základe opatrenia ním vydaného počas správneho konania znemožnil vykonávať činnosť právnickej osoby, ale zákaz činnosti napokon v rozhodnutí vo veci samej neuložil, domnievam sa, že by mal prihliadnuť pri výbere druhu sankcie a jej výmere na skutočnosť, že páchatel'ovi bola opatrením zakázaná činnosť už v priebehu právoplatne neukončeného správneho konania.

³⁸ T. j. podporné využitie § 43 Správneho poriadku alebo úpravy priamo v zákone o používaní elektronickej registračnej pokladnice.

V prípade, ak správny orgán zákaz činnosti uloží, doba jeho uloženia sa začína počítať od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bola táto sankcia uložená a ak bolo páchatel'ovi znemožnené vykonávať danú činnosť už pred vydaním rozhodnutia vo veci samej, tak od okamihu, keď došlo k tomuto znemožneniu.³⁹

Ad b) Tak ako právne predpisy neupravujú započítanie času, tak neupravujú ani upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti. Výnimkou je len právna úprava vo vzťahu k priestupkom. Tá pritom môže slúžiť ako inšpirácia aj pre prípadnú právnu úpravu tohto inštitútu vo vzťahu k správne-mu trestaniu právnických osôb.

Upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti je upravené v § 14 ods. 3 a 4 zákona o priestupkoch. Prvý spomenutý odsek upravuje podmienky, za ktorých môže správny orgán rozhodnúť o upustení od výkonu zvyšku trestu a v druhom spomenutom odseku sa určujú výnimky, kedy správny orgán o upustení nemôže rozhodnúť vôbec. V komentároch k týmto ustanoveniam možno nájsť, že možnosť upustenia/neupustenia od zvyšku sankcie zákazu činnosti je špecifikom. Zákon o priestupkoch neurčuje žiadne konkrétne kritériá, na ktoré by mal správny orgán pri rozhodovaní o upustení/neupustení od zvyšku sankcie prihliadať, pričom sa však predpokladá, že podstata úvahy správneho orgánu v tejto otázke by mala viesť k tomu, či došlo k náprave páchatel'a, resp. k zmene jeho životného štýlu, t. j., či je možné legitímne predpokladať, že sankcia v už vykonanom rozsahu splnila svoj účel.⁴⁰ O žiadosti správny orgán rozhodne tak, že ju zamietne alebo jej vyhovie v plnom rozsahu. Pokiaľ žiadosti vyhovie, musí upustiť od zákazu celého zvyšku zákazu činnosti; nemožno žiadosti vyhovieť napríklad čiastočne a upustiť od zákazu činnosti len sčasti.⁴¹

Vo vzťahu k právnej úprave trestania právnických osôb treba vždy dať odpoveď na otázku, za akých podmienok možno požiadať o upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti. Týmito podmienkami by malo byť vždy

- a) podanie žiadosti páchatel'a (o upustení nemožno rozhodnúť *ex officio*, ale vždy len na žiadosť páchatel'a; žiadosť môže podať len páchatel', nemôže byť podaná v jeho mene a na jeho prospech niekým iným),
- b) uplynutie určitého času, odkedy bol tento trest uložený (bolo by proti účelu trestu zákazu činnosti, ak by žiadosť o upustenie od neho bolo možno podať hneď po uložení tohto trestu),

³⁹ Nepriamo analogicky to vyplýva z týchto priestupkových vecí prejednaných krajskými súdmi: rozsudok Krajského súdu v Prešove sp. zn. 1S/53/2011 z 8. novembra 2011 a Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 5S/53/2016 z 20. septembra 2016

⁴⁰ POTÁŠCH, P. In POTÁŠCH, P. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Veľký komentár*. Žilina : Eurokódex, 2015, s. 63.

⁴¹ SPIŠIAKOVÁ, H.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 114.

c) zdôvodnenie žiadosti (správny orgán musí mať dostatočne preukázané a zdôvodnené, prečo páchatel' žiada o upustenie od výkonu zvyšku trestu).

Na upustenie od výkonu trestu zvyšku zákazu činnosti by nemal byť právny nárok. Na rozhodovanie správneho orgánu sa preto nebude vzťahovať § 47 Správneho poriadku. Správny orgán vo veci môže „rozhodnúť“ aj prípisom, kde žiadosť odmieta a povolenie neumožňuje.⁴² Z dôvodu právnej istoty je však vhodné, aby správny orgán svoj postoj riadne odôvodnil.

Právna úprava by ďalej mala dať odpoveď na otázku, kedy o upustenie nemožno požiadať (napríklad v prípade recidívy alebo v prípadoch vymedzených skutkových podstát správnych deliktov) a či možno opätovne požiadať o upustenie (napríklad zákon o priestupkoch túto možnosť vylučuje;⁴³ domnievam sa, že možnosť opätovného podania žiadosti je však viacmenej nutnosťou; právna úprava by potom mala upraviť, kedy najskôr možno podať takúto opätovnú žiadosť).

O žiadosti by mal rozhodovať ten správny orgán, ktorý vo veci rozhodoval v prvom stupni.⁴⁴

Na prvý pohľad má najbližšie k inštitútu upustenia od zvyšku trestu zákazu činnosti § 97 ods. 3 zákona o športe,⁴⁵ ktorý upravuje spoločné ustanovenia o priestupkoch a správnych deliktoch. Podľa tohto ustanovenia, ak je správnym deliktom alebo priestupkom porušenie povinnosti s následkom, ktorý je možné odstrániť alebo napraviť, sankciu je možné uložiť s podmienčným odkladom časti výkonu sankcie až do polovice výmery uloženej sankcie s určením lehoty na splnenie povinnosti, odstránenie následku alebo vykonanie určeného nápravného opatrenia. Ak fyzická osoba, ktorej bola taká sankcia uložená, v určenej lehote porušenie alebo následok odstráni alebo splní nápravné opatrenie, orgán, ktorý sankciu uložil, rozhodne o upustení od výkonu časti sankcie, ktorej výkon bol podmienene odložený. Odstránenie protiprávneho stavu a vykonanie nápravných opatrení posudzuje správny orgán, ktorý vydal rozhodnutie.

Ako však vidno rozhodnutie o upustení od výkonu časti sankcie, ktorej výkon bol podmienene odložený, sa týka len tých správnych deliktov, ktorých subjektom je fyzická osoba a nie právnická osoba. Toto obmedzenie, podľa môjho názoru, nemá žiadne opodstatnenie.

Okrem toho pre úplnosť uvediem, v čom vidno rozdiely oproti klasicky formulovanému upusteniu od potrestania. Rozdiel spočíva v tom, že upustenie podľa zákona o športe musí byť formulované už v samotnom rozhodnutí správneho orgánu o vine páchatel'a. Neskoršie upustenie už podľa zákona

⁴² Odlišne SREBALOVÁ, M. In SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 74.

⁴³ Pozri § 92 ods. 2 zákona o priestupkoch.

⁴⁴ Rovnako § 92 ods. 1 zákona o priestupkoch.

⁴⁵ Zákon č. 440/2015 Z. z. o športe.

možné nie je. Rovnako tak je tu daná podmienka, podľa ktorej možno tento inštitút využiť len vtedy, keď následok správneho deliktu možno odstrániť alebo napraviť a k tomuto odstráneniu alebo náprave došlo v lehote stanovenej správnym orgánom.

Záver

Právna úprava správnych deliktov právnických osôb je značne roztriešená. Nachádzame ju v množstve právnych predpisov, ktoré upravujú predovšetkým skutkové podstaty týchto deliktov. Okrem toho sa právne predpisy viac menej potom venujú len vymedzeniu sankcií, čiastočne hľadiskám, ktoré musia správne orgány vziať do úvahy pri ukladaní sankcií a ich výmery, lehotám na vyvodenie zodpovednosti, či vecnej príslušnosti na uskutočnenie správneho konania.

Zákaz činnosti je pritom druhým najčastejším typom sankcie, ktorý je upravený v našom právnom poriadku. Napriek tomu v právnej teórii a praxi sa mu nevenuje dostatočná pozornosť. Zrejme aj preto možno konštatovať viacero možných problematických okruhov spojených s týmto trestom a na ktoré som sa snažil dať odpoveď v tomto článku.

V prvom rade treba upozorniť na skutočnosť, že zákaz činnosti vo svojej podstate tiež môže byť likvidačným druhom trestu, tak ako peňažná pokuta. Z daného dôvodu je preto nevyhnutné pri jeho ukladaní správnymi orgánmi dôsledne rešpektovať princíp proporcionality.

Nedostatkom pravej úpravy je rovnako aj skutočnosť, že neupravuje započítanie času, čo znamená, že do doby zákazu činnosti sa *de lege lata* nezapočítava doba (t. j. táto doba neskracuje samotný zákaz uložený právoplatným rozhodnutím vo veci), po ktorú na základe opatrenia správneho orgánu už páchatel' nevykonával činnosť. V danom vidím priestor pre návrh *de lege ferenda*, keď by bolo vhodné, aby tento právny inštitút bol legislatívne podchytený minimálne po vzore zákona o priestupkoch.

Rovnako závažným nedostatkom právnej úpravy *de lege lata* je aj to, že v právnych predpisoch nenachádzame možnosť páchatel'a, ktorému bol uložený trest zákazu činnosti, požiadať o upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti. *De lege ferenda* by bolo vhodné zakotviť tento právny inštitút. Právna úprava by v takom prípade mala vychádzať z týchto troch podmienok, resp. mala by dať odpoveď na tieto tri otázky: a) či podanie žiadosti môže podať len páchatel' (domnievam sa, že by to tak výlučne malo byť), b) kedy najskôr možno podať túto žiadosť (domnievam sa, že žiadosť by malo byť možné podať až po uplynutí aspoň polovice výkonu zákazu činnosti) a c) či žiadosť musí byť odôvodnená (domnievam sa, že zdôvodnenie je nevyhnutné, pretože na rozhodnutie o upustení od zvyšku zákazu činnosti nemôže byť právny nárok).

Použitá literatúra

1. KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.): *Princípy trestania a správne delikty*. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2016. 200 s.
2. KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2013. 357 s.
3. KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. 378 s.
4. MASLEN, M. (ed.): *Právo na spravodlivý proces a správne trestanie*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015. 218 s.
5. MASLEN, M. – HRNČÁROVÁ, N. (eds.): *Trestnoprávna a administratívnoprávna zodpovednosť*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2014. 304 s.
6. POTÁŠCH, P. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Veľký komentár*. Žilina : Eurokódex, 2015. 398 s.
7. SPIŠIAKOVÁ, H.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 816 s.
8. SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015. 484 s.
9. VAČOK J. a kol. (eds.): *Všeobecné správne konanie*. Bratislava : PraF UK, 2010. 238 s.
10. VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2012. 480 s.
11. VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2013. 304 s.
12. ZÁHORA, J. – ŠIMOŤEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 342 s.

VYŠETROVACÍ PRINCÍP V INDIVIDUÁLNÝCH PRACOVNOPRÁVNÝCH SPOROCH – ĽUBOVĽA ALEBO NEVYHNUTNOSŤ?

Mgr. Marek Ivančo

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
marek.ivanco@flaw.uniba.sk

Mgr. Denisa Nevická

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
denisa.nevicka@flaw.uniba.sk

Vyšetrovací princíp v individuálnych pracovnoprávných sporoch – Ľubovľa alebo nevyhnutnosť?

Autori sa v príspevku zaoberajú teoretickou problematikou vyšetrovacieho princípu v sporovom konaní, komparáciou s princípom prejednávacím, ktorý je pre sporové konanie typickým ako aj aplikáciou vyšetrovacieho princípu v prípade vzniku sporu vyplývajúceho z individuálnych pracovnoprávných vzťahov. Cieľom príspevku je poukázať nielen na možné úskalia prelomenia prejednávacieho princípu v oblasti sporov s ochranou slabšej strany, najmä individuálnych pracovnoprávných sporov, ale aj na ich prípadné možné riešenia.

Untersuchungsprinzip in einzelnen Arbeitsstreiten – Willkür oder Notwendigkeit?

Die Autoren des Beitrags versuchen mit den theoretischen Problemen des Untersuchungsprinzips im Vergleich zum Grundsatz des kontradiktorischen Verfahrens zu untersuchen, die für Patentstreitigkeiten sowie die Anwendung des Grundsatzes der Untersuchung im Falle eines Rechtsstreits, die sich aus einzelnen Arbeitsbeziehungen ergeben, typisch ist. Das Ziel dieser Arbeit ist es, mögliche Gefahren des Brechens des kontradiktorischen Prinzips in Streitigkeiten mit dem Schutz der schwächeren Partei, vor allem in individuellen Arbeitsstreitigkeiten, und auch mögliche Lösungen für diese Gefahren, zu identifizieren.

The Investigation Principle in Individual Labour Disputes – arbitrariness or necessity?

The authors of the paper deal with the theoretical problems of the investigation principle of litigation, in comparison with the principle of negotiation, which is typical for litigation as well as the application of the principle of investigation in the event of a dispute arising from individual labour relations. The aim of this paper is to point out possible pitfalls connected to replacement of principle of negotiation in disputes focused on the protection of the weaker party, especially individual labour disputes, as well as potential solutions of such pitfalls.

Kľúčové slová: vyšetrovací princíp, zamestnanec, zamestnávateľ, sporové konanie

Schlüsselbegriffe: Ermittlungsprinzip, Arbeitnehmer, Arbeitgeber, Rechtsstreitigkeiten

Keywords: investigation principle, employee, employer, litigation

Úvod

Jedným z fundamentálnych pilierov rekodifikovaného civilného procesu je princíp procesnej zodpovednosti strán sporu, v zmysle ktorého pasivita strán v konaní a s ňou späté neunesenie dôkazného bremena, môže ústiť do straty sporu. V plnom rozsahu tak dochádza k realizácii prejednávacieho princípu, v náuke nazývaného aj ako princíp formálnej pravdy.¹ Podstata tohto princípu tkvie v skutočnosti, že sú to práve strany, ktoré rozhodujú o tom, ktoré skutočnosti a dôkazy uvedú. Podklad na určenie skutkového základu je preto v rukách týchto strán. Súd z vlastnej iniciatívy po skutočnostiach stranami neuvádzanými v zásade nepátra.

Takéto nastavenie civilného procesu je však len veľmi ťažko zlučiteľné s jeho sociálnou funkciou imanentnou sporom s ochranou slabšej strany. Dominantou sociálnej funkcie civilného procesu je príklon k aktívnejšiemu zisťovaniu skutkového základu zo strany súdu.² Ustanovenie § 318 a, obzvlášť, § 319 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej aj ako „Civilný sporový poriadok“) predstavujú priamy podklad pre uvádzanú sociálnu funkciu a sú jednými z kľúčových ustanovení prelamujúcich prejednáci princípu v sporovom konaní. Ich cieľom je poskytnúť zamestnancovi, ako slabšej strane sporu, čo najväčšiu mieru ochrany jeho práv garantovaných hmotným právom. Dochádza tak k podstatnému prelomeniu prejedna-

¹ FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol.: *Občianske súdne konanie*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 64.

² ŠTEVČEK, M.: Procesualistická moderna (alebo krátke kontemplatívne pojednanie o ideovej báze civilného sporového poriadku v Slovenskej republike). *Acta Iuridica Olomoucensia*, 2015, vol. 10, No. 1, s. 30.

cieho princípu v prospech princípu vyšetrovacieho, doktrinálne inak známeho ako princíp materiálnej pravdy.³

S ohľadom na uvedené sa autori tohto príspevku zamýšľajú nad významom, opodstatnením a dopadmi (či už pozitívnymi alebo negatívnymi) vyšetrovacieho princípu na individuálne pracovnoprávne spory. V úzadí pritom neostáva ani poukázanie na možné *de lege lata* úskalia aplikácie vyšetrovacieho princípu v týchto sporoch v spojitosti s možným prekonaním týchto úskalí z pohľadu *de lege ferenda*.

1. Význam a riziká vyšetrovacieho princípu v právno-ideologickej perspektíve dvadsiateho storočia

Vyšetrovací princíp, resp. princíp materiálnej pravdy sa do konca deväťnásteho storočia v civilných procesných kódexoch stredoeurópskych zemí neuplatňoval. Bol to dôsledok liberálneho poňatia civilného procesu, ktorý bol príznačný pre obdobie predchádzajúcich dvoch storočí. V zmysle takéhoto liberálneho poňatia sa presadzovala idea, v zmysle ktorej skutkový stav potrebný pre rozhodnutie vo veci vytvárajú svojou procesnou aktivitou strany, pričom súd na túto aktivitu nemá nijako vplývať.⁴ Inými slovami, súdny proces tu mal charakter boja a bolo na procesných stranách, aby si zabezpečili presadenie alebo obranu svojho práva. Úlohou súdu bolo zabezpečiť, aby na skutkový stav plynúci z procesnej aktivity strán, boli správne aplikované predpisy hmotného práva. Otázka, či výsledok konania zodpovedá skutočnostiam, ktoré objektívne nastali a vyvolali určité hmotnoprávne účinky, tu vôbec nebola kladená.

Postupne však táto názorová koncepcia bola vystavovaná kritike, podľa ktorej pravdivé zistenie skutkového stavu je v civilnom procese základným predpokladom vecne správneho rozhodnutia. Kritici liberálneho poňatia civilného procesu uvádzali, že žiadne subjektívne právo nie je možné odtrhnúť od objektívnych skutočností vonkajšieho sveta.⁵ Nie je teda možné poskytnúť súdnu ochranu určitému subjektívnemu hmotnému právu bez pravdivo zisteného skutkového predpokladu jeho vzniku, ktorý zodpovedá hypotéze hmotnoprávnej normy. Prejednací princíp sa tak formoval do podoby, podľa ktorej sloboda, resp. voľnosť procesnej aktivity strán nemala znamenať možnosť disponovať samotným skutkovým stavom. Táto kritika liberálneho poňatia civilného procesu postupne prevážila a viedla k etablo-

³ FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol.: *Občianske súdne konanie*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 67.

⁴ MACUR, J.: Povinnosť pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu. In *Právní rozhledy*, roč. 7, 1999, č. 4, s. 173.

⁵ Tamtiež, s. 174.

vaniu v úvode zmienenej sociálnej koncepcie ako aj k etablovaníu vyšetrovacieho princípu ako takého.⁶

Z pohľadu nášho právneho poriadku však vyšetrovací princíp nekompromisne vzrástol na význame až v priebehu dvadsiateho storočia. Retrospektívnym záberom na vývoj civilného procesu po tzv. právnickej dvojročnici v rokoch 1948 – 1950 zisťujeme, že katalóg jeho princípov už akoby povinne zahŕňal vyšetrovací princíp zrkadliaci sa v materiálnej pravde. Povinnosťou súdov tak bolo v každom štádiu a na každom stupni, resp. inštancii postupovať tak, aby meritórne rozhodnutie spočívalo na najúplnejšie a najspoľahlivejšie zistenom skutkovom stave. Platnosť tohto postulátu sa vzťahovala na všetky druhy procesu vrátane trestného či správneho. Vyšetrovací princíp mal význam univerzálnej zásady (a aj preto sa klasifikoval ako princíp) situovanej na čelo sústavy ostatných procesných zásad, ktoré jej boli podriadené a mali napomáhať jej neobmedzenému uplatneniu.⁷

Pri kritickom uvažovaní však nemožno nevidieť nemalú pochybnosť tohto spôsobu chápania a presadzovania vyšetrovacieho princípu. Vecne sa totiž požiadavka pravdivého a úplného zistenia skutkového stavu, ako základu spravodlivého rozhodnutia, javí v poriadku. Problematické, až priam nebezpečné, je však jej extrémne presadzovanie, a to osobitne v sporovom konaní, vyúsťujúce do požiadavky absolútnej záväznosti. Paternalistické poňatie činnosti súdov viedlo k príliš rozsiahlej a neprimeranej aktivite súdu, ktorá svojimi účinkami hrubo odporovala požiadavke prísneho rešpektovania slobody a voľnosti nositeľov subjektívnych práv.⁸ Vyšetrovací princíp tak zodpovedal skôr politickému heslu odôvodňujúcemu nadmerné a neorganické účelové zásahy súdu do konania i do rovnosti účastníkov, resp. strán, než legitímnemu nástroju pre dosiahnutie pravdivého zistenia skutkového stavu veci. Opravným inštanciam vyšetrovací princíp poskytoval takmer ničím neobmedzený priestor na neprípustné zásahy do konania, a to poukazovaním na nedostatočný skutkový stav s cieľom jeho pretvárania či inej manipulácie.

Nemálo problematickým sa pri takomto spätnom nazeraní na vyšetrovací princíp javí aj s ním spätá ideologická povaha, podľa ktorej sa mal skutkový základ spravodlivého rozhodnutia vždy zhodovať so skutočnosťou. Prehliadalo sa pritom, že pravda je objektívna kategória, ktorá buď je alebo nie je. Materiálna pravda však môže byť len vyjadrením osobného presvedčenia rozhodujúceho subjektu (v tomto prípade sudcu), teda v podstate subjektív-

⁶ Zásadný obrat a príklon k moderne civilného procesu predstavovalo prijatie rakúskeho Civilného súdneho poriadku v roku 1895, a to predovšetkým zásluhou Franza Kleina. Bližšie pozri ŠTEVČEK, M.: Procesualistická moderna (alebo krátke kontemplatívne pojednanie o ideovej báze civilného sporového poriadku v Slovenskej republike). *Acta Iuridica Olomouciensia*, 2015, vol. 10, No. 1, s. 29.

⁷ NESROVNAL, V.: Problém zásady materiálnej pravdy. In *Justičná revue*, roč. 55, 2003, č. 12, s. 1141.

⁸ MACUR, J.: *Postmodernizmus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 199.

nou kategóriou.⁹ Problémom takto zidealizovaného vyšetrovacieho princípu je zároveň to, že sudca musí vec rozhodnúť vždy, a to aj v prípade, ak existujú pochybnosti o pravdivosti či úplnosti skutkového stavu. Nerozhoduje teda len v prípade, ak sa skutkový základ zhoduje so skutočnosťou. Ak by totiž súd nemohol rozhodnúť ani v prípade, že sú splnené procesné podmienky, eventuálnym následkom by bol stav tzv. *denegatio iustitiae*.

K prekonaniu vyššie spomínaných deformácií civilného procesu spôsobených neprimeranou redukciou dispozičného a prejednávacieho princípu došlo až po roku 1989. S touto zmenou však na povrch začali vystupovať pochybnosti o legitimitate čo i len parciálneho uplatňovania vyšetrovacieho princípu v sporových konaniach. Bližšie sa však pozitívno-právnym aspektom vyšetrovacieho princípu, jeho významu ako aj prípadným slablinám v rámci individuálnych pracovnoprávných sporoch venujeme v nasledujúcej časti príspevku.

2. Pozitívno-právne úskalia vyšetrovacieho princípu v individuálnych pracovnoprávných sporoch

Prelomenie prejednávacieho princípu v sporovom konaní v sporoch s ochranou slabšej strany je vo výraznej miere možné pozorovať práve na individuálnych pracovnoprávných sporoch pri posilnenej ochrane zamestnanca. Prijatie Civilného sporového poriadku, ktorý nadobudol účinnosť 1. júla 2016, významnou mierou ovplyvnilo nielen smerovanie civilného práva procesného, ale aj procesnú ochranu poskytovanú pracovnoprávnym vzťahom. Dovtedy účinná právna úprava neupravovala osobitný spôsob riešenia sporov vznikajúcich z pracovnoprávných vzťahov a všetky nároky z nich vyplývajúce zaraďovala medzi všeobecné civilné spory. V súlade s ustanovením § 316 Civilného sporového poriadku sa za individuálny pracovnoprávny spor považuje spor, ktorý vyvstane medzi zamestnancom a zamestnávateľom, pričom vyplýva nielen z pracovnoprávných, ale aj iných obdobných pracovných vzťahov, ako aj spor, ktorý vyplýva zo zásady rovnakého zaobchádzania, ak súvisí s individuálnym pracovnoprávnym sporom.¹⁰ V praxi sa tak jedná predovšetkým o spory vyplývajúce z pracovného pomeru a pracovnoprávných vzťahov založených dohodami o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Zaradením individuálnych pracovnoprávných sporov medzi spory s ochranou slabšej strany sa zdôrazňuje postavenie zamestnanca (v prípade vzniku akéhokoľvek súdneho sporu so zamestnávateľom) ako slabšej strany požievajúcej značne širšiu súdnu ochranu bez nutnosti o ňu požiadať.

⁹ NESROVNAL, V.: Problém zásady materiálnej pravdy. *Justičná revue*, roč. 55, 2003, č. 12, s. 1142.

¹⁰ Ustanovenie §316 Civilného sporového poriadku.

2.1 Extenzívna manudukačná povinnosť zamestnanca ako prelomenie prejednávacieho princípu

V kontexte typického sporu a s ním súvisiaceho princípu formálnej pravdy rešpektuje manudukačná (poučovacia) povinnosť súdu princíp rovnosti zbraní, reflexiou čoho je reštriktívny výklad tejto povinnosti súdu.¹¹ Ustanovenie § 318 Civilného sporového poriadku však predstavuje odklon od takto všeobecne (reštriktívne) ponímanej manudukačnej povinnosti súdu a od princípu formálnej pravdy.

Súd má v zmysle ustanovenia § 318 Civilného sporového poriadku pri prvom procesnom úkone voči zamestnancovi osobitnú manudukačnú povinnosť, a to bez ohľadu na dosiahnuté vzdelanie alebo odbornú spôsobilosť zamestnanca či jeho zastúpenie. Súd poučí zamestnanca o jeho možnosti zastúpenia, procesných právach a povinnostiach nad rámec všeobecnej manudukačnej povinnosti, o dôkazoch, možnosti podať návrh na neodkladné alebo zabezpečovacie opatrenie, prípadne iných prostriedkoch, ktoré sú účelné na uplatnenie jeho práva.¹² Osobitná manudukačná povinnosť má vyrovnávať prirodzene nerovnovážne postavenie zamestnanca a zamestnávateľa aj s ohľadom na ich ekonomické postavenie.¹³

V prípade vzniku sporu z individuálnych pracovnoprávných vzťahov, rovnako ako v prípade vzniku akéhokoľvek iného sporu, však strana vždy má možnosť zastúpenia advokátom alebo zvoleným zástupcom. Vychádzajúc z prezumpcie simultánnej realizácie tejto manudukačnej povinnosti spolu s možnosťou zastúpenia zamestnanca kvalifikovaným zástupcom s právnym vzdelaním a odbornými skúsenosťami, javí sa inštitút osobitnej manudukačnej povinnosti súdu voči zamestnancovi ako jeden z prejavov nie ekvivalentnej, ale zvýšenej ochrany jednej strany voči druhej. Zamestnanec sa totiž tejto manudukačnej povinnosti súdu musí podrobiť bez ohľadu nato, či o ňu reálne prejaví záujem a bez ohľadu na to, že má rovnakú možnosť sa nechať zastúpiť advokátom, ako protistrana v postavení zamestnávateľa. Tejto notoriety v podobe možnosti byť zastúpený kvalifikovaným zástupcom si musí byť zamestnanec vedomý, s ohľadom na čo sa jeho dodatočná podpora ako slabšej strany, o. i. prostredníctvom inštitútu manudukačnej povinnosti súdu, črtá ako nadbytočná.

V tejto súvislosti je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že súd je nezávislým a nestranným orgánom, ktorý rozhoduje spravodlivo, na základe vykonaných dôkazov, a účinne tak poskytuje ochranu ohrozeným alebo porušeným právam a právom chráneným záujmom s ohľadom na princíp právnej

¹¹ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 1077.

¹² Ustanovenie §318 Civilného sporového poriadku.

¹³ HAMULÁK, J. – MINČIČ, V. – SCHRONK, R. a kol.: *Pracovný súdny poriadok (riešenie sporov v pracovnom práve)*. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016, s. 79.

istoty. Manudukačná povinnosť súdu voči zamestnancovi sa tak môže javiť ako zásah do rovnosti strán pred súdom, ale aj samotnej kontradiktórnosti konania. Z princípu kontradiktórnosti sporového konania vyplýva o. i. možnosť strany posúdiť významnosť procesného kroku alebo vyjadrenia proti-strany pre spor ako celok.¹⁴ Tým, že súd osobitne zdôrazní možnosti obrany práv a právom chránených záujmov zamestnanca napríklad prostredníctvom možnosti podania návrhu na neodkladné alebo zabezpečovacie opatrenie, je postavený vo väčšej miere do úlohy ochrancu práv zamestnanca, čím môže narúšať možnosť zamestnávateľa ako protistrany objektívne posúdiť procesné kroky zamestnanca v sporovom konaní.

Prelomenie princípu kontradiktórnosti či s ním súvisiaceho prejednávacieho princípu sporových konaní je tak možné pozorovať už pri manudukačnej povinnosti súdu voči prezumovane slabšej strane, ktorou je zamestnanec. Nazdávame sa pritom, že určité obavy späť s rizikami vyšetrovacieho princípu, ako potenciálneho nástroja ingerencie do rovnosti strán predostreté v úvodnej časti tohto príspevku, tu môžu nabráť na opodstatnenosti.

2.2 Vyšetrovací princíp a dokazovanie v individuálnych pracovnoprávných sporoch

Fundamentálnym prejavom prelomenia prejednávacieho princípu v individuálnych pracovnoprávných sporov v prospech vyšetrovacieho princípu je ustanovenie Civilného sporového poriadku, podľa ktorého súd aj bez návrhu a z vlastnej iniciatívy obstará alebo zabezpečí dôkaz, ktorý zamestnanec nežiadal vykonať a súd ho považuje za nutný pre rozhodnutie vo veci. Zamestnávateľ je pritom povinný poskytnúť súdu súčinnosť, ak to od neho možno spravodlivo žiadať.¹⁵

Súd môže sám, bez akéhokoľvek podnetu vykonať dôkazy, ktoré považuje na základe svojej úvahy za nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci samej. Od počiatku je teda súd postavený do úlohy obrany zamestnanca a navyše je zamestnancovi daná možnosť uplatňovať dôkazy na podporu svojich tvrdení až do rozhodnutia vo veci samej bez toho, aby boli použité všeobecné ustanovenia o koncentracii konania.¹⁶ Zákon pritom označuje uplatnenie koncentracie konania za prísne a nevhodné s ohľadom na povahu sporu postavenie zamestnanca.¹⁷ Tieto povinnosti a oprávnenia súdu pri zabezpečovaní dôkazov možno jednoznačne označiť za prejav vyšetrovacieho princípu, ktorý zvýhodňuje zamestnanca ako slabšiu stranu, nakoľko súd nemá po-

¹⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci K. S. proti Finsku zo dňa 31. 5. 2001, sťažnosť č. 29346/95, bod 21.

¹⁵ Ustanovenie § 319 Civilného sporového poriadku.

¹⁶ Ustanovenie § 320 Civilného sporového poriadku.

¹⁷ Dôvodová správa k § 320 Civilnému sporovému poriadku.

vinnosť vykonávať dôkazy *ex offio* na podloženie alebo preukázanie tvrdení zamestnávateľa.

Posúdenie dôkazov a spravodlivé rozhodnutie vo veci je primárnou úlohou súdu v sporovom konaní. Pri sporoch vyplývajúcich z individuálnych pracovnoprávných vzťahov však prislúcha súdu úloha zvažovať vhodnosť vykonania ďalších dôkazov za účelom čo najdôkladnejšieho preukázania tvrdeného nároku zamestnanca a uplatniť tak vyšetrovací princíp. Domnievame sa, že povinnosť súdu postupovať uvedeným spôsobom by mohla vyvolávať zdanie, že sa prikláňa na stranu zamestnanca. Prijatie ustanovení o aktívnej úlohe súdu pri vyhľadávaní dôkazov sa totiž môže v budúcnosti pri rozhodovacej praxi javiť ako zasahujúce do legitímnych očakávaní strán v spore, no predovšetkým do základných princípov Civilného sporového poriadku ustanovujúcich, že ochrana ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov musí byť spravodlivá a účinná tak, aby bol zachovaný princíp právnej istoty.¹⁸ Zamestnanec ako slabšia strana mnohokrát nedisponuje prostriedkami alebo vedomosťami na zabezpečenie konkrétnych dôkazov, pričom zavedenie vyšetrovacieho princípu má zaistiť čo najspravodlivejšie rozhodnutie sporu za predpokladu zákonného postupu všetkých zúčastnených strán.

Ďalším prejavom premietnutia vyšetrovacieho princípu do sporov s ochranou slabšej strany pri vzniku individuálneho pracovnoprávneho sporu je povinnosť súčinnosti zamestnávateľa pri obstarávaní dôkazov súdom z úradnej povinnosti, ak to od neho možno spravodlivo požadovať.¹⁹ Zamestnávateľ je povinný súdu pri jeho aktívnej úlohe obstarávania a zabezpečovania dôkazov povinný poskytnúť súčinnosť nielen v zmysle ustanovení o sporoch s ochranou slabšej strany, ale táto povinnosť pre zamestnávateľa vyplýva aj zo všeobecných ustanovení o dokazovaní v civilnom sporovom konaní. Ako vyplýva z dôvodovej správy k ustanoveniam § 319 a § 320 Civilného sporového poriadku, zákonodarca sa priklonil k vyšetrovaciemu princípu a zvýšenej ingerencií zo strany súdu najmä kvôli povahe daného typu sporu, kedy je zamestnanec prirodzene považovaný za slabšiu stranu.

Nemožno spochybniť postavenie zamestnanca ako slabšej strany, ktorá mnohokrát nemá vedomosť ani prostriedky na zabezpečenie všetkých dôkazov potrebných pre čo najspravodlivejšie prejednanie veci. V praxi však môžu nastať situácie, kedy individuálny pracovnoprávny spor vznikne aj pre porušenie povinnosti zamestnanca a nie zamestnávateľa, ako napríklad spor o neplatnosť skončenia pracovného pomeru vyvstávajúci z okamžitého skončeniu pracovného pomeru so zamestnancom zo strany zamestnávateľa z dôvodu požitia alkoholu zamestnancom na pracovisku. Po prejednaní ta-

¹⁸ Článok 2 ods. 1 Civilného sporového poriadku.

¹⁹ Ustanovenie § 319 Civilného sporového poriadku.

kejšto veci a vykonaní potrebného dokazovania môže súd dospieť k záveru, že zamestnávateľ postupoval v súlade so zákonom, zamestnanec závažným spôsobom porušil pracovnú disciplínu, no napriek tomu počas sporového konania bude musieť súd postupovať v súlade s ustanoveniami o individuálnom pracovnoprávnom spore a pristupovať k zamestnancovi ako slabšej strane a vo zvýšenej miere mu napomáhať pri obrane jeho práv a právom chránených záujmov.

Súd pritom vo všeobecnosti má povinnosť hodnotiť dôkazy podľa svojej úvahy a v súlade so všeobecnými princípmi civilného sporového konania, pričom môže dospieť k názoru, že dôkazy navrhnuté stranami sú pre spravodlivé usporiadanie vzťahov dostatočné.²⁰ V prípade vzniku sporu so slabšou stranou však súd zastáva aktívnu úlohu pri obstarávaní a zabezpečovaní dôkazov, a to bez ohľadu nato, či zamestnanec v konkrétnom prípade aj skutočne je v postavení slabšej strany a bez ohľadu na reálne skutkové okolnosti daného sporového konania, ako ilustrujeme prípadom vyššie.

3. Návrhy de lege ferenda

Vzhľadom na vyššie uvedené závery by sme si na tomto mieste dovolili vysloviť názor, podľa ktorého zámer zákonodarcu poskytnúť účinnejšiu ochranu zamestnancovi v prípade individuálneho pracovnoprávneho sporu by *de lege ferenda* bolo možné efektívne či snád' efektívnejšie zabezpečiť prostredníctvom povinného právneho zastúpenia v individuálnych pracovnoprávnych sporoch, a to zastúpením zamestnanca prostredníctvom odborovej organizácie alebo prostredníctvom advokáta. Postavenie súdu ako nezávislého a nestranného orgánu súdnej moci by tak ostalo aj v subjektívnej optike strán sporu nedotknuté a súd by z úradnej povinnosti nemusel nadmerne zasahovať do priebehu sporu za účelom pertraktovanej účinnejšej ochrany zamestnanca a zmiernenia nerovného postavenia strán, ako tomu je v prípade vzniku individuálneho pracovnoprávneho sporu v súlade s ustanoveniami Civilného sporového poriadku. Rovnako by boli zachované legitímne očakávania protistrany od procesných postupov a vyjadrení slabšej strany sporu a možnosť posúdenia ich významu pre sporové konanie, ako prejav princípu kontradiktórnosti či prejednávacieho princípu, by bola objektívnejšie uskutočniteľná.

V tejto súvislosti uvádzame, že postavenie zamestnanca, ako slabšej strany v pracovnoprávnom vzťahu, vyplýva už z hmotnoprávnej nerovno-

²⁰ KOTRECOVÁ, A. – ROHÁČ, I.: Význam posilňovania zásady koncentrácie konania pre ďalší rozvoj slovenského civilného procesu. In *Princípy a zásady v právu – teórie a praxe*. Praha : Leges, 2010, s. 200.

váhy vo vzťahu zamestnanca k zamestnávateľovi.²¹ Existuje široký rad právnych predpisov, ktoré upravujú postavenie zamestnanca a zamestnávateľa, vyvažujú ich nerovné postavenie a zmiernujú mocenské oprávnenia zamestnávateľa. Aj z tohto dôvodu úprava, ktorá bola pre ochranu slabšej strany v prípade vzniku sporu vyplývajúceho z individuálnych pracovnoprávných vzťahov zavedená do Civilného sporového poriadku, chráni práva zamestnanca na niektorých miestach, aj v tomto článku spomínaných, možno viac extenzívne, než by bolo postačujúce.

Rovnako dodávame, že priebeh dokazovania je vo všeobecnosti ponechaný na úvahe súdu, ktorá v žiadnom prípade nemôže byť svojvoľná, ale má viesť k spravodlivému riešeniu sporu pri zachovaní princípu právnej istoty. V nadväznosti na to sa domnievame, že súčasne účinné znenie Civilného sporového poriadku kladie možno zbytočne veľký dôraz na kompenzáciu nerovnovážneho postavenie zamestnanca a zamestnávateľa, a to bez nevyhnutnej potreby skúmať jeho vedomosti, skúsenosti či jeho reálne postavenie v konkrétnom pracovnoprávnom vzťahu. Ergo, v týchto prípadoch by mal byť v intenciách spravodlivej úvahy súdu kladený dôraz predovšetkým na skúmanie týchto podmienok. Treba tu zároveň podotknúť, že aj zamestnanec môže dosiahnuť vysokoškolské vzdelanie právneho zamerania, v dôsledku čoho môže disponovať vedomosťami a znalosťami presahujúcimi tie zamestnávateľove. Taktiež môže využiť voľbu zastúpenia zástupcom z radu advokátov, kedy existuje legitímne očakávanie poučenia zamestnanca zo strany advokáta, ako aj dôsledné využitie všetkých dostupných prostriedkov procesnej obrany a procesného útoku za účelom čo najefektívnejšieho uplatnenia tvrdeného nároku.

Načrtnuté problémy, ktoré by mohli v praxi vystať pri sporoch vznikajúcich z individuálnych pracovnoprávných vzťahoch a prelomení vyšetrovacieho princípu, ako aj možnosti ich riešenia, sú však výlučne úvahami autorov. Až činnosťou súdov a judikovaním čiastkových otázok bude prax schopná objektívne zodpovedať otázku, či je znenie ustanovení o individuálnych pracovnoprávných sporoch dostatočné a napĺňa zámer zákonodarcu posilniť ochranu práv zamestnanca, a to nielen prostredníctvom zavedenia prvkov vyšetrovacieho princípu do sporových konaní.

Záver

Vyšetrovací princíp a koncepcia materiálnej pravdy boli u nás sformulované v určitej, už prekonanej, dejinnej epoche. Nedá sa však povedať, že by sa nástupom novej éry a, *in concreto*, nového civilného sporového kódexu,

²¹ BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. 2. vydanie. Bratislava : Sprint dva, 2013, s. 150.

jeho opodstatnenosť vyčerpala. Civilný sporový poriadok sa dôsledne hlási k sociálnej či „kleinovskej“ koncepcii civilného procesu, ktorej výsadou je príklon k aktívnejšej úlohe súdu pri zisťovaní skutkového základu sporu. V jadre civilnoprocessných princípov má preto svoje miesto popri dispozičnom i prejednávacom princípe aj princíp vyšetrovací, ktorý predstavuje významné legitímne prelomenie prejednacého princípu obzvlášť v individuálnych pracovnoprávných sporoch. Zavedenie vyšetrovacieho princípu pre individuálne pracovnoprávne spory zdôrazňuje odlišnosť povahy daných sporov a potreby osobitného spôsobu súdneho konania. Jeho opodstatnenie tak tkvie vo vyrovnávaní mnohokrát nerovnovážneho postavenia medzi zamestnancom a zamestnávateľom.

Ako poukazujú autori príspevku, v určitých prípadoch však môže takéto vyrovnávanie v skutočnosti viesť k nastoleniu nerovnovážneho stavu. Rizikovými sa v tomto prípade javia obzvlášť ustanovenia § 319 a § 320, ako aj ustanovenie § 318 Civilného sporového poriadku. V prípade zvýšenej mandukačnej povinnosti súdu vo vzťahu k zamestnancovi podľa § 318 Civilného sporového poriadku totiž, podľa názoru autorov, je potrebné zohľadniť skutočnosť, že zamestnanec má mnohokrát vyššie vzdelanie ako zamestnávateľ. Navyše, rovnako ako zamestnávateľ sa aj on môže nechať zastúpiť kvalifikovaným zástupcom. V prípade samotného dokazovania podľa § 319 a § 320 Civilného sporového poriadku môže súd aj bez návrhu a z vlastnej iniciatívy obstarat' alebo zabezpečiť dôkaz, ktorý zamestnanec nežiadal vykonať, od čoho nie je tak ďaleko k svojvôli súdu a k priamemu zásahu do rovnosti strán. Jedno z autormi ponúkaných možných *de lege ferenda* riešení týchto situácií pritom spočíva v povinnom právnom zastúpení v individuálnych pracovnoprávných sporoch.

Úplným záverom si dovoľujeme vysloviť presvedčenie, že aj napriek potenciálnym či reálnym nedostatkom aplikácie vyšetrovacieho princípu v individuálnych pracovnoprávných sporoch, zakotvenie tohto princípu má svoje určité opodstatnenie. Nevyhnutným predpokladom jeho (čo i len čiastkovej) aplikácie však ostáva spravodlivá úvaha a postup súdu, ktorý rešpektuje mantinely princípu rovnosti zbraní.

Použitá literatúra

1. BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. 2. vydanie. Bratislava : Sprint dva, 2013. 598 s.
2. FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol.: *Občianske súdne konanie*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2013. 500 s.
3. HAMULÁK, J. – MINČÍČ, V. – SCHRONK, R. a kol.: *Pracovný súdny poriadok (riešenie sporov v pracovnom práve)*. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016. 141 s.
4. MACUR, J.: *Postmodernizmus a zisťovanie skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 199.

5. ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016. 1540 s.
6. KOTRECOVÁ, A. – ROHÁČ, I.: Význam posilňovania zásady koncentrácie konania pre ďalší rozvoj slovenského civilného procesu. In *Princípy a zásady v právu – teórie a praxe*. Praha : Leges, 2010, s. 196-203.
7. MACUR, J.: Povinnosť pravdivosti a její legislatívni úprava v civilním soudním řádu. *Právní rozhledy*, roč. 7, 1999, č. 4, s. 172-176.
8. NESROVNAL, V.: Problém zásady materiálnej pravdy. *Justičná revue*, roč. 55, 2003, č. 12, s. 1141-1143.
9. ŠTEVČEK, M.: Procesualistická moderna (alebo krátke kontemplatívne pojednanie o ideovej báze civilného sporového poriadku v Slovenskej republike). *Acta Iuridica Olomouciensia*, 2015, vol. 10, No. 1, s. 27-34.
10. Dôvodová správa k § 320 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.
11. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.
12. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci K. S. proti Finsku zo dňa 31. 5. 2001, sťažnosť č. 29346/95.

DIPLOMATICKÁ OCHRANA A KONZULÁRNA OCHRANA V PRÁVE EURÓPSKEJ ÚNIE

JUDr. Peter Lysina, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
peter.lysina@flaw.uniba.sk

Diplomatická ochrana a konzulárna ochrana v práve Európskej únie

Príspevok sa zameriava na analýzu článku 23 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, ako aj súvisiacich ustanovení sekundárneho práva Európskej únie. Osobitný dôraz je kladený na posúdenie reálnej možnosti pre výkon diplomatickej ochrany a konzulárnej ochrany z pohľadu Európskej únie. Táto je posudzovaná z pohľadu vnútroštátneho práva, práva Európskej únie i medzinárodného práva.

Protection diplomatique et protection consulaire dans le droit de l'Union européenne

Le but de cet article est d'analyser l'article 23 du Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne ainsi que les actes connexes du droit secondaire de l'Union européenne. L'accent est mis sur l'évaluation des possibilités d'exécution de la protection diplomatique et de la protection consulaire du point de vue de l'Union. Cette possibilité est évaluée du point de vue du droit national ainsi que du point de vue du droit de l'Union européenne et du droit international.

Diplomatic protection and consular protection in the EU Law

Aim of the article is to analyse article 23 of the Treaty on Functioning of the European Union as well as related acts of the Secondary Law of the European Union. Stress is laid on assessment of possibility for execution of diplomatic protection and consular protection from the European Union perspective. That possibility is assessed from national law perspective as well as from the perspective of the EU Law and International Law.

Kľúčové slová: právo EÚ, medzinárodné právo verejné, diplomatická ochrana, konzulárna ochrana, skutočný vzťah

Mots clés: droit de l'Union européenne, droit international public, protection diplomatique, protection consulaire, lien authentique

Keywords: EU law, international public law, diplomatic protection, consular protection, genuine link

Úvod

Od svojho vzniku vykazuje Európska únia (ďalej len „EÚ“), resp. Európske spoločenstvá (ďalej len „ES“) tendencie pokrývať čoraz širší okruh otázok a oblastí. Tento trend možno vidieť prakticky neustále. Prejavuje sa vo viacerých rovinách. Azda najmenej problematickou, z hľadiska legitimity, je posilňovanie právomoci cestou zmeny zakladajúcich zmlúv, v ktorých členské štáty zveria Európskej únii väčšiu mieru právomocí v tej – ktorej oblasti. Nie inak tomu bolo i v prípade dvoch, dalo by sa povedať klasických, inštitútov medzinárodného práva verejného, ktorými sú diplomatická ochrana a konzulárna ochrana. Týmto inštitútom je dnes venovaná pozornosť v rámci článku 23 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“).¹ Pre úplnosť je na tomto mieste vhodné dodať, že článok 23 ZFEÚ nie je jediným ustanovením obsahujúcim zmienku o ochrane poskytovanej diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi. Zmienka sa objavuje aj v článku 20 odsek 1 písmeno c) ZFEÚ, ktorý právo požívať na území tretej krajiny, v ktorej nie je zastúpený členský štát, ktorého sú štátnymi príslušníkmi, ochranu diplomatických a konzulárnych orgánov ktoréhokoľvek členského štátu za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu poníma ako jeden z výdobytkov občianstva EÚ. Ako samostatný právny základ pre oblasť ochrane poskytovanej diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi je ponímaný len článok 23 ZFEÚ, a preto sa pozornosť v ďalšom texte upriamuje len na toto ustanovenie primárneho práva EÚ.

Hneď v úvode je potrebné zdôrazniť, že v podmienkach EÚ nepredstavuje zmienka o poskytovaní diplomatickej ochrany a konzulárnej ochrany, ktorá našla svoje miesto v článku 23 ZFEÚ úplnú novinku. V primárnom práve sa toto ustanovenie po prvýkrát objavuje ako článok 8c², ktorý bol do

¹ Článok 23 ZFEÚ je súčasťou primárneho práva v nasledujúcom znení: „Každý občan Únie má na území tretej krajiny, v ktorej sa nenachádza diplomatické zastupiteľstvo členského štátu, ktorého je štátnym príslušníkom, právo na poskytnutie ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi ktoréhokoľvek iného členského štátu a za tých istých podmienok ako štátni príslušníci daného štátu. Členské štáty prijímú potrebné ustanovenia a začnú medzinárodné rokovania potrebné na zabezpečenie tejto ochrany.“

Rada môže v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom a po porade s Európskym parlamentom prijať smernice zavádzajúce opatrenia koordinácie a spolupráce potrebné na uľahčenie takejto ochrany.“

² Článok 8 ZES bol zakotvený v znení: „Každý občan únie má na území tretej krajiny, v ktorej sa nenachádza diplomatické zastupiteľstvo členského štátu, ktorého je štátnym príslušníkom, právo na poskytnutie ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi ktoréhokoľvek iného členského štátu a za tých istých podmienok ako štátni príslušníci daného štátu. Pred 31. decembrom 1993 Členské štá-

Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (ďalej len „ZES“) doplnený Maastrichtskou zmluvou³. No a pri porovnaní maastrichtského znenia článku 8c ZES s dnešným článkom 23 ZFEÚ je už na prvý pohľad zrejmé, že za takmer 25 rokov platnosti daného ustanovenia k jeho zásadnej substantívnej zmene nedošlo.

Jedinou, dalo by sa povedať marginálnou, zmenou tak zostáva doplnenie výslovného oprávnenia Rady EÚ na prijatie smerníc zavádzajúcich opatrenia koordinácie a spolupráce potrebné na uľahčenie ochrany. Toto doplnenie je výdobytkom ostatnej substantívnej zmeny zakladajúcich zmlúv, ktorú predstavuje Lisabonská zmluva⁴.

Okrem toho bolo predmetné ustanovenie i dvakrát prečíslované, a to Amsterdamskou zmluvou⁵ [z článku 8c ZES na článok 20 ZES (Amsterdam)⁶] a Lisabonskou zmluvou (z článku 20 ZES na článok 23 ZFEÚ). Pre úplnosť je potrebné dodať, že právo na poskytnutie ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi orgánmi svoje miesto nachádza i v rámci článku 46 Charty základných práv Európskej únie⁷ (ďalej len „Charta“), ktorá má v súlade s článkom 6 Zmluvy o EÚ (ďalej len „ZEÚ“) rovnakú právnu silu ako zmluvy. Napokon, záverom je vhodné pripomenúť i to, že otázke ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi bola venovaná pozornosť i v neúspešnom projekte Zmluvy o Ústave pre Európu⁸.

Z naznačeného je zrejmé, že zmienka o diplomatickej ochrane a konzulárnej ochrane má v práve EÚ svoju, pomerne dlhú tradíciu. I preto by praktické napĺňanie oboch foriem medzinárodnej ochrany nemalo robiť problém. Avšak je tomu skutočne tak? Môže byť diplomatická ochrana a konzulárna ochrana poskytovaná spôsobom predvídaným primárnym právom EÚ a v jeho rámci najmä článkom 23 ZFEÚ? Ambíciou článku je preto hľadanie odpovede na tieto, ako aj ďalšie súvisiace otázky. Cestou k naplneniu cieľa je jednak analýza samotného článku 23 ZFEÚ, no rovnako tak aj komparácia s ďalšími pravidlami, ktoré nemožno v súvislosti s diplomatickou ochranou a konzulárnou ochranou opomenúť.

ty dohodnú medzi sebou potrebné pravidlá a začnú medzinárodné rokovania potrebné na zabezpečenie tejto ochrany.“

³ Zmluva o Európskej únii (Ú. v. ES C 191, 29.7.1992, s. 1-112)

⁴ Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (Ú. v. EÚ C 306, 17.12.2007, s. 1-271)

⁵ Amsterdamská zmluva, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii, Zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty (Ú. v. ES C 340, 10.11.1997, s. 1-144)

⁶ Článok 20 ZES (Amsterdam) bol zakotvený v znení: „Každý občan únie má na území tretej krajiny, v ktorej sa nenachádza diplomatické zastupiteľstvo členského štátu, ktorého je štátnym príslušníkom, právo na poskytnutie ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi ktoréhokoľvek iného členského štátu a za tých istých podmienok ako štátni príslušníci daného štátu. Členské štáty dohodnú medzi sebou potrebné pravidlá a začnú medzinárodné rokovania potrebné na zabezpečenie tejto ochrany.“

⁷ Charta základných práv Európskej únie (Ú. v. EÚ C 303, 14.12.2007, s. 1-16)

⁸ Zmluva o Ústave pre Európu (Ú. v. EÚ C 310, 16.12.2004, s. 3-474)

Ochrana poskytovaná zo strany štátu v tretích krajinách a rozsah článku 23 ZFEÚ

Medzinárodné právo priznáva štátom právo poskytnúť ochranu štátnym občanom i právnickým osobám majúcim vzťah k dotknutému štátu. Táto ochrana existuje zásadne v dvoch podobách – ako diplomatická ochrana i ako konzulárna ochrana. A práve úprava určitých aspektov poskytovania ako diplomatickej, tak i konzulárna ochrana ochrany je i cieľom článku 23 ZFEÚ, čo vyplýva priamo z jeho znenia, keď ustanovuje, že „každý občan EÚ má na území tretej krajiny, v ktorej sa nenachádza diplomatické zastupiteľstvo členského štátu, ktorého je štátnym príslušníkom, **právo na poskytnutie ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi** ...“.

S ohľadom na uvedenú pasáž článku 23 ZFEÚ je hneď na úvod dôležité, položiť si otázku – bolo, resp. mohlo byť vôbec ambíciou členských štátov EÚ, ktoré sa dohodli na začlenení daného ustanovenia do primárneho práva, pokrytie celej oblasti medzinárodnej ochrany?

Prvý pohľad na slovenské znenie článku 23 ZFEÚ zvädza k záveru, že členské štáty takúto ambíciu skutočne mohli mať, keďže toto nepriamo hovorí o konzulárnej ochrane (resp. poskytnutí ochrany konzulárnymi úradmi), ako aj o diplomatickej ochrane (resp. poskytnutí ochrany diplomatickými úradmi). Tento záver navyše podporuje i komparácia viacerých jazykových mutácií dotknutého článku ZFEÚ (majúc pri tom neustále na pamäti rovnakú záväznosť všetkých znení). A tak, i keď napríklad slovenské, francúzske, či anglické znenie hovorí „len“ o ochrane poskytovanej diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi („... *protection de la part des autorités diplomatiques et consulaires* ...“, resp. „... *protection by the diplomatic or consular authorities* ...“), a teda teda nie priamo o diplomatickej ochrane. V tomto smere je jednoznačnejšie nemecké znenie, keď hovorí o „... *diplomatischen und konsularischen Schutz*...“ (teda priamo i o diplomatickej ochrane). Rovnako je explicitná zmienka o diplomatickej ochrane obsiahnutá i v poľskej mutácii ZFEÚ, ktorá uvádza „*Każdy obywatel Unii korzystający ...ochrony dyplomatycznej i konsularnej*...“, či českým znením „... *diplomatickou nebo konzulární ochranu* ...“.

Vzhľadom na uvedené sa zdá, že zámerom pri inkorporácii ustanovenia, ktoré je obsahom dnešného článku 23 ZFEÚ skutočne mohlo byť pokrytie poskytovania ochrany v celom rozsahu, v akom ju pozná medzinárodné právo. Nepochybné je, že samotný článok 23 ZFEÚ takýto výklad nevylučuje, no na druhej strane ani nijako hlbšie neodôvodňuje. Z jeho znenia je zrejmé len to, že miera (diplomatickej a konzulárnej) ochrany poskytnutej zo strany členského štátu musí byť rovnaká vo vzťahu ku občanom všetkých členských štátov. Inak povedané, členský štát nesmie zvýhodňovať vlastných občanov pred občanmi iných členských štátov. K iným aspektom prípadného poskytovania (diplomatickej a konzulárnej) ochrany sa dané ustanovenie nevyjadruje.

I preto je odpoveď na otázku, či je možné požadovať poskytnutie diplomatickej ochrany, resp. konzulárnej od ktoréhokoľvek členského štátu, potrebné hľadať nielen v článku 23 ZFEÚ. To znamená, že dané ustanovenie je potrebné posúdiť aj v relácii k príslušným pravidlám medzinárodného práva vzťahujúcim sa na diplomatickú ochranu, resp. medzinárodného i vnútroštátneho práva pokiaľ ide o konzulárnu ochranu. Za týmto účelom je vhodné zamerať pozornosť na oba inštitúty oddelene.

a) Diplomatická ochrana

Inštitút diplomatickej ochrany sa spája so situáciou, keď tretia krajina vo vzťahu k osobe (cudzincovi) poruší medzinárodné právo a ten sa nedokáže domôcť nápravy prostriedkami vnútroštátneho práva dotknutej krajiny. V takom prípade má domovský štát cudzinca právo prevziať jeho nárok a uplatňovať ho voči povinnej krajine ako svoj vlastný. Spor takto prechádza z roviny vnútroštátneho práva do oblasti medzinárodnoprávných vzťahov medzi štátmi. Riešenie tohto sporu sa potom spravuje pravidlami riešenia medzinárodných sporov. Takto poskytovaná ochrana vlastným občanom, či právnickým osobám sa v medzinárodnom práve označuje ako inštitút diplomatickej ochrany.⁹ Diplomatická ochrana má svoj základ v tvrdení (fikcii) Emmericha de Vattela, podľa ktorej ak ktokoľvek spôsobí ujmu občanovi, nepriamo tým spôsobuje i ujmu štátu, ktorého je dotknutý občanom. Tento štát musí následne ochrániť dotknutého občana. Fikcia, ktorú de Vattel prezentoval vo svojom diele *Právo národov nesie i autorovo meno*, keď sa označuje ako „vatteliánska“.

Diplomatická ochrana je regulovaná obyčajovými normami.¹⁰ Spomedzi pravidiel medzinárodného práva regulujúcich diplomatickú ochranu je vzhľadom na článok 23 ZFEÚ potrebné upriamiť pozornosť predovšetkým na nasledujúce dve:

– diplomatická ochrana je právom, nie povinnosťou konkrétneho štátu

Niet pochyb o tom, že článok 23 ZFEÚ je koncipovaný ako právo jednotlivca a jemu zodpovedajúca povinnosť štátu. Na rozdiel od toho, základným medzinárodným pravidlom v oblasti diplomatickej ochrany je pravidlo, že štát má právo a nie povinnosť poskytnúť diplomatickú ochranu. Záleží len na zvážení štátu po posúdení konkrétneho prípadu, či diplomatickú ochranu poskytne. Tento prístup bol potvrdený v rozsudku Medzinárodného

⁹ Bližšie in JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D.: *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň : Aleš Čeňek, 2016, s. 139 alebo in VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol. *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 186.

¹⁰ I táto oblasť však zaznamenala kodifikačnú aktivitu, keď v r. 2006 Komisia OSN pre medzinárodné právo prijala návrh článkov o diplomatickej ochrane. Následne odporučila Valnému zhromaždeniu OSN prijatie dohovoru o diplomatickej ochrane.

súdneho dvora z 5. februára 1970 v prípade *Barcelona Traction*¹¹, kde skonštatoval, že „štát treba považovať za jediného oprávneného rozhodnúť o tom, či poskytne diplomatickú ochranu a v akom rozsahu ju poskytne“. Rovnako tak v návrhu článkov o diplomatickej ochrane sa v článku 2 výslovne uvádza, že „štát má právo na výkon diplomatickej ochrany“. Z uvedeného vyplýva, že kým čl. 23 ZFEÚ zakladá právo jednotlivca, inštitút diplomatickej ochrany predstavuje právo štátu.

- diplomatická ochrana je na mieste len v prípade existencie skutočného vzťahu

Čl. 23 ZFEÚ zdôrazňuje, okrem iného, i zákaz diskriminácie na základe štátnej príslušnosti a striktnie trvá na rovnakom prístupe ku všetkým občanom EÚ bez rozdielu. To znamená, že občan členského štátu EÚ má na základe čl. 23 ZFEÚ právo na poskytnutie ochrany diplomatickými alebo konzulárnymi úradmi ktoréhokolvek iného členského štátu a za tých istých podmienok ako štátni príslušníci daného štátu. Prenesene do oblasti diplomatickej ochrany by to znamenalo, že občan členského štátu by v ktorejkoľvek tretej krajine mohol žiadať o poskytnutie diplomatickej ochrany ktorýkoľvek iný členský štát a tento, v súlade s článkom 23 ZFEÚ, by bol povinný mu ju poskytnúť.

Tu však vyvstáva problém zlučiteľnosti takejto tézy s pravidlami medzinárodného práva. Totiž medzinárodné právo pre uplatnenie diplomatickej ochrany vyžaduje existenciu skutočného vzťahu (*genuine link*) medzi fyzickou osobou žiadajúcou ochranu a štátom, ktorý diplomatickú ochranu poskytne. Danú požiadavku potvrdil vo svojom rozsudku i Medzinárodný súdny dvor v rozsudku zo 6. apríla 1955 v prípade *Nottebohm*¹². A práve absencia takéhoto skutočného vzťahu bude ďalšou, a to zásadnou prekážkou pre poskytnutie diplomatickej ochrany zo strany členského štátu osobám, ktoré sú síce občanmi EÚ, avšak nedisponujú občianstvom dotknutého členského štátu, resp. nemajú k dotknutému štátu skutočný vzťah (*genuine link*). Obdobne návrh článkov o diplomatickej ochrane v rámci článku 3 uvádza, že „Štát oprávnený na výkon diplomatickej ochrany je štát, ktorého je osoba príslušníkom“. Pre úplnosť je potrebné dodať, že článok 3 v spojitosti s článkom 8 návrhu článkov o diplomatickej ochrane navrhuje i výnimku z tohto pravidla, keď by štát mohol poskytnúť diplomatickú ochranu i osobám bez štátnej príslušnosti (apoliti), ktoré majú zákonný a obvyklý pobyt na jeho území a rovnako tak i osobám s priznaným štatútom utečenca. Ani táto navrhovaná výnimka však nemôže byť ponímaná ako základ pre postup predvídaný článkom 23 ZFEÚ. I tu možno mať za to, že skutočný vzťah (*genuine link*) zostáva zachovaný, resp. jemu na roveň je postavený vzťah

¹¹ *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, rozsudok, I.C.J. Reports 1970, s. 3.

¹² *Nottebohm Case (second phase)*, rozsudok, I.C. J. Reports 1955, s. 4.

získaný obvyklým pobytom a absenciou štátnoobčianskeho vzťahu k inému štátu u apolitov, resp. priznanie štatútu utečenca. Preto sa nedá súhlasiť s niektorými autormi¹³, ktorí tvrdia, že výnimka objavujúca sa v článku 3 v spojitosti s článkom 8 návrhu článkov o diplomatickej ochrane je vlastne upustením od požiadavky skutočného vzťahu (*genuine link*) a tým i priznaním legitimity pre poskytovanie diplomatickej ochrany spôsobom predvídaným článkom 23 ZFEÚ.

Berúc do úvahy uvedené skutočnosti, je zrejmé, že i napriek dojmu, ktorý v súvislosti s diplomatickou ochranou môže článok 23 ZFEÚ vyvolať, medzinárodné právo nedovoľuje poskytnutie diplomatickej ochrany spôsobom a za podmienok špecifikovaných v článku 23 ZFEÚ. Preto je na tomto mieste možné skonštatovať, že predmetné ustanovenie nemôže zakladať právo občanov EÚ na poskytnutie diplomatickej ochrany zo strany iných členských štátov. Diplomatickú ochranu je tak oprávnený poskytnúť len a výlučne ten štát, ku ktorému má občan EÚ skutočný vzťah (*genuine link*).

b) Konzulárna ochrana

Konzulárna ochrana vo všeobecnosti predstavuje komplex úkonov a opatrení uskutočnených zo strany konzulárnych úradov na zabezpečenie práv subjektu konzulárnej ochrany či na zamedzenie porušovania takýchto práv. Súčasťou konzulárnej ochrany môžu byť, pokiaľ to okolnosti vyžadujú, aj niektoré opatrenia konzulárnej pomoci. Toto označenie sa spája s úkonmi a opatreniami, ktoré vykonáva konzulárny úrad za účelom prekonania rizík a akútnych problémov vyplývajúcich zo stavu núdze, do ktorého sa dostal subjekt, ktorému je poskytovaná konzulárna pomoc. Subjektom konzulárnej ochrany môže byť ako fyzická osoba, tak i právnická osoba.

Pokiaľ ide o konkrétne úkony poskytované v rámci konzulárnej ochrany, ako príklad je tu možné uviesť pomoc v prípade zatknutia alebo iného pozbavenia osobnej slobody, pomoc v prípade, ak sa občan stane v cudzine obeťou trestného činu, pomoc v prípade závažnej nehody, alebo závažného ochorenia, pomoc v prípade zranenia, ochorenia a hospitalizácie, pomoc v prípade úmrtia, pomoc v núdzi a repatriácia. Samozrejme tento výpočet nie je konečným. V rámci konzulárnej ochrany môžu byť v konkrétnom prípade realizované i ďalšie úkony. Ich rozsah, resp. rozsah konzulárnej ochrany je limitovaný medzinárodným právom, no rovnako tak i vnútroštátnym právom, ktorého aplikácia prichádza do úvahy v konkrétnom prípade. To znamená, že úkon, ktorý bude realizovaný voči subjektu konzulárnej ochrany musí pripúšťať medzinárodné právo, no rovnako súčasne konkrétny úkon konzulárnej ochrany nesmie byť vylúčený ani vnútroštátnym právom –

¹³ Napríklad MORARU, M., B. Protection of EU citizens abroad: A legal assessment of the EU citizen's right to consular and diplomatic protection. Perspectives on Federalism, Vol. 3, issue 2, 2011, s. 85.

konkrétne právnym poriadkom štátu, kde sa daný úkon realizuje a právny poriadok štátu, ktorého konzulárny úrad daný úkon realizuje.

Vzhľadom na to, že (ako bolo poukázané vyššie) medzinárodné právo neumožňuje poskytnutie diplomatickej ochrany spôsobom predvídaným článkom 23 ZFEÚ, je na tomto mieste vhodné zamerať sa na súlad daného ustanovenia s medzinárodným právom, a teda prípustnosť realizácie konzulárnej ochrany spôsobom predvídaným v článku 23 ZFEÚ z pohľadu medzinárodného práva.

O tom, že konzulárna ochrana nemusí byť nevyhnutne len „v rukách“ štátu, ktorého je subjekt konzulárnej ochrany príslušníkom svedčí okrem iného i medzinárodná prax štátov. V praxi sa možno stretnúť s celým radom medzinárodných zmlúv, spravidla bilaterálnych, no nie sú vylúčené ani dohody viacstranné, v ktorých sa zmluvné strany dohodli na vzájomnom zastupovaní pri poskytovaní konzulárnej ochrany. Ako príklad je možné uviesť Dohodu medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Českej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri poskytovaní konzulárnych služieb a pri mimoriadnych udalostiach v tretích krajinách¹⁴, či trojstrannú Dohodu o konzulárnej pomoci a spolupráci medzi vládou Lotyšska, vládou Estónska a vládou Litvy. I tieto príklady preukazujú, že medzinárodné právo nekladie prekážky pre poskytnutie konzulárnej ochrany i zo strany iného štátu než toho, ktorého je subjekt konzulárnej ochrany príslušníkom. Vzhľadom na to je možné skonštatovať, že i poskytovanie konzulárnej ochrany spôsobom, ktorý predvída čl. 23 ZFEÚ je zlučiteľné s medzinárodným právom.

Pokiaľ ide o súlad s vnútroštátnym právom, ktorý je taktiež v prípade konzulárnej ochrany nevyhnutný, tento bude potrebné posudzovať vždy jednotlivo pri každom úkone realizovanom v rámci konzulárnej ochrany. Z pohľadu uplatnenia článku 23 ZFEÚ však vnútroštátne právo nebude činiť zásadnú prekážku. Vnútroštátne právo môže maximálne limitovať konzulárnu ochranu na určité úkony, resp. určité úkony môže vylúčiť. To, aké úkony sú prípustné bude preto potrebné vždy posudzovať od prípadu k prípadu a v závislosti od práva konkrétneho členského štátu, či konkrétnej tretej krajiny. Vylúčenie konzulárnej ochrany ako takej však nebude možné, nakoľko by to zakladalo rozpor s medzinárodným právom.

c) Rozsah článku 23 ZFEÚ

S ohľadom na vyššie uvedené skutočnosti možno skonštatovať, že do rozsahu článku 23 ZFEÚ patrí len konzulárna ochrana, resp. určité aspekty

¹⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 457/2011 Z. z. o uzavretí Dohody medzi Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky a Ministerstvom zahraničných vecí Českej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri poskytovaní konzulárnych služieb a pri mimoriadnych udalostiach v tretích krajinách

súvisiace s poskytovaním konzulárnej ochrany. Je nevyhnutné pripomenúť, že rozsah ustanovenia je ohraničený i samotnými právomocami EÚ. Keďže konzulárna činnosť štátov zostáva i naďalej v právomoci členských štátov, môže sa činnosť EÚ, a teda i zodpovedajúce ustanovenie ZFEÚ obmedziť len na určité otázky súvisiace s poskytovaním konzulárnej ochrany.

Pokiaľ ide o to, akým aspektom venuje článok 23 ZFEÚ pozornosť, veľa v tomto smere napovedá už systematické zaradenie ustanovenia do druhej časti ZFEÚ nesúcej pomenovanie *Nediskriminácia a občianstvo Únie*. Článok 23 ZFEÚ je preto potrebné vnímať predovšetkým ako ustanovenie, ktorého cieľom je úprava práv spájajúcich sa s občianstvom EÚ. Okrem toho možno článok 23 ZFEÚ ponímať aj ako ustanovenie zamedzujúce diskriminácii občanov EÚ založenej na štátnej príslušnosti.

Skôr než bude poukázané na práva súvisiace s konzulárnou ochranou plynúce pre občanov EÚ z článku 23 ZFEÚ, je potrebné zdôrazniť, že i keď medzinárodné právo nevyklučuje ani poskytnutie konzulárnej ochrany právnickým osobám, článok 23 ZFEÚ, rovnako ako celá druhá časť ZFEÚ, pojednáva len o občanoch. To znamená, že konzulárna ochrana v rozsahu článku 23 ZFEÚ je limitovaná len na fyzické osoby – občanov EÚ.

Súčasne je potrebné dodať, že ustanovenie nemá za cieľ upraviť otázky súvisiace s konzulárnou ochranou všetkých občanov EÚ. Z dikcie čl. 23 ZFEÚ je zrejmé, že tento sa obmedzuje len na tzv. nezastúpených občanov, t. j. štátnych príslušníkov členského štátu EÚ, ktorý nemá zastúpenie v tretej krajine, v ktorej má byť konzulárna ochrana poskytnutá. Esenciálnou je v tomto smere odpoveď na otázku, kedy občana možno považovať za nezastúpeného. Práve táto otázka vyvolala značnú diskusiu v procese prípravy Smernice Rady (EÚ) 2015/637 z 20. apríla 2015 o opatreniach koordinácie a spolupráce na uľahčenie konzulárnej ochrany nezastúpených občanov Únie v tretích krajinách a o zrušení rozhodnutia 95/553/ES¹⁵ (ďalej len „smernica“). Obavy členských štátov smerovali k tomu, aby občan EÚ sám nemohol vyhodnotiť, či je mu diplomatický, resp. konzulárny úrad dostupný (napr. z titulu vzdialenosti a pod.). Ako kompromis bol napokon prijatý článok 6 smernice, podľa ktorého sa za nezastúpeného bude občan EÚ považovať v takom prípade, keď členský štát, ktorého je príslušníkom nebude mať v tretej krajine zriadené stále veľvyslanectvo ani konzulát alebo ak v nej nebude mať ani žiadne veľvyslanectvo, konzulát ani honorárneho konzula, ktorý je skutočne schopný poskytnúť v konkrétnom prípade konzulárnu ochranu.

Okrem toho, že vyššie rozberané poskytovanie konzulárnej ochrany sa obmedzuje len na nezastúpených občanov, nemožno opomenúť ani ďalší

¹⁵ Smernica Rady (EÚ) 2015/637 z 20. apríla 2015 o opatreniach koordinácie a spolupráce na uľahčenie konzulárnej ochrany nezastúpených občanov Únie v tretích krajinách a o zrušení rozhodnutia 95/553/ES (Ú. v. EÚ L 106, 24.4.2015, s. 1 – 13)

významný fakt. Týmto je nasmerovanie dopadu článku 23 ZFEÚ mimo priestoru EÚ. Totiž, článok 23 ZFEÚ má za cieľ reguláciu istých aspektov týkajúcich sa situácií, ku ktorým dochádza v tretích krajinách. Na jeho základe teda nie je možné žiadať o poskytnutie ochrany v členských štátoch EÚ. Takýmto nasmerovaním na tretie krajiny, t. j. mimo priestoru EÚ, je dané ustanovenie do značnej miery výnimočné, keďže všetky ostatné práva spojené s občianstvom EÚ sú orientované do vnútra EÚ.

Berúc do úvahy vyššie uvedené, čl. 23 ZFEÚ zakotvuje v zásade dve práva pre nezastúpených občanov EÚ.

Prvým je právo žiadať o konzulárnu ochranu diplomatické a konzulárne úrady ktoréhokoľvek členského štátu. Tu je dôraz kladený na to, aby konzulárna ochrana bola takýmto spôsobom poskytovaná len nezastúpeným občanom. V opačnom prípade – ak by ktorýkoľvek občan EÚ mohol žiadať o poskytnutie konzulárnej ochrany úrady ktoréhokoľvek členského štátu v tretej krajine – vyvstávalo by tu riziko tzv. *consular shopping*, kedy by si jednotlivec jednoducho vybral úrad, ktorý mu poskytne konzulárnu ochranu za výhodnejších podmienok.

Druhým právom plynúcim z článku 23 ZFEÚ je právo na poskytnutie konzulárnej ochrany v rovnakom rozsahu ako je poskytované občanom toho členského štátu, ktorého úrady sú o poskytnutie konzulárnej ochrany žiadané. Cieľom článku 23 ZFEÚ je taktó i vylúčenie diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, resp. zrovnoprávnenie občanov EÚ pri poskytovaní konzulárnej ochrany. Toto samozrejme neznamená, že všetky členské štáty budú povinné poskytovať konzulárnu ochranu v rovnakom rozsahu. Keďže nejde o oblasť patriacu do právomoci EÚ, článok 23 ZFEÚ nemôže slúžiť ako právny základ pre harmonizáciu konzulárnej ochrany. Ide skôr o to, aby mieru konzulárnej ochrany, ktorú poskytuje členský štát vlastným občanom súčasne garantoval i nezastúpeným občanom iných členských štátov.

Okrem týchto dvoch práv plynúcich z občianstva EÚ sa článok 23 ZFEÚ venuje i dvom ďalším otázkam. Jednou z nich je povinnosť uložená členským štátom povinnosť prijať potrebné ustanovenia a začať medzinárodné rokovania potrebné na zabezpečenie konzulárnej ochrany (za podmienok predvídaných právom EÚ). Okrem toho predmetný článok predvída aj prijatie smerníc zavádzajúcich opatrenia koordinácie a spolupráce potrebné na uľahčenie konzulárnej ochrany nezastúpených občanov. Daný článok bližšie špecifikuje i to, že smernice budú prijaté Radou EÚ na základe mimoriadneho legislatívneho postupu a po porade s Európskym parlamentom.

Napriek počiatočnej nevôli členských štátov, smernica postavená na právnom základe článku 23 ZFEÚ uzrela svetlo sveta v roku 2015. Udialo sa tak po takmer 4 ročných intenzívnych diskusiách na pôde Rady EÚ. Rezervovaný postoj členských štátov pramenil predovšetkým z obavy o neodôvodnené posilnenie kompetencií EÚ na úkor členských štátov. Kompro-

misné znenie sa napokon podarilo dosiahnuť v apríli 2015. Lehota pre transpozíciu smernice uplynie 1. 5. 2018.

Záver

Ambície EÚ neraz presahujú rámec objektívne možného a dovoleného. Príkladom je i deklarovaný zámer EÚ o úpravu poskytovania diplomatickej ochrany a konzulárnej ochrany zo strany členských štátov a jej nadviazanie na inštitút občianstva EÚ.

Hoc zámer EÚ deklarovaný v článku 23 ZFEÚ je jasný, prekážkou pre jeho naplnenie je samotné medzinárodné právo. Ako bolo preukázané vyššie, za súčasnej konštelácie, kde EÚ nevystupuje ako štát, ale ide o medzinárodnú organizáciu, ktorá združuje suverénne štáty, poskytovanie diplomatickej ochrany spôsobom uvádzaným v článku 23 ZFEÚ nebude dovolené zo strany medzinárodného práva. Hlavným dôvodom je absencia skutočného vzťahu medzi občanom členského štátu EÚ a iným členským štátom. Bez takéhoto skutočného vzťahu medzi štátom a žiadateľom medzinárodné právo nedovoľuje diplomatickú ochranu poskytnúť. Takto to potvrdil i Medzinárodný súdny dvor v známom prípade *Nottebohm*. Druhou, nemenej zásadnou prekážkou pre poskytovanie diplomatickej ochrany spôsobom predvídaným článkom 23 ZFEÚ je samotná povaha diplomatickej ochrany. Kým medzinárodné právo ju vníma ako právo štátu, ktorý ju môže a nemusí poskytnúť, právo EÚ by ju „rado videlo“ ako z občianstva EÚ plynúce oprávnenie jednotlivca a naopak povinnosť členského štátu. Ktorýkoľvek z týchto dôvodov je plne postačujúci na to, aby bolo možné skonštatovať, že napriek explicitnej zmienke, diplomatická ochrana nepatrí do rámca článku 23 ZFEÚ, nakoľko táto nemôže byť poskytovaná spôsobom týmto článkom predvídaným.

Naopak, do rámca ustanovenia rozhodne patrí ochrana konzulárna, resp. určité jej aspekty. Poskytovanie konzulárnej ochrany spôsobom predvídaným článkom 23 ZFEÚ má oporu i v praxi medzinárodného práva, nakoľko štáty sa nezriedka i pri konzulárnej ochrane zastupujú na báze medzinárodných zmlúv. Pre poskytovanie konzulárnej ochrany spôsobom predvídaným článkom 23 ZFEÚ tak neexistuje zásadná prekážka plynúca z medzinárodného práva. Medzinárodné právo „len“ stanovuje rámec pre túto konzulárnu ochranu. Rovnako tak na rozsah konzulárnej ochrany vplyva i vnútroštátne právo, a to najmä vnútroštátne právo členského štátu EÚ, ktorý konzulárnu ochranu poskytuje, ako aj prijímajúceho tretieho štátu (t. j. štátu, na území ktorého je konzulárna ochrana poskytovaná).

Berúc do úvahy uvedené, je možné skonštatovať, že ambícia EÚ deklarovaná v článku 23 ZFEÚ (a okrajovo i v článku 20 ZFEÚ) ostáva naplnená len z polovice. Avšak i to, ako sa táto polovica implementuje do praxe zos-

táva otázkou, nakoľko čas potrebný pre transpozíciu smernice, ktorá by mala zabezpečiť implementáciu článku 23 ZFEÚ, ešte stále neuplynul.

Použitá literatúra

1. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň : Aleš Čeňek, 2016. 464 s.
2. MORARU, M. B.: Protection of EU citizens abroad: A legal assessment of the EU citizen's right to consular and diplomatic protection. *Perspectives on Federalism*, Vol. 3, issue 2, 2011, s. 67-105.
3. VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*. Bratislava : Eurokódex, 2013. 543 s.

HISTORICKOPRÁVNE VYMEDZENIE POJMU CIRKEVNÝ ÚRAD V KÁNONICKOM PRÁVE

doc. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
matus.nemec@flaw.uniba.sk

Historickoprávne vymedzenie pojmu cirkevný úrad v kánonickom práve

Príspevok sa zaoberá problematikou vývoja cirkevného úradu v katolíckej cirkvi z hľadiska jeho koncepcie a štruktúry. Poukazuje na podstatný prvok tejto koncepcie, ktorým je existencia dvoch zložiek cirkevného úradu, ktorými boli beneficium (temporálium) – majetkový substrát úradu, slúžiaci na zabezpečenie jeho existencie a živobytie jeho nositeľa a officium (spirituálium), duchovný substrát úradu, jeho vlastné poslanie. Táto štruktúra cirkevného úradu zabezpečovala jeho trvalosť a stály zdroj príjmu pre osobu jeho nositeľa. Kľúčovým posunom v ponímaní cirkevného úradu ako spojenia týchto dvoch zložiek bolo prenesenie dôrazu na prioritu plnenia duchovnej služby (officium), ktorá má mať prednosť pred výkonom povinnosti duchovného ako správcu majetkového základu úradu, t. j. pred správou beneficcia.

Ecclesiastical office in the canonical law

The article deals with the issue of the development of the ecclesiastical office in the Catholic church in term of its concept and structure. It points to the essential component of this concept, which is the existence of two parts of ecclesiastical Office, that are beneficium (prebend) – temporal goods carrying base, serving to ensure its existence and for livelihood of its possessor – and officium (office), spiritual base of the ecclesiastical office, its own mission. This structure of the ecclesiastical office guaranteed its durability and continual source of income for the possessor of the ecclesiastical office. The key shift in the understanding of the ecclesiastical office as an integration of these two parts was the transferring of the emphasis on the priority of fillin up the spiritual service (officium), which should have priority over the performance of cleric in filling up duties as an administrator of the temporal goods of ecclesiastical office.

Kirchenamt in der katholischen Kirche

Der Beitrag befasst sich mit der Problematik der Entwicklung vom Kirchenamt in der katholischen Kirche vom Standpunkt seiner Konzeption und Struktur. Er weist auf wesentlichen Bestandteil dieser Konzeption hin, der die Existenz von zwei Bestandteilen des Kirchenamtes ist, und das *beneficium* (*temporalium*) – Eigentumssubstrat vom Amt, der zur Gewährleistung seiner Existenz dient, seine eigene Aufgabe. Diese Struktur vom Kirchenamt sicherte seine Dauer und eine sichere Einkommensquelle für die Person ihres Trägers. Die Schlüsselverschiebung in der Auffassung vom Kirchenamt als Verbindung von diesen beiden Bestandteilen war die Übertragung der Betonung auf die Priorität der Erfüllung vom Kirchendienst (*oficium*), die den Vorzug vor der Ausführung der geistlichen Pflicht als Verwalter vom Eigentumsgrund des Amtes, d. h. vor der Verwaltung von Benefizium haben soll.

Kľúčové slová: Beneficium, officium, cirkevný úrad, majetok, klerik, náboženský fond, cirkevná moc, nekolégiový cirkevný ústav

Keywords: Beneficium (prebend), officium, ecclesiastical office, temporal goods, clergyman, religious fund, ecclesiastical power

Schlüsselbegriffe: Beneficium (Prebende), kirchliche Amt, Vermögen, Klerik, Religionsfond, kirchliche Macht

Úvod

Podľa doktríny kánonického práva v období pred vydaním prvého Kóde-xu kánonického práva v roku 1917 (ďalej len „CIC 1917“) bol cirkevný úrad chápaný ako spojenie dvoch zložiek, ktorými boli *officium* a *beneficium*.¹

Je príznačné, že tieto pojmy – *beneficium* a *officium* – sa v cirkevnoprávnej terminológii ujali pod vplyvom rímskej antickej vzdelanosti. Vysvetlovaním týchto pojmov a príslušných súvislostí sa zaoberali napríklad Cicero (v dielach *De officiis* a *Epistulae ad Familiares*) Seneca (v diele *De beneficiis*) a Cato starší (v diele *De agri cultura*). Poukazovali na to, že prvotné dobro sa označovalo ako *beneficium*, ktoré vytváralo pre prijímateľa záväzok vrátiť *officium*.² Seneca píše, že „*beneficium* je to, čo dáva cudzí (ako ten, kto ho môže odmietnuť dať bez toho, aby si to vyčítal); *officium* dáva syn alebo manželka alebo iné osoby, ktorých (k tomu) pohýna prioritne prí-

¹ Inštitút beneficia v tej podobe, ako ho do svojho práva inkorporovala katolícka cirkev, vznikol v 5. storočí na pôde germánskeho práva a predstavoval pozemkový majetok, poskytnutý ako dar zemepána vazalovi (a neskôr aj cirkvi) na plnenie im prislúchajúcich služieb (pozri: BACHOFEN, Ch. A.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law*, vol. VI: *Administrative law*. St. Louis : Herder book Co., 1921, s. 491.)

² Cicero, *Ad fam. (Epistulae ad familiares)* 2,2,1-2; porov. SALLER, R. P.: *Personal Patronage Under The Early Empire*. Cambridge University Press. 1982, s. 18.

buzenská blízkosť, ktorá vyžaduje poskytnúť pomoc.“³ Vysvetľuje, že poskytovanie benefícia leží pomimo povinností, ktoré predpisuje sociálna rola (napr. vzťah dieťa vs. otec; učiteľ vs. žiak; lekár vs. pacient).⁴ V republikánskom Ríme sa najviac užívalo benefícium ako láskavosť, resp. dobro vymieňané medzi priateľmi z aristokracie.⁵ Cicero naznačuje, že človek môže iniciovať priateľský vzťah poskytnutím toho, čo je *officium* s očakávaním, že on prijme zase *beneficium*.⁶ Tu naznačené používanie a význam pojmov *beneficium* a *officium* v antickom (republikánskom) Ríme sú vyjadrením etiky reciprocity.⁷ Katolícka cirkev prevzala uvedenú terminológiu aj preto, aby vyjadrila spojenie pojmov *beneficium* a *officium*, ktoré vyjadruje láskavosť toho, kto poskytol majetok (*beneficium*) a recipročnú službu duchovného v úrade (*officium*) v prospech nielen jeho, ale aj ostatných.

Beneficium et officium

Konstruktívna cirkevného úradu ako spojenia dvoch zložiek (*beneficium* a *officium*) je v podstate reflexiou stavu, ktorý sa v katolíckej cirkvi začal stabilizovať asi počnúc 6. storočím. V ranom stredoveku totiž majetok diecézy bol pôvodne konštituovaný ako jedna masa, ktorá bola v správe biskupa a z ktorej všetci diecézni klerici brali svoje dôchodky. V 5. storočí sa všetky príjmy diecézy delili na štyri časti: prvá patrila biskupovi⁸, druhá časť kňazom a ostatným klerikom, tretia časť bola určená na zádušné účely – na opravu a údržbu kostola a na riadny chod bohoslužieb (*fabricae ecclesiae*)⁹ a štvrtá časť slúžila na prospech chudobným, chorým a pocestným.

Od spomínaného 6. storočia sa z tejto masy vydeľoval pre každý cirkevný úrad a jeho nositeľa majetok osobitne. Napriek tomu neprestával mať majetok povahu celku, ku ktorému vlastnícke právo patrilo partikulárnej cirkvi, t. j. diecéze a akýkoľvek majetok poskytnutý od biskupa klerikovi sa dá označiť ako „prekárrium“ (*praecarium*), t. j. hmotné dobrá, slúžiace na

³ Seneca, De beneficiis, 3,18,1: „Beneficium esse quod alienus det (alienus est qui potuit sine reprehensione cessare), officium esse filii, uxoris, earum personarum quas necessitudo suscitatur et ferre opem iubet“.

⁴ GRIFFIN, M. T.: *Seneca on Society: A Guide To De beneficiis*. Oxford University Press, 2013, s. 37.

⁵ SALLER, R. P.: *Personal Patronage Under The Early Empire*, s. 18.

⁶ Cicero, De officiis 1,48: „Nenapodobňujeme úrodné polia, ktoré dávajú viac než prijali? Pretože ak sa nezdráhame poskytovať dobro tým, od ktorých očakávame, že nám pomôžu, ako sa máme vyrovnávať s tými, ktorí nám už pomohli? Pretože štedrosť je dvojakého druhu: robiť dobro a odmeňovať sa.“

⁷ SALLER, R. P.: *Personal Patronage Under The Early Empire*, s. 19.

⁸ Majetok, ktorý je predmetom tejto časti bol neskôr pomenovaný ako „*mensa episcopalis*“ (biskupský stolový majetok) – právnická osoba, ktorej základom sú všetky príjmy, prináležiace úradu diecézneho biskupa, odlišné od majetku, ktorý prípadne nadobudne biskup ako súkromná osoba (BRETZKE, J. T.: *Consecrated Phrases – A Latin Theological Dictionary – Latin Expressions Commonly Found in Theological Writings*. Michael Glazier Book, 3rd ed., 2013, s. 140; porov. kán. 1356 § 1 CIC 1917).

⁹ CIC 1917 označuje tento majetok pojmom *bonis fabricae* (kán. 1186).

obživu klerika, vyžadateľné biskupom späť. Od 8. storočia sa tento majetok považoval za léno, poskytnuté z láskavosti, resp. z dobrodenia (*ex beneficio*) Cirkvi.¹⁰ Tento koncept cirkevného úradu bol prevzatý aj do Wormského konkordátu, ktorý vymedzil v Svätej ríši rímskej nemeckého národa kompetencie duchovnej a svetskej moci pri investitúre vyšších cirkevných hodnostárov (obsadzovaní cirkevných úradov). Cirkevný úrad mal podľa tejto koncepcie zložku duchovnú (*spiritualium*), vyjadrenou v pojme *officium* a materiálnu, resp. svetskú, časnú (*temporalium*), ktorej vyjadrením je termín *beneficium*.¹¹ V tom čase neexistoval cirkevný úrad bez zdroja príjmov – *nullum esse officium sine beneficio*¹² – čo platilo aj naopak. Ale nie každý výkon cirkevnej riadiacej moci sa vykonával prostredníctvom úradu. Výkon cirkevnej moci mal povahu cirkevného úradu len vtedy, ak bola úloha zverená duchovnému trvalo.¹³

Na prelome 9. a 10. storočia sa už majetok, spojený s cirkevným úradom stal predmetom samostatného práva každého klerika (pôvodne najmä člena kapituly), dosadeného do cirkevného úradu.¹⁴

Podľa Kódexu kánonického práva 1917 (ďalej len „CIC 1917“) mal ešte cirkevný úrad formálne povahu benefícia. Už podľa CIC 1917 sa však zmenilo to, že účel beneficiátneho majetku bol viac zameraný na službu duchovnej zložky úradu, čiže v prvom rade výnosy z beneficiátneho majetku mali slúžiť duchovnému pri výkone pastoračnej činnosti a povinnosti duchovného pri správe beneficiátneho majetku (t. j. aj plnenie povinností vyplývajúcich z patronátneho vzťahu) boli na druhom mieste. Vyjadrené to bolo najmä tým, že CIC 1917 explicitne oddelil právnu úpravu cirkevného úradu ako personálnej duchovnej služby (posväcovacej alebo riadiacej) od právnej úpravy cirkevných benefícií chápaných ako nekolégiové cirkevné

¹⁰ RITTNER, E.: *Cirkevní právo katolické I.* Praha : Emanuel Zítek, 1887, s. 138.

¹¹ *Officium* predstavuje cirkevný úrad v zmysle poslania, ktoré má jeho nositeľ zverené (práva a povinnosti vyplývajúce z pastoračnej činnosti) a *beneficium* pozostávalo z príjmov, spojených s cirkevným úradom, ktoré mali slúžiť predovšetkým na zabezpečenie duchovného v úrade, ale aj na zachovanie a zveľadenie hmotného základu cirkevného úradu. Príjmy spojené s cirkevným úradom sa označovali aj pojmom *praebenda* (obroče). Zdrojom beneficiátnych príjmov bol najmä patronátny vzťah.

¹² Táto zásada má svoje východisko vo Svätom písme (Lukáš 10,7): „V tom dome potom ostaňte, jedzte a pite, čo majú, lebo robotník si zaslúži svoju mzdu. Neprechádzajte z domu do domu!“; podobne 1 Kor 9,13-14: „Neviete, že tí, čo konajú svätú službu, jedia z toho, čo je vo svätyni, a tí, čo slúžia oltáru, majú z oltára podiel? Tak nariadil aj Pán tým, čo zvestujú evanjelium, aby žili z evanjelia.“

¹³ O beneficiátny úrad preto nešlo v prípade (tzv. *beneficia manualia sive temporalia* – kán. 1411, bod 4 CIC 1917), ak bol duchovný poverený úkonom „ad hoc“ alebo výkonom úlohy na presne určené obdobie alebo len na spôsob *ad personam* (porov. RITTNER, E.: *Cirkevní právo katolické I.*, s. 139; výkon úlohy v takomto prípade nebol spojený s udelením trvalého majetkového základu.)

¹⁴ Keďže *beneficium* sa poskytovalo s tým cieľom, aby duchovný čo najlepšie plnil svoje úlohy, vznikla zásada: *beneficium datur propter officium* („kvôli úradu sa dáva *beneficium*“); *beneficium* sa udeľoval podstate preto, aby povinnosti, vyplývajúce z úradu, ktorý je s ním spojený, boli svedomite vykonávané; porov. PANTIN, W. A.: *The English Church in the Fourteenth Century*. Cambridge University Press, 1935, s. 35 ; podobne aj: O kšaftoch duchovných osôb, In *Časopis katolíckeho duchovenstva*, č. 1/1835, s. 59.

ústavy (*institutis ecclesiasticis non collegialibus*), tvoriace súčasť majetkového práva ako jeho subjekty.¹⁵ Tým bola naznačená oddeliteľnosť oboch zložiek v tom zmysle, že sa v katolíckej cirkvi do popredia dostávala otázka (problém) materiálneho zabezpečenia duchovných v pastorácií do budúcnosti, ktorá vznikla s tendenciou postupného zániku patronátneho systému a s rušením viacerých zdrojov príjmu benefícia.¹⁶

Vymedzenie pojmu „cirkevný úrad“ v CIC 1917

V kánone 145 (§ 1 a § 2) CIC 1917 vymedzil zákonodarca cirkevný úrad z hľadiska jeho duchovnej povahy v širšom aj v užšom zmysle. Úrad v širšom zmysle (*lato sensu*) bol chápaný ako akákoľvek služba¹⁷ vykonávaná v záujme duchovného cieľa, bez ohľadu na to, či vykonávateľ úlohy mal alebo nemal moc posvätného rádu alebo riadiacu moc (jurisdikciu).¹⁸ V užšom zmysle (*stricto sensu*) bol cirkevný úrad službou, natrvalo ustanovenou božím alebo cirkevným právom, udeľovanou podľa noriem kánonického práva a ktorá (služba) svojou povahou nevyhnutne vyžaduje posvätný rád alebo aspoň účasť na riadiacej moci.¹⁹ V právnom zmysle bolo potrebné považovať za cirkevný úrad službu v užšom zmysle, ktorá bola udeľovaná klerikom podľa noriem kánonického práva, ak z kontextu nebolo zrejmé, že cirkevným úradom je aj iná služba, vykonávaná v záujme duchovného cieľa.²⁰

¹⁵ Cirkevné úrady boli upravené v 2. knihe CIC (Osoby) a právna úprava cirkevných benefícií v 3. knihe CIC (Veci).

¹⁶ Porov. FILO, V.: *Kánonické právo*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997, s. 118. Týmto problémom sa zaoberal aj Druhý vatikánsky koncil, ktorý v dekrété *Presbyterorum Ordinis* odporučil ohľadne benefícií nasledovný postup (čl. 20): „*Preto nech sa zanechá systém takzvaných benefícií, alebo aspoň nech sa reformuje takým spôsobom, aby sa benefíciaľna stránka – čiže právo na dôchodky spojené s úradom na základe dotácie – pokladala za druhoradú, a prvoradé miesto nech sa právne pripisuje samej cirkevnej službe (officium ecclesiasticum), pod ktorou sa má odteraz rozumieť akákoľvek úloha udelená na plnenie duchovného cieľa.*“ Naznačené riešenie tohto problému súvisí s otázkou sekularizácie spoločenského života a s potrebou uvažovať nad spôsobom ďalšieho materiálneho zabezpečenia duchovných.

¹⁷ Služba = *munus*, t. j. súhrn určitých práv a úloh (porov. PEJŠKA, J.: *Cirkevné právo se zretelem k partikulárnému právu československému, sv. II: Hierarchický rád cirkveni*. Oboříšře : Theologický ústav CSSR, 1937, s. 65); Pejška ďalej uvádza, že napr. aj generálny vikár, kaplán, kapitulný vikár, advokát, prokurátor sú nositeľmi a vykonávateľmi cirkevného úradu len v širšom zmysle.

¹⁸ Kán. 145 § 1 CIC 1917 (prvá časť vety): *Officium ecclesiasticum lato sensu est quodlibet munus quod in spiritualem finem legitime exercetur*; (Cirkevný úrad v širšom zmysle je akákoľvek služba, ktorá sa zákonne vykonáva v záujme duchovného cieľa.)

¹⁹ Kán. 145 § 1 CIC 1917 (druhá časť vety): *[...] stricto autem sensu est (officium ecclesiasticum) munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum conferendum, aliquam saltem secumferens participationem ecclesiasticae potestatis sive ordinis sive iurisdictionis*. ([...] v užšom zmysle je to (cirkevný úrad) služba natrvalo ustanovená božím alebo cirkevným nariadením, ktorá sa udeľuje podľa noriem posvätných kánonov a s ktorým je spojená aspoň nejaká účasť na cirkevnej moci posväcovacej alebo riadiacej.)

²⁰ Kán. 146 CIC 1917.

Úlohami, ktoré určité osoby vykonávali v záujme duchovného cieľa a ktoré neboli vyhradené klerikom, boli napr. hrobári (*sepulcrorum fossores*), kostolníci (*sacristae*), organisti (*organorum moderatores*), speváci (*cantores*). Tieto úrady boli obsadzované tak, že ich vymenúval aj odvolával rektor (správca) kostola a jemu aj podliehali, ak v tomto ohľade nebolo určené niečo iné.²¹ Speváci, ak napríklad vykonávali svoju úlohu nie pre zisk alebo slávu ale s duchovným úmyslom a pre verejnosť, bolo možné o nich povedať, že vykonávali tiež úlohu v prospech cirkvi, t. j. cirkevný úrad v širšom zmysle.²²

Charakteristické znaky cirkevného úradu podľa CIC 1917

Skôr spomínané charakteristické znaky (funkcie) cirkevného úradu, chápaného v užšom zmysle, ktoré obsahuje legálna definícia cirkevného úradu v kánone 145 § 1 CIC 1917 a ktoré sú skutočne cirkevné, sa dajú bližšie charakterizovať takto:

- a) Úrad je ustanovený božím alebo cirkevným, t. j. ľudským právom – v tomto prípade už nemôže ísť o akúkoľvek úlohu, ktorú určitá osoba vykonáva v záujme duchovného cieľa, ale musí ísť o službu, ktorá svoju existenciu odvodzuje z noriem božieho práva (prirodzeného alebo pozitívneho) alebo z noriem cirkevného, čiže ľudského práva, ustanoveného kompetentnou cirkevnou autoritou. Tu rozlišovalo vtedajšie kánonické právo úrady hlavné, kam patrili úrad pápežský a úrad biskupský a úrady pomocné, kam patrili všetky ostatné konkrétne úrady.²³
- b) Úrad je udeľovaný podľa noriem kánonického práva; normy, podľa ktorých osoba nadobudne cirkevný úrad, môžu vychádzať jedine z tej moci, ktorá udeľuje práva (kompetencie), vlastné tomuto úradu. A keďže tieto práva sú duchovnej povahy, moc, ktorá ich udeľuje je moc pochádzajúca z práva božieho prirodzeného alebo z práva božieho zjaveného Kristom alebo z práva cirkevného, ustanoveného cir-

²¹ Uvedené kompetencie sa uplatnili v prípade, ak niečo iné nebolo obsahom obyčajového práva, resp. dohôd alebo nevyplývalo z autority (moci) Ordinára (porov. kán. 1185 CIC 1917).

²² BACHOFEN, Ch. A.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law, vol. II: Clergy and Hierarchy*. St. Louis : Herder book Co., 3rd ed., 1919, s. 101.

²³ Pomocné úrady sa ešte delili na tie, ktoré boli (a sú) určené na pomoc pápežovi (úrady Rímskej kúrie, osobitne kardináli, iní vyšší preláti, kongregácie kardinálov, sudcovia pápežských súdov, apoštolskí penitenciári a úrady pápežských legátov) a úrady slúžiace biskupom buď priamo (kanonici kapitul, generálni vikári, diecézni sudcovia) a úrady, pomáhajúce biskupovi nepriamo, prostredníctvom jednotlivých častí diecézy, napr. farári, kapláni, dekaní; porov. RITTNER, E.: *Cirkevní právo katolické I.*, s. 159-186.

kevnou autoritou. Preto musí Cirkvi patriť právo ustanoviť spôsob a prostriedky, akými sa nadobúdajú cirkevné úrady.²⁴

- c) Úrad nevyhnutne vyžaduje posvätný rád, resp. účasť na výkone cirkevnej riadiacej moci. Tento prvok cirkevného úradu predstavuje *condicio sine qua non* v prípade, ak išlo o úrad, spojený so starostlivosťou o duše, či už vo vonkajšom alebo vnútornom fóre. Ak tento predpoklad nebol splnený, udelenie úradu bolo neplatné v prípade, ak klerik nebol vysvätený za kňaza, t. j. nebol ešte v posvätnom ráde presbyterátu.²⁵
- d) Úrad je zriadený natrvalo (*stabiliter*) – z hľadiska vecného aj osobného. Beneficium, ako právnická osoba zriadená podľa kán. 1409 natrvalo (*in perpetuum constitutum seu erectum*), mohlo byť zrušené, resp. inak modifikované (napr. preložením jeho sídla) výlučne Apoštolickou Stolicou.²⁶ Smrť nositeľa benefícia nespôsobovala zánik benefícia, keďže ono je objektívnym prvkom úradu, nezávislým od toho, či je úrad (*officium*) obsadený alebo uprázdnený. Z hľadiska osobného trvalosť znamenala, že nositeľ benefícia, ustanovený do úradu v súlade s kánonickým právom, nemohol byť bezdôvodne odstránený a tým zbavený benefícia.²⁷

Ešte stále pretrvávajúce, aj keď slabnúce, spojenie duchovnej zložky úradu s majetkovým základom bolo vyjadrené v kánone 1409 CIC 1917²⁸, podľa ktorého cirkevné beneficium tvorili dve zložky:

- posvätný (cirkevný) úrad (*officium sacrum*) a
- právo poberať príjmy (*ius percipiendi*) z majetkového základu spojeného s úradom.

Cirkevné beneficium bolo považované za osobitnú právnu jednotku (entitu) – *ens iuridicum*,²⁹ ktorá bol založená kompetentnou cirkevnou autori-

²⁴ BACHOFEN, Ch. A.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law, vol. II: Clergy and Hierarchy*, s. 101-102.

²⁵ Porov. kán. 154 CIC 1917: *Officia quae curam animarum sive in foro externo sive in interno secumferunt, clericis nondum sacerdotio initiatis conferri valide nequeunt.*

²⁶ Kán. 1422 CIC 1917: *Unio extinctiva beneficiorum, eorum suppressio, aut dismembratio quae detractis bonis beneficalibus fiat quin novum erigatur beneficium; unio aequae aut minus principalis beneficium religiosi cum saeculari et contra, itemque beneficium religiosi translatio, divisio et dismembratio quaelibet uni Sedi Apostolicae reservantur.*

²⁷ Klerik bol zbavený benefícia len súdnym alebo administratívnym výrokom kompetentnej cirkevnej autority, resp. sám sa mohol benefícia vzdáť, t. j. rezignovať (porov. PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, sv. II: Hierarchický řád církevní*, s. 67.)

²⁸ Kán. 1409 CIC 1917: *Beneficium ecclesiasticum est ens iuridicum a competenti ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iure percipiendi redditus ex dote officio adnexos.* (Cirkevné beneficium je právna jednotka natrvalo ustanovená kompetentnou cirkevnou vrchnosťou, pozostávajúca z posvätného úradu a práva poberať príjmy z majetkového základu spojeného s úradom.)

²⁹ Pojem „*ens iuridicum*“ označuje právnu povahu benefícia a z hľadiska charakteristických znakov sa beneficium zaraďovalo medzi nekolégiové morálne osoby (*persona moralis non collegialis* – kán. 99 CIC 1917).

tou (*beneficii constitutio*). Bolo právnickou osobou a z hľadiska obsahu má tento pojem blízko k pojmu nadácia.

Ens iuridicum je pojem, označujúci určitý druh inštitúcií, zákonne založených cirkevnou autoritou, bez ohľadu na to, či majú alebo nemajú personálny substrát. V istom zmysle ide o personifikáciu materiálneho prvku, t. j. benefícia, keďže ho právo považuje za nositeľa subjektívnych práv a povinností. Môže byť považovaný aj za fiktívnu osobu, bez práv, vzťahujúcich sa k osobe.³⁰ Beneficium nie je len názov označujúci súhrn materiálnych dohier (hmotných statkov), ktoré sú zdrojom obživy nositeľa daného cirkevného úradu, ale ide o druh právnickej osoby v katolíckej cirkvi, spájajúci majetkový a personálny substrát s tým cieľom, aby, využívajúc tieto majetky (majetkový substrát benefícia) na svoju obživu, mohla duchovná osoba (personálny substrát benefícia) lepšie plniť úlohy, ktoré sú spojené s daným cirkevným úradom.³¹ Vlastníkom benefíciačných majetkov je cirkev, nie ich darca, hoci aj veľkú časť z nich nadobudla prostredníctvom darov od laikov.³² Avšak osoba, ktorá je v cirkevnom úrade, má k beneficium len požívacie právo (*ususfructus*).³³

Majetkový základ (*dos*) cirkevného benefícia, slúžiaci na výživu jeho nositeľa sa vytváral z týchto zdrojov (kán. 1410 CIC 1917):

- vlastný majetok príslušného cirkevného benefícia ako právnickej osoby,
- majetok diecézy, do ktorej beneficium patrí,
- výnosy zo zmluvných záväzkov, t. j. povinné plnenia určitých rodín alebo právnických osôb (t. j. patrónov), vyplývajúce z patronátneho vzťahu,³⁴
- dobrovoľné príspevky veriacich, určené priamo nositeľovi (držiteľovi) benefícia (*fidelium oblationes*),
- štólové poplatky,³⁵
- chórové prídely.

³⁰ BACHOFEN, Ch. A.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law*, vol. VI: Administrative law, s. 493.

³¹ PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, sv. II: Hierarchický řád církevní*, s. 66. Toto v zmysle skôr spomínaného pravidla: *beneficium datur propter officium*. (napr. Prosper Fagnani: *Jus canonicum sive commentaria absolutissima in V. libros decretales, cum indice copiosissimo rerum ac verborum*. Tomus primus. Apud haeredes Ioannis Widenfelt, 1676, s. 125, s. 195.)

³² Decr. Gregorii X, Lib. III, Tit. V. (de praebendis et dignitatibus), cap. XXXIV: *Licet ecclesia ex donatione laici beneficium conferat, tenet illius beneficium impetratio, de hoc mentione non habita*.

³³ PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, sv. II: Hierarchický řád církevní*, s. 66.

³⁴ Môže to byť napríklad obec, šľachtic, štát.

³⁵ Tieto poplatky sa nazývali aj „štólné“; tento termín je odvodený z toho, že sú to poplatky za úkony, pri ktorých má kňaz na sebe oblečenú štólu a poskytujú ich veriaci pri krste, sobáši, pohrebe; výška „štólného“ sa menila v rôznych historických obdobiach a rôzne sa určovala aj ich povaha, t. j. ich obligatornosť alebo fakultatívnosť a takisto aj ich adresát, ktorým mohol byť priamo duchovný, vykonávajúci cirkevný úkon, kostol, v ktorom sa úkon robil, prípadne iný subjekt na farskej úrovni (porov. TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, 2011, s. 128.

Keďže majetkový základ benefícia bol tým elementom, ktorý vytváral zdroj obživy nositeľovi benefícia, mali sa benefíciá zriaďovať len v v prípade, ak bolo zistené, že tento majetkový základ je pevným a primeraným a v dôsledku toho trvalým zdrojom príjmov.³⁶

V bývalom Rakúsko-Uhorsku a v bývalom Československu bol až do roku 1949³⁷, vzhľadom na nedostatok príjmov, plynúcich z vyššieuvedených zdrojov, osobitným zdrojom príjmov benefícia „doplnok“ z náboženských fondov (náboženskej matice), ktoré zriadil panovník Jozef II. v roku 1782³⁸ po zrušení kontemplatívnych kláštorov a po konfiškácii majetku cirkevných bratstiev, omšových nadácií a kostolov. Výnosy majetku tohto fondu, vytvoreného práve z uvedených skonfiškovaných zdrojov, slúžili podľa zák. článku XXVI z roku 1791 výlučne v prospech katolíckej cirkvi. V 1. Československej republike pribudol k zdrojom príjmov, vyplácaných z náboženských fondov, aj „doplnok“ k príjmu – kongrua (*congrua sustentatio*) podľa tzv. kongruového zákona.³⁹ Kongrua sa vyplácala duchovným kongruových cirkví (uznaných alebo recipovaných)⁴⁰ v tej miere, aby príjem duchovného dosahoval zákonom ustanovené minimum.

³⁶ Kán. 1415 § 1 CIC 1917.

³⁷ Zákon č. 218/1949 Sb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom a právna úprava, ktorá na tento zákon nadväzovala, premenila cirkevný úrad na objekt v záujmovej sfére štátnej moci. Súkromný a verejný patronát nad akýmikoľvek cirkevnými inštitúciami, vrátane obročí (benefícií) prešiel na štát (§ 11, ods. 1). Skonfiškovaný cirkevný majetok pripadol Náboženskej matici, ktorá ho však protiprávne prevádzala na iné subjekty. Zanikli všetky povinnosti prispievať na účely cirkví a náboženských spoločností, ich zložiek, komunit, ústavov, základní, kostolov, obročí a fondov, ktoré sa opierali sa o patronát alebo o iné právne dôvody alebo o iné dlhodobé zvyklosti (§ 11, ods. 2) – tým zanikla v bývalom Československu v celom rozsahu tradičná benefíciálna zložka cirkevného úradu, keďže jediným zdrojom príjmu nositeľa cirkevného úradu sa stal osobný požitok, poskytovaný zo štátneho rozpočtu.

³⁸ Náboženské fondy zriadil Jozef II. kabinetnými listami (dvorskými dekrétmi), a to 27. 2. 1782 (pre Rakúsko) a 7. 1. 1783 (pre Uhorsko) ako fondy, nezávislé od štátnej pokladnice. Existenciu náboženských fondov reflektoval aj rišsky konkordát, uzavretý v roku 1855, podľa ktorého (článok XXXI.) „...majetky, z ktorých pozostáva náboženský a študijný fond, sú podľa svojho pôvodu vlastníctvom cirkvi (katolíckej) a budú spravované (štátom) v mene cirkvi, pri čom budú biskupi (príslušného územia, pre ktoré bol náboženský fond zriadený) vykonávať nim prislúchajúci dozor podľa ustanovení, o ktorých sa dohodne Svätá Stolica s jeho cisárskym Veličenstvom.“ K pojmu „náboženská matica“ pozri: BEDNÁŘ, František (ed.): *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé*. Praha: Husova evangelická bohoslovecká fakulta v Praze, 1929, s. 744-745; heslo „Náboženský fond“ In *Slovník veřejného práva československého* - svazek II. (I – O). Brno: Polygrafia-Rudolf M. Rohrer, 1931, s. 691-697.

³⁹ Zákon č. 122/1926 Sb. zák. a nar. z 25. 6. 1926 o úprave platov duchovenstva cirkví a náboženských spoločností uznaných štátom, prípadne recipovaných. Koncept zákona vychádzal z toho, že doplnok príjmu (kongrua) podľa uvedeného zákona sa znižoval o iný stály príjem z verejných zdrojov (§ 1, ods. 5 zákona).

⁴⁰ Kongrua sa poskytovala (§ 1 zákona č. 122/1926): „duchovenstvu ... činnému pri správe farských úradov ako aj v inej verejnej duchovnej správe na miestach systemizovaných so súhlasom štátnej kultovej správy.“

Záver

Koncept, resp. podoba cirkevného úradu sa vyvíja približne od 5. storočia po Kr. Tento vývoj súvisel často s tým, že štátna moc sa často v minulosti usiloval presadiť prostredníctvom majetkovej podpory svoje nároky na výber osoby nositeľa cirkevného úradu. Na to slúžilo najmä presadzovanie práva, známeho ako *ius temporale*, ktoré obvykle rôzne laické subjekty, vrátane štátnej moci, využívali na ovplyvňovanie „personálnej politiky“ v katolíckej cirkvi. Hmotná podpora cirkevného úradu našla svoje vyjadrenie v pojme *beneficium*. S poskytovaním benefícia laický prvok (štátna moc, šľachtická moc) očakával recipocitu v podobe lojality cirkevnej moci, reprezentovanej nositeľom cirkevného úradu (*officium*). Katolícka cirkev (aj prostredníctvom kánonického práva) reflektovala tento stav ako realitu, ktorá jej pomáhala zabezpečovať živobytie kléru, pôsobiacich v cirkevných úradoch, predovšetkým pri pastorácii. Táto konštrukcia cirkevného úradu sa niesla dejinami cirkvi a cirkevného práva vyše tisíc rokov. Jej úpadok nastal najmä v dvadsiatom storočí, v súvislosti s veľkými zmenami, ktoré štátna moc vo viacerých štátoch iniciovala, resp. aj uskutočnila v otázke materiálneho zabezpečenia cirkvi. Benefícium ako samostatný majetkový základ cirkevného úradu po 2. svetovej vojne v dovtedajšej podobe zanikol a na túto okolnosť reagoval aj cirkevný zákonodarca pri novej úprave majetkového práva. V kánone 1272 CIC 1983 splnomocňuje cirkevný zákonodarca každú Konferenciu biskupov (príslušného územia), v ktorej pôsobnosti ešte existuje beneficiálne zriadenie, aby pri ich správe konala tak, aby sa príjmy a majetkový základ benefícií previedol na inštitúciu, ktorej úlohou bude materiálne zabezpečenie klerikov.

Pramene

1. *Codex iuris canonici – Kódex kánonického práva*. Kódex kánonického práva 1983. Latinsko-slovenské vydanie. Trnava : Spolok svätého Vojtecha pre KBS, 1996.
2. *Codex iuris canonici – Kódex kánonického práva 1917*. (Súkromný preklad).
3. *Decretales Gregorii IX.* – Dekretálie pápeža Gregora IX. (1234)
4. Zákon č. 122/1926 Sb zák. a nar. o úprave plátov duchovenstva cirkví a náboženských spoločností uznaných štátom, prípadne recipovaných.
5. Zákon č. 218/1949 Sb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom.

Použitá literatúra

1. BACHOFEN, Ch. A.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law, vol. II: Clergy and Hierarchy*. St. Louis : Herder book Co., 1919.

2. BACHOFEN, Ch. A.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law, vol. VI: Administrative law*. St. Louis : Herder book Co., 1921.
3. BEDNÁŘ, F. (ed.): *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé*. Praha : Husova evangelická bohoslovecká fakulta v Praze, 1929.
4. BRETZKE, J. T.: *Consecrated Phrases – A Latin Theological Dictionary – Latin Expressions Commonly Found in Theological Writings*. Michael Glazier Book, 3rd ed., 2013.
5. FILO, V.: *Kánonické právo*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997.
6. GRIFFIN, M. T.: *Seneca on Society: A Guide To De beneficiis*. Oxford University Press, 2013.
7. [S. a.] O kšaftech duchovních osob, In *Časopis katolického duchovenstva*, č. 1/1835, s. 43-72.
8. PANTIN, W. A.: *The English Church in the Fourteenth Century*. Cambridge University Press, 1935.
9. PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, sv. II: Hierarchický řád církevní*. Obořiště : Theologický ústav CSsR, 1937.
10. RITTNER, E.: *Církevní právo katolické I*. Praha : Emanuel Zítek, 1887.
11. SALLER, R. P.: *Personal Patronage Under The Early Empire*. Cambridge University Press, 1982.
12. *Slovník veřejného práva československého – svazek II. (I – O)*. Brno : Polygrafia-Rudolf M. Rohrer, 1931.
13. TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, 2011.

**OCHRANA KOMUNIKÁCIE MEDZI PRÁVNÍKOM
A JEHO KLIENTOM A VYŠETROVACIE PRÁVOMOCI
EURÓPSKEJ KOMISIE V OBLASTI
SÚŤAŽNÉHO PRÁVA¹**

JUDr. Mária Patakyová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Ústav európskeho práva
maria.patakyova@flaw.uniba.sk

**Ochrana komunikácie medzi právnikom a jeho klientom
a vyšetrovacie právomoci Európskej komisie v oblasti
súťažného práva**

Príspevok sa zameriava na ochranu dôvernosti komunikácie medzi právnikom a klientom pri výkone vyšetrovacích právomocí Európskej komisie podľa nariadenia 1/2003. Predstavuje sa judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, obzvlášť ohľadom interpretácie pojmu právnik. Cieľom príspevku je predovšetkým analyzovať proporcionalitu reštriktívneho výkladu pojmu právnik ako zásahu do práva na právnu pomoc podnikov.

**La protection de la communication entre le juriste et son client et les
pouvoirs d'enquête de la Commission européenne dans le domaine du
droit de la concurrence**

Cette contribution traite de la protection de la communication entre juriste et client en liaison avec les pouvoirs d'enquête de la Commission européenne en vertu du règlement 1/2003. La jurisprudence de Cour de justice de l'Union européenne est présentée, surtout celle qui concerne l'interprétation du terme juriste. Le but principal de cette contribution est de faire l'analyse de la proportionnalité de l'interprétation restrictive du terme juriste comme une intrusion dans le droit de l'assistance judiciaire des entreprises.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-0158-12 “Efektívnosť právnej úpravy ochrany hospodárskej súťaže v kontexte jej aplikácie a praxi”.

Protection of the communication between the lawyer and his client and the powers of investigation of the European Commission in the field of competition law

This paper is dedicated to the protection of the communication between lawyer and his client within the powers of investigation of the European Commission based on the Regulation 1/2003. The case-law of the Court of Justice of the European Union is presented, especially as regards the interpretation of the notion lawyer. The principal aim of the paper is to analyse the proportionality of the restrictive interpretation of the notion lawyer as the interference to the right to legal assistance of the undertakings.

Kľúčové slová: legal professional privilege, ochrana komunikácie, proporcionálnosť, nariadenie 1/2003, Európska komisia

Mots-clés: legal professional privilege, la protection de la communication, proportionnalité, règlement 1/2003, la Commission Européenne

Keywords: legal professional privilege, protection of communication, proportionality, regulation 1/2003, European Commission

Úvod

Súťažné právo má chrániť hospodársku súťaž na trhu. Ide o cieľ dôležitý pre správne fungovanie trhového hospodárstva, ku ktorému sa hlási Európska únia aj Slovenská republika. Verejná odnož súťažného práva je formálne podchytená na európskej úrovni v článkoch 101 a nasl. ZFEÚ² a v nadväzujúcej legislatíve. Pre odstránenie narušení hospodárskej súťaže je nevyhnutné, aby príslušné úrady disponovali dostatočnými kompetenciami na riadne prešetrenie situácie, čo predpovedá vzniku konfliktom so základnými právami podnikov. Medzi tieto konflikty je možné radiť právomoc súťažných úradov získavať prístup k dokumentom, ktorá koreluje, okrem iného, s právom nesprístupňovať dokumentáciu, ktorá je predmetom ochrany komunikácie medzi právnikom a klientom.

Právo na právnu pomoc je významne späté s právom na obhajobu a právom na spravodlivý proces.³ V prípade komplikovaných právnych odvetví, v ktorom potrebuje manažment kvalifikované právne rady na to, aby neporušil európsku legislatívu, je konzultácia s právnikom nevyhnutná. Mnohé ekonomicky odôvodnené konania budú vo svetle súťažného práva ilegálne. Získanie týchto kvalifikovaných rád by bolo ohrozené v prípade, ak by sa k nim vedela súťažná autorita dostať, napríklad prostredníctvom žiadosti o informácie, ktorá v prípade nevyhovenia prináša so sebou nemalé sankcie. Predpokladá sa, že podnikateľ, resp. podnik bude musieť čo najpresnejšie opísať svoju faktickú situáciu na to, aby mu právnik mohol poskytnúť od-

² Zmluva o fungovaní Európskej únie.

³ Pozri napr. prípad *Golder v Spojené kráľovstvo*, sťažnosť č. 4451/70 (ESLP, 21.február 1970).

bornú pomoc. Môže sa dokonca stať, že právnik kvalifikuje už dokonané alebo prebiehajúce konanie podniku ako protisúťažné. Je teda prirodzené, že komunikácia by v rukách súťažných autorít znamenala jednoduché preukázanie protisúťažného konania, čo by mohlo viesť k odradeniu podnikateľa, resp. podniku kontaktovať právnikov vôbec. Na vytvorenie priestoru pre získavanie právnych rád musí byť komunikácia chránená, aby sa klient nebál poskytnúť informácie svojmu právnikovi.⁴ V tom spočíva základ anglosaského konceptu *Legal Professional Privilege*, ktorý je v tejto práci označovaný ako ochrana komunikácie právnik – klient, resp. ako privilégium.

Napriek tomu zostáva otázne, čo presne sa subsumuje pod komunikáciou právnik – klient. Príspevok sa venuje skúmaniu tejto otázky, a to predovšetkým chápaniu pojmu právnik a proporcionalite ustáleného chápania pojmu právnik ako zásahu do práva na právnu pomoc. Príspevok sa limituje na európske súťažné právo, konkrétne na vyšetrovacie právomoci Komisie založené nariadením 1/2003⁵, čím abstrahuje od konania v oblasti koncentrácií a štátnej pomoci. Rovnako sa abstrahuje od skúmania procesnej stránky tejto problematiky, t.j. akým spôsobom je procesne zabezpečená ochrana komunikácie právnik – klient, aké sú postupy v prípade sporov o zaradenie dokumentu pod toto privilégium a akým spôsobom je zabezpečený prístup k súdu.

Príspevok je rozdelený na dve časti. Prvá je zameraná na vyšetrovacie právomoci Európskej komisie, druhá sa zaoberá samotným skúmaním ochrany komunikácie právnik – klient vo vyššie uvedených intenciách. Záverom sú zhrnuté najdôležitejšie poznatky prezentované v príspevku.

Vyšetrovacie právomoci Európskej komisie podľa nariadenia 1/2003

Efektívny výkon ochrany hospodárskej súťaže predpokladá dostatočné právomoci Európskej komisie. Vyšetrovacie právomoci sú predmetom KAPITOLY V nariadenia 1/2003. Právomoc Komisie nikdy nie je neobmedzená, vždy musí smerovať k predmetnému účelu. Článok 17 nariadenia 1/2003 oprávňuje Komisiu vykonávať sektorové šetrenie, v rámci ktorého môže žiadať od podnikov (alebo združení podnikov) potrebné informácie, resp. môže vykonať aj potrebnú inšpekciu.

⁴ VICTORIAN GOVERNMENT SOLICITOR'S OFFICE: *Understanding Legal Professional Privilege*. [online, 2016-07-24]. Dostupné na: <http://vgso.vic.gov.au/sites/default/files/Understanding%20Legal%20Professional%20Privilege.pdf>

⁵ Nariadenie Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článku 101 a 102 Zmluvy.

Žiadosť o informácie⁶, v poradí druhá vyšetrovacia právomoc, má dve formy. Pri jednoduchej žiadosti nie je podnik povinný informácie poskytnúť. Avšak, v prípade, ak sa úmyselne alebo z nedbanlivosti poskytnú nesprávne alebo zavádzajúce informácie, je možné uložiť podniku pokutu. V prípade, ak Komisia žiada informácie formou rozhodnutia, jeho náležitosti sú v podstate zhodné s náležitosťami jednoduchej žiadosti s rozdielom širšieho poučenia o pokutách⁷ a penalizačných platbách⁸, nakoľko podnik je v prípade tejto formy povinný informácie poskytnúť pod hrozbou uloženia pokút. Podnik má taktiež právo obrátiť sa na Súdny dvor Európskej únie (ďalej len SDEÚ).

Článok 19 oprávňuje Komisiu klásť otázky každej fyzickej a právnickej osobe, avšak iba za podmienky, že táto osoba s tým súhlasí. Z toho vyplýva, že nebude dochádzať ku konfliktu s ochranou komunikácie medzi právnikom a klientom v takej miere, ako k nej dochádza v prípade vynútiteľných právomocí Komisie.

Inšpekcie v podnikateľských priestoroch, ktoré sa týkajú možných porušení článkov 101 alebo 102 ZFEÚ, sa vykonávajú na základe článku 20 nariadenia 1/2003. Inšpekcia môže byť vykonaná buď na základe písomného oprávnenia⁹ alebo na základe rozhodnutia¹⁰. V prípade druhého menovaného je podnik povinný podriadiť sa inšpekcii pod hrozbou uloženia sankcií.

Článok 20 druhý odsek vymenúva právomoci úradníkov a ostatných správdzajúcich osôb určených Komisiou na vykonávanie inšpekcie¹¹, medzi iným právo prekontrolovať všetky obchodné záznamy; vyhotoviť kópie alebo výtahy; vyžadovať vysvetlenia ku skutočnostiam alebo dokumentom vzťahujúcim sa k predmetu a účelu inšpekcie a zaznamenanie odpovedí.¹² Právo klásť otázky sa vzťahuje nielen na zástupcov podniku, ale aj na členov personálu podniku. Vo vzťahu k právu prehliadať a kopírovať dokumenty je nevyhnutné dodať, že Komisia určuje, ktoré dokumenty potrebuje.¹³

Okrem podnikateľských priestorov je možné vykonať aj inšpekciu v priestoroch súkromných. Špecifikom tohto druhu inšpekcií je potreba vždy vykonať *ex ante* kontrolu súdom, ktorý povoľuje výkon inšpekcie.¹⁴ Oprávnenia inšpektorov sa uplatňujú čiastočne analogicky k článku 20 nariadenia 1/2003. Inšpektori môžu prekontrolovať všetky obchodné dokumenty a vyhotoviť

⁶ Článok 18, nariadenie 1/2003.

⁷ Článok 23 (1) b) nariadenia 1/2003.

⁸ Článok 24 (1) d) nariadenia 1/2003.

⁹ Článok 20 (3) nariadenia 1/2003.

¹⁰ Článok 20 (4) nariadenia 1/2003.

¹¹ Pre skrátenie budú v ďalšom texte uvádzaní ako „inšpektori“.

¹² Kópia takéhoto záznamu je poskytnutá podniku. Pozri článok 4 (2) nariadenia 773/2004.

¹³ Spojené prípady T-289/11, T-290/11 and T-521/11. *Deutsche Bahn AG and Others v European Commission* [2013], bod 207.

¹⁴ Článok 21 (3) nariadenia 1/2003.

z nich kópie, ale ustanovenia oprávňujúce inšpektorom klásť otázky sa na inšpekcie v iných ako podnikateľských priestoroch uplatňovať nebudú.

Hmotnoprávna stránka ochrany komunikácie právnik – klient

Dôvernosť komunikácie medzi právnikom a klientom je jedným z konkrétnych základných práv chránených SDEÚ.¹⁵ Základným prípadom pre ochranu komunikácie medzi právnikom a klientom je *AM&S*¹⁶. Je signifikantné, že súd rozpoznal existenciu tohto privilégia už vo vyšetrovacej fáze konania pred Komisiou. Z toho vyplýva, že dôvernosť komunikácie medzi podnikom a nezávislým právnikom je chránená od začiatku konania a je rozšírená aj na dokumenty týkajúce sa predmetnej veci, ktoré predchádzali začatiu vyšetrovania.¹⁷ Z časového hľadiska je právo na komunikáciu chránené benevolentne.

Avšak, benevolentnosť sa nevzťahuje na chápanie pojmu právnik pre účely použitia tohto privilégia. SDEÚ v prípade *AM&S* jasne stanovuje prívlastok „nezávislý“. Z toho vyplýva, že privilégium sa nebude vzťahovať na „podnikových“ právnikov, ktorí sú zamestnancami podniku. Pokiaľ tú istú radu poskytne nezávislý právnik, napr. advokát a podnikový právnik, dokument, v ktorom bude táto rada spísaná, bude v prvom prípade mimo dosahu Komisie. V druhom prípade sa nebude môcť podnik efektívne brániť vydaniu tohto dokumentu, hoci by aj bol obsahovo totožný. Jediná výnimka tu platí v prípade, ak sa rady, ktoré poskytol nezávislý právnik, ďalej v podniku posúvajú cez právne oddelenie – podnikových právnikov. V takom prípade, ak podnikový právnik iba sprostredkúva informácie od nezávislého právnika, uplatní sa ochrana komunikácie právnik – klient.¹⁸ Dokumenty vypracované výlučne na účely vyžiadania si právneho stanoviska od advokáta v rámci výkonu práva na obhajobu sa tiež subsumujú pod privilegovanú komunikáciu.¹⁹

¹⁵ CRAIG, P. – DE BÚRCA, G.: *EU Law. Text, Cases and Materials*. 5. vyd. Oxford : Oxford University Press, 2011, s. 381.

¹⁶ Prípad 155/79 *AM&S Europe Ltd v Commission* [1982].

¹⁷ TOSATO, G. L. – BELLODI, L.: *EU Competition Law, Volume I, Procedure, Antitrust- Merger- State Aid*. 1. vyd. Leuven: CLAEYS & CASTEELS, 2006, s. 133.

¹⁸ Spojené prípady T-125/03 a T-253/03 *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v Commission* [2007], bod 117. TOSATO, G. L. – BELLODI, L.: *EU Competition Law, Volume I, Procedure, Antitrust- Merger- State Aid*. 1. vyd. Leuven: CLAEYS & CASTEELS, 2006, s.134.

¹⁹ Spojené prípady T-125/03 a T-253/03 *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v Commission* [2007], bod 123.

Delenie, do istej miery umelé, medzi podnikovým právnikom a nezávislým právnikom,²⁰ je mnohým členským štátom cudzie. Spojené kráľovstvo, ktoré vstúpilo do prípadu *AM&S* ako intervenient na strane podniku, podotklo, že v niektorých členských štátoch sú aj podnikoví právnici adresátni profesijných pravidiel a profesijnej etiky, a teda by tiež mali byť zahrnutí do okruhu právnikov, ktorých konverzácia s klientom je privilegovaná. Tento názor bol podporený aj generálnym advokátom Slynnom²¹, nepresvedčil však vtedajším Európsky súdny dvor. Luxemburský súd v prípade *Akzo Nobel*, potvrdzujúc judikát *AM&S*,²² explicitne uviedol, že pojem nezávislý advokát je definovaný negatívne, čiže musí absentovať pracovnoprávny vzťah, a nie pozitívne, napr. členstvom v komore.²³

Okrem skutočnosti, aby bol dokument ašpirujúci na privilégium dôvernosti vytvorený nezávislým právnikom, je potrebné, aby bol vytvorený na účel a s cieľom naplnenia klientovho práva na obhajobu.²⁴ Privilégium patrí podniku, nie právnikovi²⁵, korešpondencia medzi nezávislým právnikom podniku a právnikom tretej strany výhodu ochrany nepožíva.²⁶

V súčasnosti predstavuje prípad *AM&S* základ ustálenej judikatúry,²⁷ čo je možné vnímať dvojako, nakoľko po tridsiatich rokoch jeho aplikácie vyvstávajú otázky ohľadom jeho vhodnosti. Súvisí to najmä so zmenou posudzovania dovolených dohôd obmedzujúcich hospodársku súťaž. Prijatím nariadenia 1/2003 bolo presunuté hodnotenie, či dohoda spĺňa výnimku v súčasnosti stanovenú v článku 101 (3) ZFEÚ, z Komisie, ktorá dovtedy udeľovala výnimky, na podniky, ktoré si majú v súčasnosti samy vyhodnotiť, či ich prípadná dohoda spĺňajúca článok 101 (1) ZFEÚ by vedela byť zhojená aplikáciou článku 101 (3) ZFEÚ. Toto posúdenie predstavuje relatívne komplikovanú činnosť, preto je logické, že si podniky budú chcieť zamestnať právnikov schopných túto situáciu posúdiť. Pomoc poskytnutá interným právnikom môže byť, z dôvodov časových aj finančných, výhodnejšia ako tá poskytnutá externým, nezávislým právnikom. Majú byť podnikoví právnici vystavení nebezpečenstvu, že rady, ktoré poskytujú a údaje,

²⁰ Pod nezávislým právnikom sa korešpondencia s právnikom, ktorý je členom komory v danom štáte. Pozri KALESNÁ, K.: Hospodárska súťaž a základné práva. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015*, s. 704-9, s. 708; s odkazom na prípad 155/79 *AM&S Europe Ltd v Commission* [1982].

²¹ Prípad 155/79 *AM&S Europe Ltd v Commission* [1982], návrhy generálneho advokáta Slynn-a s. 1646-7.

²² CHALMERS, D. — DAVIES, G. — MONTI, G.: *European Union Law*. 3.vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2014, s. 960.

²³ Spojené prípady T-125/03 a T-253/03 *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v Commission* [2007], body 167-8; prípad C-550/07 P *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v Commission* [2007], bod 45.

²⁴ Prípad 155/79 *AM&S Europe Ltd v Commission* [1982], body 21, 23.

²⁵ WHISH, R. — BAILEY, D.: *Competition Law*. 7.vyd. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 270.

²⁶ Rozhodnutie Komisie z 23. júla 2010, prípad 39.619 *Perindopril (Servier)*.

²⁷ Pozri napr. prípad T-30/89 *Hilti AG v Commission* [1991].

ktoré zbierajú, môžu byť v prípade vyšetrovania Komisiou použité proti podniku?²⁸

Je takýto zásah do práva na právnu pomoc proporcionálny? Na posúdenie tejto otázky môžeme použiť test proporcionality pozostávajúci z troch krokov, a síce skúmania vhodnosti, nevyhnutnosti a proporcionality v užšom slova zmysle.²⁹

Čo sa týka prvého kroku testu proporcionality, tento zásah je vhodný, nakoľko smeruje k efektívnemu zisťovaniu porušení súťažného práva, a teda k ochrane hospodárskej súťaže. Dokumenty od podniku sú zásadný zdroj informácií pre plnenie úloh Komisie.

Druhý krok testu je splnený v prípade, ak menej invazívny zásah by nebol dostačujúci. Mohlo by sa požadovať od Komisie, aby sa pokúsila získať informácie z dokumentov nepokrývajúcich komunikáciou s právnikmi. Na druhej strane, definícia pracovnej pozície je v rukách podniku. Podnik by mohol naoko rozšíriť privilégium na všetkých zamestnancov s právnickým vzdelaním, čo by mohlo znemožniť Komisii dostať sa k potrebným informáciám. Rovnako by bolo možnosťou pre podnik adresovať všetky dokumenty, emaily aj právnenému oddeleniu, čím by mohol byť vytvorený priestor na to, aby sa v podstate všetky javili byť pod ochranou komunikácie právnik – klient. Navyše, v prípade *AM&S* súd judikoval, že zamestnanecký vzťah prekluduje nezávislé poskytovanie právnych rád, čo by ale mohlo byť spochybnené v prípade štátov ako Spojené kráľovstvo, kde aj podnikoví právnici môžu podliehať profesijným pravidlám a etike. I v tomto prípade by opätovne mohlo dôjsť k znemožneniu efektívnej ochrany hospodárskej súťaže, pretože by stačilo, aby podniky mali aspoň jedného takého zamestnanca, na ktorého by odkazovali všetky dokumenty a preposielali mu v kópii všetky emaily.

Na druhej strane, rovnaké problémy by mohli nastať v prípade, ak by sa ako adresát dokumentov alebo emailov označil nezávislý advokát. V tomto prípade by sa jednalo o menej vhodné riešenie, keďže by sa dostali mimo podnik. Následne sa poskytuje riešenie posudzovať dôvodnosť ochrany komunikácie medzi právnikom a klientom podľa obsahu, čiže na základe kritéria materiálneho, nie formálneho. Takéto posudzovanie sa aplikuje aj v sú-

²⁸ TOSATO, G. L. — BELLODI, L.: *EU Competition Law, Volume I, Procedure, Antitrust- Merger-State Aid*. 1. vyd. Leuven: CLAEYS & CASTEELS, 2006, s. 135.

²⁹ Bližšie k testu proporcionality odkazujeme napr. na: MACEJKOVÁ, I.: *Sloboda prejavu a súdna moc*, s. 1-28. [online, 2016-10-15]. Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/PCS-6.pdf/e8fea4cd-6775-4c85-9103-35ba89d89a8d>; KAMENEC T.: *Ohrozujú sudy slobodu medií? Právna analýza vybraných faktorov v Slovenskej republike*. Bratislava : Aliancia Fair-play, 2013, s. 1-20. [online, 2016-10-15]. Dostupné na: http://www.fair-play.sk/system/resources/W1siZiIsIjIwMTQvMDcvMDEvMThfMTNfMDhfNTg4X09ocm96dWp1X3N1ZHIfc2xvYm9kdV9tZWRRpaS5wZGYiXV0/Ohrozuju_sudy_slobodu_medii.pdf.

časnosti³⁰, avšak komunikácia s nezávislým právnikom, prípadne sprostredkovanie informácii od neho alebo pre neho, musí byť splnené ako *condition sine qua non*. Nemala by byť v situácii, v ktorej je možnosť posudzovať dôvodnosť tohto privilégia podľa obsahu konkrétneho dokumentu táto možnosť rozšírená aj na podnikových právnikov, obzvlášť tých, na ktorých sa vzťahujú profesijné pravidlá a etika?

Problémom by naďalej zostávala absencia zodpovednosť za poskytnuté rady mimo pracovného práva v prípade podnikových právnikov. Navyše, nebola by neúmerne zvýšená administratívna záťaž Komisie? Situácia, v ktorej by Komisia musela prejsť celým procesom posúdenia dôvodnosti uplatnenia privilégia pri teoreticky každom dokumente, do ktorého bol zahrnutý podnikový právnik, by mohla znemožniť jej prácu.

V relácii k tretiemu kroku je potrebné posúdiť význam privilégia vo vzťahu k významu ochrany hospodárskej súťaže. Je možné sa zhodnúť na tom, že mnohé bežné podnikateľské praktiky, ktoré by ekonomickí poradcovia odporúčali podniku ako vhodné, sú zakázané súťažným právom. Príkladom sú dohody obmedzujúce súťaž aj zneužitie dominantného postavenia. Samozrejme, legálny výkon podnikania predpokladá jeho kompatibilitu so súťažným právom a z tohto hľadiska sú mimoriadne potrebné právne rady, obzvlášť z dôvodu zodpovednosti podnikov posudzovať si aplikovateľnosť výnimky podľa článku 101 (3) ZFEÚ na svoje konanie. Na druhej strane, právo na právnu pomoc, ktoré je v končenom dôsledku chránené privilégium komunikácie právnik – klient, sa dá uplatniť aj v prípade, ak sa privilégium vzťahuje iba na externých právnikov. Pomernosť k administratívnej záťaži Komisie, ktoré by nastalo v prípade rozšírenia privilégia aj na podnikových právnikov, by pravdepodobne nebola dosiahnutá.

Jedna alternácia k tejto situácii by mohla zmeniť výsledok testu proporcionality, a síce, ak by v konkrétnom prípade mal podnik interného právnika, ktorý by bol členom komory, vzťahovala by sa na neho profesijná etika aj pravidlá, prípadne aj zodpovednosť za poskytnuté rady presahujúca zodpovednosť podľa pracovného práva. Tento interný právnik by nebol zjavne zneužívaný na preposielanie všetkých dokumentov, takže neprimeraná administratívna záťaž Komisie by tu nebola prítomná. Ak by takýto právnik napísal dokument obsahujúci právnu analýzu situácie podniku z pohľadu súťažného práva, ktorá by obsahovala aj podrobný popis skutkovej situácie, je skutočne proporcionálne, aby mala Komisia prístup k takémuto dokumentu? I keď alternácia napovedá negatívnu odpoveď, vyskytuje sa tu jeden problém. Kde by nastali hranice takejto situácie? Ako by Komisia účinne odlíšila rozdiel medzi touto situáciou a situáciou zachádzajúcou do neprime-

³⁰ „Naopak, samotná skutočnosť, že dokument bol predmetom diskusií s advokátom, nemôže stačiť na to, aby mu bola priznaná táto ochrana“ – spojené prípady T-125/03 a T-253/03 *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v Commission* [2007], bod 123.

ranej administratívnej záťaže? Platí tvrdenie *summus ius summa iniuria*, avšak v prípade, ak sú pravidlá na uplatnenie privilégia komunikácie právnik – klient už dlhodobo jasne stanovené, je možné tvrdiť, že podnik sa im má vedieť prispôbiť a konať podľa nich.

Navyše, vo vzťahu k proporcionalite tejto formy zásahu je možné poukázať aj na existenciu vnútorného trhu v Únii. Nakoľko ešte nedošlo k harmonizácií postavenia právnikov,³¹ ich členstva v profesijnej komore a paralelnom zamestnaneckom vzťahu, je možné tvrdiť, že pri aplikácií privilégia na tých podnikových právnikov, ktorí sú zapísaní v profesijnej komore, by došlo k narušeniu vnútorného trhu.³²

Záver

Podniky majú markantný záujem na ochrane ich komunikácie s právnikom, ktorá je imanentná právu na obhajobu. Nie je možné prehliadnuť argumentáciu podnikov vo vzťahu k reštriktívnej interpretácii pojmu právnik, najmä s ohľadom na podnikových právnikov, ktorí sú aj členmi komory. Za určitých okolností môže byť test proporcionality, len ťažko obhájiteľný. Avšak, za situácie, kedy nie všetky členské štáty túto možnosť pripúšťajú, je nesprávne opomenúť existenciu vnútorného trhu a záujem na jednotnom uplatňovaní týchto pojmov a neprimeranú administratívnu záťaž pre Komisiu, ktorá by sa mohla vytvoriť pri čisto materiálnom chápaní právnych rád, t.j. pri braní do úvahy iba obsahu a nie osoby, ktorá obsah podala. Za týchto okolností, s ohľadom na existenciu možnosti pre podnikateľa odkonzultovať svoju situáciu s nezávislým právnikom a s ohľadom na nie čisto formálne chápanie právnych rád, je možné sa prikloniť k názoru, že takto uplatňované privilégium je proporcionálne.

Použitá literatúra

1. CHALMERS, D. – DAVIES, G. – MONTI, G.: *European Union Law*. 3.vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2014, s. 1114.
2. CRAIG, P. – DE BÚRCA, G.: *EU Law. Text, Cases and Materials*. 5.vyd. Oxford : Oxford University Press, 2011, s. 1155.

³¹ Prístup vybraných členských štátov EÚ je spracovaný napr. SWAAK, CH.: Legal Privilege : An overview of EU and national case law. In *eCompetitions National Competition Laws Bulletin* N° 65144, s. 1-9. [online 2017-03-16], dostupné na: <http://www.ecla.org/files/images/News/Legal%20Privilege%20in%20e-Competitions%20040414.pdf>

³² V tomto prípade by bol sledovaným cieľom v rámci prvého kroku testu proporcionality vnútorný trh EÚ a nie efektívnosť uplatňovania pravidiel súťažného práva.

3. KALESNÁ, K.: Hospodárska súťaž a základné práva. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015*, s. 704-709.
4. KAMENEC, T.: *Ohrozujú súdy slobodu médií? Právna analýza vybraných faktorov v Slovenskej republike*. Bratislava : Aliancia Fair-play, 2013, s. 1-20. [online, 2016-10-15]. Dostupné na: http://www.fair-play.sk/system/resources/W1siZiIsIjIwMTQvMDcvMDEvMThfMTNfMDhfNTg4X09ocm96dWp1X3N1ZHlfc2xvYm9kdV9tZWVpaS5wZGYiXV0/Ohrozuju_sudy_slobodu_medii.pdf
5. MACEJKOVÁ, I.: *Sloboda prejavu a súdna moc*, s. 1-28. [online, 2016-10-15] Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/PCS-6.pdf/e8fea4cd-6775-4c85-9103-35ba89d89a8d>
6. SWAAK, CH.: Legal Privilege : An overview of EU and national case law. In *eCompetitions National Competition Laws Bulletin* N° 65144, s. 1-9. [online 2017-03-16], dostupné na: <http://www.ecla.org/files/images/News/Legal%20Privilege%20in%20e-Competitions%20040414.pdf>
7. TOSATO, G. L. – BELLODI, L.: *EU Competition Law, Volume I, Procedure, Antitrust- Merger- State Aid*. 1.vyd. Leuven : CLAEYS & CASTEELS, 2006. 705 s.
8. VICTORIAN GOVERNMENT SOLICITOR'S OFFICE: *Understanding Legal Professional Privilege*. [online, 2016-07-24]. Dostupné na: <http://vgso.vic.gov.au/sites/default/files/Understanding%20Legal%20Professional%20Privilege.pdf>
9. WHISH, R. – BAILEY, D.: *Competition Law*. 7. vyd. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 1015.

RUČENIE V PRACOVNOM PRÁVE

JUDr. Andrej Poruban, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
andrej.poruban@flaw.uniba.sk

Ručenie v pracovnom práve

Príspevok sa zaoberá ručením v pracovnom práve a zameriava sa na spoločné rysy a odlišnosti ručenia v pracovnoprávných a občianskoprávných vzťahoch.

Guarantee in labour law

This paper deals with guarantee under the labour law legislation and focuses on the common attributes and differences of guarantee between employment and civil relationships.

Garantía en derecho laboral

Este trabajo trata de la garantía bajo la legislación laboral y se centra en los atributos comunes y las diferencias de garantía entre las relaciones laborales y civiles.

Kľúčové slová: pracovnoprávny vzťah, zabezpečenie záväzkov, veriteľ, dlžník, ručenie

Keywords: employment relationship, securing of obligations, creditor, debtor, guarantee

Palabras clave: Relación de trabajo, garantía de obligaciones, acreedor, deudor, garantía

Úvod

Aktuálna pracovnoprávna úprava ručenia vychádza z § 20 ods. 3 Zákonníka práce (ďalej aj ako ZP): „*Ak vznikne podľa tohto zákona alebo podľa*

iného pracovnoprávneho predpisu povinnosť zamestnanca zaplatiť pohľadávku zamestnávateľovi alebo ak vznikne povinnosť zamestnávateľa zaplatiť pohľadávku zamestnancovi, môže sa iná fyzická osoba alebo právnická osoba zaručiť písomným vyhlásením, že túto pohľadávku uspokojí, ak tak neurobí sám dlžník. je právny vzťah medzi veriteľom a ručiteľom, ktorý je subjektom odlišným od dlžníka.“¹ Ide o kogentné ustanovenie, ktoré nepripúšťa modifikáciu jeho obsahu ani vylúčenie jeho normatívneho účinku dohodou subjektov pracovnoprávnych vzťahov.

Na rozdiel od predchádzajúceho právneho stavu môže byť ručiteľom nielen fyzická, ale aj právnická osoba.² V pozícii veriteľa, tak ako aj dlžníka, môže vystupovať zamestnávateľ i zamestnanec bez ohľadu na to, či ide o pracovný pomer založený pracovnou zmluvou alebo iný pracovnoprávny vzťah, ktorý vznikol uzatvorením niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru podľa § 223 ods. 1 ZP.³

Oproti pôvodnej úprave už v súčasnosti nie je ručenie vecne limitované iba na pohľadávky zo škody vzniknutej na zverených hodnotách, ale na každú peňažnú pohľadávku. Z použitia slovesa 'zaplatiť' vyplýva, že ručenie nemôže slúžiť na zabezpečenie záväzku na nepeňažné plnenie. Okrem toho už z osobnej povahy pracovnoprávneho vzťahu je vylúčené, aby ručenie slúžilo na zabezpečenie záväzkov spočívajúcich v nezastupiteľnom plnení dlžníka.

So zreteľom na obmedzené využitie subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka⁴ a na stručnú formuláciu vyššie citovaného ustanovenia je pre ďalšie podrobnosti potrebné analogicky využiť Občiansky zákonník.⁵

Vznik ručenia

Ručenie vzniká písomným vyhlásením ručiteľa voči veriteľovi, že berie na seba povinnosť uspokojiť jeho pohľadávku, ak ju neuspokojí dlžník. Vyhlásenie musí byť urobené jasným a zrozumiteľným spôsobom, aby nevznik-

¹ Okrem toho je ručenie upravené aj v občianskom práve (§ 546 a nasl. Občianskeho zákonníka) a obchodnom práve (§ 303 Obchodného zákonníka: „Kto veriteľovi písomne vyhlási, že ho uspokojí, ak dlžník voči nemu nesplnil určitý záväzok, stáva sa dlžníkovým ručiteľom.“)

² § 247 ods. 1 Zákonníka práce č. 65/1965 Zb. účinný do 31. marca 2001: „Ak vznikla zamestnancovi povinnosť nahradiť škodu na zverených hodnotách, ktoré je zamestnanec povinný vyúčtovať, môže sa iná fyzická osoba zaručiť písomným vyhlásením, že tento nárok zamestnávateľa uspokojí, ak tak neurobí zamestnanec.“

³ § 1 ods. 3 ZP: „Závislá práca môže byť vykonávaná výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu alebo výnimočne za podmienok ustanovených v tomto zákone aj v inom pracovnoprávnom vzťahu.“

⁴ § 1 ods. 4 ZP: „Ak tento zákon v prvej časti neustanovuje inak, vzťahujú sa na právne vzťahy podľa odseku 1 všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka.“

⁵ Rovnako TOMAN, J.: *Individuálne pracovné právo : všeobecné ustanovenia a pracovná zmluva*. Bratislava : Nadácia Friedricha Eberta, 2014, s. 123.

li pochybnosti o tom, že ide o ručenie. Ide o jednostranný adresovaný právny úkon, v ktorom musí byť veriteľ označený.

Komentárová literatúra⁶ sa prikláňa k tomu, že ide o právny úkon podľa § 20 ZP a nie podľa druhej vety ustanovenia § 546 OZ⁷, ktorý predpisuje písomnú formu pod stratou platnosti.⁸ Naopak, podľa teórie pracovného práva nedodržanie písomnej formy v pracovnoprávných vzťahoch nepostihuje vyhlásenie neplatnosťou, čo by malo rezultovať z osobitnej úpravy neplatnosti právnych úkonov v intenciách § 17 ods. 2 ZP⁹.

Domnievame sa však, že takýto odklon od občianskoprávnej úpravy ručenia nie je opodstatnený, ani nesleduje naplnenie zmyslu pracovného práva, ktorým je primárne ochrana zamestnanca ako slabšej zmluvnej strany. Ustanovenie § 20 ods. 3 Zákonníka práce nie je komplexnou úpravou ručenia, ale iba blanketovou normou, ktorá v prvom rade generálne pripúšťa ručenie v pracovnoprávných vzťahoch, a súčasne zužuje jeho rozsah iba na peňažné pohľadávky. Predmetné ustanovenie bližšie nekonkretizuje vznik a zánik ručiteľského záväzku, ani práva a povinnosti veriteľa, dlžníka, ručiteľa, či účinky vyhlásenia, a bez výslovnej zmienky odkazuje adresátov právnej normy na Občiansky zákonník.

Mnohí autori tiež tradične vychádzajú z názoru, že ručenie podľa Zákonníka práce nevzniká zmluvou, ale na základe jednostranného písomného vyhlásenia ručiteľa, že pohľadávku veriteľa uspokojí, ak tak neurobí sám dlžník.¹⁰ S takýmto ponímaním sa nestotožňujeme. K vzniku ručenia musí byť súčasne potrebný aj súhlas veriteľa, na ktorého nemožno jednostranne, t.j. proti jeho vôli, previesť právo v zmysle zásady súkromného práva – zásady rovnosti.¹¹ Záver o konsenzuálnom charaktere právneho vzťahu veriteľa a ručiteľa nemení nič na tom, že ručenie je perfektné až momentom jednostranného písomného vyhlásenia ručiteľa.¹² Veriteľ môže súhlas prejavíť

⁶ BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce : komentár*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 145-146; TKÁČ, V. – MATEJKA, O. – FRIEDMANNOVÁ, D. – MASÁR, B.: *Zákonník práce*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 109.

⁷ § 546 OZ: „Dohodou účastníkov možno zabezpečiť pohľadávku ručením. Ručenie vzniká písomným vyhlásením, ktorým ručiteľ berie na seba voči veriteľovi povinnosť, že pohľadávku uspokojí, ak ju neuspokojí dlžník.“

⁸ § 40 ods. 1 OZ: „Ak právny úkon nebol urobený vo forme, ktorú vyžaduje zákon alebo dohoda účastníkov, je neplatný.“

⁹ § 17 ods. 2 ZP: „Právny úkon, na ktorý neudelil predpísaný súhlas príslušný orgán alebo zákonný zástupca alebo na ktorý neudelili predpísaný súhlas zástupcovia zamestnancov, právny úkon, ktorý nebol vopred prerokovaný so zástupcami zamestnancov, alebo právny úkon, ktorý sa neurobil formou predpísanou týmto zákonom, je neplatný, len ak to výslovne ustanovuje tento zákon alebo osobitný predpis.“

¹⁰ Napr. BARANCOVÁ, H. In BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint dva, 2009, s. 333; alebo DEMEK, P.: Legálne možnosti a limity zabezpečenia práv a povinností v pracovnoprávných vzťahoch. In *Sociálne riziká a základné ľudské práva – výzvy pre pracovné právo 21. storočia*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 57.

¹¹ Bližšie LAZAR, J. in LAZAR, J. a kol: *Občianske právo hmotné 1*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 13.

¹² K zdanlivej duplicitě vzniku ručenia pozri ŠTEVČEK, M.: Komentár k § 303 Obchodného zákonníka. In *Epi.sk* [elektronický zdroj]: „V teórii je dospelá sporné, či ručenie vzniká ako jednostranné vyhlá-

akoukoľvek formou, pričom postačí i konkludentný prejav vôle, ale je aj oprávnený ponúknuté zabezpečenie odmietnuť.¹³

Naopak, súhlas dlžníka sa nevyžaduje. Ručenie môže vzniknúť aj bez jeho vedomia či napriek jeho výslovnému nesúhlasu. Význam pre vzťah medzi ručiteľom a veriteľom nemá, ak ručiteľ, pred tým ako prevzal záväzok, bol dlžníkom uvedený do omylu. Je tomu tak preto, že ručiteľský záväzok sa viaže k osobe veriteľa a nie dlžníka.

Prevziať ručiteľský záväzok možno len za platnú pohľadávku. Z akcesorickej povahy vyplýva, že ak je neplatný hlavný záväzok medzi veriteľom a dlžníkom, nemôže platne vzniknúť ani vedľajší ručiteľský záväzok. Nie je pritom rozhodujúce, či je dlžná suma už splatná, alebo nie. Napriek absencii výslovnej úpravy možno zabezpečiť aj záväzok, ktorý vznikne v budúcnosti alebo ktorého vznik závisí od splnenia odkladacej podmienky, t.j. od budúcej, neistej, v zásade však možnej právnej skutočnosti.¹⁴ Ak zabezpečovaný záväzok v budúcnosti nevznikne, zanikne i *ex tunc* záväzok ručiteľský.

Predpokladom vzniku platného ručiteľského záväzku je, aby povinnosť dlžníka bola dostatočne určitá, pričom postačí aby pri vzniku bola známa maximálna výška plnenia, ktorú by veriteľ mohol od ručiteľa požadovať. Ručením nie je možné zabezpečiť naturálne obligácie, ako napr. premlčanú pohľadávku. Pohľadávka musí byť vo vyhlásení dostatočne špecifikovaná, aby nebola zameniteľná s inou medzi tým istými subjektmi pracovnoprávného vzťahu.

Ručenie sa môže vzťahovať na plnenie v rovnakom rozsahu ako je veriteľova pohľadávka, ale môže sa vzťahovať i na jej časť. Ak by sa ručiteľ zaviazal zaplatiť vo väčšom rozsahu než v akom je na plnenie zviazaný dlžník, bol by záväzok ručiteľa neplatný v časti presahujúcej zabezpečený dlh. Ak nebude z vyhlásenie zrejmé, či ručenie zabezpečuje celú pohľadávku, alebo len jej časť, má sa za to, že ručiteľ sa zaviazal zabezpečiť celý záväzok. Ak by sa dlžníkov dlh voči veriteľovi zúžil pod výšku v akej je pohľadávka zabezpečená, zúžil by sa aj rozsah ručiteľského záväzku. Rozsah ručenia sa však automaticky nemení, ak sa po jeho vzniku veriteľova pohľadávka zväčšila.

senie ručiteľa alebo na základe dohody (zmluvy) ručiteľa s veriteľom. Zo všeobecných princípov súkromného práva však podľa nás jednoznačne vyplýva záver o charaktere ručenia ako dvojstranného záväzkového vzťahu. Nie je rozumne mysliteľné, aby bol veriteľ 'nútený' prijať ako zabezpečenie svojej pohľadávky práve ručenie. Teória občianskeho práva prijala ako jednoznačný záver charakter ručenia ako „...právneho vzťahu medzi veriteľom a ručiteľom...“ (Knapp, V. a kol.: Občianské právo hmotné. Praha Codex Bohemia 1998, Svazek II, s 124.) K tomuto názoru sa postupne prikláňa i komercialistika. Záver o dvojstrannom charaktere ručenia (ako právneho vzťahu veriteľa a ručiteľa) však nič nemení na skutočnosti, že ručenie ako právny vzťah vzniká (je dokonané, perfektné) momentom jednostranného písomného vyhlásenia ručiteľa podľa ust. § 303 ObchZ. To sukcesívne pristupuje k dohode, resp. k výslovnému či tichému, konkludentnému súhlasu veriteľa.“

¹³ Napr. v súvislosti s notifikačnou povinnosťou (§ 547 OZ – pozri ďalej) by veriteľ pri absencii svojho súhlasu so vznikom ručenia musel ručiteľovi sprístupniť informáciu o výške svojej pohľadávky voči dlžníkovi (hoci ručiteľ obvykle pozná rozsah práv veriteľa voči dlžníkovi).

¹⁴ § 36 ods. 2 prvá veta OZ: „Podmienka je odkladacia, ak od jej splnenia závisí, či právne následky úkonu nastanú.“

Ak má veriteľ voči dlžníkovi niekoľko pohľadávok, môže ručiteľ obmedziť svoje ručenie len na jednu alebo viacero z nich. Ručenie môže byť tiež časovo ohraničené. Takýmto obmedzeniam musí zodpovedať písomné vyhlásenie ručiteľa, alebo jeho dodatočná dohoda s veriteľom.

Ak ručiteľský záväzok prevezme viac osôb, môže veriteľ požadovať zaplatenie po ktoromkoľvek, alebo len na niektorom z nich alebo po všetkých súčasne. Právo voľby, na ktorého zo spoluručiteľov sa veriteľ s výzvou obráti, patri jemu a nemusí ho nijako zdôvodňovať. Nepôjde však o solidárnu povinnosť ručiteľov okrem prípadu, že by to bolo výslovne dohodnuté. Ručiteľ sa môže platne zaviazat' k ručeniu aj bez súhlasu svojho druhého manžela. Spoločný ručiteľský záväzok oboch manželov týmto nevzniká. Na vznik ručiteľského záväzku jedného z manželov nie je potrebný súhlas druhého manžela.

Pred vznikom ručenia nemá veriteľ povinnosť voči ručiteľovi poučiť ho o obsahu ručenia. Ostáva na ručiteľovi, aby si sám zadovážil informácie o povinnostiach z neho plynúcich. K ochrane záujmov ručiteľa je však veriteľovi uložená počas trvania ručenia oznamovacia povinnosť, ktorá sa týka výšky jeho pohľadávky.¹⁵ Pôjde najmä o prípady, kedy ručiteľ prevezme ručenie za pohľadávku, ktorej konkrétna výška pri vzniku záväzku ešte nie je známa. Povinnosť je podmienená požiadavkou ručiteľa o podanie tohto údaju. Forma žiadosti ani podania informácie nie je žiadnym zákonom stanovená. Ručiteľ sa môže s touto požiadavkou obrátiť na veriteľa kedykoľvek po vzniku ručenia, a to aj opakovane, čo bude mať význam predovšetkým pri kontrolovaní, či a ako dlžník platí svoj dlh. Ak veriteľ pozná výšku pohľadávky, je povinný poskytnúť túto informáciu bez zbytočného odkladu. Ide o krátku lehotu, čo znamená ihneď ako je to objektívne možné. Nesplnenie notifikačnej povinnosti resp. podanie nesprávnej výšky nebude mať vplyv na existenciu ručenia, a nie je ani spojené so žiadnou sankciou. V úvahu pripadá iba možnosť založenia zodpovednosti veriteľa za škodu.

Obsah ručenia

Okrem zabezpečovacej funkcie ručenie plní aj funkciu uhradzovacia. Záväzok ručiteľa je subsidiárny k hlavnému záväzku dlžníka. Veriteľ sa preto nemôže domáhať splnenia priamo od ručiteľa, ale musí najprv kvalifikovaným spôsobom žiadať o uspokojenie najprv dlžníka.

Ručiteľova povinnosť zaplatiť nevzniká momentom splatnosti pohľadávky, ale až keď dlžník nesplnil svoj splatný dlh napriek písomnej výzve

¹⁵ § 547 OZ: „Veriteľ je povinný kedykoľvek a bez zbytočného odkladu oznámiť ručiteľovi na požiadanie výšku svojej pohľadávky.“

veriteľa. Veriteľ musí dlžníka vyzvať písomne napr. v podobe upomienky.¹⁶ Výzva je jednostranným právnym úkonom podľa Občianskeho zákonníka, a preto sa neplatnosť pre nedostatok formy bude posudzovať plne v režime § 40 OZ a nie v zmysle osobitnej úpravy v ustanovení § 17 ods. 2 ZP.

Obsahom výzvy je informácia o aktuálnej výške dlhu a jej splatnosti. Nie je potrebné, aby veriteľ pohľadávku voči dlžníkovi najprv uplatnil na súde, alebo ju vymáhal v exekučnom konaní. Za písomnú výzvu sa považuje aj žaloba, ktorou sa veriteľ domáha od dlžníka zaplatenia. V takomto prípade bude voči dlžníkovi účinná od okamihu, keď sa o nej v konaní dozvedel v zmysle § 124 ods. 2 Civilného sporového poriadku (ďalej aj ako CSP)¹⁷.

Ak bol dlžník vyzvaný na zaplatenie len časti svojho dlhu, povinnosť ručiteľa plniť bude zodpovedať iba tejto časti. Ak nie je čas splnenia dlhu dohodnutý, musí veriteľ po doručení výzvy poskytnúť dlžníkovi lehotu siedmich dní na zaplatenie v súlade s § 33 ods. 3 ZP¹⁸, keďže ide o pekuniárne plnenie z pracovnoprávneho vzťahu. Výzva nie je potrebná, ak ju veriteľ nemôže uskutočniť a dlžník ju nie je schopný prevziať, napr. z dôvodu jeho smrti, bezvedomia, či skrývania, alebo je evidentné, že dlžník nemôže alebo nebude dlh plniť, napr. z dôvodu vyhlásenia konkurzu na jeho majetok.

V prípade, že ručiteľ odmietne plniť, veriteľ je oprávnený domáhať sa uspokojenia svojej pohľadávky súdnou cestou aj voči ručiteľovi, prípadne aj spoločne proti ručiteľovi s dlžníkom. Ak veriteľ uplatní nárok na plnenie žalobou zároveň proti obom, budú v súdnom spore vystupovať ako samostatné spoločenstvo podľa § 76 CSP¹⁹ a nevznikne medzi nimi pasívna solidarita. Pôjde o dva záväzky, ktoré rozsahovo nemusia byť totožné. V spoločnej žalobe musí návrh rešpektovať povahu záväzkov, ktorý každý vzniká z iného právneho dôvodu. Petit musí byť formulovaný tak, že povinní zaplatiť budú obidvaja s tým, že plnením jedného žalovaného zaniká v rozsahu poskytnutého plnenia povinnosť druhého z nich.

Z akcesorickej povahy vychádza aj právo ručiteľa uplatniť voči veriteľovi všetky námietky, ktoré by prislúchali dlžníkovi.²⁰ Môžu sa týkať jednak pohľadávky (napr. jej premlčanie), ako aj osoby dlžníka (napr. že pre duševnú poruchu nebol schopný urobiť platný právny úkon). Ručiteľ sa môže brániť proti veriteľovi aj v prípade, že dlžník sám nenamieta. To znamená,

¹⁶ § 548 ods. 1 OZ: „Ručiteľ je povinný dlh splniť, ak ho nesplnil dlžník, hoci ho na to veriteľ písomne vyzval.“

¹⁷ § 124 ods. 2 CSP: „Hmotnoprávny úkon strany je voči súdu účinný okamihom doručenia a voči ostatným subjektom od okamihu, keď sa o ňom v konaní dozvedeli.“

¹⁸ § 33 ods. 3 ZP: „Ak nie je lehota uspokojenia nároku ustanovená právnym predpisom alebo ak nie je určená v rozhodnutí alebo dohodnutá, musí sa nárok uspokojiť do siedmich dní odo dňa, keď o uspokojenie oprávnený účastník požiadal.“

¹⁹ § 76 CSP: „Samostatné spoločenstvo je procesné spoločenstvo, v ktorom ide o samostatné práva a povinnosti a každý koná sám za seba. Súd rozhoduje o každom nároku a povinnosti samostatne.“

²⁰ § 548 ods. 2 OZ: „Ručiteľ môže proti veriteľovi uplatniť všetky námietky, ktoré by mal proti veriteľovi dlžník.“

že napr. v prípade námietky premlčania primárneho dlhu, účinky premlčania nastanú len voči ručiteľovi. Ak by námietku vzniesol samotný dlžník, účinky by nastali nielen voči nemu, ale aj voči ručiteľovi.

Na subsidiárny charakter ručenia nadväzuje aj možnosť ručiteľa odoprieť plnenie, pokiaľ sám veriteľ zaviniť, že nemôže byť dlžníkom uspokojený.²¹ Pohľadávku veriteľa by mal v prvom rade uspokojiť dlžník. Bolo by však v rozpore s dobrými mravmi, keby sa bezdôvodne spoliehal len na to, že má možnosť uspokojenia od ručiteľa. Veriteľ musí vždy postupovať s náležitou starostlivosťou. Nemal by teda príliš dlho alebo bez vážneho dôvodu po splatnosti otáľať s uplatňovaním a vymáhaním pohľadávky od dlžníka. Podmienkou odopretia zaplataenia je zavinené konanie veriteľa a nemožnosť uspokojenia pohľadávky dlžníkom či už celkom alebo sčasti. Obe musia byť naplnené kumulatívne a musí medzi nimi jestvovať príčinná súvislosť. Zavinenie môže napr. spočívať aj v bezdôvodnom odmietnutí prijatia čiastočného plnenia²² alebo v poskytnutí zbytočnej dodatočnej lehoty dlžníkovi na zaplataenie bez súhlasu ručiteľa. Zavinenie stačí nedbanlivostné a treba ho odvodzovať z konkrétnych okolností, ktoré mali za následok nemožnosť plnenia zo strany dlžníka. Dôkazné bremeno bude na ručiteľovi.

Sporná ostáva aplikácia § 548 ods. 3 OZ²³ posilňujúceho postavenie ručiteľa v tom, že bez jeho súhlasu nenastanú účinky dlžníkovho uznania dlhu, pretože podľa zaužívaného výkladu platí, že „[p]odľa platnej pracovnoprávnej úpravy nie je možné uznať dlh (záväzok) zamestnanca alebo zamestnávateľa.“²⁴ Navzdory tomu sa v praxi zamestnávateľov a zamestnancov možno s uznaním dlhu pomerne bežne stretnúť.²⁵ V občianskom práve písomné uznanie dlhu²⁶ má vplyv na beh a dĺžku premlčacej lehoty.²⁷ Nová desaťročná lehota na uplatnenie nároku veriteľa začne plynúť odo dňa, keď k uznaniu došlo, príp. odo dňa, keď uplynula lehota na plnenie. Ak by sa

²¹ § 549 OZ: „Ručiteľ môže plnenie odoprieť, pokiaľ veriteľ zaviniť, že pohľadávku nemôže uspokojiť dlžník.“

²² Čiastočné plnenie (§ 566 ods. 1 OZ: „Veriteľ je povinný prijať aj čiastočné plnenie, ak to neodporuje dohode alebo povahe pohľadávky.“)

Zákonník práce čiastočné plnenie explicitne neupravuje. Vzhľadom na limity a občianskoprávna regulácia (§ 566 ods. 1 OZ: „Veriteľ je povinný prijať aj čiastočné plnenie, ak to neodporuje dohode alebo povahe pohľadávky.“)

²³ § 548 ods. 3 OZ: „Uznanie dlhu dlžníkom je účinné voči ručiteľovi, len keď s ním vysloví súhlas.“

²⁴ OLŠOVSKÁ, A. – ZÁMOŽÍK, J.: Zabezpečovacie prostriedky v pracovnom práve – úvahy de lege ferenda. In *Quo vadis, pracovné právo?* Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009, s. 8.

²⁵ Svedčí o tom aj počet súdnych rozhodnutí, ktoré sa prípustnosti uznania dlhu podľa Občianskeho zákonníka v pracovnoprávnych vzťahoch nebránia. Pravda, bez akéhokoľvek odôvodnenia jeho vzťahu k § 1 ods. 4 ZP resp. § 20 ZP.

²⁶ § 558 OZ: „Ak niekto uznať písomne, že zaplatí svoj dlh určený čo do dôvodu aj výšky, predpokladá sa, že dlh v čase uznania trval. Pri premlčanom dlhu má také uznanie tento právny následok, len ak ten, kto dlh uznať, vedel o jeho premlčaní.“

²⁷ § 110 ods. 1 druhá veta OZ: „Ak právo dlžník písomne uznať čo do dôvodu i výšky, premlčuje sa za desať rokov odo dňa, keď k uznaniu došlo; ak bola však v uznaní uvedená lehota na plnenie, plynie premlčacia doba od uplynutia tejto lehoty.“

tieto účinky mali vzťahovať aj na ručiteľský záväzok, postavenie ručiteľa by sa tým podstatne zhoršilo. Ručiteľ, ktorý s uznaním dlhu nevyslovil súhlas, môže namietať premlčanie už po uplynutí všeobecnej premlčacej lehoty. Vzhľadom na písomnú formu ručiteľského záväzku i uznania dlhu by súhlas ručiteľa mal byť tiež daný písomne. Okrem toho ručiteľovi patria aj námietky vyplývajúce priamo z jeho vzťahu s veriteľom, ktoré nemôže uplatniť dlžník. Za predpokladu, že uznanie dlhu by bolo platným právnym úkonom zamestnávateľa resp. zamestnanca, bude uvedené dopadať aj na zabezpečenie práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov ručením.

Zánik ručenia

Skutočnosť, že pohľadávka v dôsledku zavinenia veriteľa nemôže byť uspokojená, neznamená automatický zánik ručiteľského záväzku, ale bude záležať, či ručiteľ využije svoje právo odoprieť plnenie. Ak má ručiteľova námietka úspech, jeho povinnosť zaniká. Ručiteľ je tiež oprávnený odoprieť plnenie, ak mu veriteľ na jeho písomné požiadanie nevydá písomné potvrdenie o tom, že dlh bol úplne alebo čiastočne splnený.²⁸ Terminológiou Zákonníka práce nepôjde o 'splnenie dlhu', ale o 'uspokojenie nároku'²⁹. Pred zánikom hlavného záväzku zaniká ručenie, aj keď ručiteľ zaplatí veriteľovi dlh dlžníka.

Záväzok ručiteľa zaniká najneskôr zánikom zabezpečovanej pohľadávky ako prejav akcesority, t.j. nezávisle od vôle ručiteľa. Pôjde o každý spôsob zániku záväzkov, ktorý je v pracovnoprávných vzťahoch aprobovaný. Osobitná situácia nastáva v prípade uzavretia dohody o sporných nárokoch³⁰, kedy sa ručenie vzťahuje na novovzniknutý záväzok nahradzujúci pôvodný zanikajúci zabezpečený záväzok. Ak však ručiteľ nedal na k tomu súhlas, bude môcť by proti veriteľovi namietať všetko, čo by mohol, keby nebolo dohody o sporných nárokoch, resp. bude zviazaný len najviac v rozsahu pôvodného záväzku.³¹

Skôr môže dôjsť k zániku ručiteľského záväzku aj uplynutím času, na ktorý bol obmedzený. Veriteľ sa môže svojho práva voči ručiteľovi tiež vzdať

²⁸ § 569 OZ:

„(1) Veriteľ je povinný vydať dlžníkovi na jeho požiadanie písomné potvrdenie o tom, že dlh bol úplne alebo čiastočne splnený.

(2) Dlžník je oprávnený plnenie odoprieť, ak mu veriteľ nevydá zároveň potvrdenie.“

²⁹ Napr. § 33 ods. 1 prvá veta ZP: „Nárok je potrebné uspokojiť na mieste ustanovenom týmto zákonom alebo dohodou účastníkov.“

³⁰ § 32 ZP: „Účastníci si môžu upraviť svoje sporné nároky dohodou o sporných nárokoch, ktorá musí byť písomná, inak je neplatná.“

³¹ § 572 ods. 1 OZ: „Ručenie a záložné právo zabezpečujúce zaniknutý záväzok zabezpečujú aj záväzok, ktorý nahrádza pôvodný záväzok. Ak však ručiteľ alebo osoby, voči ktorým sa môžu uvedené práva uplatniť, neprejavia súhlas s tým, aby sa zabezpečil nový záväzok, trvá zabezpečenie len v rozsahu pôvodného záväzku a všetky námietky proti doterajšiemu záväzku zostávajú zachované.“

alebo mu plnenie odpustiť. Ručiteľský záväzok môže zaniknúť aj na základe dohody medzi veriteľom a ručiteľom, splynutím práva veriteľa a povinnosti ručiteľa v jednej osobe, alebo ak sa ručiteľ stane dlžníkom pohľadávky, za ktorú sa zaručil. V takýchto prípadoch hlavný záväzok nezaniká.

Vzhľadom k tomu, že sa ručiteľský záväzok neviaže k osobe dlžníka, ale na existenciu pohľadávky veriteľa, smrťou dlžníka nezaniká. Ručiteľ naďalej ručí za splnenie dlhu v rozsahu v akom sa zaviazal a nemôže proti veriteľovi uplatňovať námietku, že dedičia dlžníka zodpovedajú za jeho dlhy iba do výšky nadobudnutého dedičstva, alebo sa odvolávať na prechod mzdových nárokov podľa § 35 ods. 1 ZP³². Ručenie nezaniká ani zánikom dlžníka – zamestnávateľa, ktorý je právnickou osobou.

Ak zomrie ručiteľ, ktorému už vznikla povinnosť zaplatiť veriteľovi, pretože dlžník svoj dlh nesplnil, prechádza povinnosť na jeho dedičov. Ak však ručiteľovi za života ešte nevznikla povinnosť, smrťou jeho ručiteľský záväzok zaniká. To isté platí aj v prípade ručiteľa – právnickej osoby, pri ktorej následne záleží, či zániku predchádzalo zrušenie bez likvidácie alebo s likvidáciou. Záväzok teda buď prechádza na právneho nástupcu pri zrušení bez likvidácie, alebo sa stáva súčasťou likvidačnej podstaty pri zrušení s likvidáciou.

Občianskoprávna úprava počíta aj so zmenou v osobe dlžníka prevzatím dlhu, na ktorú sám ručiteľ nemá právny dosah.³³ Nedostatok jeho súhlasu však spôsobuje zánik ručiteľského záväzku.³⁴ Otázne ostáva, či uvedené platí aj pracovnoprávne vzťahy, keďže v Zákonníku práce chýba explicitná úprava prevzatia dlhu. Samozrejme, do úvahy pripadá prevzatie iba odvodených pracovnoprávných vzťahov a nie základných, kedy nie je možné meniť osobu dlžníka kvôli osobnému výkonu závislej práce. Objavujú sa i názory, že práve táto viazanosť ku konkrétnym osobám predurčuje i nemožnosť pripustenia zmeny v subjekte odvodeného pracovnoprávneho vzťahu.³⁵ Na druhej strane prevzatie dlhu nie je v Zákonníku práce vyslovene vylúčené a s prihliadnutím na súkromnoprávnu autonómiu vôle nie je vecný dôvod pre absolútnu nemožnosť takéhoto konania.³⁶ Pri peňažných

³² § 35 ods. 1 ZP: „Ak osobitný predpis neustanovuje inak, peňažné nároky zamestnanca jeho smrťou nezanikajú. Do štvornásobku jeho priemerného mesačného zárobku prechádzajú mzdové nároky z pracovného pomeru postupne priamo na jeho manžela, deti a rodičov, ak s ním žili v čase smrti v domácnosti. Predmetom dedičstva sa stávajú, ak týchto osôb niet.“

³³ § 531 ods. 1 ZP: „Kto sa dohodne s dlžníkom, že preberá jeho dlh, nastúpi ako dlžník na jeho miesto, ak na to dá veriteľ súhlas. Súhlas veriteľa možno dať buď pôvodnému dlžníkovi, alebo tomu, kto dlh prevzal.“

³⁴ § 532 OZ: „Obsah záväzku sa prevzatím dlhu nemení, ale zabezpečenie dlhu poskytnuté tretími osobami trvá len vtedy, ak tieto osoby súhlasia so zmenou v osobe dlžníka.“

³⁵ GEGOROVÁ, Z. – ZACHARIÁŠ, J. In GALVAS, M. a kol.: *Pracovní právo*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. s. 151-152.

³⁶ Nakoniec i prof. Barancová v podstate počíta s prevzatím dlhu v pracovnoprávných vzťahoch, keď ho spomína vo svojom článku. Bližšie pozri BARANCOVÁ, H.: *Zabezpečenie záväzkov v pracovnom práve Slovenskej republiky*. In *Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie*. Bratislava : Iura Edition, 2002, s. 386-387.

plneniach môže byť v niektorých situáciách prevzatie dlhu prínosné, napr. keď sa tretia osoba dohodne so zamestnancom, že za neho prevezme dlh spočívajúci v povinnosti nahradiť zamestnávateľovi spôsobenú škodu.

Uvedené riešenie sa obdobne bude vzťahovať aj na posúdenie zmeny v osobe veriteľa pri postúpení pohľadávky³⁷ i dlžníka v dôsledku pristúpenia k záväzku³⁸. Pristúpenie k pôvodnému dlžníkovi však nemá žiaden vplyv na trvanie zabezpečenia záväzku ručením. Otázka realizovateľnosti pristúpenia k záväzku v pracovnoprávných vzťahoch sa navyše objavuje i v prípade, že sa ručiteľ zaviazal plniť aj bez veriteľovej písomnej výzvy určenej dlžníkovi.

Ak ručiteľ poskytol veriteľovi plnenie za dlžníka, stáva sa automaticky zo zákona veriteľom namiesto pôvodného veriteľa. Nie je pritom podstatné, či uspokojil pôvodného veriteľa dobrovoľne alebo v rámci exekučného konania. Ručiteľovi vzniká vlastná pohľadávka a oprávnenie požadovať od dlžníka, aby mu nahradil to, čo zaňho plnil v rozsahu, ktorý zodpovedá uspokojeniu veriteľa (regresný nárok).³⁹ Pokiaľ nedošlo k dohode, dlžník je povinný plniť do siedmich odo dňa, keď ho o uspokojenie požiadal v intenciách § 33 ods. 3 ZP.

Právo ručiteľa sa premlčí vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote, ktorá začína plynúť odo dňa, keď ručiteľ uspokojil pohľadávku veriteľa.⁴⁰ Dlžník môže voči ručiteľovi uplatniť všetky námietky, ktoré by mohol uplatniť voči veriteľovi, napr. premlčanie pohľadávky. Súčasťou náhrady nie sú náklady konania ani exekúcie, ktorou bol voči ručiteľovi vymáhaný dlh, za ktorý sa zaručil. V takomto prípade ide o vlastný záväzok ručiteľa. Ručiteľ nemôže žiadať nahradiť ani náhradu za úrok z omeškania, ktorý vznikol kvôli neskorému plneniu ručiteľa.

Záver

Vzťahy medzi ručiteľom a zamestnávateľom resp. zamestnancom majú primárne povahu pracovnoprávných vzťahov, pretože možnosť zabezpečenia pohľadávky vyplýva priamo z textu pracovnoprávneho kódexu. Samotné práva a povinnosti vyplývajúce z ručiteľského záväzku by sme však v ňom už hľadali márne. Preto je potrebné aplikovať občianskoprávnu úpravu pri zachovaní vnútornej jednoty a bezrozpornosti právneho poriadku, a to ta-

³⁷ § 524 ods. 1 OZ: „Veriteľ môže svoju pohľadávku aj bez súhlasu dlžníka postúpiť písomnou zmluvou inému.“

³⁸ § 533 OZ: „Kto bez súhlasu dlžníka dohodne písomne s veriteľom, že splní za dlžníka jeho peňažný záväzok, stáva sa dlžníkom popri pôvodnom dlžníkovi a obaja dlžníci sú zaviazaní spoločne a nerozdielne. Ustanovenie § 531 ods. 4 tu platí obdobne.“

³⁹ § 550 OZ: „Ručiteľ, ktorý dlh splnil, je oprávnený požadovať od dlžníka náhradu za plnenie poskytnuté veriteľovi.“

⁴⁰ § 101 OZ: „Pokiaľ nie je v ďalších ustanoveniach uvedené inak, premlčacia doba je trojročná a plynie odo dňa, keď sa právo mohlo vykonať po prvý raz.“

kým spôsobom, ktorý zachová špecifiká vyplývajúce z osobitného postavenia zamestnanca voči zamestnávateľovi.

Ako už bolo uvedené, vzťah Zákonníka práce a Občianskeho zákonníka nie je ideálny a neposkytuje dostatočnú právnu istotu, keďže súčasný právny stav vylučuje subsidiárnu pôsobnosť Občianskeho zákonníka na ručiteľský záväzok. To sa prejavuje pri zmenách v osobe veriteľa alebo dlžníka, ktoré vyvolávajú otázky pri odvodených pracovnoprávných vzťahov, a najmä pri forme právnych úkonov.

Domnievame sa, že aj tieto nedostatky neprispievajú k využívaniu ručenia. Koncepcia zabezpečovacích prostriedkov v pracovnom práve celkovo neposilňuje pozíciu veriteľa – či už zamestnávateľa alebo zamestnanca – pretože ten si nemôže vzhľadom na ich úzky počet vyberať. Pohľadávky z pracovnoprávných vzťahov, a to predovšetkým pohľadávky zamestnanca, stále bezdôvodne zostávajú najmenej zabezpečovanými a zabezpečiteľnými v celom súkromnom práve, čo je v rozpore s ochrannou funkciou pracovného práva.⁴¹

Použitá literatúra

1. BARANCOVÁ, H.: Zabezpečenie záväzkov v pracovnom práve Slovenskej republiky. In *Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie*. Bratislava : Iura Edition, 2002, s. 371-395. ISBN 80-89047-54-8
2. BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce : komentár. 1. vyd.* Praha : C. H. Beck, 2010. 673 s. ISBN 978-80-7400-172-7
3. BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint dva, 2009. 799 s. ISBN 978-80-89393-11-4
4. DAŇKO, M.: Zabezpečenie záväzkov zamestnancov z krajín mimo EÚ. In *Milníky práva v stredo európskom priestore 2017*. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017.
5. DEMEK, P.: Legálne možnosti a limity zabezpečenia práv a povinností v pracovnoprávných vzťahoch. In *Sociálne riziká a základné ľudské práva – výzvy pre pracovné právo 21. storočia*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011. 233 s. ISBN 978-80-8082-503-4
6. GALVAS, M. a kol.: *Pracovní právo*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. 671 s. ISBN 80-210-3558-7
7. LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné 1*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 715 s. ISBN 978-808078-346-4
8. OLŠOVSKÁ, A. – ZÁMOŽÍK, J.: Zabezpečovacie prostriedky v pracovnom práve – úvahy de lege ferenda. In *Quo vadis, pracovné právo?* Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009. 11 s. ISBN 978-80-8082-313-9

⁴¹ Viac pozri DAŇKO, M.: Zabezpečenie záväzkov zamestnancov z krajín mimo EÚ. In *Milníky práva v stredo európskom priestore 2017*. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017.

9. ŠTEVČEK, M.: Komentár k § 303 Obchodného zákonníka. In *Epi.sk [elektronický zdroj]*.
10. TOMAN, J.: *Individuálne pracovné právo : všeobecné ustanovenia a pracovná zmluva*. Bratislava : Nadácia Friedricha Eberta, 2014. 390 s. ISBN 978-80-89149-41-4
11. TKÁČ, V. – MATEJKA, O. – FRIEDMANNOVÁ, D. – MASÁR, B.: *Zákonník práce*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 109. ISBN 978-80-8168-069-4S

ZOPÁR POZNÁMOK K FUNKCII ODBORNÉHO GARANTA V ORGANIZAČNEJ ŠTRUKTÚRE SAMOSTATNÉHO FINANČNÉHO AGENTA

JUDr. Andrea Slezáková, LL.M., PhD.¹

Ekonomická Univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta
Katedra obchodného práva
andrea.slezakova@euba.sk

Zopár poznámok k funkcii odborného garanta v organizačnej štruktúre samostatného finančného agenta

Článok sa zameriava na funkcie odborného garanta v organizačnej štruktúre samostatného finančného agenta. Poukazuje i na novelizáciu právnej úpravy finančného sprostredkovania a finančného poradenstva, ktorá so sebou priniesla s účinnosťou od 1. januára 2016 okrem iného zmenu názvoslovia – nahradenie pojmu vedúceho zamestnanca pojmom odborný garant. Príspevok rovnako venuje pozornosť aj stavu právnej istoty, ktorú nastolil zákonodarca, tým, že výslovné zakotvil do právnej úpravy dve alternatívy právneho vzťahu medzi odborným garantom a samostatným finančným agentom. Príspevok poskytuje taktiež autorkin právny názor na otázku vyvstávajúcu z aplikačnej praxe, a to či činnosť odborného garanta samostatného finančného agenta môže vykonávať i právnická osoba.

Ein paar Bemerkungen zur Funktion des Fachgaranten in der Organisationsstruktur des selbständigen Finanzagenten

Der Artikel konzentriert sich auf die Rolle des Fachgaranten in der Organisationsstruktur des unabhängigen Finanzagenten. Gleichfalls wird auf die Änderung der Regulierung der Finanzvermittlung und Finanzberatung hingewiesen. Diese ist am 1. Januar 2016 in Kraft getreten und brachte unter anderem eine Änderung der Terminologie mit sich. Es kam zur Ersetzung des Begriffs leitender Angestellter durch den Begriff Fachgarant. Der Beitrag beschäftigt sich auch mit dem Zustand der Rechtssicherheit, der durch die Gesetzgebung geschaffen wurde und zwar durch die ausdrückliche Veranke-

¹ JUDr. Andrea Slezáková, LL.M., PhD. – Ekonomická Univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra obchodného práva.

zung von zwei Alternativen des Rechtsverhältnisses zwischen dem Fachgaranten und dem unabhängigen Finanzagenten. Der Beitrag stellt auch die Rechtsansicht der Autorin auf die sich aus der Praxis ergebende Frage dar. Nämlich, ob die Tätigkeit des Fachgaranten des unabhängigen Finanzagent auch von einer juristischen Personen durchgeführt werden kann.

A few notes in relation to the function of the professional guarantor in the organizational structure of the independent financial agent

This article focuses on the role of a professional guarantor in the organizational structure of an independent financial agent. The paper refers to the amendment of the regulation regarding financial intermediation and financial advisory, which brought a change of terminology – the replacement of the concept of a chief executive to the term professional guarantor. Effective from January 1, 2010. The paper also pays attention to the status of legal certainty, which was provided legislation, allowing two alternative legal relationships between the professional guarantor and the independent financial agent. The article also provides the author's legal opinion on a question arising from practice, whether the activity of the professional guarantor of the independent financial agent may be carry out by a legal person.

Kľúčové slová: odborný garant samostatného finančného agenta, finančné sprostredkovanie, Národná banka Slovenska

Schlüsselbegriffe: Fachgarant des unabhängigen Finanzagenten, Finanzvermittlung, Nationalbank der Slowakei

Keywords: professional guarantor of the independent financial agent, financial intermediation, National Bank of Slovakia

Úvod

Zákonná úprava finančného sprostredkovania a finančného poradenstva od začiatku účinnosti stanovovala podmienky obligatórneho zriadenia funkcie vedúceho zamestnanca, ktorého úloha bola spätá so zodpovednosťou za vykonávanie finančného sprostredkovania, resp. finančného poradenstva. Povinnosť zriadenia funkcie vedúceho zamestnanca určoval zákonodarca kategóriám finančných agentov, spomedzi ktorých sa zameriame na samostatných finančných agentov. Fyzická osoba, ktorej bolo udelené povolenie na vykonávanie činnosti samostatného finančného agenta, bola povinná kreovať funkciu vedúceho zamestnanca, v prípade, že disponovala sieťou podriadených finančných agentov. U samostatného finančného agenta právnickej osoby, bolo vytvorenie predmetnej pozície v organizačnej štruktúre obligatórne, bez ohľadu na skutočnosť či vykonával činnosť podriadenými subjektmi či zamestnancami. Do 31. decembra 2015 zákon č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a o finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o finančnom sprostredkovaní“) operoval s pojmom vedúci zamestnanec sa-

mostatného finančného agenta. Vzhľadom na právnu neistotu, vznikajúcu v praxi na základe predmetného termínu, došlo k novelizácii regulácie a k nahradeniu pojmu vedúci zamestnanec termínom odborný garant s účinnosťou od 1. januára 2016.

Právna úprava účinná do 31. decembra 2015 – k pojmu vedúci zamestnanec samostatného finančného agenta

Skôr než pristúpime ku skúmaniu problematiky z hľadiska finančno právnych noriem, zamerajme našu pozornosť najprv na právne odvetvie pracovného práva, presnejšie na jeho formálny prameň zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce“) obsahujúci legálnu definíciu pojmu vedúci zamestnanec.

Zakotvenie oprávnení vedúcich zamestnancov predstavuje aplikáciu jednej zo základných zásad pracovnoprávnych vzťahov v oblasti Zákonníka práce, a to zásady dispozičnej oprávnenia zamestnávateľa, t.j. oprávnenia na disponovanie pracovnou silou zamestnanca v intenciách zákonom ustanovených podmienok; legálne vykonávanie riadiacich činností je limitované ich súladom s platným právnym stavom, teda tak so všeobecne záväznými právnymi predpismi, ako aj vnútornými predpismi zamestnávateľa.²

K povinnostiam vedúceho zamestnanca, ktoré má ako zamestnanec voči svojmu zamestnávateľovi³ kumulatívne pristupujú povinnosti, ktoré vyplývajú z právneho statusu vedúceho.⁴ Pre oba okruhy platí, že ide o demonštratívny výpočet. Vedúci zamestnanec riadi zverený úsek, z čoho vyplýva, že zodpovedá za jeho vedenie. Usmerňuje činnosť organizačnej jednotky. Keď vedúci zamestnanec dáva podriadeným zamestnancom pokyny a kontroluje ich plnenie, neznamená to automaticky, že má v pracovnoprávnych vzťahoch oprávnenie robiť právne úkony v mene zamestnávateľa; organizačný poriadok či pracovný poriadok môžu zakotviť, že vedúci zamestnanec je oprávnený v rozsahu svojej funkcie konať v mene zamestnávateľa, vtedy budú právne úkony zaväzovať priamo zamestnávateľa.⁵ Povinnosti vedúceho zamestnanca teda vyplývajú z jeho funkcie stanovenej organizačnými predpismi.⁶

Pojem vedúceho zamestnanca, zakotvený vo vtedajšej zákonnej úprave, bolo možné vykladať jednak ako termín z právneho odvetvia pracovného práva, zároveň však i v rovine zákona o finančnom sprostredkovaní, t.j. z oblasti právneho odvetvia finančného práva. Subjekty činné v danom sek-

² MINTÁL, J.: Základné povinnosti vedúcich zamestnancov. In *Práce a mzdy bez chýb, pokút a penále*, roč. 8, 2013, č. 11, s. 15.

³ Porovnaj ustanovenie § 81 Zákonníka práce.

⁴ Porovnaj ustanovenie § 82 Zákonníka práce.

⁵ VALČUHOVÁ, J.: Vedúci zamestnanci – práva a povinnosti. In *Práce a mzdy bez chýb, pokút a penále*, roč. 5, 2010, č. 11, s. 35.

⁶ MINTÁL, J.: Základné povinnosti vedúcich zamestnancov. In *Práce a mzdy bez chýb, pokút a penále*, roč. 8, 2013, č. 11, s. 18.

tore finančného trhu si kládli otázku, či je potrebné, aby osoba označovaná právnymi normami finančného práva za vedúceho zamestnanca napĺňala znaky legálnej definície vedúceho zamestnanca podľa Zákonníka práce. Z nejednoznačnej regulácie vyvstávala otázka, či je potrebné, aby osoba označovaná právnymi normami finančného práva za vedúceho zamestnanca napĺňala znaky legálnej definície vedúceho zamestnanca podľa Zákonníka práce. K uvedenému kumulatívne pristupovala skutočnosť, že právny rámec platný a účinný do 31. decembra 2015, presne nešpecifikoval aký právny vzťah má byť medzi vedúcim zamestnancom a samostatným finančným agentom. V zákonnej úprave finančného sprostredkovania a finančného poradenstva absentoval explicitný odkaz na ustanovenia Zákonníka práce. Z čoho vyplývalo, že zákonodarca výslovne neprikazoval, aby bol medzi vedúcim zamestnancom a samostatným finančným agentom pracovnoprávny vzťah. Rovnako výslovne nevyklúčoval existenciu obchodnoprávneho vzťahu medzi vedúcim zamestnancom a samostatným finančným agentom. Z čoho vyplývalo, že fyzické osoby vykonávajúce činnosť vedúceho zamestnanca nemuseli byť zamestnancami podľa Zákonníka práce. A taktiež nenapĺňali znaky legálnej definície pojmu vedúci zamestnanec, t.j. na jednotlivých stupňoch riadenia zamestnávateľa (samostatného finančného agenta) neurčovali a neukladali podriadeným zamestnancom zamestnávateľa pracovné úlohy, neorganizovali, neriadili a nekontrolovali ich prácu a nedávali im na ten účel záväzné pokyny.⁷ V aplikačnej praxi vznikala značná právna neistota. Právnu istotu nastolila nepriama novela zákona o finančnom sprostredkovaní, a to článok VII zákona č. 437/2015 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 371/2014 Z. z. o riešení krízových situácií na finančnom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „novela zákona o finančnom sprostredkovaní“). Ako uvádzala dôvodová správa k novele zákona o finančnom sprostredkovaní: „Účelom navrhovanej zmeny je jednoznačne a presne vymedziť osobu zodpovednú za vykonávanie finančného sprostredkovania alebo finančného poradenstva takým spôsobom, aby sa eliminovala doterajšia výkladová nejednoznačnosť a právna neistota pri používaní pojmu „vedúci zamestnanec“ na účely zákona č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tento termín často krát vytvára mylný dojem, že ide o pozíciu vedúceho zamestnanca v zmysle zákona č. 311/2001 Z. z. (Zákonník práce), čím môžu vznikajúť závažné výkladové a aplikačné problémy, preto je potrebné jednoznačne ustanoviť možný právny vzťah medzi osobou zodpovednou za vykonávanie finančného spro-

⁷ Napríklad u samostatného finančného agenta, ktorý bol spoločnosťou s ručením obmedzeným s jediným zakladateľom a spoločníkom a nezamestnávajúcim aspoň jednu fyzickú osobu v pracovnoprávnom vzťahu alebo v obdobných pracovných vzťahoch..

stredkovania alebo finančného poradenstva a finančným agentom alebo finančným poradcom tak, aby nedochádzalo k jeho mylnej interpretácii v súvislosti so znením ďalších právnych predpisov.⁸

Právny stav *de lege lata* od 1. januára 2016

S účinnosťou od 1. januára 2016 bol z regulátorného prostredia vypustený pojem vedúci zamestnanec a nahradený pojmom odborný garant. Novela zákona o finančnom sprostredkovaní zaviedla právnu istotu týkajúcu sa právneho vzťahu medzi samostatným finančným agentom a odborným garantom. Základom ich spolupráce môže byť pracovnoprávny alebo obchodnoprávny vzťah.⁹ Zákonodarca teda umožňuje subjektom právneho vzťahu voľbu.

Pracovnoprávny vzťah sa odlišuje od iných právnych vzťahov osobnou podriadenosťou zamestnanca a jeho podriadenosťou od zamestnávateľa.¹⁰ Môžeme konštatovať, že v posledných desaťročiach sa však pri prácach s vysokou kvalifikačnou náročnosťou na základe zmien v technike práce a technológii práce, v metódach komunikácie zamestnancov a manažmentu podstatne zmenili aj požiadavky na podriadenosť zamestnanca; oprávnenie dávať pokyny zo strany zamestnávateľa smerujúce k usmerňovaniu pracovného výkonu a k jeho konkretizácii nemá v súčasnosti takú faktickú ani právnu intenzitu a táto intenzita je o toľko nižšia, o koľko je vyššia úroveň samostatnosti práce.¹¹ Vo svojej rozhodovacej činnosti Súdny dvor EÚ vyslovil, že „zamestnancom ten, kto v podriadenosti k inému osobne preňho vykonáva závislú prácu za odmenu“.¹² Odborný garant vykonávajúci činnosť v pracovnoprávnom vzťahu so samostatným finančným agentom teda nesporné je zamestnancom. Zároveň však konštatujeme, že z povahy povinností odborného garanta vyplýva, že jeho podriadenosť voči zamestnávateľovi je oslabená. Ide o logické vyústenie skutočnosti, že odborný garant je zodpovedný za vykonávanie finančného sprostredkovania. Monitoruje situáciu vo vnútri samostatného finančného agenta a zároveň plní informačné povinnosti voči Národnej banke Slovenska, čo si vyžaduje vysokú úroveň samostatnosti práce.

Ako alternatívu k pracovnoprávnemu vzťahu, pripúšťa zákonodarca obchodnoprávny vzťah odborného garanta so samostatným finančným agen-

⁸ Dostupné z <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=6&CPT=1729>, stav zo dňa 15. februára 2017.

⁹ Porovnaj ustanovenie § 4 písm. l) zákona o finančnom sprostredkovaní.

¹⁰ KROPAJ, M.: Základy pracovného práva. In HOLUB, D. – VETERNÍKOVÁ, M. – KROPAJ, M. – MAGUROVÁ, H. – SLEZÁKOVÁ, A. – BARTALSKÁ, K.: *Základy práva pre ekonómov*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 247.

¹¹ BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce. Komentár*. 4. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 214.

¹² C-415/93 (*Bosman*) z 15. decembra 1995.

tom. Vzťah obchodnoprávny má diametrálne odlišný charakter od vzťahu pracovnoprávneho. Predovšetkým v ňom absentuje podriadenosť zamestnanca voči zamestnávateľovi. V tomto kontexte je nutné poukázať na vybrané aspekty druhej a tretej časti zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“).

Venujme našu pozornosť najprv druhej časti Obchodného zákonníka regulujúcej obchodné spoločnosti a družstvo. Zákonodarca hovorí, že pri zariaďovaní záležitostí spoločnosti sa na vzťah medzi obchodnou spoločnosťou a členom orgánu spoločnosti či spoločníkom primerane použijú ustanovenia o mandátnej zmluve.¹³ Vymenovaním, prípadne voľbou členov štatutárnych a iných orgánov spoločnosti vzniká medzi spoločnosťou a členmi týchto orgánov právny vzťah *sui generis*, ktorý nie je pomenovaný a Obchodný zákonník stanovuje, že sa budú v prevažnej miere aplikovať ustanovenia mandátnej zmluvy.¹⁴ Vzťah medzi obchodnou spoločnosťou a jej spoločníkom či členom orgánu pri zariaďovaní záležitostí obchodnej spoločnosti je teda vzťahom obchodnoprávnym. A preto je napríklad možné, aby člen orgánu spoločnosti, alebo spoločník vykonávali činnosť odborného garanta na základe inominátnej zmluvy približujúcej sa svojimi podstatnými náležitosťami mandátnej zmluve. V tejto súvislosti taktiež dávame do pozornosti, že zákonodarca požaduje, aby išlo o zariaďovanie záležitostí spoločnosti. Zákon o finančnom sprostredkovaní ukladá samostatnému finančnému agentovi – právnickej osobe povinnosť v lehote troch mesiacov odo dňa udelenia príslušného povolenia podať návrh na zápis finančného sprostredkovania do obchodného registra. Predmetom činnosti týchto obchodných spoločností je nesporne finančné sprostredkovanie. Ak ide o predmet činnosti je logické, že plnenie povinností vyplývajúcich so zákona o finančnom sprostredkovaní patrí do okruhu zariaďovania záležitostí spoločnosti. A jednou zo zákonných povinností pre samostatného finančného agenta – právnickú osobu, je zriadenie funkcie odborného garanta. A preto môžeme konštatovať, že pod pojem zariaďovania záležitostí spoločnosti v tomto prípade možno subsumovať aj vykonávanie činnosti odborného garanta.

Z tretej časti Obchodného zákonníka (obchodné záväzkové vzťahy) našu pozornosť venujeme pomenovanej zmluve, a to konkrétne mandátnej zmluve. Mandátna zmluva predstavuje konsenzuálny kontrakt, ktorého obsahom je záväzok mandatára obstaráť za odplatu pre mandanta na jeho účet určitú obchodnú záležitosť uskutočnením právnych úkonov v mene mandanta alebo uskutočnením inej činnosti a mandant sa zaväzuje zaplatiť mu za to od-

¹³ A to v prípade, ak zo zmluvy o výkone funkcie uzatvorenej medzi spoločnosťou a členom orgánu či spoločníkom, ak bola zmluva o výkone funkcie uzavretá alebo zo zákona nevyplýva iné určenie práv a povinností. Porovnaj ustanovenie § 66 ods. 3 Obchodného zákonníka.

¹⁴ OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár I*. Bratislava : IURA EDITION, 2005, s. 205.

platu.¹⁵ V praxi ide o jeden z najčastejšie uzatváraných zmluvných typov slúžiacich na spoluprácu medzi odborným garantom a samostatným finančným agentom.

Odborný garant samostatného finančného agenta a jeho funkcie

Terminologické spresnenie právnej úpravy nezmenilo rozsah povinností odborného garanta voči Národnej banke Slovenska ani voči samostatnému finančnému agentovi. Odborného garanta v súlade so zákonnou úpravou môžeme charakterizovať ako fyzickú osobu, ktorá na základe legislatívnych nárokov na svoju činnosť¹⁶, najmä na odbornú spôsobilosť, zodpovedá za riadne vykonávanie finančného sprostredkovania. V tom istom čase je odborný garant oprávnený vykonávať činnosť len pre jedného samostatného finančného agenta.

Odborný garant samostatného finančného agenta plní funkcie najmä v nasledovných oblastiach činnosti:

- kontrola – zákonná konštrukcia predpokladá preventívne pôsobenie tým, že odborný garant sleduje prácu zamestnancov vzťahujúca sa, či súvisiacu s finančným sprostredkovaním, t. zn. kontroluje akým spôsobom komunikujú s klientmi, ako zisťujú ich potreby, informujú o zmluve o poskytnutí finančnej služby, ako posudzujú ich spôsobilosť znášať náklady spojené s predmetným finančným produktom. Zároveň však nemôžeme opomenúť jeho funkciu ako akéhosi „korektora“, keďže *ex lege* mu vzniká povinnosť reagovať na deficity vznikajúce pri výkone finančného sprostredkovania prijímaním opatrení na ich elimináciu.;
- informačná podpora – ide o poradenstvo a pomoc, odborný garant má na základe svojich znalostí a vedomostí pôsobiť ako vedúca osobnosť kolektívu poskytujúca operatívnu pomoc, ktorá sa vzťahuje na otázky zamestnancov súvisiace s finančným sprostredkovaním;
- inšpekcia smerom dovnútra zahŕňajúca oblasť preverovania a vybavovania sťažností – finančné sprostredkovanie predstavuje službu, pri jej poskytovaní dochádza k hodnoteniu zo strany klienta, ktorý sa môže cítiť opomenutý, ukrátený na svojich právach a domáhať sa nápravy prostredníctvom sťažnosti. Samozrejme, že subjektívne hodnotenie nevylučuje skutočnosť, že objektívne došlo k pochybeniu.

¹⁵ OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L. a kol.: *Obchodné právo. Záväzkové právo*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURIS LIBRI, 2013, s. 273.

¹⁶ SLEZÁKOVÁ, A.: Najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti ako jedna zo zákonných požiadaviek kladených na odborného garanta finančného poradcu. In MALÍKOVÁ, E., V. (ed.): *Paneurópske Právnické Fórum 2016*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2016, s. 417.

Za účelom posúdenia individuálneho prípadu nezávislou osobou, zákonodarca kreuje povinnosť posúdenia sťažností odborným garantom.

- plnenie informačných povinností voči orgánu dohľadu – v sektore finančného sprostredkovania sú sekundárnou legislatívou zadefinované v zásade dva okruhy vykazovacích povinností, ktoré sú obsiahnuté v Opatrení Národnej banky Slovenska z 27. mája 2014 č. 10/ 2014 o obsahu, členení a spôsobe predkladania správ vedúceho zamestnanca vo finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve (ďalej len „opatrenie č. 10/2014“) a v Opatrení Národnej banky Slovenska z 11. marca 2014 č. 4/2014 o predkladaní výkazu o vykonávaní finančného sprostredkovania a výkazu o vykonávaní finančného poradenstva (ďalej len „opatrenie č. 4/2014“).¹⁷ Opatrenie č. 10/2014 určuje okruh adresátov vykazovacej povinnosti. Je tvorený okrem iného odborným garantom samostatného finančného agenta vykonávajúceho činnosť i prostredníctvom aspoň jedného podriadeného finančného agenta. Predmetný výkaz sa prekladá do 30 dní po uplynutí kalendárneho roka, pričom v predmetnom výkaze odborný garant monitoruje pre orgán dohľadu situáciu v samostatnom finančnom agentovi v oblasti zabezpečovania plnenia zákonných povinností svojimi podriadenými subjektmi.¹⁸ Od tohto je potrebné odlišiť výkaz podľa Opatrenia č. 4/2014. V súlade s ním notifikačnú funkciu plní odborný garant, a to samostatného finančného agenta, avšak zameriava sa na interné prostredie a nie na podriadené subjekty, pričom informuje o nedostatkoch a opatreniach prijatých na ich odstránenie.¹⁹ Predmetnú povinnosť je nutné plniť do 31. marca kalendárneho roka s obsahom údajov za predchádzajúci kalendárny rok.

Právnická osoba odborným garantom samostatného finančného agenta?

Zákonodarca výslovne neurčuje či činnosť odborného garanta samostatného finančného agenta môže vykonávať výlučne fyzická osoba, alebo aj právnická osoba. Gramatickým výkladom možno z platnej právnej úpravy abstrahovať nasledovné. Zákon o finančnom sprostredkovaní v ustanovení § 4 písm. j) stanovuje, že osobou sa rozumie fyzická osoba a právnická oso-

¹⁷ V tejto súvislosti si dovoľujeme dať do pozornosti, že predmetná sekundárna legislatíva ešte nereflektuje na zmenu terminológie a operuje s pojmom vedúci zamestnanec.

¹⁸ TKÁČ, P.: Dohľad na diaľku. In SLEZÁKOVÁ, A. –TKÁČ, P. –NOVOTNÁ, M.: *Samostatný finančný agent ako dohliadaný subjekt finančného trhu*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 93.

¹⁹ TKÁČ, P.: Dohľad na diaľku. In SLEZÁKOVÁ, A. –TKÁČ, P. –NOVOTNÁ, M.: *Samostatný finančný agent ako dohliadaný subjekt finančného trhu*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 93.

ba, ak v jednotlivých ustanoveniach predmetného zákona nie je uvedená iba fyzická osoba alebo iba právnická osoba.

Zákon o finančnom sprostredkovaní zároveň v ustanovení § 4 písm. l) definuje odborného garanta ako osobu v pracovnoprávnom vzťahu alebo obchodnoprávnom vzťahu s finančným agentom alebo finančným poradcom zodpovednú za vykonávanie finančného sprostredkovania alebo finančného poradenstva. Vykladajúc prvú časť predmetnej legálnej definície v spojení ustanovením § 11 ods. 1 Zákonníka práce hovoriacom o tom, že zamestnancom je fyzická osoba, ktorá v pracovnoprávných vzťahoch, a ak to ustanovuje osobitný predpis, aj v obdobných pracovných vzťahoch vykonáva pre zamestnávateľa závislú prácu, dospejeme k záveru, že odborným garantom samostatného finančného agenta môže byť len fyzická osoba. Avšak z druhej časti predmetnej legálnej definície nemožno vyvodit' jednoznačný záver. Predovšetkým vzhľadom na druhú časť Obchodného zákonníka (obchodné spoločnosti a družstvo). Napríklad ustanovenie § 56 ods. 3 Obchodného zákonníka definuje, že ak zákon neustanovuje inak, môžu byť zakladateľmi spoločnosti a zúčastňovať sa na jej podnikaní fyzické i právnické osoby. Vzťah medzi obchodnou spoločnosťou a spoločníkom pri zriaďovaní záležitostí spoločnosti je vzťahom obchodnoprávnym.²⁰ Ak by išlo o spoločníka, ktorý by bol právnickou osobou, bol by prípustný výklad, že činnosť odborného garanta samostatného finančného agenta môže vykonávať i právnická osoba.

Aby sme dospeli k jednoznačnému záveru je uvedené osobitné právne predpisy nevyhnutné vnímať v kontexte špecifickej regulácie finančného sprostredkovania a finančného poradenstva.

Zákon o finančnom sprostredkovaní užíva na viacerých miestach termín odborný garant. Máme za to, že jeho druhá a tretia časť operuje s predmetným pojmom spôsobom nevyvolávajúcom pochybnosti o tom, že ním môže byť výlučne fyzická osoba. Ustanovenie § 17 ods. 1 písm. g) zákona o finančnom sprostredkovaní hovorí o evidovaných údajoch v zozname samostatných finančných agentov, ktorými sú: meno a priezvisko odborného garanta a dátum začiatku vykonávania jeho funkcie, ak samostatný finančný agent má odborného garanta. Z uvedeného je zrejmé, že Národná banka Slovenska ako verejná autorita vedúca Register finančných agentov, finančných poradcov, finančných sprostredkovateľov z iného členského štátu v sektore poistenia alebo zaistenia a viazaných investičných agentov eviduje údaje, ktoré sú obsahom atribútmi prislúchajúcimi výlučne fyzickej osobe. V ustanovení § 17 ods. 1 písm. n) zákona o finančnom sprostredkovaní zákonodarca hovorí o dátume každého absolvovania osobitného finančného vzdelávania samostatného finančného agenta, ak ide o fyzickú osobu, alebo

²⁰ V súlade s vyššie uvedeným pod predmetný pojem možno subsumovať i plnenie povinností odborného garanta samostatného finančného agenta.

každého absolvovania osobitného finančného vzdelávania štatutárneho orgánu samostatného finančného agenta alebo aspoň jedného člena štatutárneho orgánu alebo odborného garanta samostatného finančného agenta, ak ide o právnickú osobu, a to pre každý sektor osobitne. Logicky, osobitné finančné vzdelávanie ako špecifický druh školenia môže absolvovať iba fyzická osoba. V ustanovení § 18 ods. 4 písm. b) zákona o finančnom sprostredkovaní zákonodarca hovorí o žiadosti o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti samostatného finančného agenta, ktorá v prípade, ak je žiadateľom právnická osoba obsahuje okrem iného meno, priezvisko, rodné číslo a trvalý pobyt odborného garanta žiadateľa. Meno, priezvisko, rodné číslo a trvalý pobyt uvádzané na žiadosti o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti samostatného finančného agenta sú dátami fyzickej osoby. A preto možno gramatickým i logickým výkladom dospieť k záveru, že činnosť odborného garanta môže vykonávať iba fyzická osoba.

Záver

Právny rámec regulujúci sektor finančného sprostredkovania a finančného poradenstva platný a účinný do 31. decembra 2015 zakotvoval pojem vedúci zamestnanec samostatného finančného agenta. V zákonnej úprave platnej a účinnej do 31. decembra 2015 absentoval explicitný odkaz na ustanovenia Zákonníka práce či Obchodného zákonníka, ktoré by definovali druh právneho vzťahu medzi vedúcim zamestnancom a odborným garantom. Z čoho vyplývalo, že zákonodarca výslovne neprikazoval, aby bol medzi vedúcim zamestnancom a samostatným finančným agentom pracovnoprávny vzťah. Rovnako výslovne nezakazoval existenciu obchodnoprávneho vzťahu medzi vedúcim zamestnancom a samostatným finančným agentom. V praxi fyzické osoby zastávajúce funkcie vedúceho zamestnanca samostatného finančného agenta, vykonávali túto činnosť i na základe obchodnoprávneho vzťahu. Z čoho vyplývalo, že fyzické osoby vykonávajúce činnosť vedúceho zamestnanca, neboli zamestnancami podľa Zákonníka práce a nenapĺňali znaky legálnej definície pojmu vedúci zamestnanec. Z nejednoznačnej regulácie vyvstávala otázka, či je potrebné, aby osoba označovaná právnymi normami finančného práva za vedúceho zamestnanca napĺňala znaky legálnej definície vedúceho zamestnanca podľa Zákonníka práce.

Právnu istotu nastolila novela zákona o finančnom sprostredkovaní. S účinnosťou od 1. januára 2016 bol z regulátorného prostredia vypustený pojem vedúci zamestnanec a nahradený pojmom odborný garant.

Odborného garanta v súlade so zákonnou úpravou môžeme charakterizovať ako fyzickú osobu, ktorá na základe legislatívnych nárokov na svoju činnosť, najmä na odbornú spôsobilosť, zodpovedá za riadne vykonávanie

finančného sprostredkovania. Odborný garant samostatného finančného agent plní funkcie predovšetkým v oblastiach činnosti, ku ktorým môžeme zaradiť plnenie informačných povinností voči orgánu dohľadu, kontrolu, inšpekciu smerom dovnútra zahŕňajúca oblasť preverovania a vybavovania sťažností a informačnú podporu.

Použitá literatúra

1. BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce. Komentár*. 4. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2015.
2. Dôvodová správa k článku VII zákona č. 437/2015 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 371/2014 Z. z. o riešení krízových situácií na finančnom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=6&CPT=1729>
3. KROPAJ, M.: Základy pracovného práva. In HOLUB, D. – VETERNÍKOVÁ, M. – KROPAJ, M. a kol. : *Základy práva pre ekonómov*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 243-282.
4. MINTÁL, J.: Základné povinnosti vedúcich zamestnancov. In *Práce a mzdy bez chýb, pokút a penále*, roč. 8, 2013, č. 11, s. 15-18.
5. OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár I*. Bratislava : IURA EDITION, 2005.
6. OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L. a kol.: *Obchodné právo. Záväzkové právo*. 2. dopl. a preprac. vyd. Bratislava : IURIS LIBRI, 2013. 419 s.
7. SLEZÁKOVÁ, A.: Najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti ako jedna zo zákonných požiadaviek kladených na odborného garanta finančného poradcu. In MALÍKOVÁ, E. V. (ed.): *Paneurópske Právnické Fórum 2016*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2016, s. 410-420.
8. TKÁČ, P.: Dohľad na diaľku. In SLEZÁKOVÁ, A. – TKÁČ, P. – NOVOTNÁ, M.: *Samostatný finančný agent ako dohliadaný subjekt finančného trhu*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 91-104.
9. VALČUHOVÁ, J.: Vedúci zamestnanci – práva a povinnosti. In *Práce a mzdy bez chýb, pokút a penále*, roč. 5, 2010, č. 11, s. 35-37.

TREST A TRESTANIE V PLATÓNOVEJ ŠTÁTOVEDE. ANALÝZA KRÁTKEJ PASÁŽE DIALÓGU *PROTAGORAS*

doc. JUDr. Marek Števček, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
marek.stevcek@flaw.uniba.sk

Trest a trestanie v Platónovej štátovede. Analýza krátkej pasáže dialógu *Protagoras*

Príspevok analyzuje krátku pasáž z Platónovho dialógu *Protagoras* z pohľadu antických teórií trestu a trestania. Načrtáva dve základné koncepcie, vyplývajúce z Platónovho textu, a anticipuje moderné vnímanie penologických reflexii Platónových myšlienok. Platónov text je dodnes inšpiratívny pre moderné koncepcie trestu a trestania.

Penalty and punishments in Plato's dialogue *Protagoras*

The article analyses the short passage of the Plato's dialogue *Protagoras* from the perspective of the ancient theory of penalty and punishments. The article outlines two basic concepts resulting from Plato's text and anticipating modern perception of penological reflection of the Plato's ideas. Plato's text is still inspiration for modern concepts of penalties and punishments.

Strafe und Bestrafung in Platon's Staatswissenschaft. Die Analyse einer kurzen Abhandlung aus dem Dialog *Protagoras*

Im Beitrag wird ein kurzer Teil des Dialogos *Protagoras* aus der Sicht der antiken Theorien von Strafe und Bestrafung analysiert. Es werden zwei grundlegende, sich aus Platon's Text ergebende Konzeptionen entworfen und eine moderne Wahrnehmung penologischer Reflexionen von Platon's Gedanken antizipiert. Platon's Text stellt eine ständige Inspiration für die modernen Konzeptionen von Strafe und Bestrafung dar.

Kľúčové slová: trest, penológia, humanizmus, represia, prevencia

Key words: penalty, penology, humanism, repression, prevention

Schlüsselbegriffe: Text, Pönologie, Humanismus, Repression, Vorbeugung

Úvod

Platónov dialóg *Protagoras* je klasifikovaný ako tzv. ranný dialóg – Patočka ho zaraďuje medzi tzv. malé sokratovské rozhovory.¹ Forma dialógu umožňuje Platónovi aj v tomto prípade vtiahnuť čitateľa do deja a rozvíjať tak aktívny prístup k textu. Dialogická forma Platónových úvah (nemožno hovoriť o ucelenej náuke) plnila viaceré funkcie, táto otázka však nie je predmetom našich úvah.

V *Protagorovi* ide predovšetkým o otázku akejsi „naučiteľnosti“ zdatnosti, o otázku vzťahu aténskeho občana k *polis* ako základnej jednotke spoločenského usporiadania, v ktorej sa realizujú jednotlivci. V rámci týchto otázok je krátko riešená i problematika trestu a trestania, a ich vplyvu na jednotlivca z hľadiska vzťahu občan – štát. Touto problematikou sa Platón zaoberal oveľa komplexnejšie v iných svojich dielach, predovšetkým v *Zákonoch*² a *Ústave*³. Rozsah práce nám neumožňuje analyzovať komplexne Platónove názory na túto otázku, a nepôjde nám ani o filozofickú analýzu dialógu *Protagoras* ako celku.⁴ Pokúsime sa explikovať Protagorom prezentovanú teóriu trestania.

Kontext

Dialóg *Protagoras* patrí medzi „najumelejšie“⁵ Platónove dialógy. Hlavnou osou deja je rozprava Sokrata a Protagora k otázke „naučiteľnosti“ zdatnosti na pozadí konfliktu protagorovského sofizmu a sokratovského intelektuálneho kontrastanoviska. Ako sa budeme snažiť preukázať, aj krátku pasáž venovanú trestu a trestaniu využíva Protagoras ako argument na to, aby zdôvodnil tvrdenie, že akejkoľvek ľudskej zdatnosti sa dá naučiť – a v neposlednom rade, že takúto náuku (*politikétechné*) je schopný zabezpečiť práve on.

„Ak si chceš ujasniť, Sokrates, čo to znamená trestať tých, ktorí páchajú bezprávie, sama tá úvaha ťa poučí, že aspoň ľudia sú toho názoru, že možno získať ľudskú cnosť“ (Pr, 324 a).

Pasáž o treste a trestaní tvorí tú časť dialógu, kde Protagoras v pomerne dlhom monológovi na pozadí mýtu o Prometeovi, Epimeteovi a Diovi „sofisticky“ argumentuje v prospech svojej tézy o naučiteľnosti cnosti.

V rámci tohto kontextu treba krátku pasáž 324a až 324d (Protagorovu reč o povahe trestu a trestania) vnímať.

¹ PATOČKA, J.: *Platón. Prednášky z antické filozofie*. Praha : SPN, 1991, s. 84 a nasl.

² Bližšie pozri STRAUSS, L.: *The Argument and the Action of Plato's Laws*. Chicago : The University of Chicago Press, 1975.

³ Bližšie pozri LYCOS, K.: *Plato on Justice and Power. ReadingBook I of Plato's Republic*. THE MACMILLAN PRESS LTD, 1993.

⁴ Vynikajúcu analýzu predložil Blitz, bližšie pozri BLITZ, M.: *Plato's Political Philosophy*. The Johns Hopkins University Press, 2010, s. 74 a nasl. Porovnaj tiež PATOČKA, J.: o. c., s. 133 a nasl.

⁵ PATOČKA, J.: o. c., s. 133.

Vlastná analýza

V uvedenom kontexte musíme konštatovať, že Protagorom koncipovaná teória trestu a trestania mu slúži skôr ako sofistický (pseudo)argument pre obhájenie tézy, že cnosť ako spomínané politické umenie možno dosiahnuť náukou. Podľa Patočku ide o *apotropaickú* teóriu trestu, teda teóriu, podľa ktorej trest nepredstavuje prvoplánovú pomstu spoločnosti na protiprávne konajúcom jedincovi (občanovi), ale akési odstrašenie „páchateľa“, no i potenciálnych páchatel'ov, čím trest plní v prvom rade sociálne funkcionality (porovnaj ďalšie výklady).

V koncepcii trestu prezentovanej Protagorom, a v jej negácii, sa vynárajú vlastne dve protichodné koncepcie trestania:

- i) Jedna, ktorá pôsobí represívne, takrečeno „do minulosti“, a možno ju nazvať akýmsi trestom pre trest, trestom bez vyššieho zmyslu a účelu. Plní skôr funkciu spoločenskej „pomsty“, prvoplánovej represie.
- ii) Druhá koncepcia naopak pôsobí na časovej osi „dopredu“, teda do budúcnosti. Plní funkcionality spoločenskej výchovy a prevencie, má pôsobiť odstrašujúco predovšetkým na tých, ktorí ešte spoločensky nebezpečnú činnosť nepáchajú.

Pri prvej koncepcii, ktorú Protagoras odmieta, zrejme žiadne závažné výčitky voči tomuto odmietnutiu nebude mať ani Sokrates (Platón).

„*Nikto totiž netrestá vinníkov, mysliac na to a len na to, že sa previnil, iba ten, kto sa neruzumne pomstí ako zvierá*“ (Pr, 324a).

To, čo odlišuje človeka organizovaného v spoločnosti od zvierat'a, je absencia motívu pomsty v konaní spoločenských inštitúcií dotovaných právomocou trestať. Domnievame sa, že v tomto by Sokrates bol s Protagorom zajedno.

Druhá spomínaná koncepcia znie na prvý pohľad pre čitateľa veľmi vábivo. Protagoras tu apeluje na hodnotu ľudského rozumu, akosi podprahovo a ľúbivo: „*Kto však chce trestať s rozumom, ten sa nepomstí za minulé previnenie – lebo by nemohol spôsobiť, aby sa odstalo to, čo sa stalo – ale trestá kvôli budúcnosti, aby sa tento istý človek znovu neprevinil a takisto aj druhý, ktorý videl, ako bol tento potrestaný*“ (Pr, 324b). Klosko v tejto súvislosti konštatuje: „*Though unpleasant in itself—in that it entails forgoing opportunities to profit at others' expense—it too has beneficial consequences, which in this case centre on having a good reputation for justice, which causes other people to treat one well. If one is regarded as unjust, one will be ostracized from society and punished.*“⁶

⁶ KLOSKO, G.: *The Development of Plato's Political Theory. Second edition.* Oxford University Press, 2006, s. 96.

Pojmové znaky apotropaickej teórie trestania tak možno stanoviť ako nutné obsahové zložky pojmu „spoločensky účelný trest“:

- i) trest pôsobí preventívne, nie represívne,
- ii) trest pôsobí do budúcnosti, nie do minulosti,
- iii) trest nepôsobí len a výlučne na páchatel'a protizákonnej (protispoločenskej) činnosti, ale najmä a predovšetkým na páchatel'ov potenciálnych,
- iv) hoci tento znak Protagoras výslovne nespomína, domnievame sa, že je vo vzťahu k ostatným pojmovým znakom nemenej dôležitý a v istom zmysle s nimi komplementárny – ide o otázku primeranosti trestu, istej idey miery, ktorá je gréckemu antickému mysleniu taká vlastná. Na to, aby trest plnil spoločenský účel, a nebol pomstou, nesmie byť postavený na princípe talionu (ako napríklad Chamurappiho zákonník so svojou zásadou „oko za oko, zub za zub“), ale na princípe úmery, humánosti a účelu.

Pri tejto druhej, Protagorom pretežovanej koncepcii trestu je otázne, či by s ňou vyslovil súhlas i Sokrates (teda vlastne jeho ústami Platón). Patočka v citovanej práci (s. 141) prezentuje názor, že skrze túto koncepciu Protagoras vlastne „subtilnejším a zvodnejším spôsobom“ zastáva rovnaké stanoviská, ako Melétos v *Apológii*. Ide stále o kľúčovú otázku naučiteľnosti zdatnosti politického umenia – a túto otázku, lepšie povedané Meléta prezentujúceho tento názor, Sokrates v *Apológii* persifloval. Teda aj Protagorovu tézu, ktoru prioritne argumentuje naučiteľnosť *politikétechné*, má byť Sokratovi takpovediac proti srsti.

S týmto názorom sa však, podľa nás, nemožno stotožniť. Porovnávať ťažkopádneho, zadubeného Meléta s briskným a intelektuálnym Protagorom je podľa nášho presvedčenia neprístojné. Ostatne, samotný Sokrates s touto Protagorovou tézou nepolemizuje, ba dokonca záver dialógu vyznieva akosi rozpačito, ako „názorová remíza“ s prípadnou odvetou v budúcnosti, ktorá sa však podľa všetkého nikdy neuskutočnila (aspoň z neskorších Platónových dialógov to nie je zrejme).

Ak sú nami uvedené dve koncepcie trestania vnímané ako protiklady, negácia jednej druhou, bude zrejme obhájititeľnejší názor, že by Platón (a v konečnom dôsledku i Sokrates) dali prednosť humánnejšej, „budúcnostnej“ koncepcii trestania, a nie spiatočnickej pomste postavenej na roveň pudovému správaniu zvierat'a.

Prípadné výhrady, že takáto koncepcia je v Protagorovom ponímaní relativistická⁷, zrejme nie sú namieste. Samotná koncepcia trestania, *nota bene* tá prezentovaná subii), nikdy nemôže byť relativistická – relativistické môžu prípadne byť postoje, referencie o nej, konotácie, do ktorých je zasadená.

⁷ Porovnaj ZILIOLI, U.: *Protagoras and the Challenge of Relativism. Plato's Subtlest Enemy*. Ashgate Publishing Company, 2007.

I o tom by sa zrejme dalo polemizovať, ale ak Protagoras využíva túto koncepciu trestania vo svoj argumentačný prospech, tak ten je následne spochybnený Sokratom, avšak samotná koncepcia nie. Domnievame sa, že keby Sokrates s touto koncepciou mal zásadnejší „morálny“ problém, určite by ho v texte dialógu artikuloval – čo sa však nestalo. Zrejme teda možno prisvedčiť názoru, že Platón s touto koncepciou trestania vyjadroval, hoc konkludentný, predsa len súhlas. K rovnakému záveru dospeli vo svojej monografii venovanej Platónovej koncepcii trestania Mackenzieová⁸, ako i v komentári k dialógu *Protagoras* Taylor.⁹

Penologické reflexie

Celkom zrejme nie je možné od Platóna očakávať definovanie penológie ako samostatnej vedy o zmysle a účele trestania, no napriek tomu v jeho texte možno vidieť isté reflexie problematiky účelnosti a zmyslu trestu v spoločenských konotáciách. Najvypuklejšie je to prezentované práve v nami analyzovaných pasážach dialógu *Protagoras*.

Najvýraznejším interpretačným problémom v tejto súvislosti (no napokon v celom dialógu, ba priam v dialogickej forme ako takej) je, ako sme už spomenuli, odlíšenie toho, čo Platón explikuje ako náuku Sokratovho partnera v dialógu (v tomto prípade Protagora), a čo sú jeho vlastné myšlienky. V zmysle tejto dištinkcie sa vyskytli názory, že slová, vložené Platónom do úst Protagora v analyzovaných pasážach, sú Protagorove vlastné myšlienky. Saunders v tejto súvislosti konštatuje: „*Clear evidence of penological reflection is to be found in some views put into Protagoras' mouth by Plato, which there seems no reason to suppose were not those of the great 'sophist' himself.*“¹⁰ Saunders dokonca postuluje naozaj penologické závery rezultujúce z pasáže 324b, doslova podľa neho má trest plniť funkciu istej „sociálnej hygieny“ – teda nie trest pre trest (pomsta), ale trest ako spoločenský nástroj zlepšenia podmienok rozvoja a nápravy jednotlivca v spoločnosti.¹¹ Dnes by sme zrejme použili termín „sociálna inklúzia“ v penologickom zmysle: „*He (rozumej Protagoras, pozn. aut.) argues that punishment is relevant to those qualities over which a man has control (unlike, say, congeni-*

⁸ Bližšie pozri MACKENZIE, M. M.: *Plato on Punishment*. University of California Press, 1981, s. 188.

⁹ TAYLOR, C. C. W.: *Plato. Protagoras. Translated with Notes*. Oxford : Clarendon Press, 1976, s. 96.

¹⁰ SAUDERS, T. J.: *PLATO'S PENAL CODE. Tradition, Controversy, and Reform in Greek Penology*. Oxford : CLARENDON PRESS, 1994, s. 132.

¹¹ Chovanková dokonca považuje za filozoficky odôvodniteľné, že trest plní funkciu konštitutívneho prvku ľudského života ako takého, porovnaj CHOVANKOVÁ, A.: Filozofické zdôvodnenie potreby trestu pre život človeka v Platónovom dialógu *Protagoras*. In Sucharek, P. – Stahel, R. (eds.): *Filozofia a umenie žiť*. Bratislava : SFZ SAV 2014, s. 42 a nasl.

tal physical deformity): it is an incentive to better conduct in the future, and hence a tool in the achieving of virtue, as well as a form of social hygiene."¹²

Trest teda pôsobí predovšetkým preventívne, odstrašujúco – robí síce človeka „lepším“, ale to práve preto, že trest (*timoreisthai*), a s tým spojené utrpenie odstrašujú. Odstrašujú nielen vinníka, ale i vinníkov potenciálnych: „aby sa tento istý človek znovu neprevinil a takisto aj druhý, ktorý videl, ako bol tento potrestaný“ (Pr, 324b).

Trestný systém navrhovaný Protagorom je tu pomerne progresívny, na čo doktrína i poukázala – napríklad Balabanová¹³ uvádza: „In this sense, the penal system here suggested is quite advanced. Protagoras has harsh words for the old, traditional system, which means “inflicting unreasoned punishment as one might upon a brute beast” (Prt. 324b). The justification for punishment does not lie entirely in the crime or offense, since that is part of the past, and what was done cannot be changed, erased, or restituted. The justification for punishment lies in the future—it is preventive. Punishment in this sense comes in order to intimidate Epimethean inclinations or Promethean calculations. Punishment is a restraint.

Je teda otázne, či a prípadne do akej miery Platón s týmito názormi veľkého Sokratovho protivníka súhlasí. Domnievame sa, že Platón Protagorovými ústami stanovuje i vlastnú doktrínu trestania. Tento názor odôvodňujeme predovšetkým tým, že v samotnom dialógu Sokrates Protagorove závery (samozrejme len v načrtnutých intenciách) nijako nespochybňuje, ba dokonca sa dá povedať, že s nimi konkludentne súhlasí. Konieckoncov, závery ohľadom zmyslu trestu a trestania prezentované Platónom v *Ústave a Zákonoch* tento názor podčiarkujú.

Záver

Platónove úvahy o trestaní ako integrálna súčasť jeho náuky o štáte a spravodlivosti, zohrala významnú úlohu v dejinách politickej a právnej filozofie.¹⁴ Parafrázujúc Whiteheada, ak celý systém európskej filozofickej tradície je len systém poznámok pod čiarou k Platónovi, tak i úvahy o povahe trestu a trestania môžu byť vnímané ako inšpiratívny základ úvah mysliteľov budúcich storočí. Pochopiteľne, túto parolu možno vnímať iba ako veľmi povrchnú alúziu na Platónov vplyv na európsky intelektualizmus – napriek tomu v Platónovej „penológii“ (pravdaže, nie ešte v dnešnej, prísne

¹² O. c. v pozn. 10.

¹³ BALABAN, O.: *Plato and Protagoras. Truth and Relativism in Ancient Greek Philosophy*. Boston : Lexingtonbooks, 1999, s. 182.

¹⁴ Bližšie k otázkam vývoja porovnaj HAVELOCK, E. A.: *The Greek Concept of Justice From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*. Cambridge, Massachusetts and London : Harvard University Press, 1978.

vnímanej ako samostatnej vedeckej disciplíny) možno vidieť základ a „prá-
látku“ Beccariových prác, ktoré sa stali etalónom doktríny trestu a trestania
v európskej tradícii.

Použitá literatúra

1. BALABAN, O.: *Plato and Protagoras. Truth and Relativism in Ancient Greek Philosophy*. Boston : Lexingtonbooks, 1999.
2. BLITZ, M.: *Plato's Political Philosophy*. The Johns Hopkins University Press, 2010.
3. HAVELOCK, E. A.: *The Greek Concept of Justice From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1978.
4. CHOVANCOVÁ, A.: Filozofické zdôvodnenie potreby trestu pre život človeka v Platónovom dialógu *Protagoras*. In *Sucharek, P. – Šťáhel, R. (eds.): Filozofia a umenie žiť*. Bratislava : SFZ SAV, 2014.
5. KLOSKO, G.: *The Development of Plato's Political Theory. Second edition*. Oxford University Press, 2006.
6. LYCOS, K.: *Plato on Justice and Power. Reading Book I of Plato's Republic*. THE MACMILLAN PRESS LTD, 1993.
7. MACKENZIE, M. M.: *Plato on Punishment*. University of California Press, 1981.
8. PATOČKA, J.: *Platón. Přednášky z antické filosofie*. Praha : SPN, 1991.
9. SAUDERS, T. J.: *PLATO'S PENAL CODE. Tradition, Controversy, and Reform in Greek Penology*. Oxford : CLARENDON PRESS, 1994.
10. STRAUSS, L.: *The Argument and the Action of Plato's Laws*. Chicago : The University of Chicago Press, 1975.
11. TAYLOR, C. C. W.: *Plato. Protagoras. Translated with Notes*. Oxford : Clarendon Press, 1976.
12. ZILIOLI, Ugo: *Protagoras and the Challenge of Relativism. Plato's Subtlest Enemy*. Ashgate Publishing Company, 2007.

LEGISLATÍVNA ÚPRAVA NELEGÁLNEJ PRÁCE A NELEGÁLNEHO ZAMESTNÁVANIA¹

JUDr. PhDr. Silvia Treľová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta managementu
Katedra informačných systémov
silvia.trelova@fm.uniba.sk

Legislatívna úprava nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania

Do právneho systému Slovenskej republiky sa zákonom o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní zaviedol pojem nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie. Ide o problematiku, ktorá v ostatnom období je veľmi diskutovanou témou, nakoľko má negatívny dopad jednak na jednotlivca – fyzickú osobu, na zamestnávateľa ako aj na celú spoločnosť. Legislatívne vymedzenie pojmov ako je nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie, resp. ich pozitívne a negatívne vymedzenie, možno považovať za absolútne rozhodujúce, nakoľko vyhľadávanie a potieranie tohto druhu práce a zamestnávania je významným druhom ochrany podnikateľského a pracovného trhu.

Gesetzliche Regelung der illegalen Arbeit und illegalen Beschäftigung

Das Konzept der Schwarzarbeit und illegalen Beschäftigung im slowakischen Rechtssystem wurde durch das Gesetz über illegale Arbeit und illegale Beschäftigung eingeführt. Dies ist ein Thema, das in der letzten Zeit stark diskutiert wird, denn es übt einen negativen Einfluss sowohl auf den Einzelnen – auf die natürliche Person, den Arbeitgeber sowie auf die ganze Gesellschaft aus. Legislative Definitionen wie Schwarzarbeit und illegale Beschäftigung bzw. die positiven und negativen Definitionen können als absolut entscheidend betrachtet werden, da der Unternehmer- und Arbeitsmarkt geschützt werden muss.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA číslo 1/0203/16 s názvom „Vyváženosť práv a povinností zamestnanca a zamestnávateľa v pracovnoprávných vzťahoch“ (zodpovedný riešiteľ prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.)

Legislative regulation of illegal work and illegal employment

The concept of illegal work and illegal employment introduced into the Slovak legal system by the Act on Illegal work and Illegal employment. This is a subject that is much discussed topic in the recent period, because it has a negative impact both on individual – the natural person, to employers and to society as a whole. Legislative definitions of illegal work and illegal employment, respectively their positive and negative definition, can be considered absolutely crucial, because searching and combating this type of work and employment is an important kind of protection of business and labor market.

Kľúčové slová: nelegálna práca, nelegálne zamestnávanie, pracovnoprávny vzťah, dôchodkové poistenie

Schlüsselbegriffe: Schwarzarbeit, illegale Beschäftigung, Arbeitsverhältnis, Rentenversicherungs

Keywords: illegal work, illegal employment, employment relationship, pension insurance

Úvod

Vážnym problémom v rámci pracovnoprávnych vzťahov je výkon nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, čo vedie kompetentné orgány k zintenzívneniu vyhľadávania a potierania výkonu tejto práce. Vzhľadom na priebežné zisťovanie výkonu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania z hľadiska aplikačnej praxe v Slovenskej republike, ako aj vzhľadom na skúsenosti zo zahraničia a existenciu legislatívnych úprav k danej problematike, bol v Národnej rade Slovenskej republiky schválený zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní“), ktorý nadobudol účinnosť 1. apríla 2005. Problematika nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania ešte pred účinnosťou tohto zákona, ako aj po jej legislatívnej úprave, sa stala mimoriadne diskutovanou témou. O aktuálnosti a zároveň aj o zložitosti danej problematiky svedčí skutočnosť, že zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní bol viac krát novelizovaný, a to aj z dôvodu zisťovania porušovania zákazu tohto druhu práce zo strany príslušných kontrolných orgánov.

Legislatívny vývoj nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania

V pôvodnom znení zákona o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní zákonodarca v § 2 explicitne vymedzil pojem nelegálna práca a nelegálne

zamestnávanie. Aj keď išlo o osobitné vymedzenie týchto pojmov, ich spoločnými črtami bola skutočnosť, že fyzická osoba, ktorá vykonáva závislú prácu pre právnickú osobu alebo fyzickú osobu, ktorá je podnikateľom nemá s týmito osobami založený pracovnoprávny vzťah alebo vzťah založený podľa zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov. To isté platilo, aj pokiaľ išlo o osobu, ktorá bola cudzincom a absentovalo u nej povolenie na prechodný pobyt na účely zamestnania a povolenie na zamestnanie. Iba za nelegálnu prácu sa považoval výkon závislej práce uchádzača o zamestnanie, ak si nespĺnil oznamovaciu povinnosť voči úradu práce, sociálnych vecí a rodiny.² Vymedzenie pojmu nelegálne zamestnávanie rozšíril zákonodarca aj o výkon závislej práce na základe už založeného pracovnoprávneho vzťahu, avšak zamestnávateľ si nespĺnil oznamovaciu povinnosť voči Sociálnej poisťovni.

Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní popri vymedzení pojmov zároveň zakotvil kontrolu výkonu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania zo strany inšpektorátu práce, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, ako aj postihy za porušenie zákazu tejto nelegálnej činnosti.

Reakciou na problémy súvisiace s aplikačnou praxou pri vykonávaní tohto zákona bola novela, ktorá nadobudla účinnosť 1. júla 2006.³ V zmysle platnej právnej úpravy, a to až do účinnosti tejto novely, sa za nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie považoval aj výkon práce pre fyzickú osobu, ktorá bola podnikateľom zo strany jeho príbuzného v priamom rade⁴, súrodencu alebo manžela. To znamená, že ak príbuzný v priamom rade, súrodenec alebo manžel vypomáhal podnikateľovi bez založenia pracovnoprávneho vzťahu, oba tieto subjekty mohli byť sankcionované, nakoľko sa jednalo o nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie, čo bolo viac ako diskutabilné a v konečnom dôsledku to bolo aj legislatívne upravené.

S účinnosťou od 1. marca 2010 sa výrazne sprísnil dopad nelegálneho zamestnávania, nakoľko pokiaľ ide o opakované porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania, toto sa považuje za osobitne závažné porušenie zákona o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a na základe takéhoto porušenia možno zrušiť živnostenské oprávnenie.

² Podľa § 34 ods. 4 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách v zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v pôvodnom znení uchádzač o zamestnanie osvedčuje skutočnosti rozhodné pre vedenie v evidencii uchádzačov o zamestnanie pri podávaní žiadosti o zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie a je povinný najneskôr do troch pracovných dní písomne oznámiť úradu každú zmenu oproti predchádzajúcemu zápisu v evidenciu uchádzačov o zamestnanie.

³ Zákon č. 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁴ Podľa § 117 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník sa stupeň príbuzenstva dvoch osôb určuje podľa počtu zrodení, ktorými v priamom rade pochádza jedna od druhej a v pobočnom rade obidve od najbližšieho spoločného predka.

Zásadnú zmenu legálnej definície nelegálneho zamestnávania priniesol zákon č. 223/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávani a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Tento zákon nadobudol účinnosť 20. júla 2011 a podstatne zmiernil prihlasovaciu povinnosť zamestnávateľa voči Sociálnej poisťovni. V zmysle tejto novely bolo nelegálne zamestnávanie predefinované ako „zamestnávanie právnickou osobou alebo fyzickou osobou, ktorá je podnikateľom, ak využíva závislú prácu fyzickej osoby, má s ňou založený pracovnoprávny vzťah podľa osobitného predpisu a do začiatku výkonu kontroly nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania nesplnila povinnosť voči Sociálnej poisťovne“, t. j. povinnosť prihlásiť zamestnanca do registra poistencov Sociálnej poisťovne. Aj keď táto zmena bola odôvodnená ako „legislatívno-technická úprava reagujúca na poznatky z aplikačnej praxe“, domnievame sa, že išlo o zásadnú zmenu vo vymedzení pojmu nelegálne zamestnávanie, a to s ohľadom na možnosť uplatnenia sankcie voči zamestnávateľovi.

Podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnom poistení“) zamestnávateľ je povinný prihlásiť zamestnanca do registra poistencov včas, vo väčšine prípadov pred vznikom nemocenského poistenia, dôchodkového poistenia a poistenia v nezamestnanosti, najneskôr pred začatím výkonu činnosti zamestnanca. Zamestnávateľ, ktorý si túto povinnosť síce nesplnil, ale zamestnanca prihlásil do registra poistencov Sociálnej poisťovne aj po tomto termíne, ale do začiatku výkonu kontroly nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, nenaplnil skutkovú podstatu nelegálneho zamestnávania.

Podľa nášho názoru touto legislatívnou úpravou sa riešili vo väčšine prípadov situácie, kedy zamestnávateľ a to aj neúmyselne si nesplnil včas oznamovaciu povinnosť voči Sociálnej poisťovni, avšak dodatočne si túto povinnosť splnil. Za pozitívum treba považovať skutočnosť, že ak cieľom zamestnávateľa nebolo porušovať zákon o sociálnom poistení a ani nelegálne zamestnávať zamestnanca, zamestnávateľ nebol sankcionovaný. Táto legislatívna úprava prezentovala poznatky z aplikačnej praxe, že nemožno dogmaticky a automaticky všetko považovať za nelegálne zamestnávanie a je nevyhnutné odlišovať určité špecifické prípady od nelegálneho zamestnávania.

Jednou z ďalších noviel zákona o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávani⁵ však došlo opätovne k zmene vymedzenia pojmu nelegálneho zamestnávania, pričom sa zákonodarca vrátil k pôvodnému vymedzeniu po-

⁵ Zákon č. 308/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávani a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

jmu z roku 2005, teda k povinnosti prihlásiť zamestnanca do registra poisťencov už pred vznikom sociálno-poisťovacích právnych vzťahov, najneskôr pred začatím výkonu činnosti zamestnanca, čo platí aj v súčasnosti.

Ostatná novela zákona o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní⁶ upravila problematiku zodpovednosti za nelegálne zamestnávanie, ktorú upravuje § 7b tohto zákona. Podľa § 7b ods. 1 zákona aj naďalej bez zmeny platí, že právnická alebo fyzická osoba nie je zodpovedná za nelegálne zamestnávanie štátneho príslušníka tretej krajiny, ak tento sa zdržiava na území Slovenskej republiky v rozpore s predpismi o pobyte cudzincov, vykonáva závislú prácu a táto osoba nevedela, že doklad o pobyte alebo oprávnenie na pobyt, ktoré predložila, boli sfaľované. Ide o problematiku vysoko aktuálnu práve v súčasnom období, napr. negatívne poznatky z praxe niektorých agentúr dočasného zamestnávania. Poznatky z činnosti niektorých agentúr v ostatnom období potvrdzujú, že dočasná agentúrna práca sa v Slovenskej republike využíva v neprospech zamestnancov. „Preto v európskej právnej literatúre sa v súvislosti s agentúrnou prácou usudzuje ako o novodobom otroctve.“⁷ Uvedenou ostatnou novelou, ktorá bola prijatá v nadväznosti na smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2014/67/EÚ z 15. mája 2014 o presadzovaní smernice 96/71/ES o vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb a ktorá zdôrazňuje potrebu prispieť v boji proti nelegálnemu zamestnávaniu v kontexte vysielania zamestnancov, sa rozšírila problematika zodpovednosti zamestnávateľa za nelegálne zamestnávanie. Nové oprávnenia kontrolných orgánov by mali zabezpečiť účinnejší boj s nelegálnym zamestnávaním najmä v obchodnoprávných vzťahoch, ktoré môžu mať aj charakter vyslania. Vyplýva to z ustanovenia § 7b ods.5 zákona o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní, podľa ktorého právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá je podnikateľom, nesmie prijať prácu alebo službu, ktorú jej na základe zmluvy dodáva alebo poskytuje poskytovateľ služby⁸ prostredníctvom fyzickej osoby, ktorú nelegálne zamestnáva, ak ide o cezhraničné poskytovanie služby po dobu presahujúcu päť dní v období 12 mesiacov od prvého poskytnutia služby alebo o vnútroštátnu dodávku práce alebo cezhraničnú dodávku práce. Pre zistenie tejto skutočnosti právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá je podnikateľom a ktorá „odoberá“ prácu alebo službu, má právo žiadať od poskytovateľa služby v nevyhnutnom rozsahu potrebné doklady a potrebné osobné údaje fyzických osôb, prostredníctvom ktorých dodáva prácu alebo poskytuje službu. Táto požiadavka má slúžiť na zabezpečenie kontroly, či poskytovateľ služby neporušu-

⁶ Zákon č. 351/2015 Z. z. o cezhraničnej spolupráci pri vysielaní zamestnancov na výkon prác pri poskytovaní služieb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁷ BARANCOVÁ, H.: Súčasný stav a aktuálne úlohy slovenského pracovného práva. In *Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Praha : Leges, 2016, s. 26.

⁸ Poskytovateľom služby sa rozumie právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá na základe zmluvy dodáva alebo poskytuje právnickej osobe alebo fyzickej osobe, ktorá je podnikateľom prácu alebo službu.

je zákaz nelegálneho zamestnávania, pričom poskytovateľ tejto požiadavke je povinný vyhovieť.

Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní teda prezumuje, že odberateľ o porušení zákazu nelegálneho zamestnávania zo strany poskytovateľa služby vedel alebo mal vedieť a nemal od poskytovateľa prijímať prácu a službu prostredníctvom nelegálne zamestnaných zamestnancov. Ide o tzv. absolútnu objektívnu zodpovednosť. Na jednej strane treba konštatovať, že umožnením postihu odberateľov práce a služby pôsobí právna úprava preventívne v potláčaní nelegálneho zamestnávania, na druhej strane však ju možno z hľadiska aplikačnej praxe chápať aj ako príklad administratívnej náročnosti, a to hlavne vo vzťahu k malému a strednému podnikaniu.

Zmeny v legislatíve upravujúcej zákaz nelegálneho zamestnávania prišli aj úpravu správnych deliktov, za ktoré kontrolné orgány ukladajú pokuty. V platnosti je určenie minima a maxima výšky pokuty. Za porušenie zákazu prijať prácu alebo službu je kontrolný orgán povinný uložiť právnickej osobe alebo fyzickej osobe, ktorá je podnikateľom pokutu od 2 000 eur do 200 000 eur, a ak ide o nelegálne zamestnávanie dvoch a viac fyzických osôb súčasne, uložená pokuta je minimálne 5 000 eur. Výška pokuty teda závisí od rozhodnutia kontrolného orgánu a možno ju uložiť do dvoch rokov odo dňa prerokovania protokolu o výsledku kontroly a najneskôr do troch rokov odo dňa porušenia zákazu. Pokiaľ ide o výkon nelegálnej práce, tento sa hodnotí ako priestupok, za ktorý možno uložiť pokutu do 331 eur.

Kontrolu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania vykonávajú kontrolné orgány, a to inšpektorát práce, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Touto kontrolou nie sú dotknuté kontrolné oprávnenia iných orgánov, ako napr. kontrolných orgánov Sociálnej poisťovne alebo zdravotných poisťovní. Všetky tieto kontrolné orgány sú pri vykonávaní kontroly nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania povinné spolupracovať a poskytovať si potrebné informácie v rozsahu svojej pôsobnosti a zamestnávateľia sú povinní im poskytovať informácie v rozsahu svojej pôsobnosti, poskytovať doklady, vyjadrenia a ďalšie písomnosti potrebné na zabezpečenie prípravy kontroly a výkonu kontroly.

Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie – pozitívne vymedzenie

Platná právna úprava, t. j. zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní vymedzuje pojem nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie, ustanovuje zákaz vykonávania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, výkon kontroly a postihu za porušenie tohto zákazu.

Pokiaľ ide o vymedzenie pojmov zákon rozlišuje prípady, kedy ide o súbežný výkon nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania a prípady, kedy sa vymedzuje pojem iba nelegálnej práce a iba nelegálneho zamestnávania. Toto rozlíšenie má význam z hľadiska postihu, nakoľko pri súbehu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania môže byť sankcionovaný súčasne zamestnávateľ ako aj zamestnanec. Ak ide iba o nelegálnu prácu, môže byť sankcionovaný jedine zamestnanec a v prípade iba nelegálneho zamestnávania môže byť uložená sankcia jedine zamestnávateľovi.

O nelegálnu prácu a súčasne aj o nelegálne zamestnávanie ide vtedy, ak fyzická osoba vykonáva závislú prácu pre právnickú osobu alebo fyzickú osobu, ktorá je podnikateľom a tieto subjekty závislú prácu, resp. prácu týchto fyzických osôb využívajú bez založenia pracovnoprávneho vzťahu⁹, t. j. bez existencie pracovnej zmluvy, prípadne bez existencie niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru (dohoda o vykonaní práce, dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru) alebo bez založenia štátnozamestnaneckého pomeru¹⁰.

Podľa § 42 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce“) pracovný pomer sa zakladá písomnou pracovnou zmluvou medzi zamestnávateľom a zamestnancom. Povinnosť uzatvoriť pracovnú zmluvu v písomnej forme zabezpečuje právnu istotu účastníkov pracovnoprávneho vzťahu a nedodržanie písomnej formy pracovnej zmluvy môže mať nepriaznivý dopad z hľadiska aplikačnej praxe. Zákonodarcu chráni zamestnanca a uzatvorenie pracovnej zmluvy inou než písomnou formou nie je dôvodom pre jej neplatnosť. Aj v takomto prípade dochádza ku vzniku pracovného pomeru, na ktorý sa plne aplikujú ustanovenia Zákonníka práce.¹¹ Z ustanovenia § 17 ods. 2 Zákonníka práce vyplýva, že právny úkon, ktorý sa neurobil predpísanou formou, je neplatný, len ak to ustanovuje Zákonník práce alebo osobitný predpis. Nakoľko Zákonník práce predpisuje písomnú formu pracovnej zmluvy, no neustanovuje, že v prípade jej nedodržania je pracovná zmluva neplatná, teda chýba doložka neplatnosti, nedodržanie písomnej formy nespôsobuje neplatnosť pracovnej zmluvy. Toto konštatovanie potvrdzuje aj platná judikatúra¹².

Nedodržaním písomnej formy pracovnej zmluvy je pracovný pomer založený na základe ústne uzavretej pracovnej zmluvy. Keďže platí, že prejav vôle účastníkov sa môžu uskutočniť aj iným spôsobom, ktorý nevzbudzuje pochybnosť o tom, čo chceli účastníci prejsť, pracovný pomer je teda platne dohodnutý aj na základe ústne uzavretej pracovnej zmluvy, resp. i konkludentne.

⁹ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

¹⁰ Zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹¹ MATLÁK, J.: *Pracovná zmluva*, Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. 117 s.

¹² R 68/1971

Na druhej strane Zákonník práce písomnú formu pracovnej zmluvy výslovne určuje a nevypracovanie písomnej pracovnej zmluvy sa považuje za porušenie pracovnoprávnych predpisov, za čo môže byť zamestnávateľ zo strany orgánov inšpekcie práce¹³ sankcionovaný.

Iná situácia je pri dohodách o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Každá z týchto dohôd musí mať písomnú formu, inak je neplatná. Absencia písomnej formy pracovnej zmluvy, dohody o vykonaní práce, dohody o pracovnej činnosti, dohody o brigádnickej práci študentov, má za následok existenciu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnania.

Výkon závislej práce sa považuje za nelegálnu prácu a súčasne aj za nelegálne zamestnávanie taktiež v prípade, ak bol založený pracovnoprávny vzťah na základe pracovnej zmluvy a na strane zamestnanca vystupuje štátny príslušník tretej krajiny¹⁴ a nie sú splnené podmienky na jeho zamestnávanie.¹⁵ V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že štátny príslušník tretej krajina môže byť zamestnaný len v pracovnom pomere.

Nesplnenie oznamovacej povinnosti voči Sociálnej poisťovni zo strany fyzickej osoby, ktorá má so zamestnancom založený pracovnoprávny vzťah má za následok vznik nelegálneho zamestnávania. Iba o nelegálne zamestnávanie ide vtedy, ak zmluvné strany majú napr. uzatvorenú pracovnú zmluvu, ale zamestnávateľ v zmysle § 231 ods. 1 písm. b) zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o sociálnom poistení) neprihlásil zamestnanca do registra poistencov a sporiteľov starobného dôchodkového sporenia na sociálne poistenie, t. j. na nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie, poistenie v nezamestnanosti a na účely úrazového poistenia a garančného poistenia pred vznikom pracovného pomeru, najneskôr pred začatím výkonu činnosti. V danom prípade nie je rozhodujúce založenie pracovnoprávneho vzťahu, ale vznik tohto vzťahu.

Za nelegálne zamestnávanie sa považuje aj sprostredkovanie zamestnania spôsobom, ktorý nie je v súlade so zákonom o službách zamestnanosti.

Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie – negatívne vymedzenie

Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní okrem pozitívneho vymedzenia pojmu nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie v § 2a aj ne-

¹³ Zákon č. 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁴ Príslušníkom tretej krajiny treba rozumieť štátneho príslušníka krajiny, ktorá nie je členským štátom Európskej únie, iným zmluvným štátom Dohody o Európskom hospodárskom priestore alebo Švajčiarskou konfederáciou, alebo je osobou bez štátnej príslušnosti

¹⁵ Podľa § 21 ods.1 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

gatívne vymedzuje tieto pojmy. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že absencia pracovnej zmluvy alebo niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru nemá za následok vznik nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania v prípade, ak prácu pre fyzickú osobu, ktorá je podnikateľom vykonáva zákonom ustanovená fyzická osoba. To znamená, že aj v prípade výkonu práce napr. bez založenia pracovnoprávneho vzťahu, zmluvné strany nemôžu byť za zákonom ustanovených podmienok z tohto titulu sankcionované. Ide o tri okruhy subjektov – príbuzný v priamom rade (priamy predok, priamy potomok), súrodenec alebo manžel. Príbuzenstvo v priamom rade sa týka aj osvojiteľov a osvojencom, nakoľko osvojením vzniká medzi osvojiteľom a osvojencom rovnaký vzťah, aký je medzi rodičmi a deťmi¹⁶. Každý z tohto uvedeného okruhu subjektov môže vykonávať prácu pre fyzickú osobu, ktorá je podnikateľom aj bez existencie pracovnej zmluvy, ak ide o osobu, ktorá je podľa zákona o sociálnom poistení účastníčkou poistných vzťahov v rámci dôchodkového poistenia. Zákon nerozlišuje či ide i o obligatórnu alebo fakultatívnu účasť na dôchodkovom poistení. Z hľadiska osobného rozsahu dôchodkového poistenia zákon o sociálnom poistení upravuje okruhy subjektov, ktoré sú povinne dôchodkovo poistené¹⁷. Pokiaľ ide o zamestnanca, povinne dôchodkovo poistený je každý zamestnanec, nakoľko poistný pomer dôchodkového poistenia vzniká u zamestnanca priamo zo zákona (ex lege), t.j. nejde o zmluvný vzťah, ktorý možno založiť zmluvou alebo dohodou. Vznik poistného pomeru nie je v danom prípade závislý od vôle týchto fyzických osôb.

Pokiaľ ide o trvanie poistného pomeru dôchodkového poistenia zamestnanca, toto je viazané na trvanie právneho vzťahu, ktorý poistenie zakladá, nie na skutočný výkon činnosti. Na existenciu poistného pomeru nemajú vplyv okolnosti, ktoré sa v priebehu jeho trvania môžu vyskytnúť. Poistný pomer zamestnanca trvá teda aj počas dovolenky, materskej dovolenky, dočasnej pracovnej neschopnosti pre chorobu a úraz, potreby ošetrovania fyzickej osoby za prvých desať dní, prekážok v práci s náhradou mzdy. Trvanie poistného pomeru neovplyvní u zamestnanca ani absencia v odvodových povinnostiach. Vyplýva to z § 140 zákona o sociálnom poistení, ktorý upravuje vylúčenie povinnosti platiť poistné poistencom ako aj zamestnávateľom. To znamená, že poistný pomer dôchodkového poistenia trvá aj za obdobie, po ktoré poistenec a ani zamestnávateľ neplatí poistné na dôchodkové poistenie zamestnanca napr. počas trvania dočasnej pracovnej neschop-

¹⁶ Podľa § 97 zákona č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁷ Podľa § 15 ods.1 zákona o sociálnom poistení povinne dôchodkovo poistení sú pri splnení ďalších zákonom ustanovených podmienok: zamestnanec, samostatne zárobkovo činná osoba, fyzická osoba, ktorá sa riadne stará o dieťa do šiestich rokov jeho veku alebo o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom do 18 rokov jeho veku, fyzická osoba, ktorej sa poskytuje, fyzická osoba, ktorej sa poskytuje príspevok za opatrovanie, fyzická osoba, ktorej sa vypláca úrazová renta, ohrozený alebo chránený svedok, vojak dobrovoľnej vojenskej prípravy

nosti pre chorobu alebo úraz, poberania materského, poberania ošetrovného. Iný právny dopad má osobitný inštitút v rámci sociálneho poistenia a to prerušenie povinnej účasti v rámci sociálno-poist'ovacích právnych vzťahov¹⁸. Pri prerušení na rozdiel od vylúčenia povinnosti platiť poistné sa síce tiež neplatí poistné, ale fyzická osoba po dobu prerušenia napr. dôchodkového poistenia, nie je účastníčkou tohto poistenia. Podľa § 26 ods. 5 zákona o sociálnom poistení vznik prerušenia povinného dôchodkového poistenia sa posudzuje rovnako ako zánik povinného dôchodkového poistenia a skončenie prerušenia tohto poistenia sa posudzuje rovnako ako vznik tohto poistenia.

Poistný pomer zamestnanca zaniká dňom skončenia pracovnej činnosti, ktorá zakladá poistenie. Zánik poistného pomeru je späť so zánikom právneho vzťahu, ktorý poistný pomer zakladá. Z uvedeného vyplýva, že poistný pomer zaniká dňom skončenia pracovného pomeru, a nie dňom skončenia skutočného výkonu práce.

Pre úplnosť treba dodať, že povinne dôchodkovo poistená je aj samostatne zárobkovo činná osoba, u ktorej účasť na tomto poistení sa na rozdiel od zamestnanca viaže na jej príjem z podnikania a inej samostatnej zárobkovej činnosti v rozhodujúcom období. U samostatne zárobkovo činnnej osoby povinné dôchodkové poistenie zaniká aj z titulu napr. dňom zániku oprávnenia vykonávať túto činnosť.

¹⁸ Podľa § 26 zákona o sociálnom poistení:

Zamestnancovi sa prerušuje povinné dôchodkové poistenie v období, v ktorom

- čerpá pracovné voľno bez náhrady mzdy alebo čerpá služobné voľno bez nároku na plat alebo služobný príjem, okrem ospravedlnenej neprítomnosti zamestnanca v práci z dôvodu jeho účasti na štrajku,
- je dlhodobo uvoľnený z pracovného pomeru, štátnozamestnaneckého pomeru alebo zo služobného pomeru na výkon verejnej funkcie, na výkon odborovej funkcie alebo na výkon funkcie člena zamestnaneckej rady, ak sa mu neposkytuje náhrada mzdy,
- má neospravedlnenú neprítomnosť v práci,
- je vo výkone väzby alebo vo výkone trestu odňatia slobody; to platí vo vzťahu k činnosti, z ktorej je povinne nemocensky poistený a povinne dôchodkovo poistený a počas jej vykonávania bol vzatý do výkonu väzby alebo nastúpil výkon trestu odňatia slobody,
- čerpá rodičovskú dovolenku, ak ide o ženu a v období, v ktorom čerpá rodičovskú dovolenku a nemá nárok na materské, ak ide o muža,
- od 11. dňa potreby osobného a celodenného ošetrovania fyzickej osoby do skončenia potreby tohto ošetrovania,
- odo dňa nasledujúceho po uplynutí 52 týždňov trvania dočasnej pracovnej neschopnosti do jej skončenia.

Samostatne zárobkovo činnnej osobe sa prerušuje povinné dôchodkové poistenie v období, v ktorom

- má pozastavené prevádzkovanie živnosti, pozastavený výkon činnosti alebo pozastavenú činnosť,
- je vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody,
- od 11. dňa potreby osobného a celodenného ošetrovania fyzickej osoby do skončenia potreby tohto ošetrovania,
- odo dňa nasledujúceho po uplynutí 52 týždňov trvania dočasnej pracovnej neschopnosti do jej skončenia,
- má nárok na rodičovský príspevok.

Okrem povinnej účasti na dôchodkovom poistení, § 15 ods. 4 zákona o sociálnom poistení upravuje možnosť účasti na dobrovoľnom dôchodkovom poistení. Podľa tohto ustanovenia, fyzická osoba môže byť aj dobrovoľne dôchodkovo poistená, ak má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt, povolenie na prechodný alebo povolenie na trvalý pobyt a dovŕšila 16 rokov veku.

V prípade, ak príbuzný v priamom rade, súrodenec alebo manžel nie je dôchodkovo poistený, môže vypomáhať fyzickej osobe, ktorá je podnikateľom aj bez založenia pracovnoprávneho vzťahu alebo štátnozamestnaneckého pomeru, ak je poberateľom zákonom ustanoveného dôchodku¹⁹, napr. starobný dôchodok, invalidný dôchodok, výsluhový dôchodok. V týchto prípadoch sa výkon činnosti nekvalifikuje ako výkon nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania.

To isté platí aj v prípade, ak niektorá z týchto osôb je žiakom alebo študentom do 26 rokov. Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní neobmedzuje možnosť výkonu práce v týchto prípadoch formou štúdia. To znamená, že príbuzný v priamom rade, súrodenec alebo manžel môže vypomáhať fyzickej osobe, ktorá je podnikateľom aj bez založenia pracovnoprávneho vzťahu alebo štátnozamestnaneckého pomeru a to bez ohľadu či študuje na strednej alebo vysokej škole dennou alebo externou formou štúdia. Aj keď zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní nevymedzuje pojem žiaka a študenta, žiakom na tieto účely treba rozumieť fyzickú osobu, ktorá sa zúčastňuje na výchovno-vzdelávacom procese v strednej škole²⁰ a študentom sa rozumie študent vysokej školy²¹.

Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní negatívne vymedzuje tieto pojmy iba vo vzťahu k fyzickej osobe, ktorá je podnikateľom. Samozrejme táto výnimka sa nemôže vzťahovať na zamestnávateľa, ktorý je právnickou osobou (napr. spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť), nakoľko v tomto prípade nemožno hovoriť o príbuzenskom vzťahu. Rovnako to platí aj pre fyzickú osobu, ktorá nie je podnikateľom, keď iná fyzická osoba vykonáva pre ňu určitú činnosť a táto nenapĺňa znaky závislej práce podľa Zákonníka práce.²²

¹⁹ Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

Zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

²⁰ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²¹ Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²² Podľa § 1 ods. 1 a 2 Zákonníka práce závislá práca je práca vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom. Závislá práca môže byť vykonávaná výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu alebo výnimočne za podmienok ustanovených v tomto zákone aj v inom pracovnoprávnom vzťahu. Závislá práca nemôže byť vykonávaná v zmluvnom občianskoprávnom vzťahu alebo v zmluvnom obchodnoprávnom vzťahu.

Záver

Problematika nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania v ostatných rokoch bola a aplikačná prax aj v súčasnom období dokazuje, že je aktuálnou témou, ktorej zo strany jednotlivých subjektov a to predovšetkým v rámci pracovnoprávných vzťahov treba venovať osobitnú pozornosť. Významné postavenie pri riešení tejto problematiky zaujímajú orgány inšpekcie práce. Pri riešení tohto problému si treba uvedomiť skutočnosť, že ide o zabezpečenie zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, čím sa realizuje aj ochranná funkcia pracovného práva, a to predovšetkým vo vzťahu k zamestnancovi ako slabšej strane v rámci pracovnoprávneho vzťahu. „Na potrebu odlišného ponímania zamestnanca a zamestnávateľa, ktorá evidentne vyvstáva z potrieb aplikačnej praxe, však zareagoval zákonodarca v novom civilnom procesnom predpise – v zákone č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok. Tento nový procesný predpis prvýkrát v novodobej právnej histórii vymedzil zamestnanca ako tzv. slabšiu stranu sporu.“²³ A práve z tohto dôvodu treba problematike nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania aj naďalej venovať náležitú pozornosť.

Použitá literatúra

1. BARANCOVÁ, H.: Súčasný stav a aktuálne úlohy slovenského pracovného práva. In *Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Praha : Leges, 2016, s. 26.
2. HAMULÁK, J.: (Ne)rovnosť zamestnanca a zamestnávateľa v pracovnoprávných vzťahoch. In *Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Praha : Leges, 2016, s. 210-211.
3. MATLÁK, J.: *Pracovná zmluva*, Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. 117 s.

²³ HAMULÁK, J.: (Ne)rovnosť zamestnanca a zamestnávateľa v pracovnoprávných vzťahoch. In *Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Praha: Leges, 2016, s. 210-211.

**VYPLYV JUDEO-KREŠŤANSKEJ TRADÍCIE
NA ŠTÁT A PRÁVO Z POHLADU DNEŠKA
(habilitačná prednáška)**

JUDr. Mgr. Martin Turčan, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra teórie práva a sociálnych vied
martin.turcan@flaw.uniba.sk

Úvod

Vážené dámy, vážení páni,
milé kolegyne, milí kolegovia,
dovoľte mi začať od Adama: V slovenskom jazyku existuje nemálo fráz,
ktoré sú inšpirované Bibliou. Pre prípadných neveriacich Tomášov uvediem
niekoľko príkladov: „obliecť sa do Evinho rúcha“, „stáť ako solný stĺp“,
„zaujať farizejský postoj“, „byť mánotratným synom“, „ležať ako Lazár“,
či „zachovať sa ako milosrdný Samaritán.“ To je len pár z mnohých slov-
ných spojení, ktoré používame a ktoré sú jednoznačne ovplyvnené kresťan-
skou či židovsko-kresťanskou náboženskou tradíciou.

Výučbu predmetu *Právo a vplyv judeo-kresťanskej tradície* som v uply-
nulých akademických rokoch na fakulte začínal spravidla poukazom na tieto
frazologizmy. Pekne ilustrujú prienik našej kultúry s náboženskými myš-
lienkami alebo aspoň s určitými náboženskými obrazmi. A kde sú myšlien-
ky či obrazy, tam sú snáď aj stopy hodnôt.

Ponúka sa teda otázka: Aký dopad má dnes kresťanské náboženstvo na
právo a štát? Možno vidieť odraz jeho hodnôt v inštitútoch slovenského
práva? Ako nahliadať na širší európsky kontext? Aká budúcnosť nás v da-
nom ohľade čaká? Týchto a podobných otázok sa chcem dotknúť v nasle-
dovných minútach vo svojej prednáške a to interdisciplinárnym spôsobom
(dotknem sa právnych, sociologických, teologických a prípadne aj iných sú-
vislostí).

Moja téza, ktorú sa v tejto prednáške pokúsim ilustrovat' na konkrétnych príkladoch, znie, že dnes síce nie je vplyv judeo-kresťanskej tradície na sekularizované štáty a ich právo veľký, no nie je bezvýznamný a západné spoločnosti, majú potenciál tento vplyv v budúcnosti výrazne zvýšiť, najmä s ohľadom na postupujúcu globalizáciu sveta, v ktorej môže byť judeo-kresťanská tradícia určitým zdrojom identity (najmä pre Európu a Ameriku).

Pojem judeo-kresťanskej tradície

O judeo-kresťanskej tradícii občas zachytíme zmienku v akademickej spisbe či v mediách. Niekedy počujeme konzervatívnych politikov zdôrazňovať, že Európa stojí „na judeo-kresťanských koreňoch“,¹ alebo narazíme na vyjadrenie amerických republikánov, že USA sú „judeo-kresťanským štátom“ (Judeo-Christian nation). Čo vlastne výraz „judeo-kresťanský“ alebo „judeo-kresťanská tradícia“ znamená?

Tento termín sa podľa Websterovho slovníka rodí na prelome 19. a 20. storočia (v tomto čase sa objavuje v Oxfordskom slovníku).² Možno ho chápať ako označenie hodnôt kresťanského (a židovského) náboženstva, ktoré mali tradične svoj význam vo verejnom živote. Existuje samozrejme viacero kritikov daného pojmu. Niektorí tvrdia, že ide vlastne o oxymoron. Judaizmus je predsa judaizmom preto, že odmieta kresťanstvo a kresťanstvo je predsa kresťanstvom preto, že prekonalo judaizmus; tvrdil to napríklad slávny rabín Eliezer Berkovits.³ Slavoj Žižek zas poukazuje na skutočnosť, že by bolo vhodnejšie používať termín „judeo-moslimský“, ktorý by odlišoval blízkovýchodnú kultúru od západnej (euro-americkej).⁴ Nájdu sa aj takí, čo tvrdia, že pojem je v podstate vynálezom americkej zahraničnej politiky.⁵ Že jeho účelom je vlastne vyjadriť „americké“ alebo „západné“ hodnoty a tieto presadiť aj v iných častiach sveta.

Židia sa k termínu „judeo-kresťanská tradícia“ spravidla nehlásia a termín vystihuje skôr kresťanské myšlienkové dedičstvo, než židovské. Možno každopádne hovoriť o súbore hodnôt a noriem, ktoré nachádzame v Biblii resp. v jej interpretáciách v priebehu dejín. Hodnôt, ktorými sa euro-americký svet tradične odlišoval, či stále odlišuje, od ázijského alebo afric-

¹ Ku koreňom Európy pozri napríklad moju prednášku *Hodnotové východiská európskej civilizácie*. Dostupné na internete: https://cdv.uniba.sk/fileadmin/cdv/U3V/studijne-materialy/TURCAN_Martin_Prav.fak_Hodnotove_vychodiska_europskej_civilizacie.pdf [22-12-2016].

² <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Judeo-christian?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Judeo-christian&sa=Search#922> [22-6-2011].

³ Tamtiež.

⁴ Tamtiež.

⁵ Tamtiež.

kého sveta. Hodnôt, na ktorých je postavená kresťanská etika, legislatíva a politika.⁶

Z hľadiska noriem je určitým symbolom pojmu judeo-kresťanskej tradície nepochybne Dekalóg – desať Božích prikázaní. Nejednen politik sa naň odvolá. V „kresťanskom svete“ ich nájdeme vyobrazené nielen v kostoloch ale tiež v samosprávnych či štátnych inštitúciách. Tento súbor desiatich prikázaní vyrytých do kameňa môžeme rozdeliť na normy o vzťahu človek – Boh a človek – človek.

Pravá doska Desatora býva obvykle chápaná ako *lex naturalis* i v nenáboženskej vetve jusnaturalizmu. Otázky úcty k rodičom, vraždy, krádeže či krivého svedectva sú spravidla nadkultúrnymi otázkami a v tej najvšeobecnejšej rovine v nich panuje univerzálna zhoda (vražda je všeobecne pokladaná za neprijateľnú, podobne krádež či klamstvo alebo pohrdanie rodičmi). Určité rozdiely samozrejme existujú v konkrétnej aplikácii týchto noriem.

Pokiaľ ide o ľavú dosku Desatora, teda o dosku, ktorá sa zaoberá prikázaniami o vzťahu človeka k Bohu⁷ snáď by sme mohli povedať, že otázka úcty k Bohu je v aktuálnom diskurze svetského (štátom tvoreného) práva buď neaktuálnou, alebo ju možno badať nanajvýš v diskusii o mieste náboženstva vo verejnom živote (príkladom snahy uplatniť túto časť Desatora v spoločnosti teda môže byť polemika, či má byť štát sekulárny alebo konfesijný). Priestupkové a trestné úpravy znevažovania náboženstva, domnievam sa, nemožno pokladať za cielený prejav „úcty k Bohu“, pretože od čias prvých humanistov sa v Európe zdôrazňuje potreba ochrany ľudí (veriacich), nie Boha. Humanisti tvrdili, že potrestanie urážky Božieho majestátu treba ponechať Bohu, nie ľuďom. Možno spomenúť Caesareho Beccariu ktorý sa na európskom kontinente v 18. storočí zapísal ako bojovník za zmäkčenie trestného práva. O dekády ho v Amerike predbieha Roger Williams, ktorý začína bojovať za slobodu presvedčenia a určité uvoľnenie vzťahu náboženstva a práva už v 17. storočí. Samozrejme, chvíľu trvá, kým úsilie humanistov zožne svoje plody. V priebehu 19. a 20. storočia sa napokon svet viditeľne mení a prienik judeo-kresťanskej tradície s právnymi systémami, a do určitej miery aj so spôsobmi štátnej politiky, s ktorými bol celý stredovek a časť novoveku taký zviazaný, sa postupne zužuje.

Namiesto je otázka: Môžeme pozorovať nejaký ešte stále pretrvávajúci vplyv tejto tradície na štát a právo? Pozrime sa na domáce prostredie.

⁶ Z širšieho aspektu možno pod tento termín zahrnúť aj mimobiblické myšlienkové tradície (kresťanská filozofia, kánonické právo a pod.) a tiež kultúrne záležitosti ako sú symbolika a zvyky (napríklad skutočnosť, že v západnom svete sa oslavujú Vianoce či Veľká noc, alebo, že viaceré vlajky európskych štátov obsahujú kríž).

⁷ Prikaz mať jedného Boha, prikaz nezhotovovať si modly, nebrať Božie meno nadarmo a svätiť deň odpočinku (šabat, sobotu).

Judeo-kresťanská tradícia v Slovenskej republike

Slovenská republika sa podľa čl. 1 ods. 1 Ústavy SR neviaže na žiadnu ideológiu, ani náboženstvo. Miera náboženskej neutrality (sekularizmu)⁸ štátu však býva rôzna a zrejme len málokto, ak vôbec niekto, štát je dnes absolútne sekulárnym.⁹ Dôsledne sekulárna teda nie je ani Slovenská republika. Túto skutočnosť snáď ilustruje už fakt, že preambula Ústavy SR sa hlási k cyrilo-metodskému duchovnému dedičstvu. V jednom zo svojich príspevkov¹⁰ som síce poukázal na skutočnosť, že toto dedičstvo možno čítať aj sekulárne, s ohľadom na čl. 1 ods. 1 (v zmysle zásady „nejasné vo svetle jasného“) ho totiž možno chápať ako prínos písma, podporu slovenskej kultúry a vo všeobecnosti budovanie štátnosti Veľkej Moravy ako historického predchodcu, ku ktorému sa Slovenská republika hlási, avšak konzervatívni právnici či politici sa môžu prinajmenšom snažiť tvrdiť, že v danom vyhlásení preambuly sa štát prihlasuje ku svojim kresťanským koreňom a tým pádom aj ku kresťanským hodnotám. Text preambuly im prinajmenšom dáva takúto možnosť. To samozrejme vyvoláva otázky o interpretácii ústavných noriem, čoho najilustratívnejším a snáď najzásadnejším príkladom je problém interrupcií a potenciálneho zavedenia eutanázie, ktoré by boli takýmto „kresťanským“ čítaním ústavného textu zrejme vylúčené ako protiústavné (čl. 15, ktorý hovorí o ochrane života, by sme museli čítať s ohľadom na „kresťanskú“ preambulu). Ústavný súd doposiaľ zaujal iné stanovisko.¹¹ Jeho rozlíšenie medzi pojmami ľudskej bytosti a ústavnej hodnoty vo vzťahu k ľudskému životu pred narodením je v zásade „ne-judeo-kresťanské“. Uvidíme však, či v budúcnosti nedôjde k zmene v tomto chápaní. Preambulická zmienka o cyrilo-metodskom duchovnom dedičstve možnosť takejto zmeny aspoň teoreticky predstavuje.

Domnievam sa, že takmer v každom právnom odvetví dnes možno poukázať na oblasť, v ktorej sa dá uvažovať o pretrvávaní vplyvu judeo-kresťanskej tradície, resp. ktorá môže byť pre konzervatívnych proponentov potenciálnou príležitosťou pre judeo-kresťanskú interpretáciu nášho práva. Skúsme sa pri týchto oblastiach krátko zastaviť.

V ústavnom práve môžeme okrem preambulického prihlásenia sa k cyrilo-metodskému duchovnému dedičstvu samozrejme poukázať na úpravu štátnych symbolov – konkrétne na štátny znak, štátnu vlajku a štátnu pe-

⁸ Niekedy sa rozlišujú pojmy *nábožensky neutrálny*, *sekulárny* či *laický* štát. Medzi uvedenými pojmami na účely tejto prednášky nerozlišujem.

⁹ Dôsledne nenáboženskou sa snaží byť Severná Kórea, to čo sa v nej praktizuje, však vykazuje rysy tzv. *civilného náboženstva*, ako ho nazývajú sociológovia. K tomu pozri napríklad NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D.: *Sociologie náboženství*. Praha : Portál, 2007.

¹⁰ Pozri TURČAN, M.: *Morálka Ústavy SR*. In *Milníky práva v stredo európskom priestore*. Bratislava : PraF UK, 2011, s. 361-370.

¹¹ PL. ÚS 12/2001.

čať,¹² ktoré obsahujú známy „cyrilo-metodský kríž“, čo je potenciálne v zákrýte s chápaním cyrilo-metodského duchovného dedičstva ako konceptu s kresťanským obsahom. Symbol kríža v štátnych symboloch samozrejme nutne neznamená akceptáciu náboženských hodnôt štátom. Môže byť však podporným argumentom. Alebo prinajmenšom ďalším motívom pre hľadanie týchto hodnôt na iných miestach nášho právneho poriadku.

Keď sa pozrieme do Ústavy, môžeme si v nej všimnúť (opakovanú) zmienku o prirodzenom práve (preambula, čl. 134 ods. 4). Ústava akoby teda akceptovala jusnaturalizmus. Teóriu prirodzeného práva, ktorú, zdá sa, v nejakej podobe uznáva aj Ústavný súd SR, možno v konečnom dôsledku zredukovať až na etickú (či meta-etickú) teóriu. A práve tu sa otvára priestor vymedzeniu morálnej autority a náboženským predstavám. Osobne sa síce domnievam, že čl. 1 ods. 1 Ústavy je v daných súvislostiach určitou bariérou pre apel na kresťanského Boha a kresťanské morálne hodnoty, no konzervatívci majú opäť možnosť minimálne sa oň pokúšať...

Doktrína prirodzeného práva býva neraz kladená do súvisu s inštitútom dobrých mravov, ktorý nachádzame v našom právnom poriadku zakotvený vo viacerých právnych odvetviach. Najčastejšie je skloňovaný snád' v občianskom práve. Dobré mravy tu slúžia ako významný materiálny korektív. Patria medzi predpoklady platnosti právneho úkonu. Úkon, ktorý bude vykonaný v rozpore s dobrými mravmi, bude z hľadiska práva neplatný. Možno sa pýtať, čo pod pojmom dobrých mravov rozumieť a či takýto materiálny korektív tiež neotvára cestu náboženským hodnotám do hodnotenia právnych vzťahov. Vo svojom príspevku *Dobré mravy a judeo-kresťanská tradícia* som poukázal na skutočnosť, že tento inštitút je dedičstvom rímskej jurisprudencie, no udržal sa pri živote aj vďaka absorbovaniu kánonickým právom, ktoré ho používa dodnes. Určitá historická stopa kresťanstva na tomto inštitúte iste viazne, no domnievam sa, že v štáte ktorý je nábožensky neutrálny, nemožno kresťanský rozmer tohto pojmu preťažovať a zrejme sa tu dá hovoriť len o hodnotách spoločne zdieľaných religióznou i sekulárnou zložkou spoločnosti.

Potenciálne o čosi lepším príkladom pretrvávajúceho vplyvu judeo-kresťanskej tradície na náš právny systém, je problematika štátnych sviatkov a dní pracovného pokoja. Medzi štátnymi sviatkami nachádzame deň venovaný Cyrilovi a Metodovi (s prívlastkom „svätí“) a medzi ostatnými dňami pracovného pokoja je viacero kresťanských sviatkov. Vianoce a Veľkú noc netreba pripomínať. Nájdeme tu aj sviatok Sedembolestnej Panny Márie, či sviatok Všetkých svätých. Význam zakotvenia týchto dní v našom právnom poriadku je pracovno-právny: zamestnancom musia zamestnávateľia bez ohľadu na ich a svoj konfesijný status poskytnúť pracovné voľno s náhradou mzdy a v prípade práce im musia poskytnúť príplatok. Rovnako

¹² Čl. 8 a 9 Ústavy SR.

sú na tom nedele – tradičný väčšinový kresťanský deň odpočinku, ako je kresťanskou majoritou interpretovaný v zmysle tretieho resp. štvrtého príkázania Desatora (na rozdiel od židovstva a menšinovej časti kresťanstva, kde sa zachováva sobota). Ustanovenie § 93 ods. 1 Zákonníka práce uvádza, že „zamestnávateľ je povinný rozvrhnúť pracovný čas tak, aby zamestnanec mal raz za týždeň dva po sebe nasledujúce dni nepretržitého odpočinku, ktoré musia pripadať na sobotu a nedeľu alebo na nedeľu a pondelok.“ Problematika voľnej nedele bola vo svete v posledných rokoch opakovane viac ráz otváraná a vznikli aj inštitúcie bojujúce za dôslednejšie zachovanie nedeľného pokoja. Domácom príkladom môže byť *Aliancia za nedeľu*, ktorá okrem iných svojich aktivít pravidelne vyhlasuje 13. máj za „Slovenský deň za voľnú nedeľu“.¹³ Aliancie tohto typu existujú aj v iných štátoch Európy.¹⁴ Tretí marec bol vyhlásený za medzinárodný deň voľnej nedele.¹⁵ V pozadí snáh je nepochybne aj duchovný aspekt tohto dňa, no apely sa v sekulárnom dialógu týkajú najmä ochrany zdravia zamestnancov a potreby podpory rodiny, ktorá môže byť v tento deň spolu.¹⁶

Rodina patrí medzi inštitúcie kresťanstvom dlhodobo vyzdvihované. Tradičný model rodiny je jednou zo základných hodnôt judeo-kresťanskej tradície. V štátnom kontexte ide o rodinno-právnu a o ústavno-právnu otázku. Tu možno poukázať na skutočnosť, že manželstvo ako *monogamný* inštitút *na dobu neurčitú*, je v našom kultúrnom a právnom kontexte nepochybne výsledkom vplyvu judeo-kresťanskej tradície. Dôrazom na monogamný a trvalý aspekt manželstva sa európska a americká kultúra, ktorá je postavená na tomto dedičstve judeo-kresťanskej tradície, dodnes viditeľne odlišuje od moslimského sveta, ktorý pozná inštitút polygynie a tradične tiež inštitút dočasných manželstiev – tzv. *mutah*.

Myšlienka dočasného manželstva je v židovsko-kresťanskom poňatí nepredstaviteľná. Tým sa judeo-kresťanský prístup líši aj od súčasného sekulárneho prístupu, ktorý pripúšťa voľnejšie zväzky (bez uzavretia manželstva), pričom v sekulárnej sexuológii sa hovorí sa aj o tzv. „dočasnej monogamnosti muža“.¹⁷ V diskusiách o registrovaných partnerstvách osôb

¹³ <http://alianciazanedelu.sk/tag/nedela/> [22-12-2016].

¹⁴ Napríklad v Rakúsku. Pozri <http://www.hlavnespravy.sk/aliancia-za-nedelu-proti-uvolnovaniu-pravidiel/752313> [22-12-2016].

¹⁵ Na portáli evanjelik.sk možno nájsť takúto správu: „*Katolícka a evanjelická cirkev v Nemecku spoločne podporujú medzinárodnú akciu nielen v Nemecku, ale aj v niektorých štátoch EÚ, aby sa nedeľa 3. marca 2013 konala v znamení voľna. Podporujú tým „Alianciu pre voľnú nedeľu“, ktorá sa zasadzuje za tieto ciele. Vo vyhlásení predsedu Nemeckej biskupskej konferencie arcibiskupa Roberta Zollitscha a predsedu Rady EKD, Nikolausa Schneidera sa zdôrazňuje, že nedeľa má slúžiť pre oddych, vypnutie, nabranie nových síl, posilnenie spojenia rodičov a detí. Oddýchnuť si má telo, duch i duša. Práca a hospodárstvo v živote nie sú všetko. Kresťania majú v tento deň, ako Pánov deň, posilniť svoju dušu i ducha na bohoslužbách. Ochrana nedele takto poslúži spoločnosti ako celku.*“ <http://e-anjelic.sk/?p=5203> [23-12-2016].

¹⁶ Pozri napríklad TRNOVEC, S.: *Voľná nedeľa, spoločný sviatok rodiny*. Dostupné na internete: <https://blog.postoj.sk/7273/volna-nedela-spolocny-sviatok-rodiny> [23-12-2016].

¹⁷ Pozri napríklad <http://www.zverina.cz/cs/sme-monogamni-aspon-nbsp-docasne/40/> [23-12-2016].

rovnakého pohlavia reagujú liberáli na námietku, že zrušenie tradičnej definície manželstva môže viesť k akceptovaniu skupinových manželstiev či dočasných manželstiev, niekedy slovami, že takto dnes problém nestojí. Znamená to, že zrejme pripúšťajú možnosť, že časom sa otvoria aj témy polygamie a časového obmedzenia manželstva. Neraz tiež zaznieva hlas, aby štát vôbec nevstupoval do uzatvárania či rušenia manželstiev, čiže, aby šlo skôr o spoločenský, než o právny vzťah (podobne ako zásnuby).¹⁸

Prebiehajúca diskusia o uzákonení registrovaných partnerstiev osôb rovnakého pohlavia, ktorou je SR v porovnaní so západom, kde sa rieši už otázka homosexuálnych manželstiev, v podstate pozadu, je príkladom vyostrenia kontrastu medzi zástancami judeo-kresťanskej tradície a liberálmi. Vyzdvihnutie tradičného manželstva možno badať aj v nedávnej novele ústavy z r. 2014, ktorou bolo manželstvo v čl. 41 ods. 1 Ústavy definované ako „jedinečný zväzok medzi mužom a ženou.“

V oblasti rodinného práva je zaujímavou aj problematika trestania detí. Z hľadiska judeo-kresťanskej tradície akoby (na rozdiel od postmoderných sekulárnych trendov výchovy) bol prípustný telesný trest dieťaťa. V Biblii, v knihe Prísloví, sa píše: „*Nezdráhaj sa potrestať chlapca, veď nezomrie, keď ho udrieš prútom. Ty ho síce udrieš prútom, ale zachrániš mu život od podsvetia.*“¹⁹ Súčasné trendy vo výchove však telesné trestanie detí odmietajú. V Nórsku napríklad došlo k odobratiu detí kresťanským rodičom, ktorí údajne aplikovali telesné tresty.²⁰ Zdá sa, že v našom prostredí je telesné trestanie zatiaľ väčšinou spoločnosti akceptované. Známe sú problémy s odoberaním detí zahraničnými úradmi slovenským rodičom za tresty, ktoré sú u nás chápané ako prijateľné a bežné. Telesné tresty v princípe dovoľuje aj naša legislatíva. Zákon o rodine v § 30 ods. 3 uvádza, že „*rodičia majú právo použiť pri výchove dieťaťa primerané výchovné prostriedky tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývin dieťaťa.*“ Telesné tresty sú teda na Slovensku zo zákona prípustné, sú však limitované požiadavkou primeranosti. Otázkou je, či a kedy dôjde k zmenám a akým spôsobom sa k prípadnej zmene postavia konzervatívni zástancovia.

Pokiaľ ide o oblasť trestného práva, dôvod pýtať sa na pretrvávajúce hodnoty judeo-kresťanskej tradície v našom právnom systéme nám tu okrem kriminalizácie bigamie dáva aj trestná úprava incestu (súlož medzi príbuznými). Súlož medzi príbuznými patrí medzi hriechy, ktoré judeo-

¹⁸ Pozri napríklad debatu medzi známym americkým konzervatívnym aktivistom Ryanom Andersonom a sociologičkou Judith Staceyovou. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=vR6CZaY4YIg> [23-12-2016].

¹⁹ Príslovia 23,13-14. *Biblia*. Slovenský ekumenický preklad. Dostupné na internete: http://www.biblia.sk/index.php?akc=biblia_sk&hl_kniha=pro&strana=23&hl_druh=0#ts1 [22-12-2016].

²⁰ <http://www.lifenews.sk/content/n%C3%B3rske-org%C3%A1ny-rozhodli-%C5%BEe-kres%C5%A5ansk%C3%A9-deti-vr%C3%A1tia-rod%C4%8Dom> [22-12-2016].

kresťanská tradícia rázne odmieta. Normatívny základ pre odsúdenie krvismilstva dáva už zákon Mojžišov, ktorý v knihe Levitikus obsahuje pomerne obšírny katalóg neprípustných sexuálnych vzťahov v rámci rodiny.²¹ Vymedzenie, ktoré rodinné zväzky sú neprípustné a ktoré sú prípustné, môže byť samozrejme aj v rámci judeo-kresťanskej tradície chápané rôzne, jednoznačne sa tu však odmietajú pohlavné vzťahy medzi súrodencami a tiež medzi predkami a potomkami. Týmto spôsobom sa dnes vyjadruje aj náš Trestný zákon, ktorý kriminalizuje súlož s príbuzným v priamom rade alebo so súrodencom. Ide o dedičstvo judeo-kresťanskej tradície? Komentár od I. Mencerovej uvádza, že „ustanovenie § 203 TZ nechráni dodržiavanie istých morálnych zásad súžitia v rodine v oblasti sexuálnych vzťahov, pretože nepostihuje vykonanie orálneho styku, análneho styku alebo iných sexuálnych praktík ale len vykonanie súložu, ktorou sa porušuje objekt tohto trestného činu – záujem spoločnosti na zdravej populácii.“²² Zaujímavé by však bolo vedieť, ako by sa orgány činné v trestnom konaní v skutočnosti postavili k súložu napríklad medzi súrodencami, z ktorých aspoň jeden by bol preukázateľne neplodný. Ak by sa rozhodli takéto osoby stíhať, šlo by o jasný dôkaz, že ustanovenie je vnímané „morálne“ a nie „biologicky“.

V oblasti trestného práva možno azda poukázať aj na inštitút *milosti* (prípadne tiež *amnestie*). Tento inštitút má snáď svoje korene v kresťanskej náuke o Božej milosti. O milosti Boha – suveréna, ktorý ospravedlňuje „odsúdeného“ hriešnika, podobne ako prezident v mene štátu (suveréna) ospravedlňuje odsúdeného kriminálnika. Nie je to však isté. Kresťanské pozadie môže mať aj trestno-právny inštitút účinnej ľútosti. Tento inštitút zbavuje páchatel'a trestno-právnych dôsledkov svojho konania, ak škodlivé následky svojho konania opravil, alebo ak urobil včas oznámenie na orgány činnom v trestnom konaní. Účinná ľútosť je pri spovedi v katolíckej teológii podmienkou absolúcie (zbavenia viny). Historická súvislosť medzi týmto trestno- a cirkevnoprávnym inštitútom je takisto prinajmenšom možná.

Spomenúť môžeme aj trestno-právnu úpravu spovedného a pastoračného tajomstva, ktorá chráni kňazov a iné osoby vykonávajúce duchovenskú činnosť pred následkami neinformovania orgánov činných v trestnom konaní o zločinoch, o ktorých sa dozvedeli pod podmienkou mlčanlivosti. Pastoračné tajomstvo je chránené len vo vzťahu k už spáchanému skutku (problém neoznámenia činu), spovedné aj vo vzťahu k pripravovanému skutku (problém

²¹ Pozri Levitikus 18. kapitola.

²² BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. a kol.: *Trestný zákon, Osobitná časť: Komentár. II. diel. 1. vydanie.* Praha : C. H. Beck, 2011, s. 432; Pozri tiež ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2012, s. 1905. Zaujímavé však je, že táto skutková podstata nie je systematicky zaradená medzi trestné činy všeobecne nebezpečné ani medzi trestné činy ohrozujúce život a zdravie, ale je zaradená medzi trestné činy proti ľudskej dôstojnosti.

neprekazenia činu). Dôvodom mimoriadnej ochrany spovedného tajomstva, je jeho poňatie v katolíckej teológii ako absolútne nevyzraditeľného.²³

Všetko vyššie uvedené je v súlade s mojou tézou, že dnes nie je vplyv judeo-kresťanskej tradície na sekularizované právne systémy, vrátane toho slovenského, síce veľký, no nie je bezvýznamný a má teoretickú možnosť rásť.

Judeo-kresťanská tradícia a nadnárodný kontext

Keď odvrátíme svoju pozornosť od SR a zameriame sa na EÚ, v Zmluve o EÚ si môžeme všimnúť zmienku, ktorú zaviedla Lisabonská zmluva, že signatári uzatvárajú zmluvu „*čerpajúc inšpiráciu z náboženského dedičstva Európy*.“ Je zrejmé, že týmto dedičstvom sú kresťanské myšlienky a hodnoty, ktoré sú pre európsku civilizáciu historicky typické. Čo konkrétne by mohlo toto vyjadrenie znamenať, zatiaľ nie je zrejmé. Nemožno však vylúčiť, že ustanovenie bude v budúcnosti interpretačne významné, najmä pokiaľ pôjde o riešenie multikultúrneho problému Európy.

Podľa českého sociológa a filozofa, Václava Bělohradského, sa už dnes nachádzame v post-multikulturálnej epoche. Bělohradský hovorí o tzv. identitárnej panike, ktorú vyvolalo viacero „chaosov“, jedným z ktorých je chaos post-multikulturálny. Bělohradský naznačuje, že zápas rôznych tradícií o uznanie v tom istom geografickom priestore musí postupne viesť ku konfliktom, ktoré budú otvárať, resp. už otvárajú otázku o identite danej civilizácie. Podobný problém podľa neho vytvára tzv. post-bipolárny, post-profesionálny a post-antropocentrický chaos. Prvý súvisí s relatívnosťou štátnej moci. Štáty podľa jeho názoru po rozpade bipolárneho systému naivne verili, že sa znovu stávajú suverénmi, no v skutočnosti sa moc presunula do rúk nadnárodných korporácií. Druhý chaos súvisí s problémom vytratenia sa profesie (povolania) a s redukciami človeka na „ľudský zdroj“. Tretí chaos súvisí s planetarizáciou – s nebývalým rozmachom vedecko-technického pokroku, ktorý nás núti vnímať ako spojené to, čo bolo až doteraz rozdelené. Ako sa postaráme o Zem, ktorá bola dosiaľ našou matkou a starala sa o nás? Ako zabezpečíme ekologickú stabilitu a prežitie ľudstva na tejto, z hľadiska vesmíru nepatrné planéte? Vesmír je studený a prázdny. Ako v ňom ľudstvo prežije? Bude kolonizovať ďalší priestor? To sú otázky, ktoré sa postupne otvárajú a ktorých plné otvorenie je ešte len pred nami. Tieto „chaosy“ nás podľa Bělohradského nútia, aby sme si položili otázku o svojej identite. Domnievam sa, že sa to týka hlavne západného sveta. Kým

²³ Pozri TURČAN, M.: Porovnanie právneho postavenia katolíckeho a protestantského kresťanstva na Slovensku. In *O práve, cirkvi a spoločnosti (vybrané aspekty)*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 95-114.

sme a na akých hodnotách stojíme? Bělohradský poukazuje na skutočnosť, že jedným z fenoménov, ktorý nás môže hodnotovo zjednotiť, je práve stáročia prítomné náboženstvo, ktoré sa opäť hlási o slovo, dôsledkom čoho je nástup éry post-sekularizmu. Podobnú myšlienku vyjadruje známy filozof a sociológ, predstaviteľ tzv. *frankfurtskej školy*, Jürgen Habermas.²⁴

Zdá sa, že sčítania ľudu v štátoch západného sveta (vrátane SR) v posledných rokoch poukazujú na pokles organizovanej religiozity. A to ako v Európe, tak v Amerike. Otázkou teda je, akým spôsobom si chce judeokresťanská tradícia raziť cestu v snahe o udržanie či formovanie identity euro-americkéj civilizácie. Úlohu tu zrejme bude hrať „po-druho-vatikánsky“ prístup tolerancie a „širokého dáždznika“, pod ktorý sa zmesť viaceré tradície a myšlienkových smerov za predpokladu rešpektovania určitých kľúčových fundamentov. Zároveň platí, že svet je dnes „globálnou dedinou“ a zrejme čoraz častejšie budeme počuť o potrebe globálnych riešení našich problémov. Príkladom azda môže byť encyklika pápeža Františka z r. 2015 *O starostlivosti o náš spoločný domov*, v ktorej poukazuje na ekologické problémy našej planéty a na skutočnosť, že jedným z riešení týchto problémov je návrat k stvoriteľskému poriadku, súčasťou ktorého je dbať o sedemdenný cyklus – teda šesť dní pracovať a jeden deň odpočívať.²⁵

Keď sa ešte nachvíľu vrátime od globálneho kontextu k tomu európskemu, snáď možno povedať, že skutočnosť, že Európa dnes nie je sekulárnym priestorom v plnom slova zmysle, azda ilustruje aj druhostupňové rozhodnutie ESEP v medializovanej kauze *Lautsiová proti Taliansku* známej pod názvom *krucifixy na štátnych školách*. V kauze šlo o to, či v triedach na štátnych školách môžu byť umiestnené kresťanské kríže, pokiaľ sa štát oficiálne neviaže na žiadne náboženstvo (takýmto štátom je práve Taliansko, ktoré bolo v konaní sporovou stranou). V prvom stupni ESEP v r. 2006 rozhodol, že vyvesením krížov v takýchto školách dochádza k porušeniu čl. 9 Dohovoru (právo rodičov vychovávať svoje deti podľa svojho presvedčenia), no v druhom stupni v r. 2011 Veľká komora rozhodnutie zmenila a skonštatovala, že daná otázka patrí v zmysle zásady subsidiarity (ktorá je mimochodom dedičstvom kresťanskej filozofie a pochádza z učenia Tomáša Akvinského),²⁶ že danú otázku treba ponechať v rámci *miery voľnej úvahy* v rukách príslušného štátu. Stalo sa tak aj na nátlak väčšiny členských štátov Rady Európy, medzi ktoré sa zaradila i SR. Tento krok je možné interpretovať aj tak, že mnohé štáty sa zriekajú judeo-kresťanskej tradície (alebo aspoň určitej jej časti) v skutočnosti stále nechcú.

²⁴ K problematike post-sekularizmu pozri TURČAN, M.: *Právo a judeo-kresťanská tradícia*. Bratislava : PraF UK, 2014, s. 92-95.

²⁵ http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_encyclica-laudato-si_en.pdf [25-12-2016].

²⁶ <https://www.libertarianism.org/columns/thomism-decentralism> [25-12-2016].

Uvedené je opäť v súlade s myšlienkou, že dnes síce nie je vplyv judeo-kresťanskej tradície na sekularizované štáty a ich právo veľký, nie je však celkom bezvýznamný a má určitý potenciál rásť.

Záver

Možno povedať, že hoci ani v slovenskom ani v nadnárodnom kontexte dnes nie je pojem judeo-kresťanskej tradície tým dominantným a jednoznačne určujúcim činiteľom, pokiaľ ide o právne poriadky a spôsoby štátnej či integračnej politiky, vzhľadom na postupujúcu globalizáciu a multikulturné napätia sa v perspektíve budúcnosti dá predsa len uvažovať o zvýšení jeho významu. Možnosť tomu teoreticky už dnes dávajú niektoré legislatívne či sociologické momenty na národnej i nadnárodnej úrovni a tiež regionálna či celosvetová situácia *identitárnej paniky*, ktorá môže viesť k zásadnejšiemu apelu na potrebu presadenia sa judeo-kresťanských hodnôt. Ďalšia budúcnosť teda ešte môže byť zaujímavá.

Svoju prednášku si dovoľím uzavrieť podobne, ako som ju začal – biblickou frazeológiou: Ak dôjde k načrtnutému posunu, uvidíme, či to, k čomu sa pri snahe o implementovanie judeo-kresťanských hodnôt do verejného života dospeje, bude „šalamúnske riešenie“ alebo naopak „judášsky bozk“...

Ďakujem za vašu pozornosť.

V Bratislave, dňa 10. marca 2017.

Použitá literatúra

1. *Biblia*. Slovenský ekumenický preklad. Dostupné na internete: http://www.biblia.sk/index.php?akc=biblia_sk&hl_kniha=pro&strana=23&hl_druh=0#ts1 [22-12-2016].
2. BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLEŠÁR, J. a kol.: *Trestný zákon, Osobitná časť: Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
3. NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*. Praha : Portál, 2007. 232 s. ISBN 978-80-7367-251-5.
4. ŠÁMAL, P. A kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
5. TRNOVEC, S.: *Volná nedela, spoločný sviatok rodiny*. Dostupné na internete: <https://blog.postoj.sk/7273/volna-nedela-spolocny-sviatok-rodiny> [23-12-2016].
6. TURČAN, M.: Morálka Ústavy SR. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*. Bratislava : PraF UK, 2011, s. 361-370.

7. TURČAN, M.: Porovnanie právneho postavenia katolickeho a protestantského kresťanstva na Slovensku. In *O práve, cirkvi a spoločnosti (vybrané aspekty)*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 95-114.
8. TURČAN, M.: *Právo a judeo-kresťanská tradícia*. Bratislava : PraF UK, 2014. 129 s. ISBN 978-80-7160-350-4.
9. TURČAN, M.: *Hodnotové východiská európskej civilizácie*. Dostupné na internete: [https://cdv.uniba.sk/fileadmin/cdv/U3V/studijne-materialy/ TURCAN_Martin_Prav.fak_Hodnotove_vychodiska_europskej_civilizacie.pdf](https://cdv.uniba.sk/fileadmin/cdv/U3V/studijne-materialy/TURCAN_Martin_Prav.fak_Hodnotove_vychodiska_europskej_civilizacie.pdf) [22-12-2016].
10. <http://alianciazanelu.sk/tag/nedela/> [22-12-2016].
11. <http://e-anjeli.sk/?p=5203> [23-12-2016].
12. <http://www.hlavnespravy.sk/aliancia-za-nedelu-proti-uvolnovaniu-pravidiel/752313> [22-12-2016].
13. <https://www.libertarianism.org/columns/thomism-decentralism> [25-12-2016].
14. <http://www.lifenews.sk/content/n%C3%B3rske-org%C3%A1ny-rozhodli-%C5%BEe-kres%C5%A5ansk%C3%A9-deti-vr%C3%A1tia-rodin%C4%8Dom> [22-12-2016].
15. http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_encyclica-laudato-si_en.pdf [25-12-2016].
16. <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Judeo-christian?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tdlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Judeo-christian&sa=Search#922> [22-6-2011].
17. <https://www.youtube.com/watch?v=vR6CZaY4YIg> [23-12-2016].
18. <http://www.zverina.cz/cs/sme-monogamni-aspon-nbsp-docasne/40/> [23-12-2016].

MEDZINÁRODNÉ SÚDNE KONANIA VO VZŤAHU K UKRAJINE (stav k 30. 3. 2017)

doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
peter.vrsansky@flaw.uniba.sk

Medzinárodné súdne konania vo vzťahu k Ukrajine

Ukrajina sa usiluje dosiahnuť spravodlivé riešenie situácie v oblastiach na východe Ukrajiny aj účasťou v medzinárodných súdnych konaniach vedených proti Ruskej federácii. Príspevok sa venuje stručnej charakteristike niektorých otvorených sporov riešených pred Medzinárodným súdnym dvorom, Medzinárodným trestným súdom, Európskym súdom pre ľudské práva a Stálym arbitrážnym dvorom.

International court proceedings in relation to Ukraine

Ukraine tries to reach a fair solution with regard to eastern Ukraine's territories through international court proceedings lodged against the Russian Federation as well. The present article aims at short analyse of some pending cases before the International Court of Justice, the International Criminal Court, the European Court of Human Rights and the Permanent Court of Arbitration.

Internationalen Gerichtsverhandlungen in Bezug Ukraine

Die Ukraine bemüht sich um eine gerechte Lösung der Situation im Osten der Ukraine und auf der Krim auch durch die Teilnahme an internationalen Gerichtsverhandlungen. Im Beitrag wird eine kurze Charakteristik einiger Streitigkeiten, die vor dem Internationalen Gerichtshof, Internationalen Strafgerichtshof, Europäischen Gericht für Menschenrechte und Ständigen Schiedsgericht gegenwärtig ausgetragen werden, dargestellt.

Kľúčové slová: Ukrajina, Medzinárodný súdny dvor, Medzinárodný trestný tribunál, Európsky súd pre ľudské práva, Stály arbitrážny dvor

Keywords: International Court of Justice; International Criminal Court; European Court of Human Rights; Permanent Court of Arbitration

Schlüsselbegriffe: Ukraine, Internationaler Gerichtshof, Internationaler Strafgerichtshof, Europäisches Gericht für Menschenrechte, Ständiges Schiedsgericht

Úvod

Celkový vývoj na Kryme a na východe Ukrajiny ovplyvňujú mnohé okolnosti, najmä medzinárodné a vnútroštátne mocenské, politické, právne, hospodárske, vojenské, bezpečnostné, sociálne a kultúrne faktory. Ukrajina sa usiluje nájsť spravodlivé riešenie situácie aj cestou účasti v medzinárodných súdnych konaniach vedených proti Ruskej federácii, podaných štátom alebo investormi na Medzinárodnom súdnom dvore, Medzinárodnom trestnom tribunáli, Európskom súde pre ľudské práva, ako aj na Stálom arbitrážnom dvore. Cieľom článku je uviesť stručný prehľad najdôležitejších otvorených sporov.

Medzinárodný súdny dvor (International Court of Justice)

Medzinárodný súdny dvor zaregistroval 16.1.2017 žalobu Ukrajiny proti Ruskej federácii vo veci uplatňovania Dohovoru o potlačení financovania terorizmu z 9. 12. 1999 a Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie z 21. 12. 1965.¹ Obidva štáty v spore sú účastníkmi uvedených medzinárodných mnohostranných zmlúv.

Stanoviská strán možno stručne zhrnúť na základe analýzy dostupných zdrojov nasledovne:

Ukrajina:

Vo vzťahu k Dohovoru o potlačení financovania terorizmu, Ukrajina tvrdí, okrem iného, že „po Oranžovej revolúcii v roku 2004 je vystavená narastajúcemu tlaku a ponižovaniu zo strany Ruskej federácie“. Tak isto vyhlasuje, že, Ruská federácia „nebezpečne vojensky intervenuje na Ukrajine, financuje teroristickú činnosť a porušuje ľudské práva občanov Ukrajiny, vrátane ich práva na život“. Tvrdí tiež, že „Ruská federácia podnietila a udr-

¹ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation).

žiava ozbrojený odpor proti ukrajinskému štátu, čím porušuje základné zásady medzinárodného práva zakotvené aj v uvedenom Dohovore“.²

Vo vzťahu k Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD) Ukrajina tvrdí, že „v autonómnej republike Krym a v meste Sevastopol' Ruská federácia porušila Chartu OSN tým, že zabrala vojenskou silou časť suverénneho ukrajinského územia, čo sa snažila legitimizovať zorganizovaním protiprávneho referenda v podmienkach násillia a ponižovania neruských etnických skupín obyvateľstva.“ Ukrajina tiež tvrdí, že „Ruská federácia „premyslenou kampaňou kultúrneho vyhladzovania, zahájenou inváziou a referendum, ktorá stále pokračuje, porušuje Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD)“.

V dňoch 6. a 9. marca 2017 sa uskutočnili 2 kolá ústneho konania. Zástupca (agent) Ukrajiny sformuloval v priebehu ústnych konaní konečné znenie požiadaviek Ukrajiny na určenie predbežných opatrení.

Pokiaľ ide o Dohovor o potlačení financovania terorizmu, Ukrajina žiada súdny dvor, aby nariadil nasledujúce predbežné opatrenia:

- a) Ruská federácia sa musí zdržať akéhokoľvek konania, ktoré by mohlo zhoršiť alebo rozšíriť alebo sťažiť riešenie sporu spadajúceho pod Dohovor o potlačení financovania terorizmu.
- b) Ruská federácia musí vykonávať primeranú kontrolu na jej hraniciach, aby v budúcnosti zabránila aktom financovania terorizmu, vrátane dodávok zbraní z územia Ruskej federácie na územie Ukrajiny.
- c) Ruská federácia zastaví a zabráni z územia Ruskej federácie každému prevodu peňazí, zbraní, dopravných prostriedkov, vybavenia, výcviku alebo personálu skupinám zaangażovaným na teroristickej činnosti proti civilistom na Ukrajine, alebo skupinám, ktoré by sa podľa poznatkov Ruskej federácie mohli v budúcnosti angažovať na teroristickej činnosti proti civilistom na Ukrajine, vrátane, ale nielen, „Doneckej ľudovej republiky“, „Luhanskej ľudovej republiky“, „Charkovským partizánom“ a na nich napojených skupín a jednotlivcov.
- d) Ruská federácia prijme všetky opatrenia, ktoré má k dispozícii, aby zabezpečila, že všetky skupiny operujúce na Ukrajine, na ktoré v minulosti boli prevedené peniaze, zbrane, dopravné prostriedky, vybavenie, výcvik alebo personál z územia Ruskej federácie, sa zdržia uskutočňovania teroristických aktov proti civilistom na Ukrajine.“

Pokiaľ ide o Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD), Ukrajina žiada súdny dvor, aby nariadil nasledujúce predbežné opatrenia:

² <http://www.icj-cij.org>

- „a) Ruská federácia sa musí zdržať akéhokoľvek konania, ktoré by mohlo zhoršiť alebo rozšíriť alebo sťažiť riešenie sporu spadajúceho pod CERD.
- b) Ruská federácia sa musí zdržať akýchkoľvek aktov rasovej diskriminácie voči jednotlivcom, skupinám, alebo inštitúciám na územiach pod jej efektívnou kontrolou, vrátane Krymského polostrova.
- c) Ruská federácia musí počas trvania tohto sporu ukončiť a upustiť od aktov politického a kultúrneho potlačania príslušníkov národa krymských Tatárov, vrátane suspendovania platnosti dekrétu, ktorým zakázala činnosť vlády národa krymských Tatárov (Mejlis) a marenia uplatňovania tohto dekrétu, ako aj akýchkoľvek podobných opatrení.
- d) Ruská federácia musí prijať všetky nevyhnutné kroky na to, aby zastavila miznutie jednotlivcov patriacich ku krymským Tatárom a bezodkladne vyšetrila zmiznutia, ku ktorým už došlo.
- e) Ruská federácia musí počas trvania tohto sporu ukončiť a upustiť od aktov politického a kultúrneho potlačania príslušníkov ukrajinského národa, vrátane suspendovania obmedzení vo oblasti výučby v ukrajinskom jazyku, a rešpektovať jazykové a vzdelávacie práva etnických Ukrajincov.“

Ruská federácia:

Ruská federácia požiadala v súlade s článkom 60 Rokovacieho poriadku súdneho dvora, „aby súdny dvor zamietol žiadosť o určenie predbežných opatrení, o ktoré požiadala Ukrajina, a to z dôvodov, ktoré uviedla v priebehu ústneho konania“.

Medzinárodný trestný súd (International Criminal Court)

Medzinárodný trestný súd posudzuje otázku Ukrajiny v rámci tzv. predbežného preskúmania veci (preliminary examination). Predmetom skúmania na úrovni úradu prokurátora sú údajné zločiny spáchané v súvislosti s protestami na „Majdane“ od 21. novembra 2013 a ďalších udalostí na Ukrajine od 20. februára 2014.³

V novembri 2016 bola zverejnená priebežná správa o výsledkoch predbežného preskúmania vecí⁴.

Pokiaľ ide o procesné otázky, v správe prokurátora súdu Fatou Bensouda sa uvádza, že „situácia na Ukrajine je predmetom skúmania od 25.4.2014, pričom jeho úrad dostal viac ako 20 rôznych oznámení podľa článku 15 Šta-

³ <https://www.icc-cpi.int/>

⁴ Report on Preliminary Examination Activities 14 November 2016

tútu, týkajúcich sa údajných zločinov, ktoré mali byť spáchané v období od 21.11.2013 do 22.2.2014. Navyše, ďalších 48 oznámení podaných podľa toho istého článku sa týkalo obdobia po 20. 2. 2014.⁵ Ukrajinská vláda urobila 17.4.2014 vyhlásenie podľa článku 12 ods. 3) Štatútu, v ktorom prijala jurisdikciu súdu vo vzťahu k údajným zločinom spáchaným na jej území od 21. novembra 2013 do 22. 2. 2014.⁶ Prokurátor zahájil predbežné skúmanie situácie na Ukrajine 25.4.2014 v súlade oficiálnym postupom jeho úradu upravujúcim predbežné preskúmanie (ICC-OTP, Policy Paper on Preliminary Examinations, November 2013, para. 76).⁷ Dňa 18.9.2017 Ukrajina urobila druhé vyhlásenie podľa článku 12 ods. 3) Štatútu, v ktorom prijala jurisdikciu súdu aj vo vzťahu k údajným zločinom spáchaným na jej území v období od 20. 2. 2014. Prokurátor preto rozšíril predbežné preskúmanie na základe druhého vyhlásenia Ukrajiny aj na údajné zločiny spáchané na území Ukrajiny po 20.2. 2014.⁸ Obidve vyššie uvedené deklarácie, boli urobené na naliehanie ukrajinského parlamentu, a umožnili súdu konať, pretože Ukrajina nie je účastníckym štátom Rímskeho štatútu.⁹

Pokiaľ ide o skutkové okolnosti, predmetom preskúmania sú udalosti na Majdane, na Kryme a na východnej Ukrajine. Vo vzťahu ku Krymu, súd preskúmava najmä údajné spáchanie viacerých druhov zločinov, vrátane prenasledovania krymských Tatárov, vražd a únosov, zlého zaobchádzania, nezákonného väznenia a nespravodlivého súdneho konania, nútenej vojenskej služby. Vo vzťahu k východnej Ukrajine súd preskúmava najmä údajné zločiny vraždy, nezákonného väznenia, násilného zmiznutia, sexuálne a rodo orientovaných zločinov.

V súčasnosti úrad prokurátora pokračuje v preskúmaní uvedenej veci a v podrobnejšej analýze jednotlivých údajne spáchaných zločinov.

Európsky súd pre ľudské práva (European Court of Human Rights)

Individuálne sťažnosti (Individual applications)

V súvislosti s vývojom na Kryme a v oblasti východnej Ukrajiny Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) eviduje asi 1400 individuálnych sťažností, ktoré sú podané proti Ukrajine a Ruskej federácii súčasne alebo len proti

⁵ Bod 146 správy

⁶ Bod 147 správy

⁷ Bod 148 správy

⁸ Bod 149 správy

⁹ Bod 150 správy

Ukrajine alebo len Ruskej federácii.¹⁰ Podľa dostupných internetových zdrojov z ESELP, vyše 200 sťažností podali vojaci alebo ich príbuzní v súvislosti s únosom alebo zajatím vojakov. Vyše 800 sťažností sa týka poškodenia majetku počas vojenských akcií na východnej Ukrajine, viac ako 100 sťažností sa týka zranenia, mučenia, únosov, zabitia či nedobrovoľného zmiznutia osôb v dôsledku činnosti separatistického hnutia v priebehu vojenských akcií. Súd komunikoval Rusku aj Ukrajine 5 individuálnych sťažností, týkajúcich sa smrti, údajnej smrti alebo zmiznutia príbuzných sťažovateľov na východnej Ukrajine. Sťažovatelia namietali porušenie článkov 2 (právo na život), 3 (zákaz mučenia), 5 (právo na slobodu a bezpečnosť), 8 (právo na súkromný a rodinný život), 10 (sloboda prejavu), a 13 (právo na účinný opravný prostriedok). Jedna individuálna sťažnosť (Savchenko v. Russia (no. 50171/14), ktorú súd komunikoval ruskej vláde so žiadosťou o písomné vyjadrenie, bola podaná príslušníčkou ukrajinských leteckých síl v súvislosti s tým, že bola ruskými orgánmi pozbavená slobody v období od 30.6. do 30.8. 2014.

Medzištátne sťažnosti (Inter-State applications)

Ukrajina podala na Európskom súde pre ľudské práva 4 medzištátne sťažnosti na protiprávny postup Ruskej federácie. Ide o nasledujúce sťažnosti.

- Ukraine v. Russian Federation (20958/14) 13.03.2014¹¹;
- Ukraine v. Russian Federation (II) (43800/14) 13.06.2014;
- Ukraine v. Russian Federation (III) (49537/14) 09.07.2014, 01.09.2015 (struck off the list);
- Ukraine v. Russian Federation (IV) (42410/15) 26.08.2015.

Uvedené sťažnosti sa týkajú údajného porušenia celého radu ľudských práv a základných slobôd zakotvených v Európskom dohovore o ľudských právach. Porušenia sú priestorovo sú orientované na územie Ukrajiny, konkrétne oblasti Krymu a oblastí východnej Ukrajiny.

Sťažnosť Ukraine v. Russia (no. 20958/14) sa týka udalostí, súvisiacich s prevzatím kontroly nad krymským polostrovom Ruskou federáciou, a následného vývoja vo východnej Ukrajine. Spor Ukraine v. Russia (II) (no. 43800/14 sa týka troch prípadov údajného únosu troch skupín detí vo východnej Ukrajine a ich dočasného premiestnenia do Ruska v období jún až august 2014. Na žiadosť Ruskej vlády, súd súhlasil v decembri 2015 s predĺžením lehoty na predloženie stanoviska vlády k prijateľnosti prvých dvoch

¹⁰ <http://www.echr.coe.int>

¹¹ Dátum označuje termín registrácie sťažnosti

sťažností. V septembri 2015 súd vyčiarkol zo zoznamu sťažnosť Ukraine v. Russia (III) (no. 49537/14) potom, ako Ukrajina informovala súd, že netrvá na pokračovaní sporu vzhľadom na to, že v uvedenej veci bola už podaná individuálna sťažnosť č. 49522/14. Ide o protiprávne pozbavenie slobody a neľudské zaobchádzanie s občanom Ukrajiny, ktorý je krymským Tatárom, voči ktorému ruské orgány viedli trestné konanie. Sťažnosť Ukraine v. Russia (IV) (no. 42410/15) sa dotýka časovo neobmedzeného obdobia počnúc od septembra 2014. Súvisí s ovládnutím Krymu a trvajúcou faktickou kontrolou Ruska nad oblasťami Doneck a Luhansk, vykonávanou prostredníctvom separatistov a ozbrojených skupín kontrolovaných Ruskom v uvedených oblastiach. Podľa Ukrajiny, Ruská federácia zodpovedá za mnohé prípady porušenia práv podľa Európskeho dohovoru o ľudských práv na území patriacom pod ukrajinskú suverenitu.

Pokiaľ ide o konkrétne porušené práva a slobody, ukrajinská strana argumentuje porušením článkov 2 (právo na život), 3 (zákaz mučenia), 5 (právo na slobodu a bezpečnosť), 6 (právo na spravodlivý súdny proces), 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), 9 (sloboda myslenia, svedomia a náboženstva), 10 (sloboda prejavu), 11 (sloboda zhromažďovania a združovania), 14 (zákaz diskriminácie), 18 (Hranice použitia obmedzení výkonu práv), článku 1 Protokolu č. 1 (Ochrana majetku), článku 2 Protokolu č. 1 (Právo na vzdelanie) a článku 3 Protokolu č. 1 (Právo na slobodné voľby).

V jednotlivých podaniach sa uvádzajú mnohé konkrétne prípady na porušovanie ľudských práv a základných slobôd, vrátane prípadov násilného zmiznutia opozičných aktivistov a členov komunity krymských Tatárov, zabitia či mučenia civilistov a ukrajinských vojakov, obsadenie kostolov, svojvoľného zadržania alebo väzby, brania rukojemníkov. Na územiach Krymu ukrajinská vláda nemôže efektívne vykonávať štátnu moc, časť súdnej moci aplikuje ruské právo a pod. V oblasti Donecka a Luhanska nemôžu pôsobiť ukrajinské TV kanály a sloboda novinárov je obmedzovaná prísnou povinnosťou registrácie. Vyskytli sa prípady nezákonného pozbavenia majetku, obmedzovania práva na vzdelávanie i obmedzovania slobodného výkonu volebného práva v rámci ukrajinských volieb a pod. V súlade s článkom 39 Rokovacieho poriadku, Súd stanovil viac ako 150 dočasných opatrení, v ktorých vyzval obidve strany spoločne alebo individuálne, „aby zabezpečili rešpektovanie práv podľa Európskeho dohovoru o ľudských právach, vrátane osôb pozbavených slobody alebo osôb, ktorých pobyt bol neznámy“.

Ešte v júni 2015 generálny sekretariát Rady Európy zaregistroval vyhlásenie ukrajinskej vlády, v zmysle ktorého využije právo derogácie podľa článku 15 (Odstúpenie vo výnimočných situáciách) Európskeho dohovoru o ľudských právach vo vzťahu k článkom 5, 6, 8 a 13 dohovoru na tých územiach v Doneckej a Luhanskej oblasti, kde ukrajinské orgány vy-

konávajú protiteroristickú operáciu z dôvodu aktivít tamojších ozbrojených skupín.

Stály arbitrážny dvor
(Permanent Court of Arbitration)

Arbitráže investorských štátov
Investor-State arbitrations

Stály arbitrážny dvor eviduje viaceré arbitrážne spory vo vzťahu v ktorých vystupujú ukrajinské spoločnosti. Ide najmä o tieto arbitrážne konania:

- PCA Case No. 2015-34: PJSC Ukrnafta v. The Russian Federation;
- PCA Case No. 2015-29: (1) Limited Liability Company Lugzor, (2) Limited Liability Company Libset, (3) Limited Liability Company Ukrinterinvest, (4) Public Joint Stock Company DniproAzot, (5) Limited Liability Company Aberon Ltd v. The Russian Federation
- PCA Case No. 2015-07: Aeroport Belbek LLC and Mr. Igor Valerievich Kolomoisky v. The Russian Federation. Žalobcovia uvádzajú, že Ruská federácia porušila jej povinnosti podľa Zmluvy o ochrane investícií tým, že od februára 2014 prijala opatrenia, ktoré žalobcov pozbavili ich majetkových, zmluvných a iných práv na prevádzkovanie terminálu pre cestujúcich určeného pre obchodné lety na letisku Balbek na Kryme.
- PCA Case No. 2015-21: PJSC CB PrivatBank and Finance Company Finilon LLC v. The Russian Federation. Vo februári 2017 súd vydal jednomyselne priebežné rozhodnutie (Interim Award) k otázke jurisdikcie a prípustnosti žaloby. Žalobcovia uvádzajú, že Ruská federácia porušila jej povinnosti podľa Zmluvy o ochrane investícií tým, že od februára 2014 prijala opatrenia, ktorými im zabráňuje vykonávať podnikanie v oblasti bankovníctva na Kryme.

Všetky vyššie uvedené spory sa vedú podľa arbitrážnych pravidiel UNCITRAL z roku 1976 (the UNCITRAL Arbitration Rules 1976) na základe Dohody medzi vládou Ruskej federácie a kabinetom ministrov Ukrajiny o podpore a vzájomnej ochrane investícií (Agreement between the Government of the RF and the Cabinet of Ministers of Ukraine on the Encouragement and Mutual Protection of Investments) z 27. 11. 1998.

Ruská vláda nikdy nemenovala svojho zástupcu pre uvedené konania a tak isto zásadne neuznáva jurisdikciu Stáleho arbitrážneho súdu v uvedených veciach.

Súdny dvor Európskej únie (Court of Justice of the European Union)

Súdny dvor Európskej únie eviduje niekoľko súdnych konaní, v ktorých vystupovala Ukrajina alebo jej občania.

Bývalý prezident Ukrajiny O. V. Janukovič žaloval 14.5.2014 Európsku radu vo veci T-348/14.¹² V žalobe požadoval, aby bolo anulované rozhodnutia a Rady 2014/119/CFSP z 5. marca 2014, ako aj súvisiace rozhodnutia EÚ, týkajúce sa reštriktívnych opatrení namierených voči niektorým jednotlivcom, entitám a orgánom v súvislosti so situáciou na Ukrajine, a to v rozsahu vzťahujúcom sa na jeho osobu. Požadoval tiež, aby mu boli uhradené náklady konania. Predseda deviateho senátu Všeobecného súdu nariadil 11. marca 2015, aby bola Ukrajina stiahnutá z registra vo veci T-348/14 ako intervenujúca strana, aby Ukrajina uhradila vlastné náklady ako aj náklady žalobcu súvisiace s jej žiadosťou o intervenciu vo veci, a tiež aby si odporca uhradil vlastné náklady súvisiace s konaním.

Dňa 15. septembra 2016 Všeobecný súd (deviaty senát v rozšírenom zložení) vyhlásil rozsudok, v ktorom zrušil vyššie spomenuté napadnuté rozhodnutia a smernice v rozsahu, v ktorom sa vzťahovali na O. V. Janukoviča, ako aj ukončil konanie vo vzťahu k ostatným bodom žaloby. V ďalších výrokových častiach rozsudku sa súd vyjadril k náhrade súdnych trov.

Pokiaľ ide o konania vedené Ukrajinou proti O. V. Janukovičovi¹³, tak v konaní C-319/16 P, ktoré sa týkalo odvolania Ukrajiny z 2. júna 2016, ktorým Ukrajina usilovala o zrušenie nariadenia Všeobecného súdu z 11. marca 2015 vo veci Yanukovych v Council (T-348/14), Súdny dvor EÚ (ôsmy senát) dňa 5. októbra 2016 zamietol odvolanie Ukrajiny a prikázal jej uhradiť jej vlastné súdne trovy. V príslušnom rozhodnutí (Order of Court) súd okrem iného konštatoval, že „je zjavné, že Súd očividne nemá právomoc konať a rozhodnúť vo veci“, ako aj to, že „odvolanie musí byť zamietnuté z dôvodu zjavnej absencie právomoci súdu“. Rovnako rozhodol aj vo veciach C-318/16 P a C-317/16 P (Ukraine v Yanukovych).

¹² Case T-348/14 – Yanukovych v Council

¹³ C-319/16 P – Ukraine v Yanukovych; [Case closed]; Main proceedings; Order of the Court (Eighth Chamber) of 5 October 2016; Ukraine v Council of the European Union; Case C-319/16 P; (Appeal Case before the General Court T-348/14)

C-318/16 P – Ukraine v Yanukovych; [Case closed]; Main proceedings; Order of the Court (Eighth Chamber) of 5 October 2016; Ukraine v Council of the European Union; Case C-318/16 P; (Appeal Case before the General Court T-347/14)

C-317/16 P – Ukraine v Yanukovych; [Case closed]; Main proceedings; Order of the Court (Eighth Chamber) of 5 October 2016; Ukraine v Council of the European Union; Case C-317/16 P; (Appeal Case before the General Court T-346/14)

T-730/14 AJ – HP v EU Delegation to Ukraine and Others [Case closed]; Main proceedings; Order – 17/12/2014 – HP v EU Delegation to Ukraine and Others

Záver

Analýza činnosti medzinárodných súdov potvrdzuje, že vo vzťahu k Ukrajine prebiehajú na rôznych medzinárodných súdoch viaceré súdne konania, v ktorých Ukrajina ako štát alebo jej spoločnosti a jednotliví občania namietajú porušenie ich práv podľa medzinárodného práva a európskeho práva. Výsledok medzinárodných súdnych konaní zatiaľ možno predvídať len čiastočne, pretože nie sú známe podrobnosti o jednotlivých podaniach, skutkovom stave a právnom stave, vrátane vykonania potrebných analýz relevantných základných a pomocných prameňov medzinárodného a vnútroštátneho práva, ako aj relevantnej medzinárodnej a vnútroštátnej praxe vo vzťahu k namietaným porušeniam práva. Situáciu sťažuje aj to, že vo viacerých prípadoch smerujú sťažnosti nielen z ukrajinskej strany voči Ruskej federácii ale aj zo strany Ruskej federácie voči Ukrajine. V mnohých prípadoch ruská strana tiež odmieta uznať jurisdikciu medzinárodných súdov.

Použitá literatúra

1. VRŠANSKÝ, P.: Analýza právnej úpravy použitia sily v medzinárodnom práve v kontexte vývoja vzťahov medzi Ruskom a Ukrajinou. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Roč. 33, č. 1 (2014), s. 106-137.

Dokumenty

1. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism
2. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination
3. ICC-OTP Report on Preliminary Examination Activities 14 November 2016
4. ICC-OTP, Policy Paper on Preliminary Examinations, November 2013
5. <http://www.icj-cij.org>
6. <https://www.icc-cpi.int/>
7. <http://www.echr.coe.int>
8. <https://pca-cpa.org/en/cases/>
9. <http://curia.europa.eu/juris/document/>

RECENZIE

GÁBRIŠ, T. – JÁGER, R.: *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava : WoltersKluwer, 2016. 312 s.

Vydavateľstvo Wolters Kluwer v Bratislave čerstvo vydalo monografiu dvoch slovenských právnych historikov Tomáša Gábriša a Róberta Jágera. Autori rozdelili monografiu na dve hlavné časti. Vo všeobecnej časti približujú predmet výskumu, ktorým je regulácia spoločenských vzťahov, a to najmä v predcyrilometodskom období. Zdrojom poznania práva z tohto obdobia sú v monografii podrobne skúmané normatívne texty (Súdny zákonník pre ľud, Ustanovenia svätých otcov, Nomokánon, Anonymná homília), ktoré obsahujú najviac dobovej právnej terminológie. Avšak okrem juridik autori pri skúmaní využívajú aj neprávnické pramene, s dobovou právnou terminológiou. Patria medzi ne naratívne pramene, obzvlášť cestopisné správy byzantských a arabských autorov, ktoré popisujú aj každodenný život na Veľkej Morave, teda aj na území dnešného Slovenska. V monografii spomenuté a použiteľistiny a listy sú svedectvami nielen právnych inštitútov používaných na Veľkej Morave a priľahlých územiach, ale sú aj analógiou a komparáciou s inými dielami z tohto obdobia. V diele autori neopomínajú ani hagiografické pramene, ktoré odkazujú na dobovú právnú úpravu a zaužívané obyčaje. Za zdroj slovanskej právnej terminológie považujú aj liturgické texty a v neposlednom rade aj archeologické nálezy, etnológiu, etnografiu a frazeologizmy.

Autori upozorňujú v práci na to, že nemáme dodnes dostačujúce poznatky o archaickom práve z dôvodu absencie celistvého zákonníka z tejto doby. Pri svojom výskume preto využívajú najmä historicko-lingvistickú metódu pri práci s textami. Autori sa stretávajú s dvoma problémami pri svojom bádaní, a to najmä neautentickými pamiatkami a jazykom, v ktorom boli písané. Ďalej správne upozorňujú na to, že zapísané právo sa nemusí zhodovať, ale môže aj odporovať reálnemu stavu právnej praxe. Autori v práci deklarujú, že sa iní autori nepokúsili o historicko-lingvistickú analýzu, preto v poslednej podkapitole všeobecnej časti identifikovali mnohé staroslovenské termíny, s ktorými pracujú v osobitnej časti monografie.

V osobitnej časti prinášajú autori podrobnejší výklad termínov, ktoré podľa ich názoru vykazujú najvyššiu mieru lingvistickej a sémantickej stability.

Následne sa zaoberajú už realizáciou práva na Veľkej Morave. Autori časovo a územne ohraničili pôsobisko svojho skúmania. Kontinuálne prechádzajú Samovým kráľovstvom, Nitrianskym kniežatstvom až po samotnú Veľkú Moravu. Z pamiatok veľkomoravského obdobia autori rekonštruujú základné právne inštitúty a poukazujú na skutočnosť, že spoločnosť nebola ešte pevne hierarchicky štruktúrovaná a prevládala ešte skôr kmeňová organizácia a inštitúty. Autori v monografii skúmajú aj vplyv osobného a rodinného statusu na rozsah práv a povinností jednotlivca v spoločnosti, kde zastávajú stanovisko väčšieho vplyvu rodinného. V osobitnej časti neopomínajú ani tému vlastníctva a majetkových vzťahov, kde podrobne jazykovo analyzujú písomné pamiatky a aj za pomoci archeologických nálezov prichádzajú k záverom, že na Veľkej Morave a v predcyrilometodskej dobe prevládalo kolektívne vlastníctvo k pôde a inštitúty súkromného vlastníctva môžeme nájsť v oblasti hnutelného majetku. Autori tu uvádzajú aj zoznam a výklad najdôležitejších inštitútov a vyslovujú názor o prevládajúcej naturalnej výmene, na druhej strane však aj o záväzkových vzťahoch. V časti neopomínajú ani názory o Veľkej Morave ako o patrimoniálnom útvare. Ďalšou oblasťou skúmania autorov je rozhodovanie sporov v predcyrilometodskom procese. Autori značne rozšírili známu terminológiu a prinášajú širší prehľad termínov a inštitútov, ktoré sa používali v slovanských spoločenstvách. Avšak poukazujú na skutočnosť že terminológia, ktorú priniesli na základe historicko-lingvistickeho výkladu nemusí reflektovať aj realitu v spoločnosti. Autori v osobitnej časti skúmali aj trestnoprávnu terminológiu dobových juridík, tu však znovu poukazujú na zásadnú skutočnosť, že nevedno do akej miery sa tieto inštitúty aj používali v praxi. Venujú pozornosť postupnej kriminalizácii sexuálnych deliktov vplyvom kresťanstva a stručne popisujú aj terminológiu trestných činov proti životu a zdraviu, s osobitným dôrazom na termín vražda a jeho vývoju. Aj v trestnoprávnej oblasti využívajú historicko-lingvistickú analýzu a prichádzajú k záveru, že veľkomoravská a predcyrilometodská spoločnosť poznala inštitúty trestného práva a rozlišovala protiprávne konanie.

Cieľom monografie bolo určiť najstaršiu slovanskú právnu terminológiu používanú na území Slovenska v období Veľkej Moravy a priblíženie archaického právneho systému. Autorom sa podarilo pomocou historicko-lingvistickej metódy a analýzy nielen juridík, ale aj neprávnych prameňov zrekonštruovať a priblížiť mnohé oblasti predcyrilometodskej spoločnosti a používanej právnej terminológie. Priniesli široký výklad mnohých právnych pojmov a napriek absencii komplexného kódexu z daného obdobia poukazujú na skutočnosť, že je možné čerpať poznatky o archaickom práve aj z iných veľkomoravských prameňov.

Mgr. Katarína Bavlšíková¹

¹ Mgr. Katarína Bavlšíková – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

Správa z habilitačnej prednášky a obhajoby habilitačnej práce JUDr. Radomíra Jakaba, PhD.

Dňa 25. 10. 2016 sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty uskutočnilo habilitačné konanie o udelenie vedecko-pedagogického titulu docent JUDr. Radomíra Jakaba, PhD., absolventa Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

JUDr. Radomír Jakab, PhD. absolvoval doktorandské štúdium vo vednom odbore správne právo a rigorózne štúdium v odbore obchodné a hospodárske právo na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde aj v súčasnosti pôsobí ako výskumný pracovník a odborný asistent.

V rámci svojej právnickej praxe sa zameriava predovšetkým na oblasť správneho a ústavného práva, popri tom vykonáva aj obchodno-právnu, občiansko-právnu a trestnú agendu. Habilitant zároveň úspešne vykonal advokátsku skúšku, absolvoval odbornú prípravu mediátora, kurzy protimonopolného práva EÚ, ako aj kurzy v oblasti rozvíjania sociálnych služieb.

Habilitačná komisia bola v zložení: predseda komisie prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta a členovia komisie prof. JUDr. Soňa Košičarová, PhD. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta a doc. JUDr. Kateřina Frumarová, PhD. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Za oponentov boli schválení: prof. JUDr. Petr Průcha, CSc. Masarykova Univerzita v Brne, Právnická fakulta, doc. JUDr. Martin Vernarský, PhD. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy a doc. JUDr. Juraj Vačok, PhD. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

Predseda komisie prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc., prodekan pre vedu a doktorandské štúdium, otvoril habilitačnú prednášku predstavením uchádzača o udelenie vedecko-pedagogického titulu docent, JUDr. Radomíra Jakaba, PhD. a skonštatoval splnenie všetkých predpísaných kritérií zo strany uchádzača na udelenie predmetného titulu.

Následne sa slova ujal samotný habilitant, ktorý predniesol svoju habilitačnú prednášku na tému: Vplyv Európskej únie na formovanie národného správneho práva. Predmetná téma je veľmi aktuálna, predovšetkým v súvislosti s predsedníctvom Slovenskej republiky v Rade Európskej únie.

V rámci svojej prednášky sa habilitant zameril na 3 základné okruhy. Prvý okruh pojednával o vplyve Európskej únie na právnu úpravu orgánov verejnej správy s akcentom na ovplyvňovanie postavenia osobitných orgánov verejnej správy, a to Národných regulačných orgánov. Ako príklad habilitant uviedol niektoré vybrané oblasti, v ktorých pôsobia príslušné regulačné orgány, najmä oblasť elektronických komunikácií a poštových služieb, oblasť elektroenergetiky a ochrany fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a voľnom pohybe týchto údajov.

V druhom okruhu habilitant upriamil pozornosť na vplyv Európskej únie na procesy a postupy vo verejnej správe. V tejto časti prednášky sa venoval najmä exteritoriálnym účinkom rozhodnutí členských štátov Európskej únie a poukázal na potrebu úpravy procesných postupov v rámci osobitných konaní.

Obsahom poslednej časti prednášky bola veľmi rozsiahla problematika vplyvu Európskej únie na činnosť a úlohy verejnej správy, ktorá podľa slov samotného habilitanta je nevyčerpatel'ná. Preto v danej časti stručne odznela potreba harmonizácie právnych úprav na určitých úsekoch v rámci verejnej správy.

Po skončení habilitačnej prednášky nasledovala pomerne rozsiahla diskusia k danej problematike, do ktorej sa zapojilo viacero prítomných. Predmetom diskusie boli predovšetkým otázky a úvahy o miere regulácie zo strany Európskej únie, o pozitívnych a negatívnych vplyvoch Európskej únie na národné správne právo, o nadmernosti počtu nariadení a smerníc, ktorými sú členské štáty viazané, o strate národnej identity a zavádzaní neurčitých pojmov, z čoho pramenia interpretačné a následne aj aplikačné problémy.

Po uzavretí diskusie sa pristúpilo k samotnej obhajobe habilitačnej práce JUDr. Radoslava Jakaba, PhD. na tému: Verejnoprávna regulácia porovnávacej reklamy. V úvode habilitant predstavil základné východiská a ciele svojej práce, zhrnul použité metódy a predstavil obsah a štruktúru práce, ktorú tvorilo šesť kapitol.

Za hlavný cieľ práce habilitant stanovil porovnanie hmotnoprávnej a procesnoprávnej úpravy porovnávacej reklamy a predstavenie návrhov v rovine úvah de lege ferenda.

V prvej kapitole habilitantovej práce sa nachádza vymedzenie základných pojmov, pričom habilitant v tejto časti zvolil postup od všeobecného k jednotlivému a upozorňuje na nový druh reklamy, ktorým je internetová reklama.

Na prvú kapitolu systematicky nadväzuje kapitola druhá, ktorej obsahom je charakteristické vymedzenie porovnávacej reklamy. V predmetnej časti sa habilitant venoval pojmovému vymedzeniu porovnávacej reklamy, kategorizácii a vzťahu porovnávacej reklamy k obdobným inštitútom.

Tretia kapitola zahŕňa prehľadný vývoj právnej úpravy na území Slovenskej republiky, ako aj vývoj právnej úpravy v rámci Európskej únie a rovnako habilitant poskytuje aj komparáciu a náhľad do stavu právnej úpravy, týkajúcej sa danej problematiky, v niektorých vybraných krajinách.

Následne habilitant stručne odprezentoval podmienky prípustnosti porovnávacej reklamy a spôsob implementácie príslušných smerníc do nášho právneho poriadku a upozornil tiež na vyskytujúcu sa vážnosť pojmov v danej oblasti, ktorá by mohla mať nepriaznivé dôsledky.

Posledné dve kapitoly sú venované porovnávacej reklame a nekalej súťaži, konkrétnejšie vzťahu porovnávacej reklamy ku generálnej klauzule nekalej súťaže, vzťah porovnávacej reklamy k jednotlivým osobitným skutkovým podstatám nekalej súťaže a právnym prostriedkom ochrany pred neoprávnenou porovnávacou reklamou.

V závere obhajoby habilitant upriamil pozornosť na nedostatky právnej úpravy, a to najmä na pochybnosti ohľadom interpretácie niektorých pojmov, preferenciu administratívno-právnych prostriedkov ochrany pred neprípustnou porovnávacou reklamou a prísnosť administratívno-právnych sankcií.

Následne vyslovil niektoré z návrhov v rovine úvah de lege ferenda, napríklad vymedzenie neprípustnej porovnávacej reklamy, ako osobitnej skutkovej podstaty nekalej súťaže, posilnenie súkromno-právnych prostriedkov ochrany pred neprípustnou porovnávacou reklamou, zároveň vyslovil potrebu ponechania administratívno-právnych prostriedkov ochrany pred neprípustnou porovnávacou reklamou v zmysle zachovania ochrany verejného záujmu a napokon návrh zmiernenia administratívno-právnych sankcií.

Habilitant poďakoval všetkým prítomným za pozornosť a predseda komisie vyzval oponentov aby sa vyjadrili k danej habilitačnej práci. Oponenti pozitívne zhodnotili aktuálnosť zvolenej témy, štruktúru celej práce ako aj jej obsahovú stránku a jednoznačne odporučili habilitanta na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent.

Habilitant poďakoval za oponentské posudky k predmetnej práci a postupne reagoval na uložené otázky a pripomienky oponentov. Následne sa opätovne rozvinula stručná odborná debata zo strany prítomných členov akademickej obce, kedy prítomní mali možnosť vyjadriť svoje názory k danej problematike.

Po ukončení diskusie k obhajobe habilitačnej práce, predseda komisie poďakoval všetkým zúčastneným za ich podnety a názory a následne ukončil verejnú časť zasadnutia za účelom neverejnej porady habilitačnej komisie a oponentov.

Habilitačná komisia sa zhodla, že podá Vedeckej rade Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent pre JUDr. Radomíra Jakaba. PhD.

Mgr. Lucia Čerňanová¹

¹ Mgr. Lucia Čerňanová – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva

Správa z habilitačnej prednášky a obhajoby habilitačnej práce Mgr. Jána Škrobáka, PhD.

Dňa 6. 10. 2016 sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty konala habilitačná prednáška spojená s obhajobou habilitačnej práce odborného asistenta a člena tunajšej Katedry správneho a environmentálneho práva Mgr. Jána Škrobáka, PhD., ktorý v súčasnosti pôsobí aj ako prodekan pre legislatívu a právnu agendu Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty.

Habilitant je skúsený pedagóg a vedec, ktorý sa dlhodobo venuje aktuálnym problémom verejnej správy. Zameriava sa okrem iného aj na problematiku stavebného práva a vedie aj predmet s týmto zameraním. V pedagogickom procese uplatňuje praktické formy výučby. Je spoluautorom viacerých učebníc, vedeckých článkov a prác. Okrem vedeckej a pedagogickej činnosti pôsobil aj v advokácii.

Za členov habilitačnej komisie boli Vedeckou radou Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty vymenovaní: prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc. z Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty (predseda); prof. JUDr. Petr Průcha, CSc. pôsobiaci na Právnickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne a doc. JUDr. Martin Vernarský, PhD. z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulty verejnej správy.

Za oponentov boli schválení: prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc., pôsobiaci na Vysokej škole ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, doc. JUDr. Martin Kopecký, CSc. z Fakulty právnickej Západočeskej univerzity v Plzni a doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD. pôsobiaca na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte.

Habilitačnú prednášku otvoril predseda habilitačnej komisie prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc., ktorý je prodekanom Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty pre vzdelávaciu činnosť tretieho stupňa štúdia, vedeckovýskumnú činnosť a knižnicu. Uviedol, že habilitačná komisia skonštatovala splnenie všetkých predpísaných kritérií podmienok habilitantom pre udelenie titulu docent.

Slova sa ujal habilitujúci uchádzač. Predniesol svoju habilitačnú prednášku na tému: Zneužívanie verejných subjektívnych práv spravovanými subjektmi ako aktuálny problém verejnej správy. Vymedzil niektoré aktuálne spoločenské problémy súvisiace so zneužívaním zmienovaných verejných subjektívnych práv v kontexte disproporcií laického a odborného diskurzu o práve. Poukázal najmä na zneužívanie verejných subjektívnych práv prevažne politického charakteru, s čím súvisí pokles autority spoločenských inštitúcií a nárast alternatívneho diskurzu práva.

V súčasnosti predstavuje zneužívanie subjektívnych práv aktuálny problém nielen verejnej správy, ale verejnej moci ako celku. Autor vymedzil okruh analyzovaných prípadov zneužívania verejných subjektívnych práv

najmä na zneužívanie slobody prejavu, práva vyhľadávať a šíriť informácie, uplatňovanie zhromažďovacieho a združovacieho práva, ako aj procesných práv účastníkov v rozhodovacích procesoch pred orgánmi verejnej moci.

Medzi aktuálne problémy súčasnej spoločnosti možno zaradiť fakt, že ním rozoberané spôsoby zneužívania základných práv jednotlivcov častokrát hraničiace až s úmyselnou šikanou orgánov verejnej moci spôsobujú pokles autority spoločenských inštitúcií, čo naruša riadny výkon orgánov verejnej moci. Ako problematické sa javí aj to, že aj postup subjektov verejnej moci, ktorý je *lege artis*, niekedy spoločnosť vníma ako nesprávny či nezákonný. Negatívne vnímanie konania subjektov verejnej moci tiež podkopáva autoritu orgánov verejnej moci.

Habilitant demonštroval svoje zistenia na konkrétnych praktických príkladoch, v ktorých určití jedinci zámerne vyvolávajú situácie hraničiace so šikanou subjektov verejnej moci, často s cieľom vlastnej propagácie na sociálnych sieťach a internetových diskusiách. Príklady sa týkali výkonu činnosti príslušníkov policajných zložiek pri výkone ich služobnej činnosti, či výkonu zhromažďovacieho práva.

Na základe zmienených príkladov habilitant usudzuje, že v súčasnej spoločnosti dochádza k zmene spoločenského diskurzu o práve a spochybňovaniu autority orgánov verejnej moci, čo môže viesť k destabilizácii spoločnosti.

Habilitant poukázal na existenciu dvoch kolidujúcich diskurzov. Prvý je odborný – právny a druhý laický. V súvislosti so zneužívaním verejných subjektívnych práv je nevyhnutné sa zaoberať práve tým neodborným – laickým, ktorý je v súčasnej dobe posilňovaný komunikáciou na sociálnych sieťach, úpadkom kritického myslenia, egoizmom, cynizmom, skepsou či nárastom násilia v spoločnosti.

Ako možno riešiť tieto páľčivé spoločenské problémy? Autor prezentuje názor, že najlepšou cestou k presvedčeniu verejnosti, že právo treba dodržiavať, je dodržiavanie práva zo strany orgánov verejnej moci.

Primárne treba začať od orgánov verejnej moci, ktoré by mali dôkladne posudzovať každý individuálny prípad zneužitia práva. Toto zneužitie práva nemôže požívať právnu ochranu a malo by mať pre konajúceho nepriaznivé dôsledky. Samotné orgány verejnej moci musia dodržiavať právo. Zamestnanci orgánov verejnej správy by sa mali podrobiť odbornej príprave, ako zvládať situácie, kedy sú konfrontovaní so správaním verejnosti, ktoré môže, ale nemusí hraničiť so zneužitím práva.

S problémom zneužitia verejných subjektívnych práv úzko súvisí problematika zložitého právneho systému. Podľa názoru prednášajúceho práve takéto systémy zlyhávajú ako prvé. Predostrel vlastnú úvahu o možnom vývoji do budúca, kde by základným cieľom malo byť zjednodušovanie pozitívnoprávnej úpravy a menej časté legislatívne zmeny. Jednoduchý právny systém, založený na hodnotách, je zrozumiteľnejší pre širokú verejnosť,

ľahšie sa poznáva, a o to ťažšie dochádza k dezinterpretácií, skresľovaniu či zneužívaniu práv. Právne normy by mali byť vyjadrené spôsobom zrozumiteľným pre najširší okruh adresátov. Práve to by malo viesť k posilňovaniu autority subjektov verejnej moci.

Autor sa snaží nájsť riešenie problému zneužívania subjektívnych práv, ktoré nie je jednoznačné ani jednoduché. Ide o problém, ktorý presahuje hranice právnej vedy a preto je nevyhnutné do riešenia zapojiť aj iné vedné odbory. Pre stabilitu spoločnosti je kľúčové, aby odborný a adekvátny diskurz o práve prevládol nad skresľujúcim neodborným diskurzom.

Po skončení prednášky sa rozvinula široká a zaujímavá diskusia interdisciplinárneho charakteru. Viacerí prítomní položili uchádzačovi vecné otázky a vzniesli vlastné pripomienky a postrehy k prednesenej problematike.

Po rozprave k habilitačnej prednáške nasledovala obhajoba samotnej habilitačnej práce Mgr. Jána Škrobáka, PhD., vydanéj aj vo forme monografie s názvom: Preskúmanie neprávoplatných rozhodnutí vydaných v správnom konaní.² Autor vo svojej práci skúma jednotlivé druhy riadnych opravných prostriedkov v správnom konaní.

V rámci obhajoby habilitant stručne oboznámil s použitou metodikou, so štruktúrou a obsahom svojej práce, s analyzovanými procesnými inštitútmi, s čiastkovými závermi k vykonanej analýze (vrátane námetov de lege ferenda).

Zvýšenú pozornosť venuje odvolaniu, ktoré chápe ako spôsob ochrany subjektívnych práv v správnom konaní. Tento riadny opravný prostriedok prezentuje aj ako nástroj inštančného riadenia a dozoru v štátnej správe, ktorý by mal slúžiť zjednocovaniu rozhodovania orgánov štátnej správy. Habilitant presadzuje uplatňovanie zásady dvojinstančnosti pri zachovaní jednotnosti správneho konania. Tá bola čiastočne narušená v súvislosti s reformou ESO. Z tohto dôvodu zavádza pojem „horizontálna devolúcia“. Predkladá aj vlastné návrhy na zlepšenie súčasnej právnej úpravy odvolania.

Okrem odvolania habilitant v práci rozoberá rozklad, ako aj osobitné druhy opravných prostriedkov podľa osobitných predpisov správneho práva (napr. odpor v priestupkovom konaní, námietku v daňovom konaní, atď...). Autor hodnotí súčasnú právnu úpravu a predkladá aj vlastné návrhy na zlepšenie.

Po skončení prezentácie sa k habilitačnej práci vyjadrili oponenti. Všetky posudky k práci sa niesli v pozitívnom duchu. Prof. Škultéty vyzdvihol osobu habilitanta, jeho zodpovedný a precízny prístup k vedeckej práci ako aj vedenie pedagogického procesu. Ocenil vysokú úroveň habilitačnej práce a množstvo podnetov na zlepšenie súčasnej právnej úpravy, ktorých premietnutie do legislatívy by prispelo k skvalitneniu preskúmavania správnych rozhodnutí. Doc. Srebalová poukázala na aktuálnosť a zložitosť rozo-

² Škrobák, Ján : Preskúmanie neprávoplatných rozhodnutí vydaných v správnom konaní. – 1. vyd. – Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014. – 213 s.

beranej procesno-právnej problematiky, ktorá si vyžaduje neustálu odbornú diskusiu vzhľadom na neustále zmeny, ktorými v súčasnosti prechádzajú mnohé inštitúty správneho konania. Doc. Kopecký na habilitačnej práci ocenil využitie komparácie slovenskej a českej právnej úpravy opravných prostriedkov v správnom konaní. Vyzdvihuje najmä fakt, že autor sa nebál rozoberať zložité a často nie jednoznačne riešiteľné právne problémy s cieľom vyvolať odbornú diskusiu.

Habilitant poďakoval za prezentované posudky a reagoval na otázky a pripomienky oponentov. Následne sa opätovne rozvírila odborná diskusia prítomných členov academickej obce, ktorí obohatili obhajobu o vlastné postrehy a názory.

Po skončení rozpravy k obhajobe habilitačnej práce predseda komisie ukončil verejnú časť zasadnutia habilitačnej komisie. Nasledovala neverejná porada komisie s oponentmi. Habilitačná komisia sa zhodla, že podá Vedeckej rade Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent pre Mgr. Jána Škrobáka, PhD.

Mgr. Marianna Džačková³

³ Mgr. Marianna Džačková – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva

